VADEMECUM DER BOUWVAKKEN

ANNO 1886

ANNO 1913

JR.

28ste JAARGANG

REDACTIE. PRINSENGRACHT. No. 542 AMSTERDAM.

VADEMECUM

DER

BOUWVAKKEN.

ACHT-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

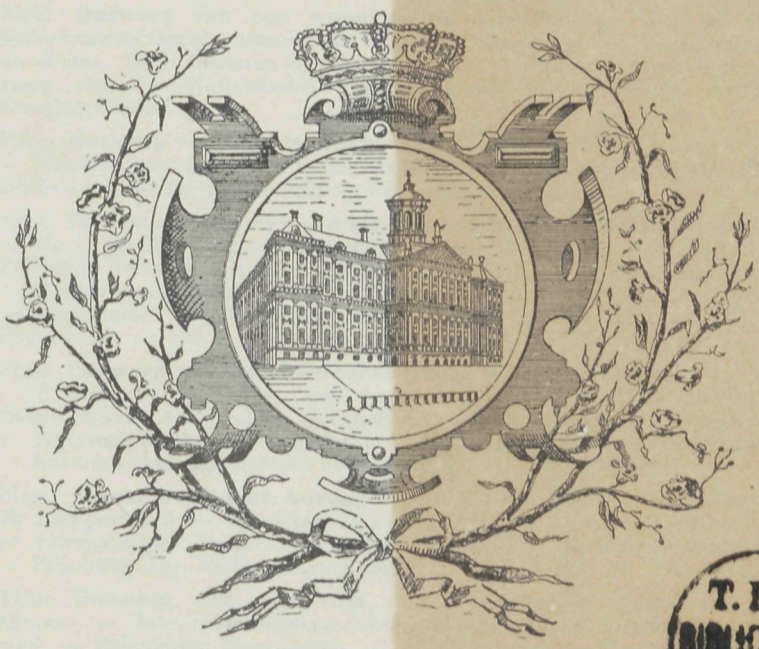

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT

AMSTERDAM 1913.

204

ACHT-EN-TWINTIGSTE JAARGANG.

INHOUD.

AFLEVERING 1. Plaat. **Ontwerp van een parkwachterswoning,** door **G. Middendorp.** — De Nieuwjaarswensch in den Stadsschouwburg. — Bij de tekstfiguren. — E. N. T. O. S. — Huizentransport. — Nieuwe uitgaven. — Architecten-waardeering. — Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap. — Nationale prijsvraag van het Centraalblad der Bouwbedrijven. — Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

„ 2. Plaat. **Ontwerp van een villa te Veenendaal,** door **J. J. Hellendoorn.** — Onze oude dorpskerken. — Een der tentoonstellingen van 1913. — Een bioscoop. — Voorkoming van brandgevaar. — De permanente prijsvraag-commissie.

„ 3. Plaat. **Hotel en café-restaurant,** benevens concertzaal, zes kegelbanen, biergrot en een zaal met 20 billards te 's Gravenhage, door **M. Kuyper Czn.** — Het Leidscheplein te Amsterdam. — De Steenhouwerswet. — Vlissingen's torenbouw. — Prijsvraag voor een schoolgebouw. — Tentoonstelling »Huis en Tuin«, prijsvraag School, benevens onderwijzerswoning. — Bouwkunst-tentoonstelling.

„ 4. Plaat. **Plan voor twee heerenhuizen,** door **I. P. Tesselaar.** — Bij de tekstfiguren. — De bioscoop. — Tentoonstelling »Huis en Tuin». — Prijsvragen (Bond van Meubelfabrikanten). — De tentoonstelling te Gent. — Examens bouwkundig-opzichter enz., ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. — Xe Internationaal woning-congres.

„ 5. Plaat. **Ontwerp van zes heerenhuizen te Scheveningen aan de Strand-boulevard,** door **M. Kuyper Czn.** — Eigenaardige wisselingen. — Onze winkelstraten. — Het paleis op den Dam. — Een welverdiende hulde. — Een beeld meer aan het Stedelijk Museum te Amsterdam. — Tentoonstelling »Huis en Tuin«, prijsvraag dorpsschool. — Examen, opgaven teekenen M. O. — Prijsvraag Nederl. Advertentieblad.

„ 6. Plaat. **Ontwerp van een woonhuis te Veendam,** — door **R. Boiten.** — Het Nederlandsch Openluchtmuseum. — Bij de tekstfiguren. — Tentoonstelling van »Huis en Tuin«. — Handelaren in bouwmaterialen — Vragen omtrent prijsvragen. — Prijsvraag der Zuid-Hollandsche Vereeniging tot Bevordering der Volkskunst. — De Steenhouwerswet.

„ 7. Plaat. **Ontwerp voor een landhuis,** door **A. Graafland.** — Het bouwkundig-onderwijs. — Het tentoonstellingsjaar. — Morks-bibliotheek. — De eerste gevelwedstrijd te Leiden 1912—1913. — De tentoonstelling van »Huis en Tuin«.

„ 8. Plaat. **Schetsontwerp voor een bioscoop-theater te Enschede,** door **M. Kuyper Czn.** — De vuilverbranding te Amsterdam. — De Vereeniging »Het Oosten« te Rotterdam. Prijsvraag reclamebiljet Internationale Graphische Tentoonstelling Amsterdam 1913. — Tentoonstelling Gent 1913. — Tentoonstelling »Huis en Tuin«. — Schaafmachines. — Volkskunst. — De Panama-tentoonstelling te San-Francisco in 1915. — Bouwfragmenten.

„ 9. Plaat. **Ontwerp van een heerenbehuizing,** door **R. Boiten.** — De Dambebouwing. — Raadhuis of paleis. — Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en Bond van Nederlandsche Architecten. — Circus te Dresden. — Bouwkundige prijsvraag boerderijen. — Prijsvraag 1913. — Uithangbord. — Prijsvragen. — Een voorontwerp bouwwerkenwet. — Examens bouwkundig-opzichter enz.

„ 10. Plaat. **Winkelhuis met bovengelegen kantoorlokalen te 's Gravenhage,** door **M. Kuyper Czn.** — De rioleering van Amsterdam. — Tentoonstelling »Huis en Tuin«. — Internationaal Congres van hygiëen der woning. — Waterbouwkundig vragenboek. — Prijsvraag Alg. Ned. Advertentieblad.

„ 11. Plaat. **Ontwerp van eene villa,** door **J. Mulder.** — Stadsschoon. — Bij de tekstfiguren. — Tentoonstellings-aanzichten. — Beton- en ijzerbouw. — Verweering van hout. — Belangrijke bouwwerken. — Wegen-congres. — Prijsvraag Alg. Ned. Adv.-blad. — Bouwkunsttentoonstelling. — Kalkzandsteen.

„ 12. Plaat. **Ontwerp van een heerenhuis,** door **G. van den Berg.** — E. N. T. O. S. — Het ijzeren gebouw op de Leipziger bouwtentoonstelling. — Rotterdam's wijziging. — Het gevaar bij hooge gebouwen. — Raadhuis Rotterdam. — De Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. — Grondvervoer en de tegenwoordige gemakkelijke hulpmiddelen daarvoor. — Een tweetal nieuwe uitgaven. — Een bestraffing.

AFLEVERING 13. Plaat. **Landhuis te Maarssen,** door **C. A. van Beusekom.** — E. N. T. O. S. — Het Raadhuis te Rotterdam. — Een bestraffing. — Bij de tekstfiguren. — Grondbeginselen der beschrijvende meetkunde. — Plafondversiering, Prijsvraag. — Een architectenrijk. — Het bouwkundig-instituut Nederland. — Prijsvraag Noord-Brabantsche boerderijen. — Nationale Bouwkundige Studie-prijsvraag, School, benevens Onderwijzerswoning.

„ 14. Plaat. **Ontwerp voor een heerenhuis,** door **M. Kuyper Czn.** — Ferd. Engers. — De galvanoplastiek in de kunst. — Nieuwigheden. — Betondekking. — Vredespaleis-tapijten. — Arsenicum-vergiftiging. — Nationale Bouwkundige Studie-prijsvraag, School, benevens Onderwijzerswoning.

„ 15. Plaat. **Vereenigingsgebouw te 's Gravenhage,** door **P. C. Elsevier en F. L. van Houten.** — Bij de tekstfiguren. — Cement en natuurcement. — Prijsvraag dorpsschool.

„ 16. Plaat. **Ontwerp eener boerderij,** door **Joh. Kortlang.** — Verlichting en asphalteering van het Damplein te Amsterdam. — Bij de tekstfiguren. — Prijsvraag dorpsschool. — De administratie van den uitvoerder van bouwwerken. — Onderhoud monumenten. — Prijsvraag Nederlandsch Paviljoen-tentoonstelling te San-Francisco. — Prijsvraag, oude mannen en vrouwenhuis Hilversum.

„ 17. Plaat. **Ontwerp van een landelijke woning,** door **I. M. P. Scheffers.** — Steden-ontsiering. — Parketvloeren. — Bouwen en sloopen. — Bureauartikelen. — Het nieuwe Raadhuis te Hannover. — Op de Entos, Stand 464. — Eigenaardige opvattingen. — Prijsvragen, Genootschap Architectura et Amicitia.

„ 18. Plaat. **Ontwerp van een landhuisje,** door **J. Hommes.** — P. Kleiweg Dyserinck. — Het Vredespaleis. — Verval van monumenten. — Civiel en bouwkundig Studenten-gezelschap, Practische Studie te Delft. — Monument voor Koning Edward VII. — Volkshuisvesting. — Prijsvraag uithangteeken.

„ 19. Plaat. **Ontwerp van een woonhuis,** door **Joh. Kortlang.** — Van Karnebeekbron. — Een Amrikaansche machine ter beproeving van bestratingsmateriaal. — De behandeling der prijsvragen. — Kern der materialenkennis. — Plaatwerk Vredespaleis. — De restauratie van het Koninklijk Paleis te Amsterdam. — Examenvragen. — Bij de tekstfiguren. — Bond van vereenigingen van fabrikanten en van handelaren in materialen voor het bouwbedrijf. — Prijsvragen ontwerp tuinstad.

„ 20. Plaat. **Ontwerp van een villa,** door **P. de Vries.** — W. Hamer. — De loop der bouwvakken in 1912. — Bij de tekstfiguren. — Gebruik van mortel inplaats van zuiver cement, — Tuindorpen. — De gevolgen van de huwelijksvoorwaarden. — Een huldeblijk aan Jhr. M. V. C. L. de Stuers. — Prijsvraag, woningen voor landarbeiders. — De Bussy's bouwagenda 1914. — Prijsvraag bloemenstandaard. — De bioscoop op school.

„ 21. Plaat. **Paviljoen voor 20 meisjes, gesticht te Barneveld,** door **Joh. Kortlang.** — I. I. van Nieukerken. — Bij de tekstfiguren. — De Dam. — Nieuwe verkeerswegen. — De nagalm. — De doelmatigste manier om wandtegels te bevestigen. — Prijsvraag Tuinstadwijk.

„ 22. Plaat. **Heerenhuis met Auto-carage aan de Prins Mauritslaan, hoek van Bleyswijckstraat te 's Gravenhage,** door **M. Kuyper Czn.** — 70 jaren, Jhr. Mr. Victor de Stuers. — C. Muysken. — Leerboek der beschrijvende meetkunde. — De middelen tot vervoer. — Het Leipziger monument. — Prijsvragen Tuinstadwijk en der Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam.

„ 23. Plaat. **Ontwerp van een villa,** door **C. Dekker.** — Een kort betoog voor het behoud van het eigenaardig stadssehoon. — Het openlucht-museum. — Bij de tekstfiguren. — Hooge gebouwen. — Wandschilderingen Gerechtsgebouw Middelburg. — Vragen omtrent prijsvragen. — Prijsvragen. — Wat de steenhouwersbond zegt over de nieuwe wet

„ 24. Plaat. **Enkele en dubbele villa,** door **J. J. van Straalen.** — H. J. Nederhorst, — Bij de tekstfiguren. — Schouwburg te Utrecht. — Een Hildebrand-gedenkteeken. — Nieuwe uitgaven. — De kloostergang te Utrecht. — Pakhuis »Vigelantie« te Alkmaar. — Prijsvragen. — De nieuwe sluis te IJmuiden. — Tweede heemschut-conferentie. — Prijsvraag gevelwedstrijd Haarlem en omstreken.

„ 25. Plaat. **Ontwerp van een woonhuis met kantoor te Tilburg,** door **C. J. H. van Domburg.** — Bericht. — Bij de tekstfiguren. — Amsterdamsche nieuwigheden. — Kennis van bouwmaterialen. — Wijzigingen en aanvullingen examens bouwkundig opzichter enz. — Vijfde gevelwedstrijd.

„ 26. Plaat. **Directeurswoning,** door **J. Kortlang.** — Bij de tekstfiguren. — Liften. — De nieuwe verkeersweg te Amsterdam. — Prijsvraag kerkgebouw te Apeldoorn.

KEIEN.

Graniet.

Zandsteen.

Basalt-Lava.

Basalt.

Portland-Cement „Karlstadt".

FERD. ENGERS
AMSTERDAM.

Glazen Bouwsteenen.

DRAADGLAS.

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP
„BOUWSTOFFEN".
Voorheen **A. E. BRAAT,**
ROTTERDAM. — AMSTERDAM.

Handel in Prima Kunstmatige
PORTLAND-CEMENT
en alle soorten bouwmaterialen.

Alleenverkoop voor Nederland van:
Glazenbouwsteenen merk »**FALCONNIER**«
PLATEELBAKKERIJ, **DE DISTEL.**
Uitsluitend 1e soort ANDERN. TRAS
met garantie van minstens $7^1/_2$ % gloeiverlies
Voor Indië van:
PORTLAND-CEMENT, merk **JOSSON & C°.**

Centraal Instituut
voor Correspondentie-Onderwijs.
ROTTERDAM. DIR. J. E. DE CRANE C. I.
Opleiding Bouw- en Waterbouwkundige examens.
Meester en Gezel.
PROSPECTUS OP AANVRAGE.

De roest voorkomende verfstof
INERTOL van Dr. ROTH
is in Nederland en Koloniën uitsluitend verkrijgbaar en in voorraad bij
J. A. BOUVY,
Lijnbaansgracht 392.
AMSTERDAM.

MARMEREN SCHOORSTEENMANTELS G. en J. COOL,
AMSTERDAM. ROTTERDAM. UTRECHT.

Druk van J. CLAUSEN, St. Janstraat 40, Amsterdam.

een goede gedachte die tentoonstelling te stichten in de omgeving van het monument der Volkeren slag, welk monument een uitnemende afsluiting vormt van den hoofdweg dier tentoonstelling en die als het ware zich daarbij groepeert.

Hebben de laatste tentoonstellingen, vooral die te Dusseldorf reeds veel belangrijks doen zien, dat is in sterkere mate het geval te Leipzig, waar van de opgedane praktijk bij inrichtingen van dien aard geprofiteerd kon worden. Wij geven hierbij een paar tekstfiguren die een kijkje verleenen welke architectuur hier aan het woord is. Waar er nog zoo veel verschil bestaat over wat mooi en niet mooi is, in onzen zoekenden tijd kan men ook die opvattingen daaronder rekenen en zullen er zijn die deze toejuichen, andere weder die ze zonder oorspronkelijkheid zwaar en naargeestig zullen vinden.

De terrein verdeeling heeft echter een uitmuntenden zorg gehad. Al de ontwerpen voor hoofdingang en gebouwen ademen echter een logheid van vorm die niet opwekkend

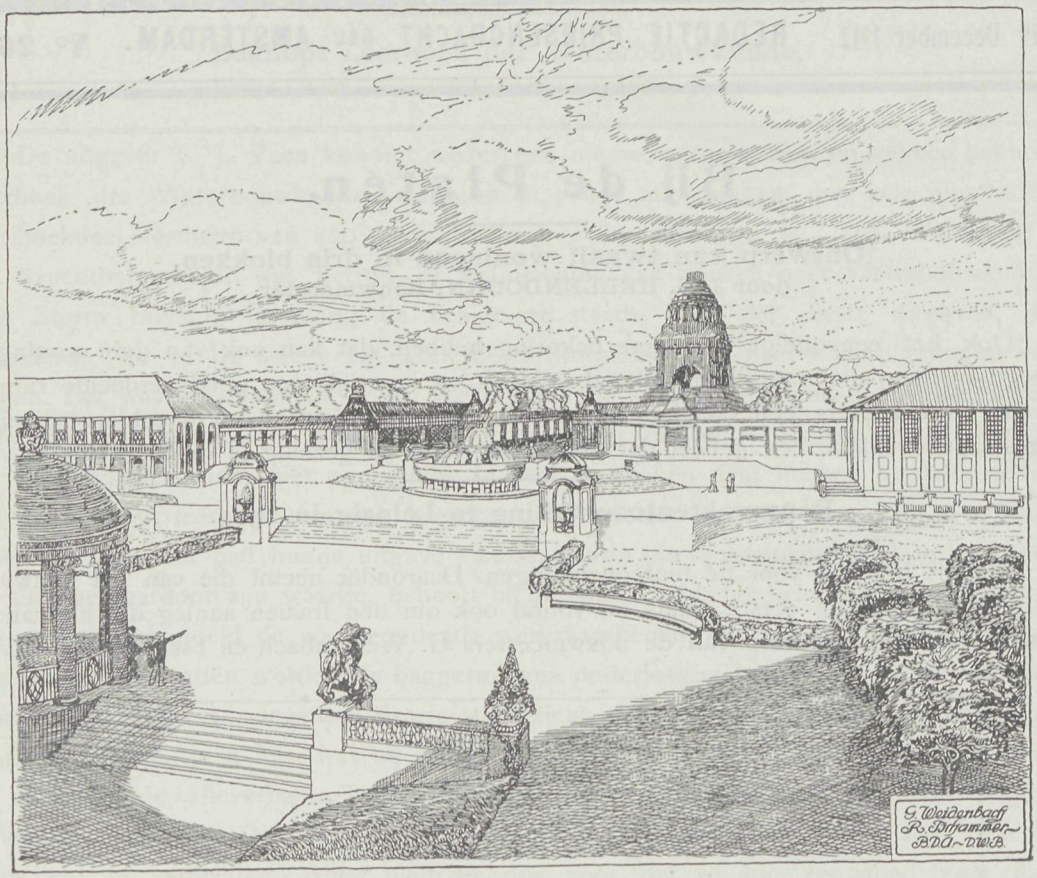

Aanleg tegenover het Volkeren-monument.

stemt. Op dit punt zijn de Fransche tentoonstellingen aangenamer die een meer verfijnde verhouding aan alles verleenen. De tekstfiguren die wij uit de Bauhütte overnamen, die aan deze tentoonstelling een uitgebreid artikel wijdt, doen de geest der architectuur die in het geheel leeft zien. Zeker zal, waar alles met grooten zorg wordt bijeengezameld, waar de mededinging bovendien groot is en Duitschland ook vooral het land is, dat op gebied van bouwmateriaal zoo veel presteert, waar ook de studie in stadsuitbreiding, hygiene enz. groot is, aan deze tentoonstelling een belangrijkheid verleenen, waardoor duizenden zullen geroepen worden naar Leipzig op te trekken en die zich den tocht niet zullen te beklagen hebben.

Aan den Kalenderboom.

De kalenderoogst is gaande. De uitgever L. J. Veen te Amsterdam houdt er den gang in. Ten eerste, de oude bekende en altijd gewaardeerde *Van Gendt's Bouwkalender* *f* 1.75 en de bijlage *f* 0.90. Wij weten het bij ervaring, die uitgave is dikwerf een praktischen wegwijzer geweest en handleiding bij de uitvoering van ons vak. Dat zal met de gedurige uitbreiding die de uitgave verkregen heeft, noodig waar ook de wijzigingen in het bouwvak uitbreiding vormden, ook nu wel weder het geval zijn, en voor 1913 den kalender zijn vaste plaats doen innemen. Er kwam een broertje bij, een tweeling *de Betonkalender,* die over zijn eigen het noodige mededeelt, overigens broer gelijk is behalve de Personalia, waardoor de prijs is *f* 1.50 voor den kalender en *f* 0.90 voor de bijlage. Nu maar gezorgd door ruime aanvrage beiden in het leven te houden.

Prijsvraag voor een Reclamebiljet,

tevens geschikt voor Prentbriefkaart en Sluitzegel,

uitgeschreven door de Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer te 's-Gravenhage, Scheveningen en Omstreken.

I. Gevraagd wordt: eene teekening voor een Reclameplaat, groot 1×0.70 M., (in welk formaat de reproductie zal plaats vinden), waarvan het beteekend oppervlak niet kleiner mag genomen worden dan 0.90×0.60 M., terwijl de langste maat als hoogtemaat wordt bedoeld.

II. De Compositie moet zoodanig zijn opgevat, dat hiervoor op kleine schaal een reproductie mogelijk is voor prentbriefkaart en sluitzegel:

a. voor een prentbriefkaart 9×12 c.M.

b. voor een sluitzegel ongeveer 3×4 c.M.

III. Op de plaat moet met duidelijke, leesbare letters de naam en het adres der Vereeniging te lezen zijn.

IV. De uitvoering moet zijn bij voorkeur in vlakversiering, terwijl de ontwerper vrij gelaten wordt in de groepeering van den tekst.

De ontwerper heeft de beschikking over drie kleuren.

V. De plaat moet zoo pakkend mogelijk weergeven het karakter der Vereeniging.

VI. De mededinging staat open voor alle Nederlanders.

VII. Alle ontwerpen worden franco ingewacht aan het adres van: het Bureau Plaats 1a, vóór of op den 1en Februari 1913.

Zij mogen geen handteekening dragen, doch moeten voorzien zijn van een motto of kenteeken, en vergezeld zijn van:

Twee behoorlijk gesloten omslagen, waarin:

a. een verklaring van den ontwerper, luidende:

Ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto ..... verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is.

b. Een correspondentie-adres. Dit omslag zal vóór de uitspraak door de Jury worden geopend om, wanneer noodig, door tusschenkomst van den Correspondent met den Ontwerper in briefwisseling te treden.

Het schrift op de teekeningen, van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie, mag niet zijn het handschrift van den Ontwerper.

Niet bekroonde ontwerpen zullen binnen 3 maanden na de uitspraak der Jury, franco worden teruggezonden aan de correspondentie-adressen.

De bekroonde ontwerpen blijven eigendom der Vereeniging, welke daardoor het uitsluitend recht van reproductie en uitgave voorbehoudt.

Aan de vervaardigers dezer ontwerpen zal, in overleg met de Jury, gelegenheid gegeven worden, hunne handteekening alsnog op hunne ontwerpen te plaatsen en zal de Ontwerper van het uit te voeren bekroonde ontwerp verplicht zijn toezicht te houden op de uitvoering van zijn project.

VIII. Voor deze prijsvraag worden uitgeloofd:

Een eerste prijs à f 600.— en een tweede prijs à f 200.—.

Respectievelijk uit te keeren binnen een maand na toekenning door de Jury.

Deze prijzen zullen worden toegekend door een Jury, bestaande uit de heeren: F. Arntzenius, M. M. Couvée Jr., J. Jurriaan Jok, Willy Martens en Joh. Mutters Jr.

Aan de Jury is het recht voorbehouden de uitgeloofde prijzen op andere wijze, doch over ten hoogste 2 ontwerpen, te verdeelen, voor het geval zij mocht meenen, dat daartoe aanleiding bestaat, maar is gehouden het geheele uitgeloofde bedrag in elk geval toe te wijzen.

Eventueele wijzigingen kunnen door de Jury als voorwaarde gesteld worden, bij de toekenning van den Eersten Prijs, voor het uit te voeren Ontwerp.

Zij zal hare bevindingen in een beknopt gemotiveerd Rapport neerleggen, waarbij zij echter het recht heeft bij eventueele ruime inzending de ontwerpen groepsgewijze te beoordeelen.

IX. De uitslag van de bekroningen zal in de vakbladen worden bekend gemaakt.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor alle ingekomen Ontwerpen in Den Haag en desgewenscht ook elders tentoontestellen en het Jury-Rapport daarbij ter inzage te leggen.

Van den dag van ontvangst tot den dag der terugzending zullen alle ingekomen Ontwerpen voor een bedrag van f 100.— elk door de Vereeniging tegen Brand- en Waterschade worden verzekerd.

De antwoorden moeten worden ingezonden — plat verpakt — en voor zoover ze niet direct op carton geteekend zijn, op stevig carton opgezet.

Namens de Vereeniging tot bevordering van het
Vreemdelingenverkeer te 's-Gravenhage,
Mr. F. FERF, Voorzitter.

De Jury:
F. ARNTZENIUS. M. M. COUVÉE Jr., J. JURRIAAN KOK,
Den Haag, 25 Nov. 1912. WILLY MARTENS, JOH. MUTTERS Jr.

1912.

Spoedig slaat de twaalf en ook *twaalf* heeft gedaan,
Om het ongeluks-getal van *dertien* in te gaan.
Twaalf was voor menigeen een ramp
En hulde Zuid Euroop, onzichtbaar in een damp
Van kruid, terwijl het kletterende zwaard
Weer moord en doodslag deed herleven op deez' aard —
't Is treurig, door theorie een Vree-paleis gesticht,
En door praktijk zoo'n slachting ginds verricht,
Mag dertien ons een Vredeszetel geven,
Van af dien tijd, wij meerd'ren rust beleven —
In dertien valt te Amsterdam verbazend veel te aanschouwen,
Vooreérst, dat 's lang niet mis, een *expositie voor de vrouwen.*
Het is te hoopen, dat daar ook menig man verschijnt.
't Is mogelijk, dat hij dan stilletjes verdwijnt
Met een deel, van wat er is te kijk,
't Hoogste ideaal nog in het vrouwenrijk —
En dat ze saam' gaan zien bij E.N T.O.S. over 't IJ,
Wellicht is bij die booten een *huwelijksbootje* bij;
En dan naar Huis en Tuin geen oogenblik verpoozen,
Daar wordt een ideale woning tot einddoel uitgekozen.
Als dertien zoo zijn waardigheid ontvouwt
Dan heeft hij ongeluk in zegen omgebouwd.
Maar buiten dat, er valt dit jaar voor menigeen
Te leeren en te zien, 't zij gepaard of *heelemaal alleen.*
Er is geen jaar geweest waar zooveel viel te kijken
Voor iedereen, voor armen en voor rijken,
In bosch en veld, zelfs verre langs het strand
Valt wat te zien, behoud daarom Uw krachten,
Want werkelijk ge kunt van dertien wat verwachten —
Twaalf gaat, wij denken aan zoo velen
Die thans niet meer die vreugde kunnen deelen.
Wij zagen welvaart in het bouwvak weer herleven
Aan menigeen een steuntje geven;
Er liggen groote plannen in 't verschiet,
Vooreerst past ons geklaag dus niet.
Ook 't Vademecum wenscht bij het einde van het jaar
U en zich zelf: *Wij blijven trouw elkaar.*

ONTWERP VAN EEN PARKWACHTERSWONING

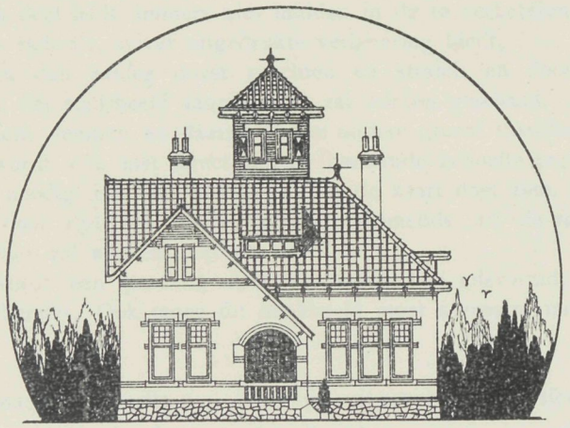

VOORGEVEL

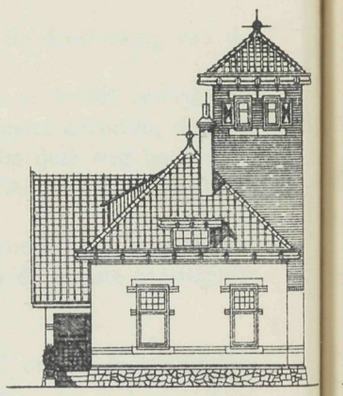

R. ZIJGEVEL

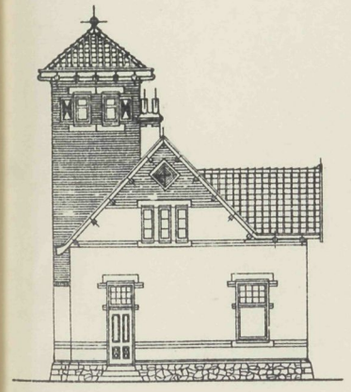

L. ZIJGEVEL

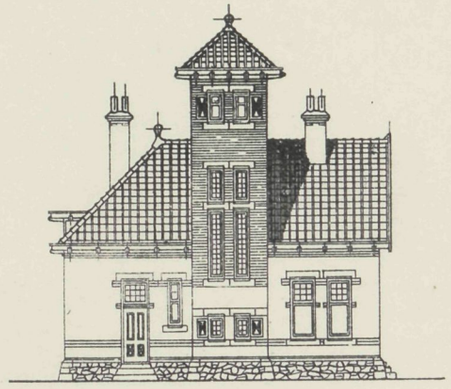

ACHTERGEVEL

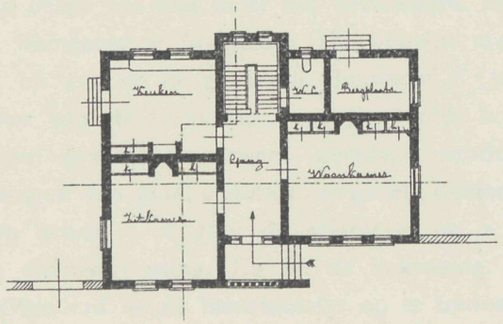

BEG. GROND

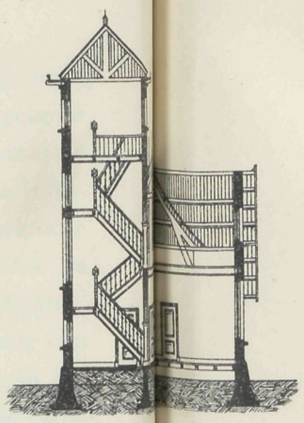

DOORSNEDE

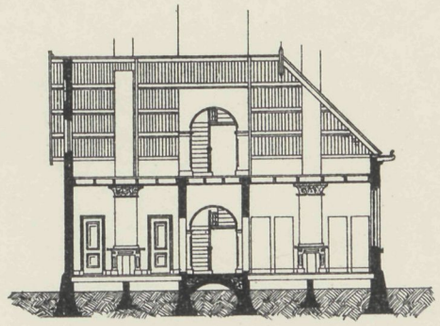

DOORSNEDE

C. Middendorp
Waalsingel

Vademecum der Bouwvakken
28e Jaargang 1913

Afl. 1. Plaat 1.
2 Januari 1913.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

16 Januari 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 2.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Villa te Veenendaal,

door J. J. HELLENDOORN, Bouwmeester.

Een inderdaad fraaie villa, een regelmatig ingedeeld plan, en zeer goede gevels De ingang is terzijde links, dan de vestibule, vervolgens de hal, en uit dien hal toegang tot alle vertrekken, woon-, eetkamer, salon en keuken.

In de hal is een uitstekend hoekje gevonden voor zitje en haard, tevens uitzicht over de omgeving. Het salon rond aan den voorgevel uitgebouwd, geeft een hoogst gezellige ruimte. Tusschen eetkamer en keuken is een ruimte voor service die hierbij passend aansluit. Op de bovenverdieping zijn de logeer-, slaap- en badkamers.

Het uiterlijk met de groote serre doet zich uitstekend gelden. De kap met een flinke opgaande hoogte en de breed overstekende kroonlijst geven aan alles een degelijk en voornaam aanzien, waardoor het geheele ontwerp verdienste verkrijgt.

Onze oude dorpskerken.

Er is op het gebied der omschrijving van de Nederlandsche bouwkunst thans een levendig bestaan. De eene uitgave volgt de andere op en zij mogen er allen zijn want hunne inhoud sluit als het ware elkander aan, is daarbij verschillend en met bekwame zorg uitgevoerd eveneens door bekwame vakmannen opgesteld. Daaronder noemen wij ook gaarne de thans verschenen uitgave »Onze oude dorpskerken«, tachtig schetsen van dorpskerken in Nederland door Herm. van der Kloot Meyburg, Architect. De uitgave is geschiedt door W. L. en J. Brusse te Rotterdam. De toelichting bij elke plaat is kort en geeft weer den indruk die tijdens het maken van de schets den zaamsteller van het gebouw verkreeg, met de daarvan bekende geschiedkundige bizonderheden. 't Is een fraaie collectie waarbij de eigenaardige dorpskerken die Nederland nog bezit

de revue passeeren en waarbij menige fraaien toren die zoo dikwerfin het voorbij gaan onze aandacht trok nog weder in herinnering optreedt.

Als een greep uit de collectie noemen wij het kleine kerkje van Lemiers in Limburg waarmede wordt aangevangen en dan volgen uit diezelfde provincie die van Margraten, Hoensbroek, Wynantsrade. Asselt, allen even typisch en van beperkten omvang. Dan volgt Noord-Brabant met Schijndel, St. Michielsgestel, Oud Gastel, Halsteren, Berlicum, Heusdenhout, Nuenen, Gugeldonk, waaronder reeds zeer forsche torens zich aanmelden. Dan Zeeland met Kloetinge, Waarde, 's Heer-Arendskerke. Zuid-Holland met Portugaal, Spijkenisse, Abbenbroek, Geervliet, Giessen-Nieuwkerk, Heenvliet, Woubrugge, Oudshoorn. Noord-Holland met Nederhorst den Berg, Egmond op den Hoef, Bergen, Oosthuizen. Utrecht met Westbroek, Loenen, Soest, Houten, Vreeland, Blauwkapel. Gelderland met Kerkwijk, Rheden, Ressen, Bemmel, Kerkdriel, Brakel, Hedel, Bruchem, Geldermalsem, Persingen, Westervoort, Barneveld. Overijssel met Denekamp, Weerselo, Losser, Olst. Drenthe met Havelte, Vledder, Anloo. Groningen met Krewerd, Oldenzijl, Husinghe, Leermens, Stedum, Loppersum, Zuidbroek, Ten Boer, Middelstum, Noordlaren. Friesland met Houtumhuizen, Weidum, Jorwerd, Surhuizum, Augustinusga, Finkum.

Alle kerken, waarvan enkelen ook de interieurs te zien geven, die onze belangstelling verdienen en die vele herinneringen bij ons opwekken: wanneer wij die zoo dikwerf te midden van de groene omgeving zagen ingeburgerd. Het is geen volledige serie van wat Nederland op dit gebied bezit, want vele reuzen onder de torens worden gemist, maar dat is ook de bedoeling der uitgave niet. Het is een serie van tachtig opnamen die ieder iets bekoorlijks hebben en dit geeft er waarde aan.

Zoo zal die uitgave bij velen te recht komen, om zoo nu en dan, in oogenblikken van verpoozing welkom te zijn.

Een der Tentoonstellingen van 1913.

1913 zal het jaar zijn waar de Nijverheid op menige plaats den onderlingen wedstrijd aangaat om den voorrang. Dat is tenminste een vredelievenden strijd, en het is te hopen dat die in dit jaar de meerderheid vormt.

Gent zal op uitstekende wijze optreden. Daar wordt een Wereldtentoonstelling georganiseerd die omvangrijk en grootsch zal zijn, en wij weten het, wanneer de Belgen op dat terrein werken, vermogen zij veel. Nederland wordt gerekend, dat daarbij een goed figuur zal maken. Voor Belgische rekening wordt daarvoor een paviljoen gebouwd in de Hollandsche renaissance, waarbij een toren wordt opgebouwd, hoog 22 Meter, waaruit een welluidend carillon zich zal doen hooren. Het gebouw is 2000 M. groot en wordt zooveel mogelijk zoo ingedeeld, dat de tentoonstellingsruimte kleine vertrekken vormt die deze wanden voor expositieruimte aanbieden.

Het inwendige van de Nederlandsche afdeeling staat onder architectuur van den bouwmeester A. Jacot.

Het Dagelijksch Bestuur bestaat uit de Heeren: Th. Stuart, Voorzitter, Mr. A. I. M. J. baron van Wijnbergen, Vice-Voorzitter, Mr. G. J. Fabius, Penningmeester en Bern. J. Veldhuis, Secretaris.

Het Secretariaat is gevestigd te Amsterdam, Kalverstraat 64. Het is nu maar te wenschen dat de verschillende exposities hier te lande geen afbreuk doen aan het optreden elders, want de Nederlandsche Nijverheid wordt daar een zeer gunstige gelegenheid aangeboden haar naam een welverdiend saluut te brengen.

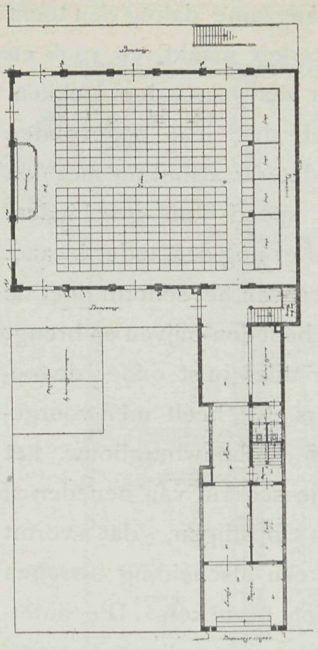

Beganen grond.

Een bioscoop.

Welke stad heeft tegenwoordig niet zijn bioscoop. In Amsterdam is het onrustbarend, niet alleen buren maar overburen zijn het geworden, en als de crisis komt, wat zal dat een allerongelukkigste vertooning geven. Want een oogenblik moet er komen als het zoo voortgaat dat de een den ander den groei belemmert, en wat nu voordeel schijnt, zal dan blijken schade geweest te zijn.

De bioscoop is een welkome ontspanning, maar 't moet een ontspanning blijven niet tot den dagelijkschen toestand gaan behooren, dan is het mooi er spoedig af en gaat alles als alledaagsch onder. Het is opmerkelijk wat onze bouwmeesters een gezellige zaaltje kunnen tooveren op terreinen, nagenoeg volkomen ongeschikt; door hunne doelmatige verdeeling. Dat werden ware vraagstukken, waarvan enkelen uitnemend zijn opgelost. Onder die vraagstukken rekenen wij ook te behooren de Cinema-Americain voor den Haag bestemd; volgens bouwplan van den bouwmeester A. Kuyper Czn.

Smal aan den weg wist de bouwmeester daarvoor een zeer coquet geveltje te maken, waarna men den ruimen gang doorgaand komt aan de zaal die dwars voor dien gang is gelegen. Dat is een hoogst gezellig zaaltje, niet te groot en niet te klein, juist voor een huiselijk samenzijn der aanwezigen geschikt. Voor brandgevaar waaraan bioscopen nog al eens sukkelen is een wakend oog gehouden, ter wederzijde kan men als dat noodig is, door nooddeuren de zaal verlaten. Het is een geheel, waarbij met de ruimte gewoekerd is en waarbij toch alles is in acht genomen

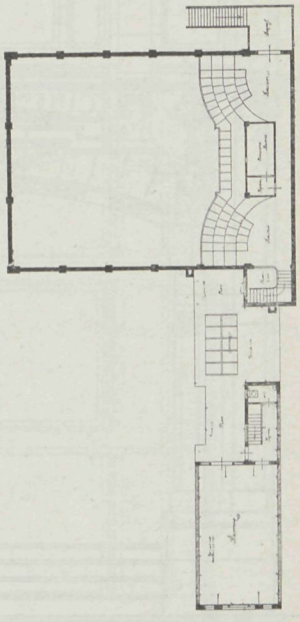

Bovenplan.

Voorkoming van brandgevaar.

Voorkoming van brandgevaar heeft bij Schouwburgen, Vereenigingszalen en zooal meer, aan vele hoofdbreken gekost, en toch is men niet veel verder gevordert, dan bij het ontstaan van brand, tooneel- en zaal door een brandvrij scherm van elkander af te scheiden. Nu leert de ondervinding echter, dat wanneer er werkelijk brand op het tooneel ontstaat, de afsluiting met een dergelijk scherm veel te langwijlig is. Wij hebben dat zoo dikwerf zien opgaan en dalen dat wij de overtuiging hadden

bij brand, van eenig aanbelang zou de brand zeker spoediger zijn weg vinden door de opening dan dat het neerlaten van het scherm kan geschieden. En wat volgt daaruit, dat de langzame daling den tocht steeds sterker maakt, en rook en vlammen zaalwaarts doet trekken. Er moet dus iets opgevonden worden dat de afsluiting met den meesten spoed kan geschieden.

Ook is er nog een ander kwaad. Het dalen van het scherm doet de opening beneden blijven en brengt daardoor alles juist onder de toeschouwers. Nu heeft men voorgesteld bij Schouwburgbouw het brandvrije scherm van beneden af te doen opstijgen, dat vormt dadelijk een afscheiding tusschen tooneel en bezoekers. Die inderdaad hoogst eenvoudige toepassing zou het gevaar in vele gevallen beperken, en zeker minder verschrikkelijk doen schijnen, omdat de afscheiding het publiek waarborgt.

Men heeft in Amerika getracht door sterke luchtzuiging bij brand, rook en vlammen buitenwaarts te leiden, maar de werking voor het opzuigen is aan zoovele wisselvalligheid der temperaturen afhankelijk dat men daarmede weinig succes behaalde. Het meest eenvoudige en praktische is het oprijzen uit den bodem der brandvrije afschutting en waar dat zoo gemakkelijk is te verkrijgen, is het te wenschen dat zich de aandacht der brandautoriteiten hierop vestigt.

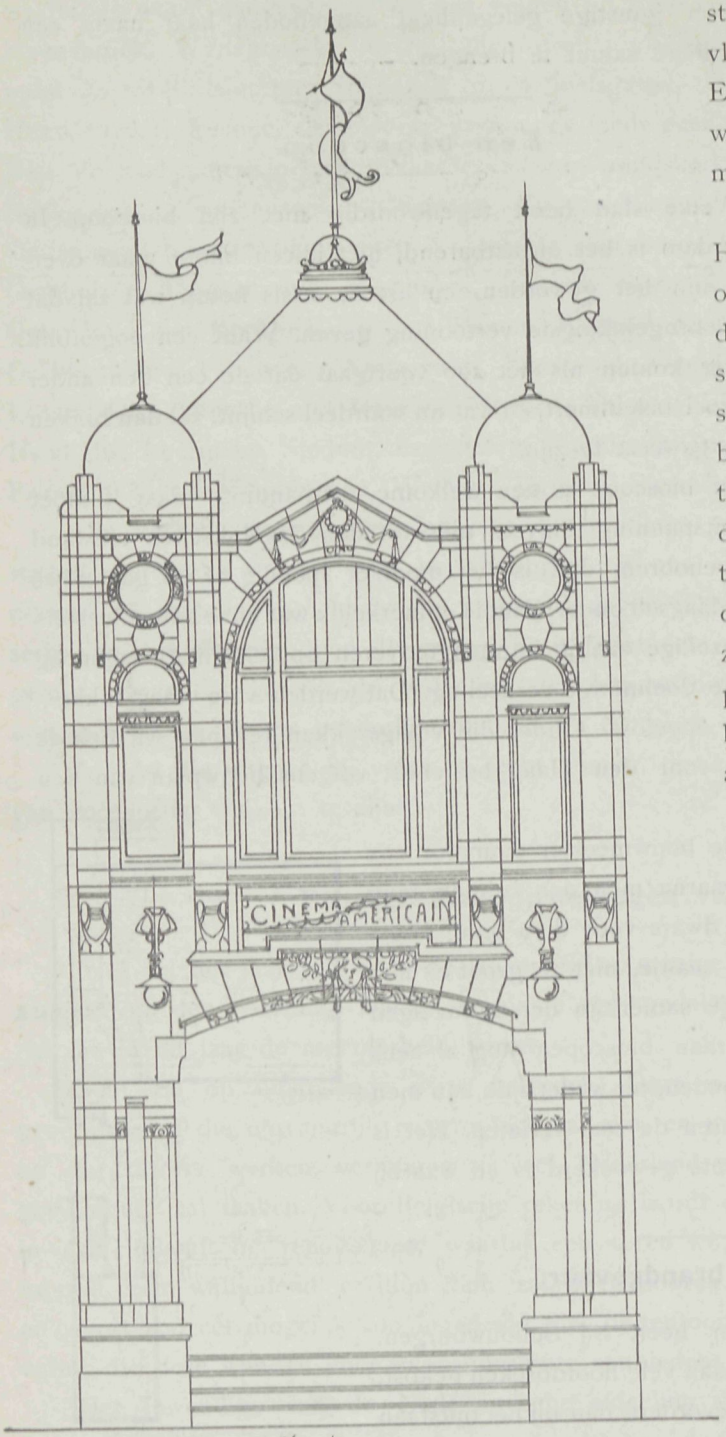

Gevel Hz. Boerhorststraat.

De Permanente Prijsvraag-Commissie.

Na al hetgeen in 1912 over de prijsvragen is afgehandeld en ook over de Prijsvraag-Commissie is het niet onbelangrijk te weten, welk resultaat de werkkring dezer Commissie over het afgeloopene jaar gaf.

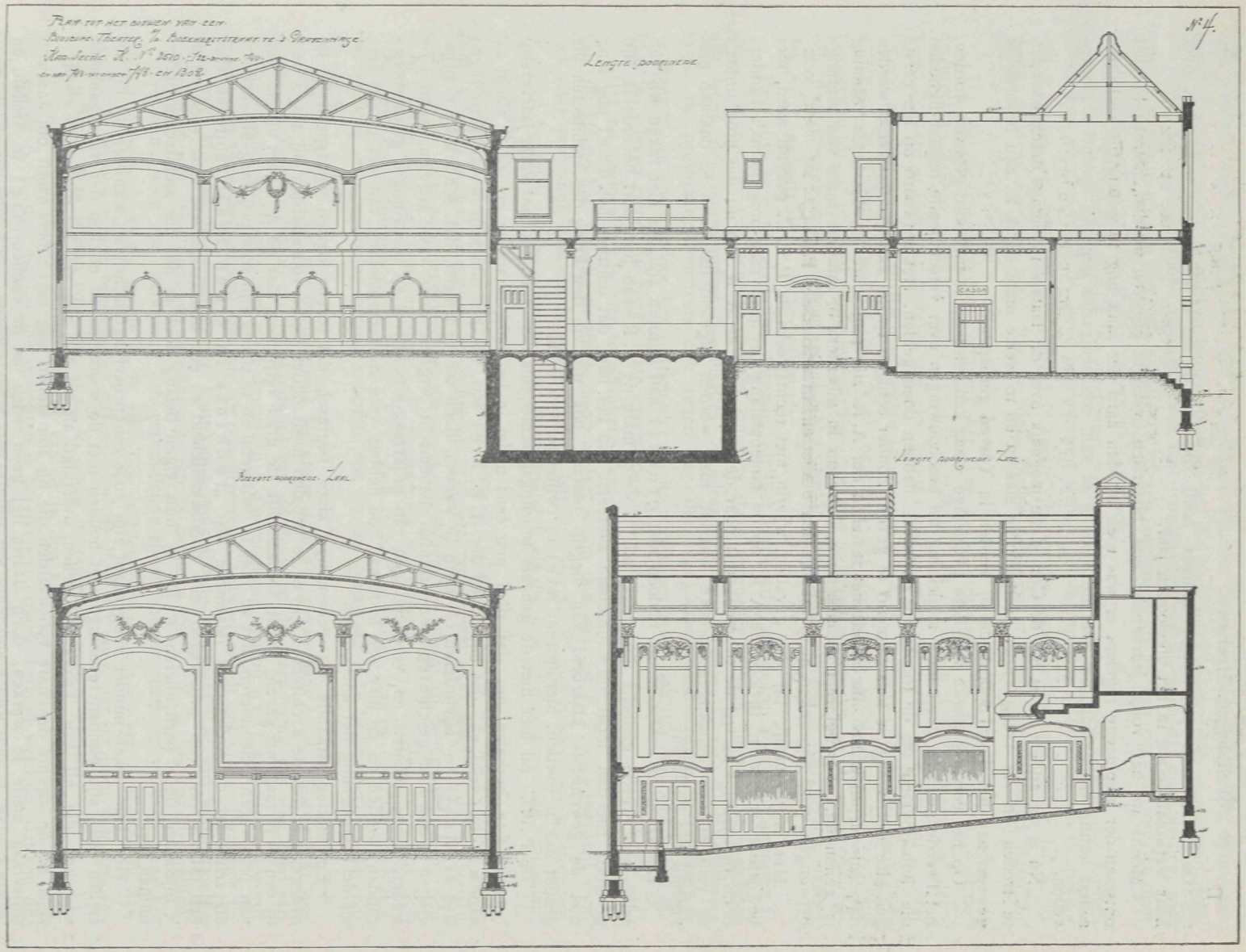
Plan tot het bouwen van een
Bioscope Theater, t/o Boekhorststraat te 's Gravenhage.
Kad. Sectie K. No. 2510 - 1/22 - 3e Kwart. 1910
en van 1913 tot ende 1918 - en 1908.
No. 4.
Lengte doorsnede.
Breedte doorsnede. Zaal.
Lengte doorsnede. Zaal.

Wij geven hierbij het jaarverslag over 1912 zooals dat in zijn geheel is uitgebracht voor de Besturen der Constitueerende Vereenigingen.

WelEdelgeb. Heeren.

De Permanente prijsvraag-commissie heeft bij deze de eer U verslag uit te brengen over haar werkzaamheden in het afgeloopen jaar.

Mocht in het vorig jaarverslag een historisch overzicht gegeven worden, betrekkelijk het ontstaan der algemeene regelen, er was toen uit den aard der zaak nog te weinig tijd verloopen sedert hunne vaststelling, om over de werking er van, een eenigszins gegrond oordeel te kunnen vellen.

Nu is dit anders en is het de Commissie mogelijk over dit laatste in eenige beschouwingen te treden en de vraag onder de oogen te zien of en in welke mate de A. R. zijn bevordelijk geweest aan het doel waarmede zij werden in 't leven geroepen.

Op het eerste gedeelte van deze tweeledige vraag kan een positief antwoord gegeven worden, het tweede gedeelte geeft meer aanleiding tot beschouwingen over verschillende omstandigheden die hun invloed bij de toepassing der A. R. hebben doen gelden. Het antwoord op het eerste gedeelte der vraag is toestemmend te geven. Zonder eenigen twijfel kan geconstateerd worden dat, bij de prijsvragen, die sedert het instellen der A. R. zijn uitgeschreven, daarmede rekening is gehouden, al is het niet te ontkennen, dat soms in meerdere of mindere mate van sommige bepalingen werd afgeweken al of niet na een desbetreffend advies der P. P. C.

Het is natuurlijk bij die gevallen, waarin niet rechtstreeks de P. P. C. gekend werd, niet bewijsbaar welken invloed de A. R. op de samenstelling der prijsvraag-programma's hadden, doch opmerkelijk is wel de overeenkomst naar den geest met de A. R. die uit die programma's in vele hunner bepalingen spreekt. waaruit mag worden afgeleid dat de A. R. daaraan niet vreemd zijn gebleven.

De vraag is echter of die invloed niet grooter had kunnen zijn. en hier raken wij van zelve het tweede gedeelte der vraag, n.l. in welke mate de A. R. aan hun doel bevordelijk zijn geweest. En dan moet de Commissie allereerst van het hart, dat omtrent het doel nog lang niet de gewenschte klaarheid van begrip bestaat, oök niet in deu kring der architecten die geacht mocht worden, hieromtrent niet in twijfel te verkeeren.

De P. P. C. zal hier niet de geheele wordingsgeschiedenis der A. R. uit haar vorig jaarverslag behoeven te herhalen om dat doel nog eens nader in het licht te stellen en wil er slecht de aandacht op vestigen, dat het doel der A. R. niet was, om het uitschrijven van prijsvragen op zichzelf te bevorderen of tegen te werken, doch om te zorgen, dat wanneer prijsvragen werden uitgeschreven deze zouden beheerscht worden door vaste regelen, waarbij de wederzijdsche rechten en verplichtingen van prijsvraag-uitschrijver en mededinger gewaarborgd zouden worden en de jury een leiddraad zou hebben voor de samenstelling van het programma en de beoordeeling der antwoorden.

En niettegenstaande dit eenvoudige klare beginsel, dat tevens logisch voortspruit uit de overweging dat de architect zelve te bepalen heeft onder welke voorwaarden hij zijn arbeid in een prijsvraag wil geven, wordt herhaaldelijk de grief vernomen, dat de A. R. het uitschrijven van prijsvragen belemmeren, dat ze veel te dwingend en te streng zijn voor prijvraag-uitschrijvers en zelfs dat de architecteu daarmede als: „rechters in eigen zaak"! optreden alsof het uitschrijven van prijsvragen een noodzakelijkheid en een onontkoombare zaak ware en in 't bijzonder door particulieren niet in hun eigen belang doch in dat der architecten ondernomen werd.

Het kan zeker minder aangenaam zijn voor een prijsvraaguitschrijver, wanneer hij bij het stellen van zijn eischen rekening moet houden met de wenschen en eischen der vakorganisatie van hen die hij aan 't werk wil stellen, overtuigd als hij kan zijn, dat hij zonder de eischen, zelfs bij de slechts denkbare voorwaarden die hij zou stellen nog liefhebbers vindt om aan zijn prijsvraag mede te werken, doch daarin ligt geen reden om de eischen niet te stellen, en dit te minder waar hij zich er aan kan onttrekken eenvoudig door zijn prijsvraag niet uit te schrijven, waartoe niets als zijn eigen belang hem zou kunnen dringen.

En waar het betreft de overheid, die in bepaalde gevallen minder vrij is te achten zich aan

het uitschrijven van prijsvragen te onttrekken, daar is er niettegenstaande dit, toch zeker geen reden om van het bedingen van behoorlijke voorwaarden bij het uitschrijven van een prijsvraag af te zien, aangenomen al dat daardoor haar belang gediend zou k u n n e n worden. Het kan ook minder aangenaam zijn voor den mededinger wanneer hem de gelegenheid wordt onthouden aan prijsvragen mede te werken onder voorwaarden die hem zelve aannemelijk voorkomen, doch die door de regeling zijner vakorganisatie niet worden getolereerd, doch dat ontslaat hem niet van de verplichting zich naar die regelen te voegen, overtuigd als hij kan zijn, dat op den duur die regeling ook h e m ten goede zal komen.

Het kan daarom slechts verwondering wekken, dat er onder de architecten nog worden gevonden die in de A. R. eene belemmering zien, inplaats van een hulpmiddel om de positie van d e n a r c h i t e c t in 't algemeen te versterken, en die wanneer op handhaving der A. R. wordt aangedrongen te hoop loopen alsof hunne belangen in plaats van behartigd, daardoor benadeeld zouden worden.

Uit die begripsverwarring omtrent het doel en het nut der A. R. spruit bij een deel der architecten zekeren tegenzin voort om hare geldigheid als vakvereenigingsregeling en de daarmede gepaard gaande noodzakelijkheid der handhaving te erkennen, welke zich niet uit — wat logisch zou zijn — door te trachten zekere bepalingen der A. R. die hen ongewenscht voorkomen gewijzigd te krijgen, maar in een zeker negeeren der A. R. als instituut en wanneer hun tusschenkomst in prijsvraagaangelegenheden door een prijsvraaguitschrijver wordt ingeroepen — een dienovereenkomstig bewust voorbijgaan der P. P. C. wier taak het is voor de handhaving der A. R. namens de C. V. te waken.

Het spreekt van zelve, dat afgezien van het krenkende wat daarin voor de Commissie is gelegen, deze in een scheeve positie komt te staan tegenover de taak die zij acht haar door alle leden der bouwkundige organisaties opgedragen te zijn, wanneer zij zich daarbij, behalve tegen de prijsvraaguitschrijvers ook tegen een deel van haar opdrachtgevers zelve heeft te verdedigen, en dat hierdoor het aanzien der A. R. niet alleen maar ook dat der organisaties die haar in 't leven riepen in hooge mate geschaad wordt.

Het zal voldoende zijn hier te herinneren aan het voorgevallene bij de Stadionprijsvraag om van dit laatste het volledig bewijs te hebben. Het kwam dan ook der P. P. C. gewenscht voor, zich naar aanleiding daarvan te wenden tot de besturen der C. V. met het verzoek maatregelen te willen beramen om voor het vervolg verwikkelingen als die zich bij deze prijsvraag voordeden, te voorkomen.

En zonder te willen verkleinen wat in deze i n c i d e n t e e l door de Mij. B. d. B. en de B. N. A. werd gedaan, meent zij er echter op te moeten wijzen dat eene meer p r i n c i p i e e l e regeling van deze aangelegenheid tot nu toe is uitgebleven en neemt zij de vrijheid hierop nog eens de aandacht der besturen der C. V. gezamenlijk te vestigen.

Naast de genoemde heeft de P. P. C. ook in het afgeloopen jaar de ervaring opgedaan, dat verschil van opvatting bestaat omtrent wat als een prijsvraag is te beschouwen in den zin der A. R.

De P. P. C., aan wie de uitspraak hieromtrent in art. 2 van haar huish. reglement is toegekend, stelde zich daarbij op het standpunt van de motie in de vergadering van den Bond van Nederlandsche Architecten van 26 Februari 1910 aangenomen, waarbij n i e t als prijsvraag wordt aangemerkt eene concurrentie waarbij elk concurreerend ontwerp wordt gehonoreerd volgens de tabel der Mij. tot bevordering der Bouwkunst, welk standpunt gesanctionneerd werd door de vergadering van voorzitters en secretarissen van de besturen der C. V., 3 Juli 1912 gehouden.

Nochtans werd dit standpunt van verschillende zijden aangevochten en werd de wenschelijkheid uitgesproken, dat in de A. R. zelve zou worden bepaald wat als een prijsvraag in den zin der A. R. zou zijn te beschouwen en het komt de P. P. C. voor, dat dit punt van genoegzaam gewicht is te achten om door de C. V. onder de oogen te worden gezien.

Het antwoord op het tweede gedeelte van de in den aanhef gestelde vraag moet dus luiden dat met de A. R. nog niet in alle opzichten is bereikt wat ermede beoogd werd en, dat om dit te bereiken een krachtiger samenwerking der architecten onderling voorbereid en aangekweekt moet worden.

Omtrent de werkzaamheden der Commissie in het afgeloopen jaar moge worden medege-

deeld, dat zij advies gaf aan de besturen der Constitueerende Vereenigingen in de volgende prijsvragen, als:

1e. Die voor een woning voor landarbeiders met klein grondgebruik en voor boerderijen op heideontginningen. uitgeschreven door de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, waarvan reeds in het vorig jaarverslag sprake was.

Hoewel deze prijsvraag een studieprijsvraag is, meende de Commissie hare medewerking bij de samenstelling van het programma, die haar gevraagd werd, niet te moeten weigeren, en is het haar een genoegen te mogen vaststellen, dat met haar wenken in de ruimst mogelijke mate in de programma's is rekening gehouden. Op verzoek der prijsvraaguitschrijfster wees de P. P. C. de heeren J. Limburg en Karel Muller aan als architectleden in de Jury.

2e. Die voor het Raadhuis te Rotterdam. Hoewel in het programma enkele afwijkingen van de bepalingen der A. R. voorkwamen, meende de Commissie de medewerking van deze prijsvraag te mogen aanraden; en gaf een dienovereenkomstig advies aan de C. V.

3e. Die voor een Stadion, uitgeschreven door het Comité voor het Nederlandsche Sportpark te Amsterdam.

De Commissie kon na correspondentie met de prijsvraag uitschrijfster en de Jury principieel niet tot medewerking aan de prijsvraag adviseeren. Nochtans werd door de Besturen der Constitueerende Vereenigingen op opportunistische gronden, waarmede de Commissie zich kon vereenigen de deelneming niet als ontoelaatbaar verklaard.

De Commissie meent omtrent deze prijsvragen naar haar speciale rapporten te mogen verwijzen.

Verder correspondeerde de Commissie met de besturen der Constitueerende Vereenigingen en met de prijsvraaguitschrijvers over:

a. een prijsvraag voor een landelijke woning, uitgeschreven door de Nederlandsche Vereeniging van Baksteenfabrikanten;

b. eene prijsvraag voor eene verhandeling over Baksteen — Beton, uitgeschreven door het Centraalblad der bouwbedrijven

c. eene prijsvraag voor Boerderijen, uitgeschreven door de Vereeniging voor Stalverbetering in Noord-Brabant;

d. eenige prijsvragen die geen doorgang hadden of waaromtrent de correspondentie nog in gang is.

Hoewel bij enkelen hiervan rekening werd gehouden met opmerkingen door de Commissie gemaakt, werd door haar geen bepaald advies gegeven, daar zij de prijsvragen als Studieprijsvragen beschouwt en meenende, dat deze buiten het gebied van hare bevoegdheid vallen, alleen advies geeft indien de prijsvraag-uitschrijfster dat verzoekt, zooals bij die der Kon. Nederlandsche Landbouwvereeniging het geval was.

Nog richtte de Commissie een schrijven tot het Bestuur der R. C. Coöperatieve bakkerij St. Gerardus Majella te Tiel naar aanleiding eener door die Vereeniging uitgeschreven prijsvraag voor Arbeiderswoningen, waarop echter geenerlei antwoord mocht worden verkregen.

Ten slotte wendde de Commissie zich tot het Bestuur of de Commissie voor het Koloniaal Instituut te Amsterdam onder aanbieding harer diensten bij het eventueel uitschrijven van een prijsvraag voor genoemd gebouw, welk schrijven echter niet werd beantwoord.

Na de later in de couranten bekend gemaakte concurrentie voor die plannen tusschen de heeren Cuypers, van Nieukerken en Ouëndag richtte de Commissie een schrijven tot genoemde heeren, met verzoek inlichtingen te willen geven omtrent de voorwaarden waaronder die concurrentie was uitgeschreven, waarop genoemde heeren berichtten, dat naar hunne meening niet van een prijsvraag sprake was.

De Commissie endosseerde deze zaak daarna aan de Besturen der Constitueerende Vereenigingen als verder vallende buiten het gebied harer bevoegdheid.

De samenstelling der Commissie onderging geene verandering en bleef:

A. Salm G.B zn., *Voorzitter*	aftredend in	1914.
C. N. van Goor, *Secretaris*	„ „	1915.
P. J. de Jongh, *Penningmeester*	„ „	1913.

ONTWERP VAN EENE VILLA TE VEENENDAAL

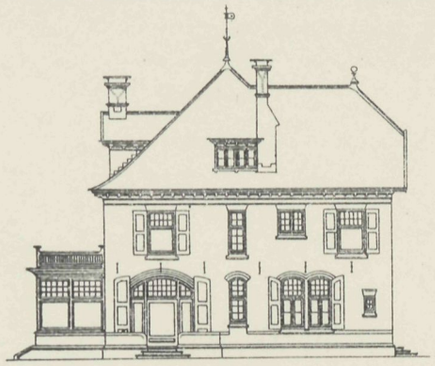

ACHTERGEVEL

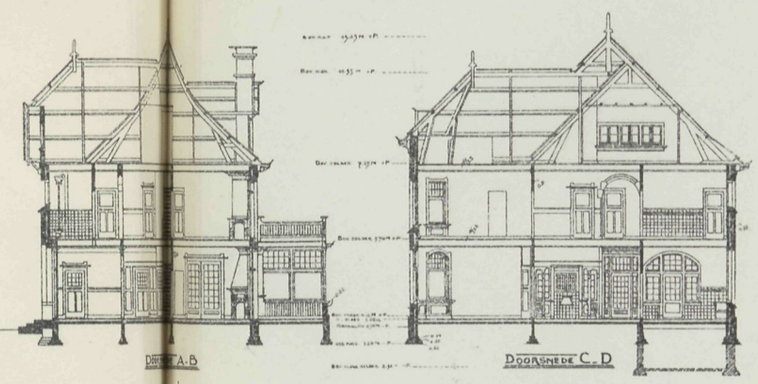

DWARS A-B

DOORSNEDE C-D

VOORGEVEL

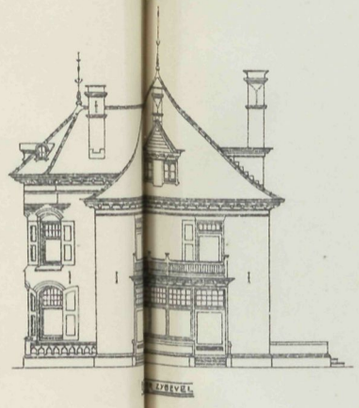

ZIJGEVEL

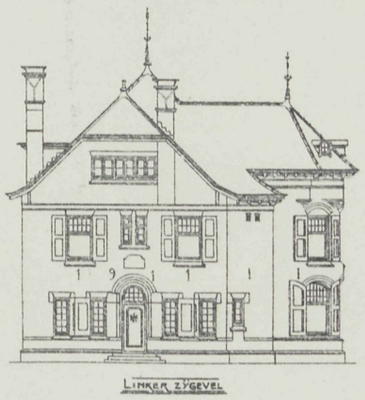

LINKER ZYGEVEL

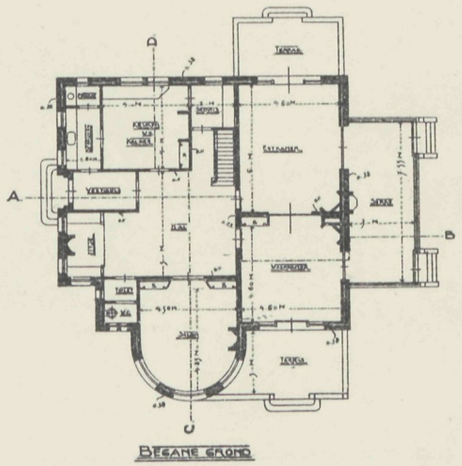

BEGANE GROND

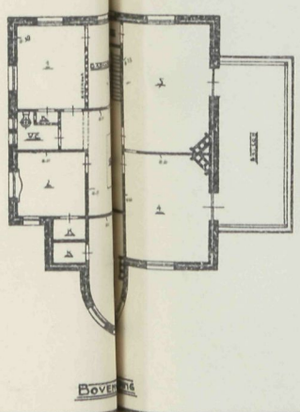

BOVENING

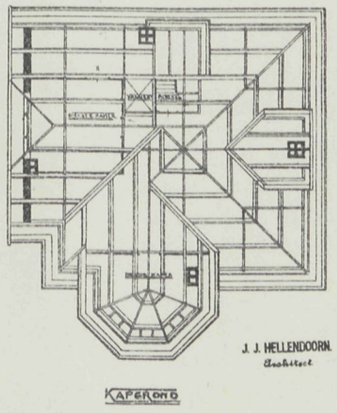

KAPEROMO

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

30 Januari 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. N°. 3.

Bij de Platen.

Hotel en Café-restaurant,

benevens concertzaal, zes kegelbanen, biergrot en een zaal met 20 billards te 's-Gravenhage, door M. KUYPER Czn., Bouwmeester.

Een hoekterrein met een daarachter aansluitend langwerpig terrein, geen verdeeling die de bouwmeester zou zoeken wanneer hij iets werkelijk geriefelijks zou wenschen te vormen, maar een verdeeling die de praktijk zoo dikwerf aanwijst, waar het zoo moeielijk is altijd den juist geschikten vorm te vinden en men geroepen wordt van het soms onmogelijke het mogelijke te maken. De bouwmeester heeft dat dan ook hier verkregen, want er is een planverdeeling uitgegroeid, regelmatig en overal goed verlucht en verlicht, daarbij met een gevel-geheel, waaraan een zekere monumentaliteit niet aan te ontzeggen valt. Het is een uitnemenden gevel echt hotel; en met de verschillende verdeelingen en versieringen een gevel, die het oog aangenaam aandoet, zulk een bouw komt stad en omgeving ten goede.

Plan beganen grond geeft aan den grooten gevel de entrée voor de concertzaal, waarbij bureau, portiersloge en telephooncel. Dan komt men in de hal, en vandaar den gang vervolgende in de concertzaal, die in verschillende afdeelingen is ingedeeld. Aan het achtereinde der zaal is de toegang naar den tuin.

Naast de entrée ligt het café-restaurant dat over de geheele beschikbare terreindiepte gaat. De toegang tot dit restaurant evenals tot het hotel zijn aan den kleinen gevel gevormd.

Op de eerste verdieping is het restaurant van het hotel en is de billardzaal boven de concertzaal gelegen. De tusschenruimte is bestemd voor vergaderzaal, dienst enz.

De tweede en derde verdieping zijn nagenoeg gelijk verdeeld en zijn bestemd voor de logeerkamers. Het zolderplan is verdeeld voor de bewoning van het personeel.

De doorsnede geeft een overzicht van de concert en billardzaal. Alles bijeen vormt een uitstekend geheel.

Het Leidscheplein te Amsterdam.

De verschillende nieuwe gebouwen op dit plein hebben het tot waarde gebracht wanneer er tusschen het wanstaltige oude en het thans nieuwe wat meer harmonie ontstaat, dan behoort dit stadsgedeelte tot een der beste.

Nu doet het bericht de ronde dat de Maatschappij Spakler-Tetterode Suikerfabriek de zes perceelen heeft aangekocht op dit plein uitkomend en staande tusschen Lijnbaansgracht en Lange Leidschedwarsstraat. Als dat waarheid is, dan zal de Suikerfabriek, die zich daar in een steeds groeienden staat bevindt, zich uitstrekken van Leidschegracht tot Leidscheplein. Nu is een Suikerfabriek op een der voornaamste stadspunten geen idealen toestand, en wanneer die op deze wijze gaat front maken, dan zeker is dit jammer voor de omgeving. Toch zal er weinig tegen gedaan kunnen worden.

Mocht nu de Maatschappij, die getoond heeft door het blok woningen gebouwd aan de Marnixstraat, dat zij voor goede architectuur ook wat over heeft, kunnen besluiten het administratieve deel naar dit plein front te doen maken en het fabrieksdeel daarachter te verbergen, dan zou uit het minder wenschelijk geachte, toch nog een zeer goeden toestand geboren kunnen worden, terwijl daarbij de onderneming toch ook zeker het best gebaat zou zijn. Wij hopen alzoo dat het feit dat deze aankoop tot stand kwam, oorzaak moge zijn, dat een onaanzienlijk stadsgedeelte hervormd wordt in een geheel passend bij de moderne omgeving.

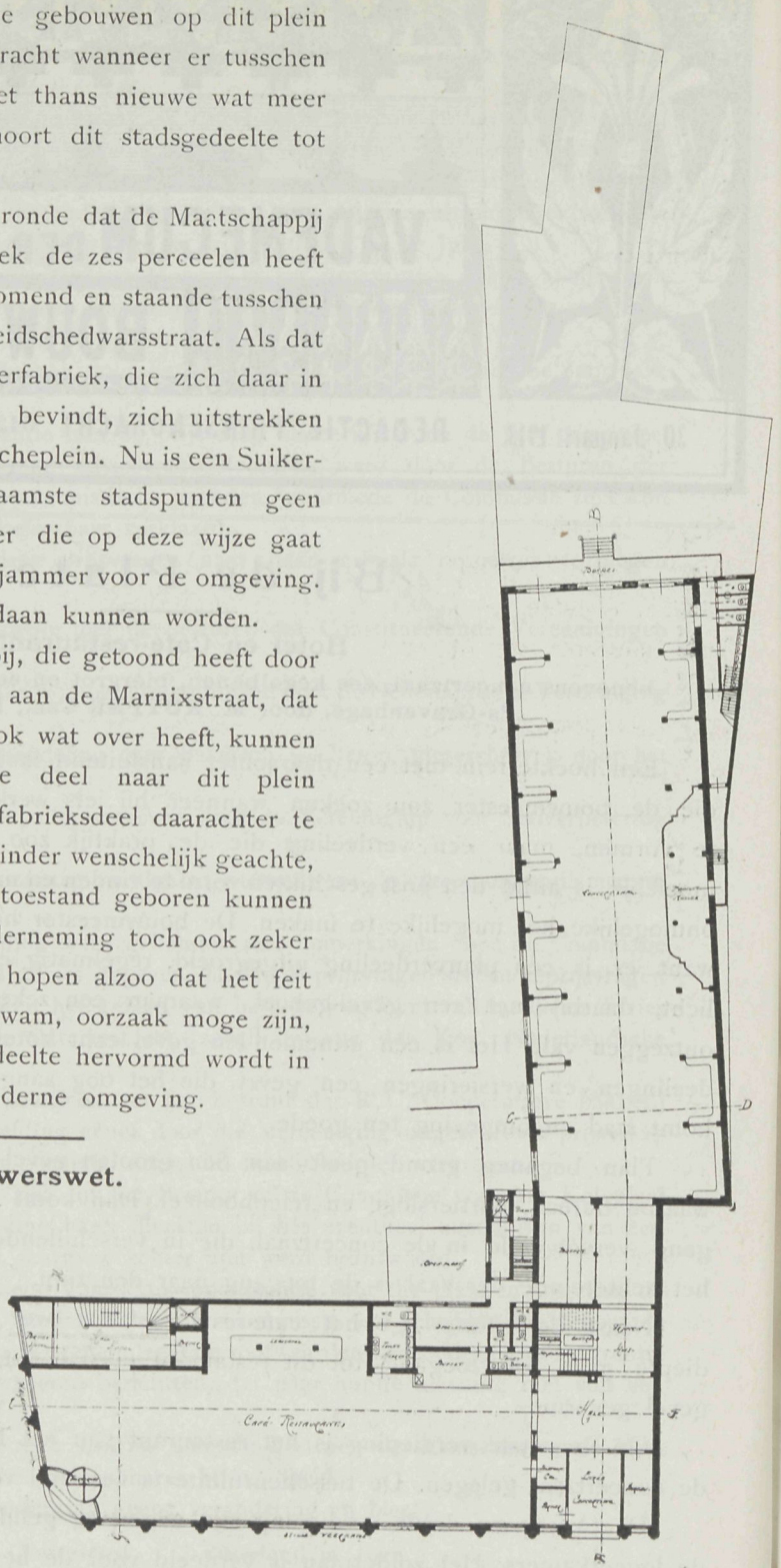

Beganen grond.

De Steenhouwerswet.

Bij Kon. Besluit van 20 Januari is bepaalt, dat de steenhouwerswet in werking zal treden op 1 Maart 1913 met uitzondering van art. 2 en 4 die in werking zullen treden op 1 Mei a.s.

Daarmede is een hoogst belangrijken toestand afgebakend en kunnen wij met dank terugzien op de vele arbeid die noodig is geweest tot vorming van die wet, die

een weldaad voor de werklieden is, tot dit vak behoorend. Al zullen in den eersten tijd voor de werkgevers wel eens moeielijke oogenblikken komen, dat went, en is er een ommekeer gebracht in een werkkring, die zeker wel de noodigste was om hulp te vragen. Is de wet eenmaal in werking, dan zal zich alles ook daar naar wel plooien en kan het jongere geslacht er de voordeelen van genieten. In vele gevallen zijn zij te benijden bij hunne voorgangers, die de bezwaren maar al te ernstig hebben moeten ondervinden. — Voor belanghebbenden dien de wet in zijn geheel willen leeren kennen, verwijzen wij naar de staatsbladen No. 37 en 38.

Vlissingen's Torenbouw.

De bouw van Vlissingen's toren heeft evenals die van Babel al heel wat spraakverwarring veroorzaakt In den laatsten tijd echter had deze spraakverwarring een zeer weinig waardeerend karakter. Wat toch was het geval. Dr. P. J. H. Cuypers, de man dien wij allen eeren niet alleen als den oudsten, maar tevens als den bekwaamsten onder onze bouwmeesters, de man, die altijd geijverd heeft ons bij het bouwen op het pad der waarheid te houden, diezelfde door ons gewaardeerden voorganger, beval voor den bouw van Vlissingen 's toren materialen aan, die niet aan de leer, door hem gepredikt, zouden voldoen. — Dat was voor enkelen een verschrikkelijk feit, en velen waren de bedenkingen daartegen ingebracht, en wel den persoon in aanmerking nemende en zijn zoo eervollen arbeid op niet zeer vleiende wijze. — Wij hebben ons oordeel opgeschort, eerstens uit achting, ook omdat wij meenden dat een andere lezing mogelijk was. Aan het Bouwkundig Weekblad hebben wij het te danken, dat de zaak nadere toelichting verkreeg.

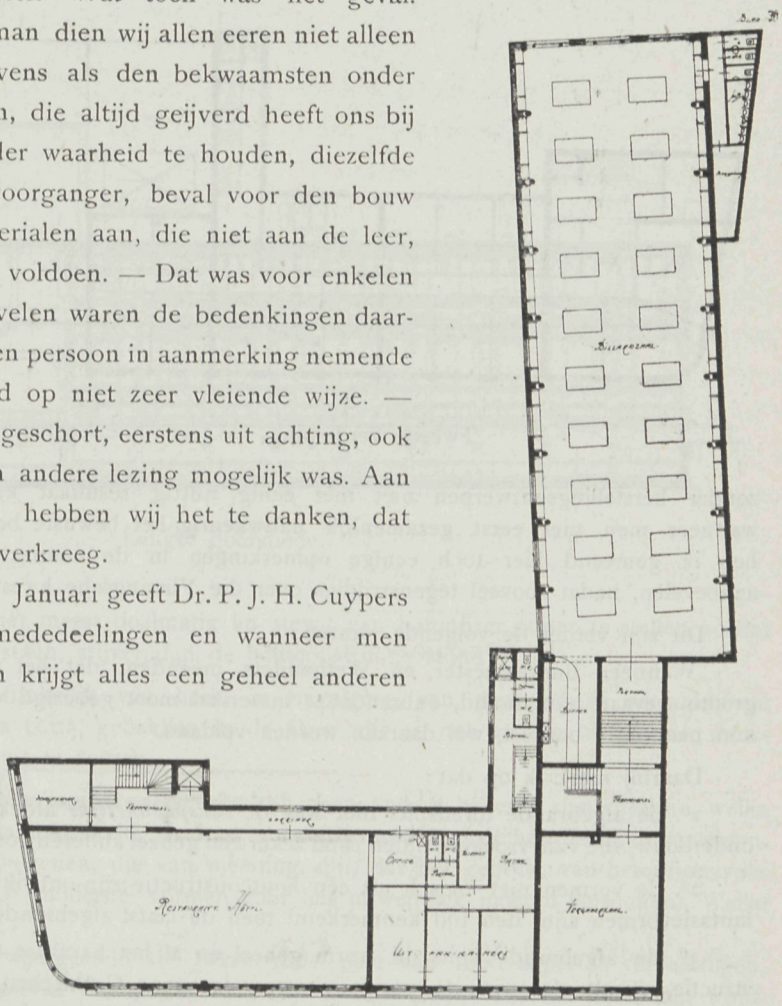

Eerste verdieping.

In het nummer van 18 Januari geeft Dr. P. J. H. Cuypers over de geschiedenis zijn mededeelingen en wanneer men daarvan kennis neemt, dan krijgt alles een geheel anderen vorm en blijkt daaruit, dat Dr. Cuypers onveranderd nog denzelfden in zijn beginselen is gebleven, alleen dat hij, waar het gemeentebestuur beslist betonbouw wenscht, hierin in enkele opzichten kan meegaan mits de vorm behouden blijft. Het Bouwkundig Weekblad zegt dan ook het volgende door Dr. Cuypers geschreven:

Geachte Redactie!

Goede vrienden hebben mij steeds den raad gegeven de aanvallen in de pers, die voorheen zeer heftig en talrijk waren tegen mijne bouwwerken, niet zelf te beantwoorden. Ik wil die regel blijven volgen.

Toch voel ik mij genoopt, op een verzoek door een schrijver in zake „Vlissingsche Toren" gedaan, hier eenige mededeelingen te doen.

Ik stel niet voorop, dat ik de schrijvers tot mijn inzicht zal overhalen.

Alleen uit collegialiteit wensch ik het volgende mede te deelen, en zal daarna op deze zaak niet meer terugkomen.

Op verzoek van Burgemeester en Wethouders van Vlissingen heb ik op 13 Mei 1912 den St. Jacobstoren te Vlissingen bezocht en den toestand opgenomen waarin den toren zich bevond *na* den brand. Eene nauwkeurige opmeting van vóór den brand was ter beschikking.

Burgemeester en Wethouders richtten tot mij de vraag of het mogelijk was de spits te *herbouwen, maar in onbrandbaar materiaal*, omdat het gevaar van brand in dit zoo dicht bevolkte stadsgedeelte zeer groot is, zooals gebleken was door de menigvuldige branden, welke in den loop der tijden daar hadden plaats gehad.

Naar mijne meening en vaste overtuiging moet met elke restauratie er naar gestreefd worden, het monument of een deel daarvan zoowel wat vorm als wat bouwstoffen betreft terug te brengen in zijn oorspronkelijken toestand.

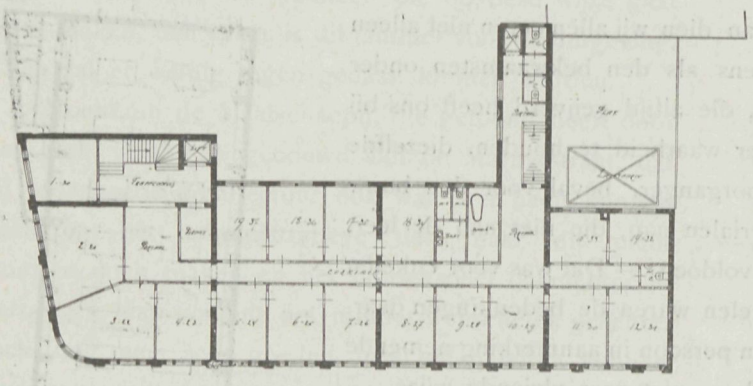

Tweede verdieping.

De toepassing van dezen algemeenen regel vereischt voor elk geval bijzonder overleg, zooals ik hier voor technische lezers wel niet nader behoef uiteen te zetten. Hoewel ik het bespreken van ontwerpen niet wel mogelijk acht zonder de betreffende teekeningen voor zich te hebben, en in 't bijzonder herstellingsontwerpen niet met eenig nuttig resultaat kunnen worden bediscusieerd, wanneer men niet eerst gezamenlijk nauwkeurig het bewuste bouwwerk heeft onderzocht, zoo heb ik gemeend hier toch eenige opmerkingen in de aandacht van de collega's te moeten aanbevelen, nadat zooveel tegenstrijdigs over die Vlissingsche kwestie werd geschreven.

Dit zijn verder de volgende punten:

Wanneer Burgemeester en Wethouders meenden, dat het vast staat dat hier wegens het groote gevaar van brand, onbrandbaar materiaal moet gebezigd worden voor den opbouw, dan kon naar mijn oordeel, wel daaraan worden voldaan.

Daarbij merk ik op dat:

1°. de afgebrande torenspits niet was de *oorspronkelijke* afdekking van den nog bestaanden onderbouw, die van vroegere tijden is en zeker een geheel anderen vorm en karakter bezat (Gothisch);

2°. de vormen niet logisch uit een houtconstructie zijn ontwikkeld, maar meer schilderachtige fantasievormen zijn, den tijd kenmerkend toen de laatst-afgebrande spits gebouwd is;

3°. de afgebrande spits in vorm geheel en al het karakter miste van eene rationeele constructie, zooals deze in de vorige eeuwen (zoogen. Gothischen tijd) nog bestond, maar een willekeurigen schilderachtigen vorm had, zooals dit in de 17de eeuw veelal voorkomt en in 't geheel niet de uitdrukking was van het gebezigde materiaal;

4°. de baksteenen onderbouw, waarvan aan de binnenzijde ter dikte van anderhalven steen was afgekloofd, vereischte versterking.

Wat den vorm betreft, meen ik dat er in dit geval geen redenen kunnen bestaan om af te wijken van den stelregel, dat de uitwendige vorm zooveel mogelijk moet behouden blijven om het historisch schilderachtig aanzien der stad te behouden.

De vraag was nu, hoe zijn in verband met eene doelmatige restauratie die historische vormen met onbrandbaar materiaal geschikt samen te stellen, ook in verband met de versterking van den onderbouw in baksteen.

Het antwoord hierop is:

1. ter versterking van den onderbouw in baksteen zullen roosteringen en muurbekleeding in betonijzer het doelmatigst zijn;

2. de betonijzeren roostering is ook als grondslag der spits zeer eenvoudig te gebruiken;

3. de wanden, in achthoek geplaatst, van de verschillende gebogen dakvlakken vormen in betonijzer een eenvoudige en stevige constructie, die evenals houten daken gemakkelijk met leien gedekt kan worden.

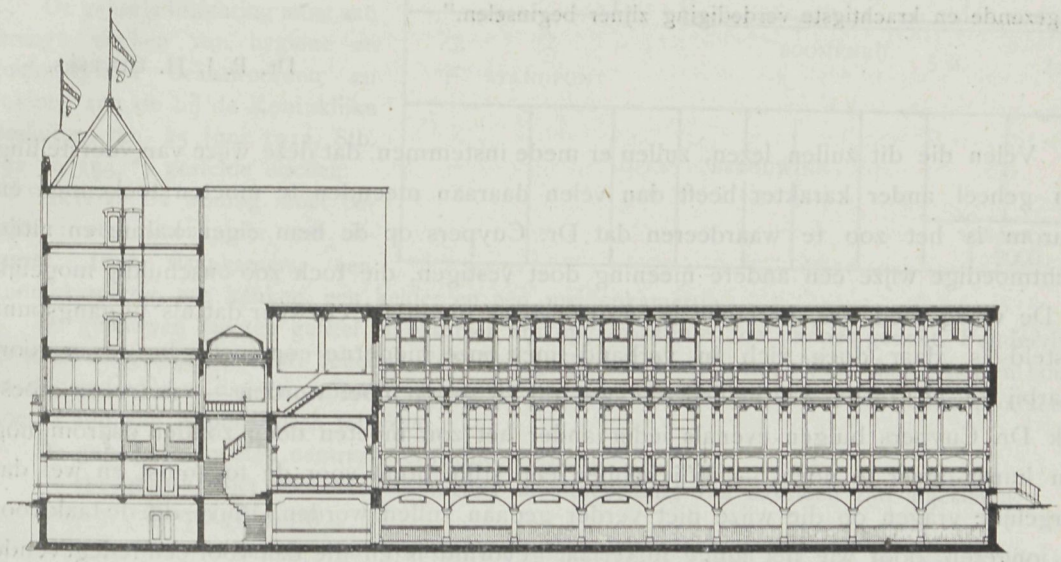

Lengte doorsnede.

4. de lichte stijlen zijn het meest doelmatig en stevig van betonijzer samen te stellen, zoodat de bovenbouw vast komt te staan, stijver dan de houtconstructie stond;

5. de ballustrade, oorspronkelijk van hout, in navolging van steenvormen gemaakt, zou thans uit een vorm in terra cotta, gebakken in de kleur, die zij ook vroeger vertoonde, duurzaam en technisch juist zijn uit te voeren.

Vormen van *specifiek betonijzer karakter* zijn mij geen andere bekend, dan diegene, welke door platte planken worden samengesteld, en deze komen dus weer met de houtbedekking overeen.

Dit zij opgemerkt voor diegenen, die van meening zijn, dat het gebruik van betonijzer voor de samenstelling eigenaardige moderne vormen voor het uitwendige moeten vertoonen. Welke zijn die vormen?

Verder werd door mij voorgesteld de bekronende peer van rood koper te vervaardigen, terwijl de koningstijl, die daarvan de middenas verstijft en het gesmeedijzeren kruis met windvaan draagt' op eenvoudige wijze van ijzer is samen te stellen en eveneens goed is te bevestigen.

Het wil mij voorkomen, dat de materialen, die door mij werden voorgeschreven voor den wederopbouw van den historischen vorm in geen enkel deel geweld werd aangedaan, maar verwerkt zouden worden volgens gezonde begrippen van de verschillende ambachten.

Het betonijzer en het ijzer als stijf geraamte.

Het koper, het lood, de leien en de terra cotta als bekleedingsmateriaal.

Hoewel er een innig verband moet bestaan tusschen vorm en materiaal, wordt dit begrip in onze dagen op zeer dorre, oppervlakkige, karakterlooze, maar wel ambachtsbazige wijze geëxploiteerd door verwarde bouwkunst critici, die een noodzakelijken grondslag van elke levende kunstschool volkomen missen!

Tot hen onder de jeugdige lezers, die met het bovenstaand eens kunnen zijn, ten slotte nog een vriendelijk verzoek van den ouden bouwmeester, die ook niet verder zal redetwisten.

„Wellicht zijn er onder de door mij uitgevoerde bouwwerken enkele die Uwe sympathie mogen verwerven. Welnu, geeft U de moeite die met eenig aandacht te beschouwen. Ik heb gegronde hoop, dat ge daarin de beginselen, die ik hier met korte woorden heb toegelicht, op duidelijker, breeder wijze, en dan ook in meer blijvende taal zult uiteen gezet vinden; daar is dan de theorie en toepassing vereenigd. Daar werken vele samenstellende begrippen te samen tot een geheel, terwijl de criticus zijn kracht er in zoekt, slechts een enkel begrip aan te duiden en alle overige invloeden ter zijde te laten. In de praktijk ligt voor den bouwmeester, geloof ik, de gezonde en krachtigste verdediging zijner beginselen."

Dr. P. J. H. Cuypers.

Velen die dit zullen lezen, zullen er mede instemmen, dat deze wijze van voorstelling een geheel ander karakter heeft dan velen daaraan meenden te moeten toekennen en daarom is het zoo te waardeeren dat Dr. Cuypers op de hem eigen kalme en altijd zachtmoedige wijze een andere meening doet vestigen, die toch zoo onschuldig mogelijk is. De vraag toch was, herbouw in vertrouwbaar materiaal en waar dat als uitgangspunt gesteld is, daar doen zich in verband met onze moderne constuctie bezwaren voor, waarbij te abstracte waarheidsliefde wat op zij gezet moet worden — daarvoor moest ook Dr. Cuypers buigen evenals ieder ander het zou moeten doen zonder daarom nog zijn kunst oneer te doen. — Wij hebben een stille hoop voor de toekomst en wel dat dergelijke vragen op die wijze niet verder gedaan zullen worden. Blijve dit de taak voor de jongeren, door wie het jonge materiaal gevormd is en die daarvoor een redegevende kunst moeten scheppen, bij de onderen van dagen zagen wij gaarne hun welverdienden stralenkrans onverbleekt, waar zij zoo ontzaglijk voor gearbeid hebben. —

Prijsvraag voor een Schoolgebouw.

De Tentoonstelling Huis en Tuin die nu ook op vasten bodem is terecht gekomen, de gemeente Amsterdam stond daarvoor kosteloos een ruim terrein af, zal gedurende de expositiedagen 1 Juli—1 November 1913 de ontwerpen doen zien van een door haar uit te schrijven prijsvraag. Eene moderne dorpsschool met onderwijzerswoning, *f* 350.— aan prijzen zullen daarvoor bestemd worden.

Daar het een onderwerp is dat velen aanlokt, zal de deelname ongetwijfeld niet gering zijn en dit deel der Tentoonstelling zijn aantrekkelijkheid hebben.

Het programma luidt als volgt:

TENTOONSTELLING „HUIS EN TUIN".

NANIONALE BOUWKUNDIGE STUDIEPRIJSVRAAG. Uitgeschreven door de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten, in verband met de Tentoonstelling „Huis en Tuin" 1913.

Onderwerp: **School benevens Onderwijzerswoning.**

ART. 1. Er wordt verlangd het ontwerp van eene Lagere School met zes leerlokalen, elk bestemd voor 36 leerlingen, gymnastieklokaal, speelplaats, benevens onderwijzerswoning.

De School is gedacht in een flink dorp en gelegen op den hoek van twee wegen, als in de situatie aangeduid

De geheele inrichting moet aan strenge eischen van hygiëne en doelmatigheid beantwoorden en voldoen aan de bij de Koninklijke Besluiten van 25 Juni 1912, Stb. 192 en 193, *) gestelde eischen.

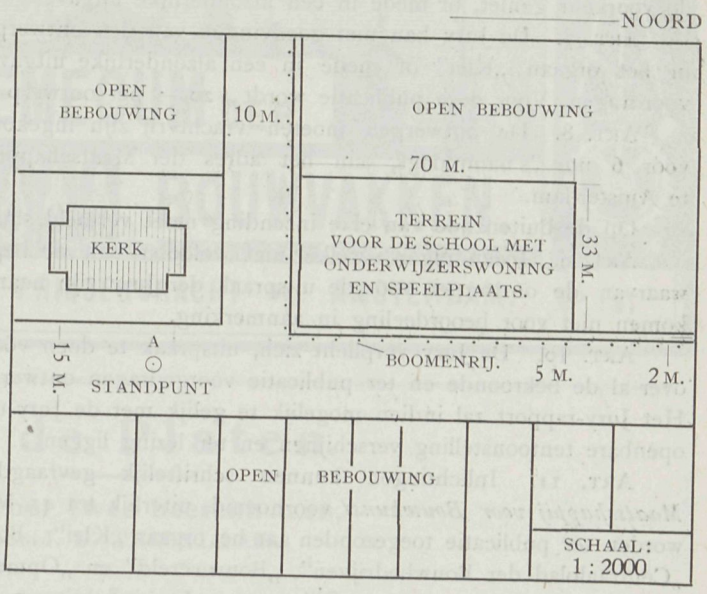

ART. 2. De woning moet bevatten: een woonkamer, een zitkamer, twee slaapkamers, een studeerkamertje, een keuken, een kelder en een meidenkamertje.

De gebouwen moeten geheel in baksteen zijn opgetrokken en met pannen gedekt. Fundeering op staal, aangelegd op 1 M. beneden Peil. Peil gelijk bovenkant vloer. Voor den geheelen bouw en de onderdeelen daarvan *zooveel* mogelijk baksteenproducten toe te passen. Deze producten moeten zijn van Nederlandsch fabrikaat.

De gebouwen moeten centraal verwarmd worden.

De speelplaats moet door een afscheiding met toepassing van baksteen zijn afgesloten.

ART. 3. Gevraagd wordt:

a. Situatie met aangeving van eventueelen tuinaanleg op schaal 1 à 200 in zwarten inkt op wit papier.

b. Plattegrond(en) op schaal 1 à 100 in zwarten inkt op wit papier.

c. Van elk gebouw twee gevels, een langs- en een dwarsdoorsnede op schaal 1 à 100, in zwarten inkt op wit papier.

d. Een gedeelte van den voornaamsten gevel van elk gebouw op schaal 1 à 20 in kleuren.

e. Perspectiefteekening van de school en onderwijzerswoning in kleuren, ooghoogte 1,75 M. boven Peil. Standpunt A, op de situatie aangegeven. Al deze teekeningen, ongeëncadreerd, niet gerold en niet opgeplakt.

Formaat der teekeningen 60×80 cM.

f. Een korte memorie van toelichting, met volledige aanduiding der materialen, en waarin opgegeven worden de geschatte bouwkosten per kubieken Meter.

ART. 4. Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt.

Op de buitenzijde der enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en een motto, dat ook voorkomt op elk der stukken, bij de inzending behoorende.

ART. 5. De Jury zal bestaan uit de Architecten H. P. Berlage, J. Gratama, L. Zwiers te Amsterdam en G. Versteeg te Arnhem, benevens uit den heer Th. M. Ketelaar, Oud-Schoolopziener te Amsterdam.

*) Verkrijgbaar bij de Gebroeders Van Cleef, Den Haag.

Als eerste prijs wordt uitgeloofd ƒ 200.—, als tweede prijs ƒ 100.— en als derde prijs ƒ 50.—.

Wanneer geen der inzendingen voor een volledige bekroning in aanmerking komt, kan de Jury andere bedragen voor prijzen vaststellen voor de beste ontwerpen, mits totaal het bedrag van ƒ 350 — niet wordt overschreden.

ART. 6. De ontwerpen blijven het eigendom der ontwerpers. De bekroonde ontwerpen worden door de Vereeniging gepubliceerd in haar orgaan „Klei", voor welke publicatie dat blad de voorkeur geniet, of mede in een afzonderlijke uitgave.

ART. 7. De Jury kan met goedvinden van den ontwerper meerdere ontwerpen ter publicatie in het orgaan „Klei" of mede in een afzonderlijke uitgave, aan het Bestuur der Vereeniging voordragen. Voor deze publicatie wordt ƒ 20.— per ontwerp vergoed.

ART. 8. De ontwerpen moeten vrachtvrij zijn ingekomen vóór of op den 1en Juni 1913, vóór 6 uur 's namiddags, aan het adres der Maatschappij voor Bouwkunst, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan: *Prijsvraag Baksteenfabrikanten.*

ART. 9. Inzendingen, welke niet voldoen aan de bepalingen van dit programma, of die, waarvan de ontwerper vóór de uitspraak der Jury zijn naam op eenigerlei wijze bekend maakt, komen niet voor beoordeeling in aanmerking.

ART. 10. De Jury verplicht zich, uitspraak te doen vóór den 1en Juli 1913 en haar oordeel over al de bekroonde en ter publicatie voorgedragen ontwerpen in haar rapport mede te deelen. Het Jury-rapport zal indien mogelijk te gelijk met de Jury-uitspraak, doch in elk geval vóór de openbare tentoonstelling verschijnen en ter lezing liggen.

ART. 11. Inlichtingen kunnen schriftelijk gevraagd worden aan de Jury, per adres *Maatschappij voor Bouwkunst* voornoemd, uiterlijk tot 15 Maart 1913. De gevraagde inlichtingen worden ter publicatie toegezonden aan het orgaan „Klei", „Bouwkundig Weekblad", „Architectura", „Centraalblad der Bouwbedrijven", „Bouwwereld" en „Opmerker".

Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het programma.

Indien dezelfde vraag meermalen wordt gedaan, heeft slechts éénmaal beantwoording plaats.

ART. 12. De Vereeniging behoudt gedurende zes maanden na de Jury-uitspraak de beschikking over de ontwerpen, ten einde deze in eenige plaatsen van het land openbaar ten toon te stellen.

Na afloop van dezen termijn worden de inzendingen vrachtvrij aan de ontwerpers of correspondentieadressen teruggezonden.

ART. 13. De mededinging is opengesteld voor alle Nederlanders.

Bouwkunst-Tentoonstelling.

Te Utrecht hebben eenigen tijd geleden de leden der Afdeeling aldaar van de „Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst" en de club van Utrechtsche leden van het Genootschap „Architectura et Amicitia" besloten tot het houden van een tentoonstelling van het werk van architecten, bouwkundigen enz., woonachtig in de provincie Utrecht. In een dezer dagen gehouden commissie-vergadering, waarin ook vertegenwoordigd was het Utrechtsche Kunstverbond, is besloten die tentoonstelling te houden te U t r e c h t in Maart 1913. Zij zal bestaan uit teekenwerk, foto's, werkstukken enz., betrekking hebbende op het bouwwerk en verdeeld in drie afdeelingen:

1e afdeeling: een overzicht van uitgevoerde werken van architecten door teekeningen, foto's, schetsen, werkstukken enz.; 2e afdeeling: inzendingen van teekeningen, schetsen, studies bij voorkeur gewasschen teekeningen) van onuitgevoerde werken van architecten; indien mogelijk ook inzendingen van werkstukken; 3e afdeeling: inzendingen van teekenwerk van uitgevoerde en niet-uitgevoerde werken van bouwkundigen in 't algemeen, waardoor in deze afdeeling ook kan worden ingezonden door eigenbouwers.

Circulaires zullen binnenkort worden verzonden. Inmiddels zijn reeds inlichtingen te verkrijgen bij de secretarissen der bovengenoemde drie vereenigingen, de heeren M. E. Kuiler (Catharijnesingel 1) en C. J. de Haas (Lange Nieuwstraat 89) beiden te Utrecht.

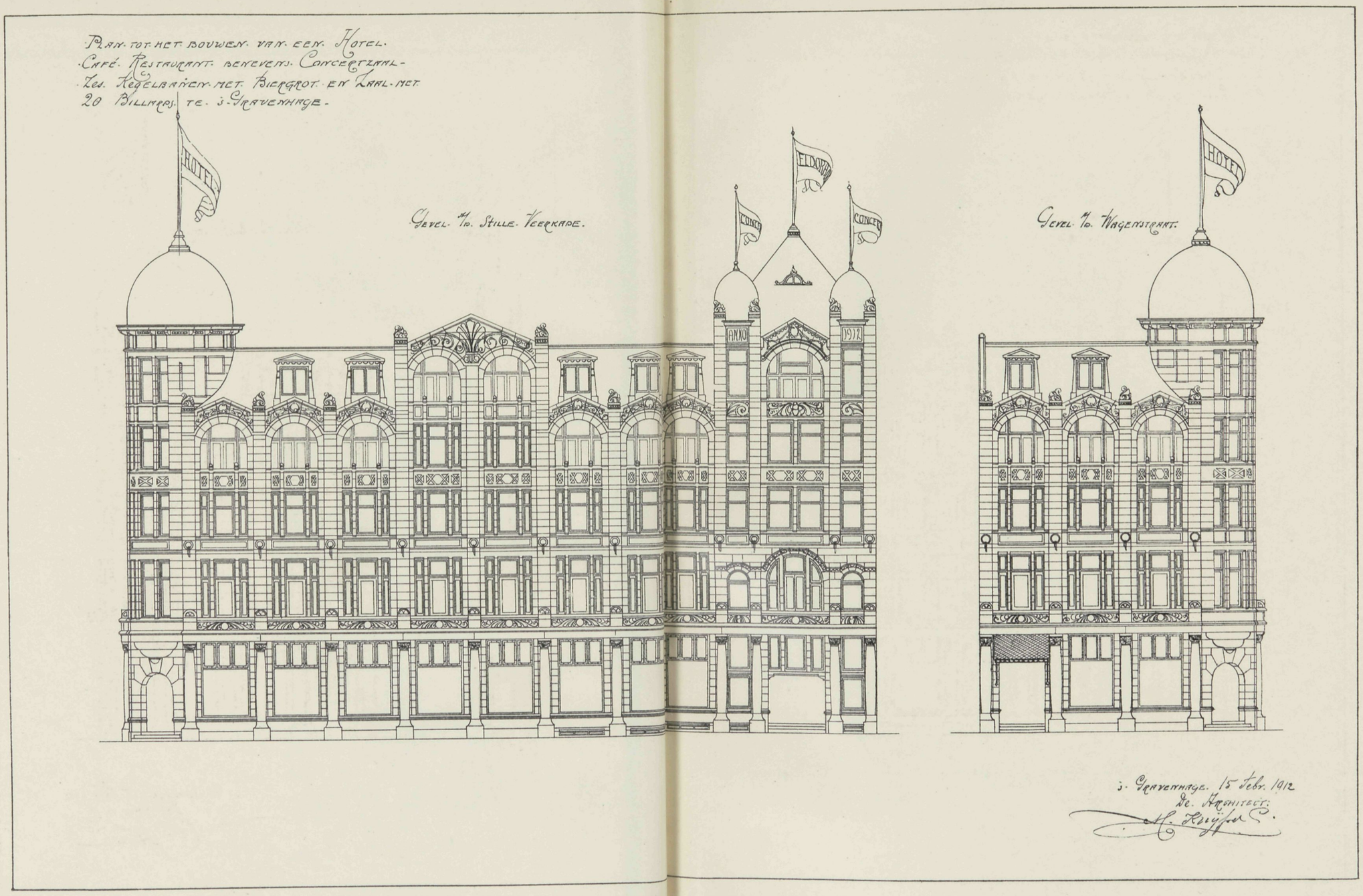
Plan tot het bouwen van een Hotel.
Café Restaurant benevens Concertzaal-
Zes Kegelbanen met Biergrot en Zaal met
20 Billards te 's-Gravenhage.
Gevel a/d. Stille Veerkade.
Gevel a/d. Wagenstraat.
HOTEL
ANNO
1912
's-Gravenhage. 15 Febr. 1912
De Architect:

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

13 Februari 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 4.

Bij de Platen.

Plan voor twee heerenhuizen,

door J. P. TESSELAAR.

De beide heerenhuizen zijn eenvoudig van vorm, geriefelijk en met een flinke gevelverdeeling. Beneden suite met serre, keuken die goed afgesloten is van de gangen en die gangen ruim, waarin de trappen naar boven en beneden zijn geplaatst. Ook de W. C. vond een geschikte ruimte behoorlijk van lucht en licht voorzien. Op de bovenverdieping de bad- en slaapkamers en daarover een flinken zolder. Van soliede materialen gebouwd voldoen deze woningen.

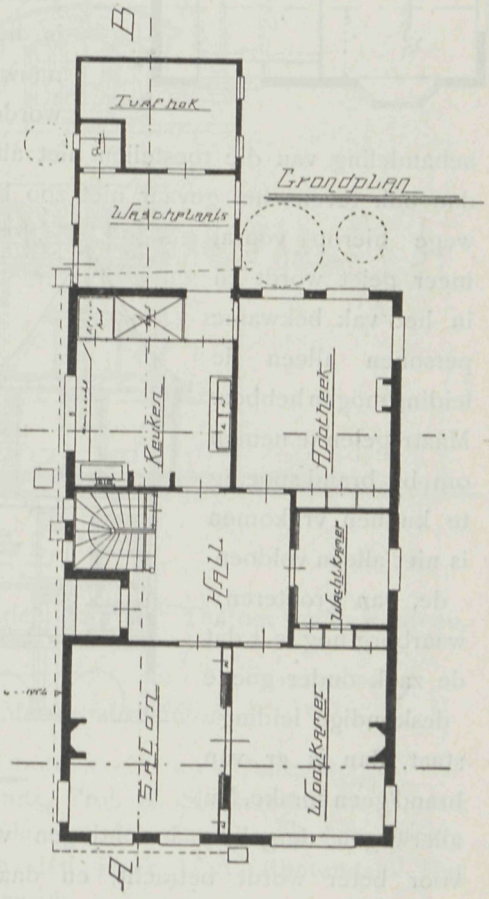

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguren geven het ontwerp van een dokterswoonhuis te Stadskanaal, bouwmeester C. Boiten te Veendam. Een bijzonder gezellig grondplan, entree, hal, waarop zich alles aansluit, woonkamer, salon, wachtkamer, apotheek, keuken en op de bovenverdieping meerendeels onder de kap de verschillende slaapvertrekken. Dit is een recht-compacte buitenwoning die door het uiterlijk de aandacht trekt en die in de bewoning niettegenstaande de beknoptheid veel aangenaams biedt.

De Bioscoop.

In Amsterdam zal men er eindelijk toe besluiten scherpere bepalingen te stellen, betreffende den bouw en inrichting van Bioscopen. Er zijn er dan ook die echte muizenvallen gelijk zijn, en wanneer wat tot heden gelukkig niet het geval is geweest er brand ontstaat, dan zou men daar de treurigste gevolgen van hebben, omdat het aanwezige publiek niet terzijde kan uitwijken, maar alleen den uitgang kan bereiken die tegelijk ingang is, en waar boven gewoonlijk de toestellen geplaatst zijn. Het gevolg daarvan zal zijn, dat enkele van de lijst geschrapt worden, waardoor het aantal wat vermindert. Dat kan dan ook best, want wij zijn haast zoo ver gevorderd, dat iedere wijk een of meer Cinema's heeft. Toch moet het nog weinig zijn in vergelijk met het buitenland, waaronder Parijs genoemd wordt met 1300 van die inrichtingen.

Verdieping

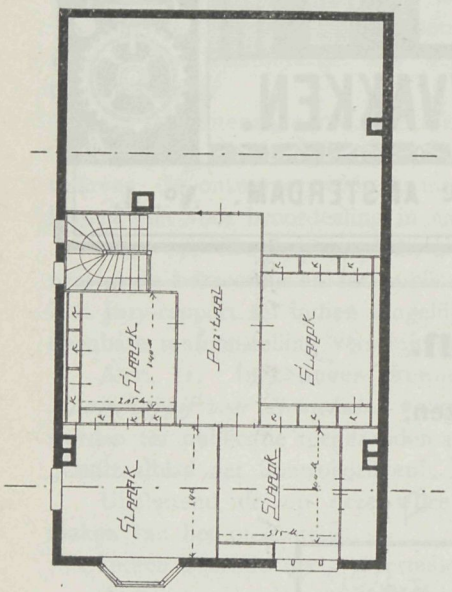

't Kan schikken. Terecht wordt er opgewezen of bij deze inrichtingen de toestellen niet behooren te staan onder de leiding van beslist deskundigen. Uitgemaakt is het dat bij de brandbaarheid van de films groote nauwlettendheid is vereischt, ook dat niet mag gerookt worden in de ruimte die de toestel inneemt. Daar de behandeling van die toestellen niet altijd aan even bekwame handen is toevertrouwd, die dan ook tevens het gevaar niet zoo begrijpen, is het inderdaad zaak, dat van overheidswege hierop vooral meer gelet wordt en in het vak bekwame personen alleen de leiding mogen hebben. Maatregelen te nemen om bij brand spoedig te kunnen vrijkomen is niet alleen voldoende, van grooteren waarborg nog is 't dat de zaak onder goede deskundige leiding staat, dan is er van brand geen sprake. Nu allerwegen dergelijke inrichtingen verrijzen, is het noodzakelijk dat ook de zorg er voor beter wordt betracht, en daarom is het te loven dat ook het Gemeentebestuur hierop de aandacht heeft gevestigd.

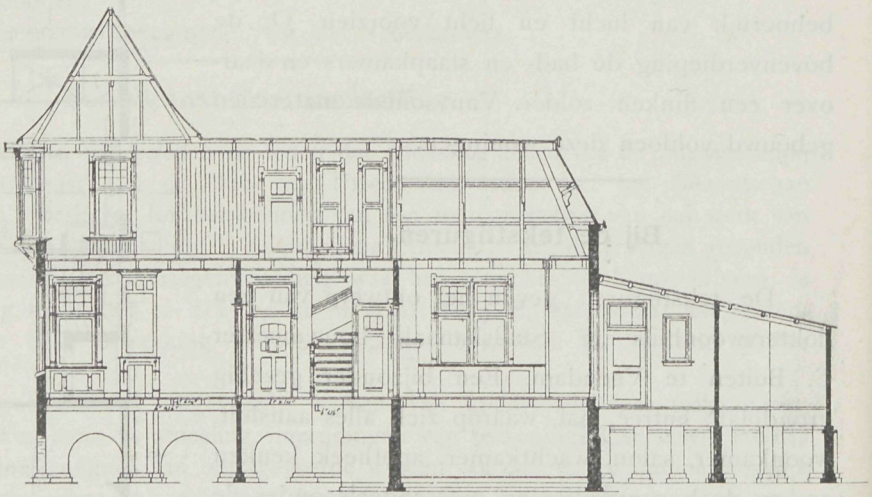

Doorsnede A B

Tentoonstelling „Huis en Tuin".

De Tentoonstellingscommissie bericht ons:

In verband met de uitgeschreven prijsvraag voor het ontwerp eener dorpsschool met onderwijzerswoning, worden vele vragen tot ons gericht betreffende de inrichting van scholen. Wij verwijzen daartoe naar het programma van bovengenoemde prijsvraag, waarin bij art. 1 wordt verwezen naar de Koninklijke besluiten van 25 Juni 1912, Staatsbladen No. 192 en 193. Ten einde aan veler verzoek tegemoet te komen, worden afdrukken daarvan, tegen toezending van ƒ 0.25 per postwissel of in post-

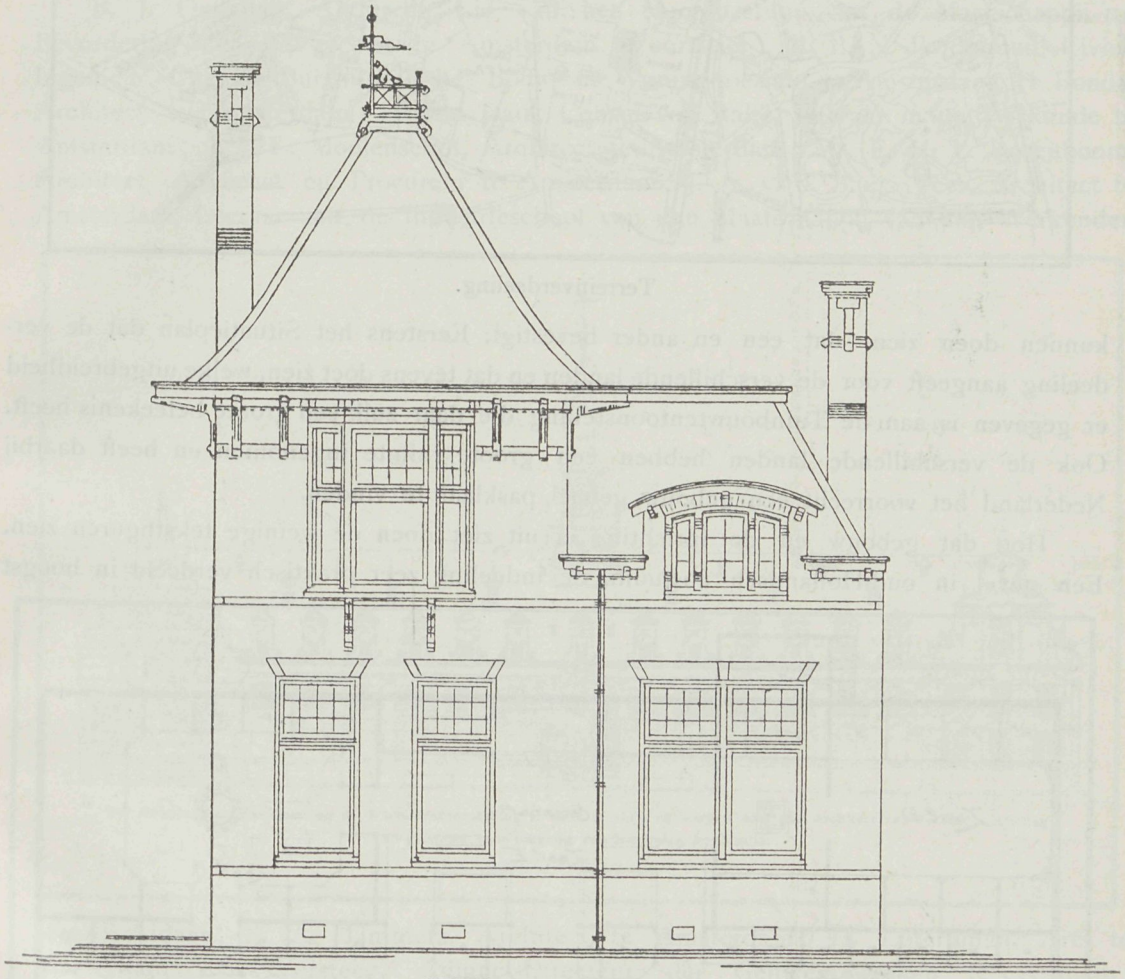

Voorgevel

zegels, op schriftelijke aanvrage franco toegezonden door het Tentoonstellingsbureau, P. C. Hooftstraat 103, Amsterdam.

Prijsvragen. (Bond van Meubelfabrikanten).

Op deze prijsvraag kwamen 2 antwoorden in, motto's »O« en »Oudewater«.

De Jury bestaande uit de Heeren A. le Comte, Prof. K. Sluijterman, R. A. van de Pavert, G. A. M. Rijken en I. A. Pool bekroonde met den eersten prijs het ontwerp »Oudewater«, waarvan vervaardiger bleek te zijn den Heer J. A. Muntendam. Het ontwerp »O« zou een tegemoetkoming worden gegeven.

De Tentoonstelling te Gent.

Mochten wij in aflevering 2 er reeds op wijzen hoe Gent zich in dit jaar voor een Tentoonstelling van omvang gereed maakt, het is ons aangenaam daarvan iets meer te

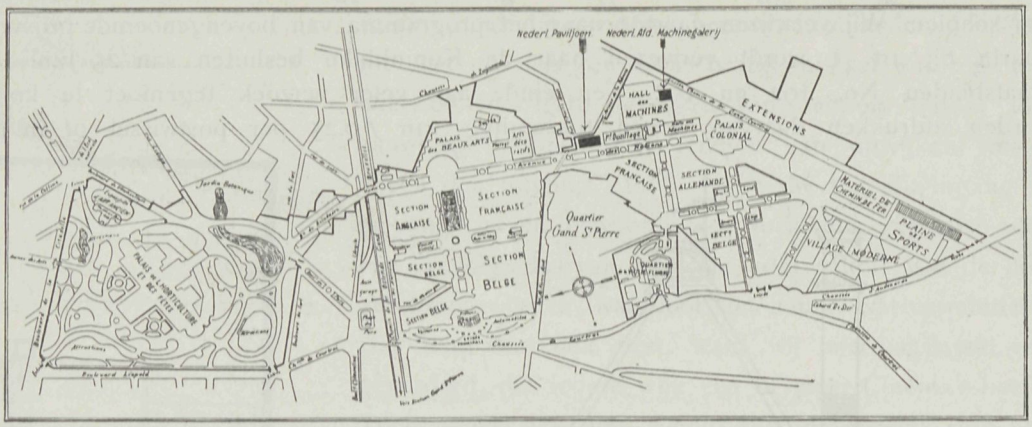

Terreinverdeeling.

kunnen doen zien, dat een en ander bevestigt. Eerstens het Situatieplan dat de verdeeling aangeeft voor de verschillende landen en dat tevens doet zien, welke uitgebreidheid er gegeven is aan de Tuinbouwtentoonstelling die daar zulk een groote beteekenis heeft. Ook de verschillende landen hebben een groote ruimte ingenomen en heeft daarbij Nederland het voorrecht een gebouw geheel pasklaar te vinden.

Hoe dat gebouw en de inrichting er uit ziet doen de weinige tekstfiguren zien. Een gevel in oud-Hollandsch costuum, de indeeling zeer praktisch verdeeld in hoogst

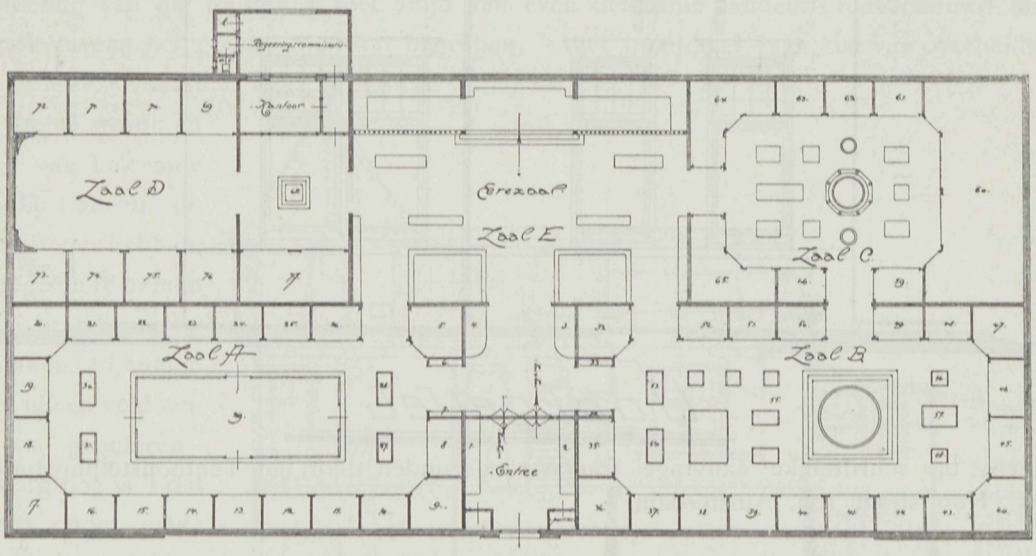

Indeeling van het Nederlandsch Paviljoen op de Wereldtentoonstelling te Gent in 1913.

gezellige ruimten. Inderdaad, het belooft wat en is het maar te wenschen dat de commissie die de zaak in Nederland voorbereid allerwegen steun mag ondervinden, dan kan dat in Gent een schoon geheel te zien geven.

Examens

voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en af te nemen in 1913.

Door het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zijn benoemd, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, tot Leden van de Commissie, belast met het afnemen van de in Februari en Maart te houden Examens voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) de Heeren:

B. J. Ouëndag, Architect, Lid van het Hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam, Voorzitter; M. B. N. Bolderman, Civiel-Ingenieur, Chef de Bureau van het Bouw- en Woning-toezicht te Amsterdam; H. Bonda, Architect te Amsterdam; H. van Dam, Consul van Italië, Leeraar in de Wiskunde te Amsterdam; J. J. L. Moolenschot, Architect te Amsterdam; Mr. E. H. P. Rosenboom, Architect, Advocaat en Procureur te Amsterdam; J. A. v. d. Sluijs Veer, Architect te Amsterdam, Leeraar aan de Industrieschool van den Maatschappij van den Werkenden

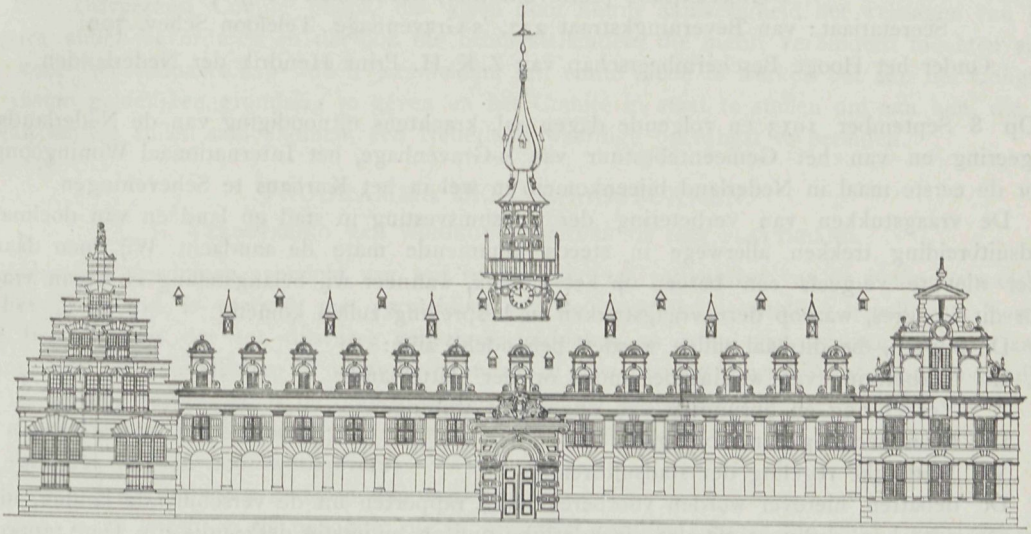

Het Nederlandsch Paviljoen op de Wereldtentoonstelling te Gent in 1913, ontworpen door den Architect van de Tentoonstelling en gebouwd voor rekening van het Belgische Comité.

Stand, Aldaar; P. A. Timmers, Architect te Amsterdam; H. Loterijman, Arts te Amsterdam; G. Versteeg, Adjunct-Directeur der Gemeentewerken te Arnhem; J. D. Gantvoort, Architect te Deventer, Leeraar aan de Burgeravondschool, Aldaar; H. van der Kloot Meijburg, Architect te Voorburg, Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's Gravenhage; W. de Vrind Jr., Bouwkundig-Ingenieur te 's Gravenhage, Assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft; M. Vrijenhoek, Bouwkundige te 's Gravenhage; J. J. van Noppen, Architect te Haarlem, Leeraar aan de Industrieschool van den Maatschappij van den Werkenden Stand te Amsterdam; W. F. Overeijnder, Architect te Rotterdam; W. de Jong, Architect te Utrecht, Bouwkundige 1e klas bij den Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, Aldaar; H. Bletz, Architect te Weesp; F. de Herder, Aannemer te Zwolle; G. Stapenséa, Architect te Sneek; R. J. Hoogeveen, Architect te Rotterdam; A. Broese van Groenou, Bouwkundig-Ingenieur te 's Gravenhage; J. D. Looijen, Architect te 's Gravenhage; H. J. Dammerman Jr., Architect te 's Gravenhage; B. van Bilderbeek, Architect te

Dordrecht; J. B. van Loghem, Bouwkundig-Ingenieur te Haarlem; G. Meppelink, Architect te Haarlem; A. Kool, Architect te Ede; L. J. P. Kooken, Gemeente Bouwmeester te Eindhoven; P. J. W J. van der Burgh, Bouwkundig-Ingenieur te Renkum; H. van Hilten, Architect te Utrecht, Hoofd-Opzichter der Gemeente-Werken, Aldaar; J. Gratama, Algemeen Secretaris van den Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bouwkundig-Ingenieur te Amsterdam, Secretaris.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gevolg gegeven aan het verzoek van het Hoofdbestuur, te willen bevorderen, dat de band tusschen de Regeering en de Examens sterker werd en ook meer naar buiten zou blijken, hetgeen o. a. kon geschieden door het aanwijzen van een tweetal personen, speciaal door den Minister van Binnenlandsche Zaken, om deel uit te maken van de Examen-Commissie. Hiertoe zijn aangezocht de Heeren: D. E. C. Knuttel, Bouwkundig-Ingenieur, Rijksbouwmeester en J. M. de Groot, Opzichter 1e klasse bij de Rijksgebouwen voor Onderwijs enz., die de benoeming hebben aangenomen.

Xe Internationaal Woning-Congres.

's-GRAVENHAGE (SCHEVENINGEN) SEPTEMBER 1913.

Secretariaat: van Beverningkstraat 237, 's-Gravenhage. Telefoon Schev. 709.

Onder het Hooge Beschermheerschap van Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden.

Op 8 September 1913 en volgende dagen zal, krachtens uitnoodiging van de Nederlandsche Regeering en van het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage, het Internationaal Woningcongres voor de eerste maal in Nederland bijeenkomen en wel in het Kurhaus te Scheveningen.

De vraagstukken van verbetering der volkshuisvesting in stad en land en van doelmatige stadsuitbreiding trekken allerwege in steeds klimmende mate de aandacht. Wij doen daarom zeker niet te vergeefs een beroep op het publiek, wanneer wij belangstelling en steun vragen voor dit Congres, waarop deze vraagstukken in bespreking zullen komen.

De punten, die ditmaal zullen worden behandeld, zijn:

I. Verbetering van woningtoestanden op het platte land;
II. Verbetering en opruiming van ongezonde woningen;
III. Overbevolking van woningen;
VI. Wettelijke regeling der stadsuitbreiding.*)

De debatten hierover worden voorbereid door rapporten uit de verschillende landen, uit te brengen door hen, die voor elk der afzonderlijke punten bij uitstek deskundig zijn. Deze rapporten zullen. evenals de overzichten over de ontwikkeling op woninggebied in de laatste jaren, die uit de onderscheidene landen worden ingewacht, in de aan het Congres voorafgaande maanden aan de leden worden toegezonden.

Tevens zal aan de Congressisten de gelegenheid worden geboden om ter plaatse kennis te nemen van hetgeen in verschillende deelen van ons land in de laatste jaren op het gebied van woningbouw en stadsuitbreiding is tot stand gekomen. Met welwillende medewerking van gemeente-besturen en particulieren zullen tochten worden ondernomen naar Amsterdam, Arnhem, Hengelo, en naar gehoopt wordt, ook Rotterdam en Enschedé. Terwijl deze tochten beloven leerzaam te zijn voor ieder die belang stelt in de verbetering der volkshuisvesting, zullen zij tegelijkertijd dienen om aan de buitenlandsche bezoekers een denkbeeld te geven van de schoonheid, die Nederland in stad en land biedt. Amsterdam met zijn statige grachten, met zijn goed gebouwd Museumkwartier en met de verschillende tentoonstellingen, die daar in 1913 zullen worden gehouden: Rotterdam met zijn grootsche havenwerken; Arnhem, waar stadsschoon zich paart aan natuurschoon; Twente met zijn bloeiende nijverheid — zij zullen ongetwijfeld den vreemdeling boeien en eene aangename herinnering bij hem achterlaten. En niet minder zal dit het geval zijn met de schoone residentie en de daaraan verbonden badplaats, waar het Congres zijn zittingen zal houden.

*) Over de volgorde, waarin deze punten in bespreking zullen komen, zal nog nader worden beslist.

Waarschijnlijk zullen de Congresleden ook nog op andere wijze zich een aanschouwelijk beeld kunnen vormen van hetgeen in Nederland op woninggebied is verricht. Bij de Vereeniging „Nederlandsch Congres voor Openbare Gezondheidsregeling" zijn n.l. plannen aanhangig om te Scheveningen een keuze-tentoonstelling te organiseeren van het voornaamste, dat hier te lande met betrekking tot volkshuisvesting en stedenbouw is of wordt gedaan, welke tentoonstelling voor de leden van het Woningcongres welwillend zal worden opengesteld.

Door aan het Secretariaat de verschuldigde bijdrage per postwissel over te maken, kan men tot het Congres toetreden. De bijdrage is:

voor *leden* ƒ 10.—. Dezen hebben het recht het Congres bij te wonen en de daaraan verbonden feestelijkheden mede te maken en ontvangen alle stukken. Zij zullen kunnen deelnemen aan de te organiseeren tochten, waarvan het program en de kosten nader zullen worden bekend gemaakt;

voor *dames-familieleden*, die Congresleden vergezellen, ƒ 5.—. Dezen hebben eveneens het recht het Congres bij te wonen en aan de feestelijkheden en tochten deel te nemen, doch ontvangen geen stukken;

voor *inteekenaars* ƒ 6.—. Deze ontvangen na afloop van het Congres de rapporten en het verslag.

Het Uitvoerend Comité hoopt, dat velen door hunne aanwezigheid het welslagen van het Congres zullen bevorderen en dat ook die belangstellenden, die hierin verhinderd mochten zijn, zich voor het lidmaatschap zullen aanmelden, ten einde mede te werken om aan het Congres een vasten geldelijken grondslag te geven en het Comité in staat te stellen om aan hen, die uit tal van landen zullen samenkomen, een Nederland waardige ontvangst te bereiden.

PROGRAMMA DER VRAAGSTUKKEN.

I. Verbetering van woningtoestanden op het platteland.

Gevraagd wordt een overzicht van wat in Uw land ter verbetering van de woningtoestanden op het platteland is verricht, met vermelding van de betreffende wettelijke bepalingen. Verder eene beoordeeling der tot dusverre gebezigde middelen, op grond der ervaring, en eene aanwijzing van de aanvullingen of veranderingen, die in de wetgeving of praktijk mochten noodig zijn.

In het oog te houden is de onderscheiding tusschen woningen, die:

a. eigendom zijn der bewoners;
b. verstrekt worden door werkgevers;
c. verhuurd worden door anderen dan werkgevers.

Ook is te letten op de behoefte, die in sommige gevallen bestaat aan land voor akker- of of tuinbouw nabij de woning.

Bijzonder onderzoek verdient de vraag van credietverstrekking aan den eigenaarbewoner voor verbetering of herbouw.

Verzocht wordt, *vooral feiten en statistische gegevens mede te deelen* en de conclusies in korte stellingen samen te vatten.

II. Verbetering en opruiming van krotten.

Hoe wordt in Uw land gehandeld met betrekking tot:

a. de verbetering van krotten;
b. de krotten, welke niet verbeterd kunnen worden (onteigening, onbewoonbaarverklaring)?

Hierbij is in het bijzonder te letten op:

c. onteigening par zône van ongezonde buurten.

Welke maatregelen worden in de verschillende gevallen genomen met betrekking tot:

a. de eigenaars (voorschotten in geval van verbetering, schadevergoeding in geval van onteigening en onbewoonbaarverklaring);
b. de bewoners (woningvoorziening, al of niet gepaard gaande met geldelijke hulp der gemeente).

Indien voor de bewoners gebouwd is door of met steun van de gemeente, zijn zij dan nabij hun vroegere woonplaats? Hoe zijn de huren bepaald? Zijn de woningen duurzaam ten goede gekomen aan hen, voor wie zij bestemd waren?

Indien niet voor hen gebouwd is, waarom is dit niet geschied? Is langs indirecten weg (door „opschuiving", al of niet gepaard gaande met geldelijke hulp der gemeente) gezorgd, dat woningen voor hen beschikbaar kwamen? Of meende men, dat bijzondere voorziening onnoodig was? Zoo ja, waarom, en is die meening juist gebleken?

Stelt de wet aan de gemeente dwingende voorschriften ten opzichte van de boven aangeduide maatregelen? Zoo ja, welke?

Wordt van overheidswege in de kosten van de bovenaangeduide maatregelen bijgedragen?

Wat is te leeren uit de ervaring, in Uw land opgedaan?

Verzocht wordt, *vooral feiten en statistische gegevens mede te deelen* en de conclusies in enkele korte stellingen samen te vatten.

III. Overbevolking van woningen.

Wat verstaat men in Uw land onder overbevolkte woningen? Is eene definitie van overbevolking opgenomen in de wet of in plaatselijke verordeningen?

Welke verbodsbepalingen tegen overbevolking van woningen bestaan in Uw land? Door welke autoriteit zijn zij vastgesteld?

Welke middelen worden aangewend ter handhaving van die verbodsbepalingen en met welke uitkomsten? Indien geene middelen worden aangewend, waarom geschiedt dit niet?

Is, als gevolg van de toepassing der voorschriften tegen overbevolking, bijzondere zorg voor de huisvesting van groote gezinnen noodig gebleken? Waarin heeft die zorg bestaan?

Hoe is, op grond der ervaring, de wetgeving en praktijk van Uw land te beoordeelen?

Verzocht wordt, *vooral feiten en statistische gegevens mede te deelen* en de conclusies in enkele korte stellingen samen te vatten.

IV. Wettelijke regeling der stadsuitbreiding.

Zijn in Uw land de gemeenten bevoegd, door het vaststellen van uitbreidingsplannen de wijze van aanleg der nieuwe wijken te regelen?

Zijn de gemeenten verplicht tot het vaststellen van uitbreidingsplannen? Zoo ja, voor welke gevallen geldt die verplichting en door welke middelen verzekert de wet hare nakoming?

Wat wordt bij het uitbreidingsplan geregeld?

Door welke middelen kan de gemeente voorkomen dat de aanleg geschiedt in afwijking van het uitbreidingsplan?

Wat kan de gemeente doen om te bevorderen, dat de grond in exploitatie komt? (onteigening, ruilverkaveling).

Heeft de grondeigenaar het recht tot exploitatie, mits hij zich houdt aan het uitbreidingsplan? Heeft hij het recht, een uitbreidingsplan voor zijn grond te verkrijgen, waar dat nog niet bestaat? Zoo ja, hoe is een en ander geregeld?

Stelt de wet regelen omtrent de exploitatie van bouwgrond, die eigendom is der gemeente?

Hoe is, op grond der ervaring, de wetgeving en praktijk van Uw land te beoordeelen?

Verzocht wordt, *vooral feiten en statistische gegevens mede te deelen* en de conclusies in enkele korte stellingen samen te vatten.

V. De ontwikkeling op woninggebied gedurende de laatste jaren.

Gevraagd wordt een samenvattend overzicht van de ontwikkeling op woninggebied, die in Uw land in de laatste jaren heeft plaats gevonden, in aansluiting aan het overzicht, dat voor het vorige Internationaal Woningcongres is gegeven.

Dit overzicht moet vermelden vooreerst de maatregelen, die door wetgeving en administratie op woninggebied zijn getroffen en verder hetgeen geschied is met betrekking tot woningbouw, ondernomen in het algemeen belang. In het bijzonder wordt gevraagd om mededeeling der ervaring, verkregen met den bouw en de exploitatie van woningen door gemeenten en andere openbare lichamen.

Verzocht wordt, *vooral feiten en statistische gegevens mede te deelen.*

-PLAN-VOOR-TWEE-HEEREN-HUIZEN-

-VOORGEVELS-

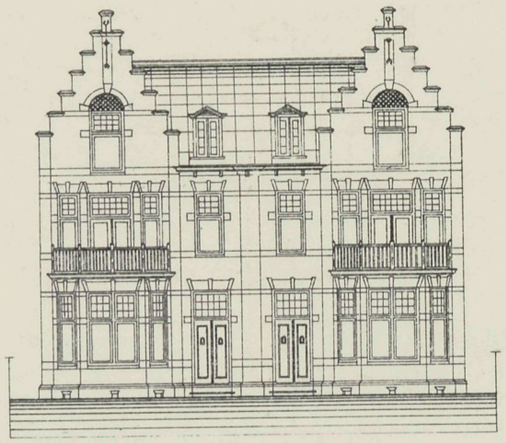

-ACHTERGEVELS-

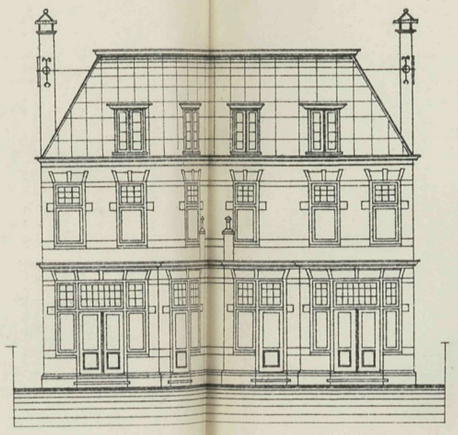

-DOORSNEDE-A-B-

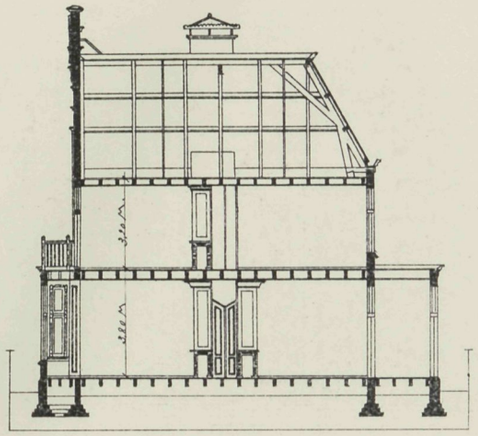

-PLAN-BEGANE-GROND-

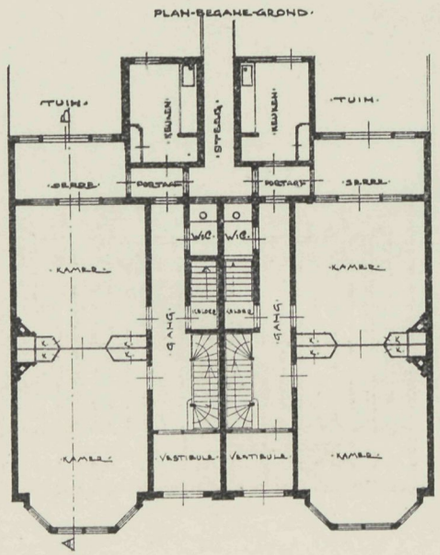

-PLAN-VERDIEPING-

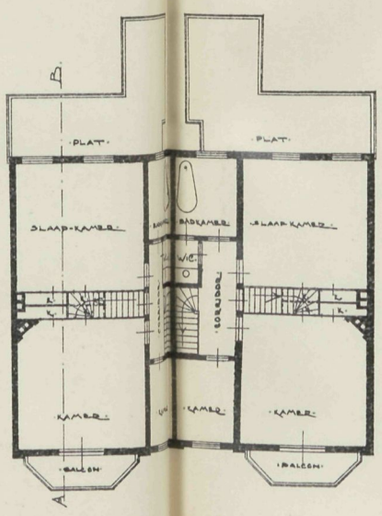

-KAPGROND-

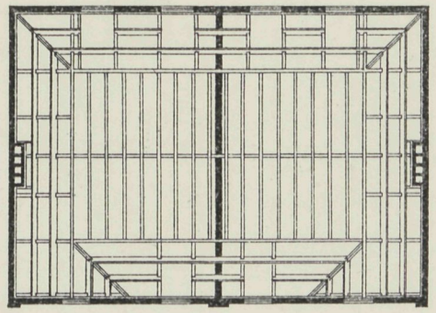

-ALKMAAR-OCTOBER-1912-

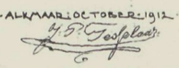

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

27 Februari 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 5.

Bij de Platen.

Ontwerp van zes heerenhuizen te Scheveningen aan de Strand-boulevard,

door **M. KUYPER, Bouwmeester.**

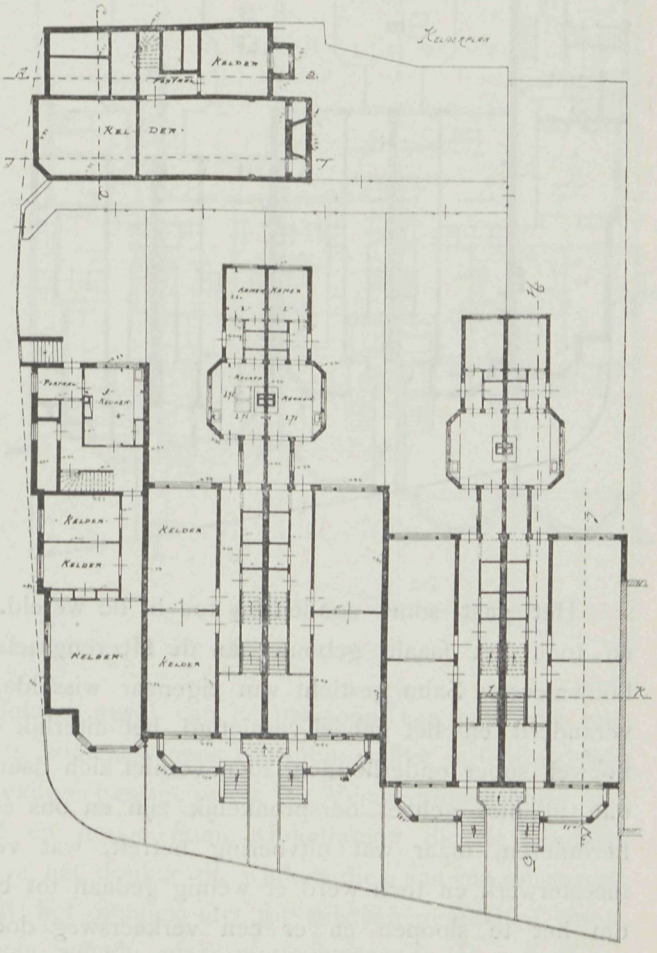

De plaat geeft de gevels, de tekstfiguren de plannen en doorsneden. Het is een uitnemend blok zoo als aan de zeezijde behoort te staan, soliede en van breeden vorm. De gevels met de flinke uitbouwen maken een goeden indruk terwijl het innerlijk voor de bewoning een aangename ruimte biedt. Het sousterrein, waarin de keuken en twee vertrekken, de bel-etage, waarop twee kamers en suite met serre aan den voorkant en voor de bovenwoningen de beide andere verdiepingen en den zolder, zooals duidelijk uit de plannen valt waar te nemen, vormen de binnenruimte. Daar de rooilijn van de gevels verspringt, brengt dit in het geheel nog grootere afwisseling en zijn daardoor de schuine hoeken vermeden die anders die rooilijn in het inwendige had opgeleverd.

Eigenaardige wisselingen.

Het welbekende gebouw Villa Parkwijck te Amsterdam zal gesloopt worden. Daarmede verdwijnt een van Berlage's scheppingen — waarover de opvattingen verschillend uiteen loopen. Eenerzijds, die deskundigen, die het hemelhoog opvoeren en als iets buitengewoons beschouwen. die zelfs in den laatsten tijd met kracht en klem beweerden, dat evengoed als er een wet bestaat tot bescherming van historische monumenten, er een wet moest zijn om de producten der moderne bouwkunst, waaronder dit een eerste plaats inneemt, voor het nageslacht te bewaren en te doen zien hoe zeer in onzen tijd een geheel nieuwe richting op het gebied der bouwkunst wist baan te breken. Anderzijds zeer velen, die dat er niet in zien, die een villa met dergelijk miniatuur voorgedeelte niet verheffend vinden, allerminst kunnen instemmen met de hoofdversiering van den gevel, een groote keukenschoorsteen, zoodanig gebouwd dat na vijf en twintig jaar niets daarvan dan een doorgeroet overblijfsel herinnert. Voor de kapitale bouwsom was naar hunne meening wat beters gesticht kunnen worden. Wij zullen de partijen hun voor en tegen maar laten uitvechten, toch kan het in zeker opzicht als een vingerwijzing gelden dat toen het gebouw een anderen eigenaar moest hebben, die moeilijk te vinden was en dat toen er een kwam, deze alleen de plek niet den opbouw waardeerde.

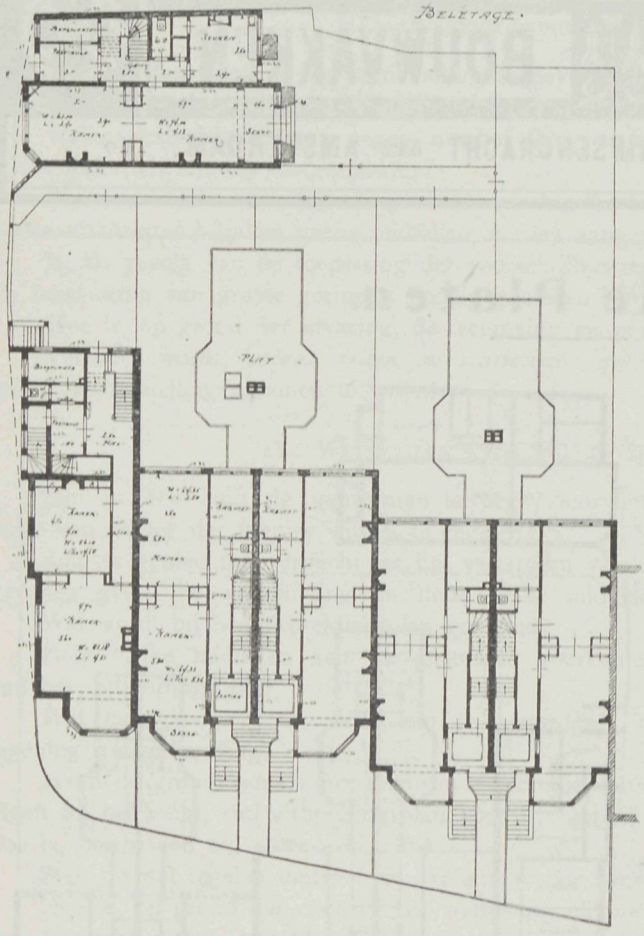

Het gaat soms zonderling toe in de wereld. Parkwijck wenschte men vereeuwigd en toen het faaaie gebouw aan de Heerengracht — woonhuis Nienhuis — door den bouwmeester Salm gesticht van eigenaar wisselde, toen daarin voor duizenden werd veranderd en het geheel vernietigd, het uiterlijk echter gelukkig gespaard is gebleven, hoewel sober onderhouden, toen verhief zich daartegen geen enkelen stem. Het moge dan al niet geheel oorspronkelijk zijn en ons eenigszins aan den franschen bouwstijl herinneren, maar wat uitvoering betreft, wat versiering en verdeeling aangaat, een meesterwerk en toch werd er weinig gedaan tot behoud, lagen er zelfs plannen gereed om het te sloopen en er een verkeersweg door te maken de meest zonderlinge en overbodige opvatting. Is Parkwijck dan zoo oorspronkelijk, herinnert niet de Engelsch en Amerikaansche bouwkunst van lang voor den tijd van dien bouw ons aan motieven,

en verdeelingen die daarmede veel gelijkenis hebben, er is zoo weinig nieuws onder de zon en is het dan niet wat overdreven om de bescherming zoo hoog op te vatten. Hier hebben wij een uitspraak door den tijd gedaan die te denken geeft en waarvoor wij eveneens een geopend oog mogen hebben. Zeker heeft zich op het gebied der bouwkunst van de laatste jaren zelden zulk een opmerkelijke wisseling voorgedaan.

Onze winkelstraten.

Iedere stad heeft zijn bepaalde punten waar het kijklustig publiek gaarne vertoeft, het is daar waar de meeste winkels en magazijnen zijn vereenigd. Kalverstraat en Nieuwendijk zijn in Amsterdam meestal het eerst aan de beurt. Nu komt het vooral op onze bouwmeesters aan, dat zij bij wijziging van toestanden daarvan iets maken, dat het publiek trekt, tot stilstaan en beschouwing noopt. Nu is er in de laatste jaren op de Nieuwendijk heel wat omgehaald, en 't is opmerkelijk, steeds wordt die verkeersweg er minder op, krijgt een allesbehalve aanlokkend aanzien. De winkels van Sinkel, zij mogen dan al onmodern geworden zijn, zij vormden eenmaal het midden en glanspunt. De groote ruiten tusschen de marmeren pilasters der gevels ingesloten, gaven gelegenheid tot uitstekende etalage, en zag men de flinke magazijnen door, dan gaf de achtergelegene zaal vooral des avonds met zijn fraaie glazen kronen een inderdaad deftig geheel, daar heerschte toen op dat punt een stemming die bevredigde, omdat het oog er iets goeds te zien kreeg. Wat levert nu de bazar en daartegenover den mislukten gevel van de bioscoop, een punt, dat men zich haast om maar spoedig voorbij te komen wegens de onhuisselijke inrichting. Wat verder weder de winkels en de ongelukkige passage onder het Verzekeringsgebouw, aan het Damrak een uitnemenden gevel en hooge fraaie winkelramen die de aandacht vragen, aan de Nieuwendijk die juist in het donker zit, winkels die u aan een sousterrein doen denken en waarvoor inderdaad het publiek niet tot stilstaan genoodigd wordt. Verderop het manufactuurmagazijn van Schade, maar niettegenstaande de verbouwing lang zoo monumentaal niet als den vorigen gevel die Offenberg's smaakvolle opvatting

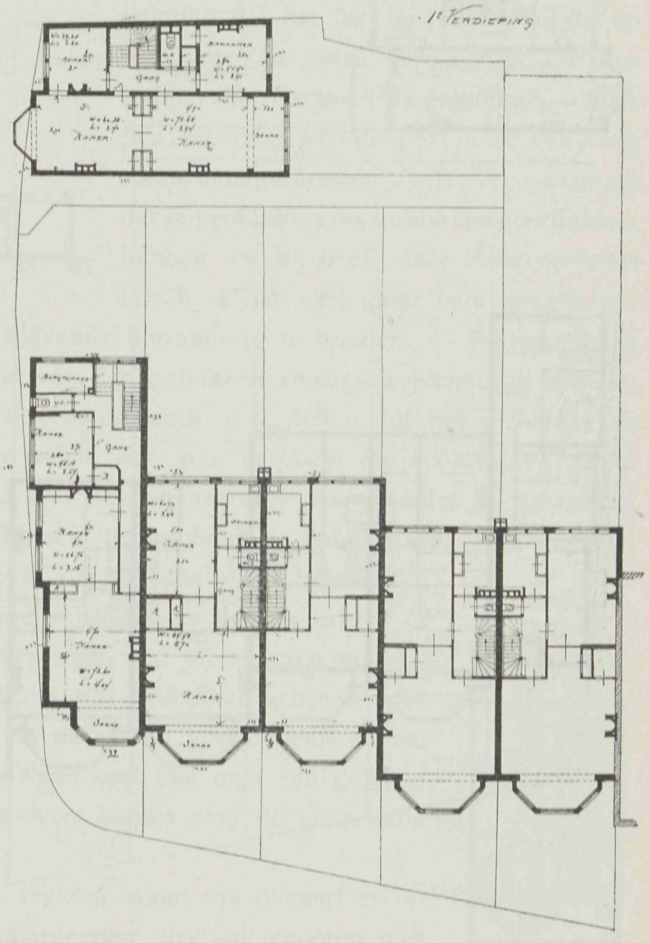

daarvoor dacht. Nu wacht ons Bahlmann, hopen wij dat daar een keerpunt komt en flinke opgaande winkelramen het publiek wat kunnen doen zien. De Nieuwendijk is schromelijk in aanzien achteruitgaan, en dat vindt voor een groot deel zijn oorzaak daarin, dat de bouwmeesters hunne winkelvormen zich denken in gedrukten toestand laag bij den grond, waardoor op dien reeds duisteren weg nog grootere duisternis geschapen wordt.

Het ware te wenschen dat wij met dat euvel braken. Een winkel moet hoogte hebben, de etaleur moet ruimte bezitten voor hetgeen hij uitstalt, mist hij dat, dan wordt de etalagekast een bergplaats, en zoo zien vele winkels in den laatsten tijd gebouwd, er uit, die om aan de ongelukkige mode te voldoen geheel en al in hun schulp terugtrokken zijn.

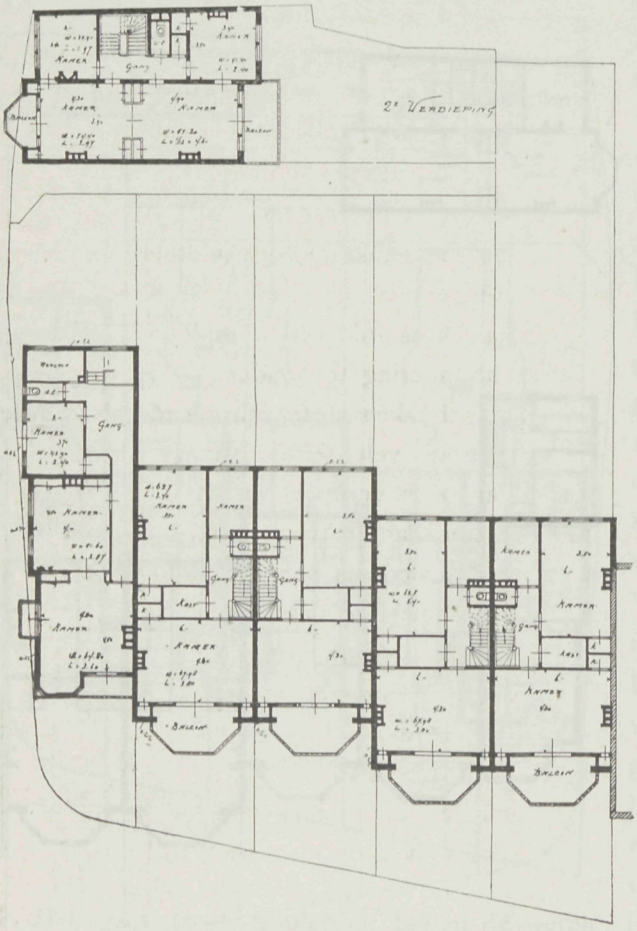

Het wordt tijd dat hierin een keerpunt komt. Enkele winkels hebben de fout zoodanig ondervonden, dat zij door uitbouw der glasruiten getracht hebben het donker iets te verlichten maar 't was te vergeefs. — Wanneer het winkeldeel hoog opgaat, dan treedt licht naar binnen, en het overzicht van buiten wint, en met al die ongelukkige bouwerijen zijn wij zeer achteruit gegaan, is het gezellige langs den weg verdwenen.

Vooral daar waar de huizen smal zijn, de eene winkel den anderen opvolgt, voldoet hoogte en waar zooveel getwist wordt over het werkelijke practische nut onzer bouwkunst daar mag er wel eens op gewezen worden, hoe dat geheel te loor gaat, wanneer wij op deze wijze voortgaan, dan worden onze winkelstraten, die vroeger groote bekoring hadden, doortochtplaatsen zonder eenige bevalligheid.

Het paleis op den Dam.

De »Staatscourant« van 24 Februari 1913 bevat de namen eener commissie tot onderzoek en voorlichting betreffende den staat van het uitwendige van het Koninklijk Paleis alhier.

In die commissie zijn benoemd: tot lid en voorzitter Prof. Jhr. Dr. J. Six, voorzitter der commissie van toezicht op het Rijksmuseum te Amsterdam; tot leden: Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, lid der Tweede Kamer te Den Haag, de proffessoren Henri Evers, J. A. van der Kloes en A. W. M. Odé, van de Technische Hoogeschool te Delft.

Een welverdiende hulde.

»In de vergadering van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der »bouwkunst te Amsterdam op 11 Februari ll. gehouden, is de zilveren eerepenning, de »hoogste onderscheiding aangeboden aan den Heer A. W. Weissman, wegens zijn »verdienste als schrijver over bouwkunst, in het bijzonder wegens zijn werk de Geschiedenis »der Nederlandsche bouwkunst in October 1912 bij den uitgever S. L. van Looy te »Amsterdam verschenen.

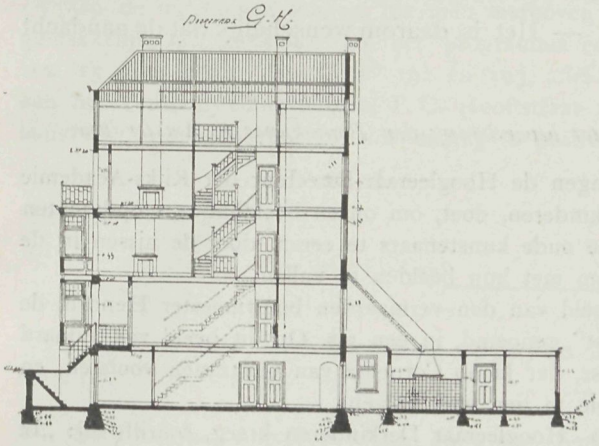

Dat bericht ging dezer dagen rond. Elk vakman die het las deed het goed dat op die wijze de ware verdiensten van een hunner werd erkend en gehuldigd — door hen, die als de voorgangers in het vak hoog staan aangeschreven. A. W. Weissman zal dat feit gelukkige oogenblikken geschonken hebben en hij heeft daar recht op want talrijk is het werk door hem gedaan om de geschiedenis onzer bouwkunst in blijvende herinnering te houden. — Buitengewoon vaardig, even handig de geschiedenis van den gebakken steen schrijvende als die der bouwkunst in Nederland heeft hij bovendien door vele feiten uit het verledene de bouwkunst betreffende te herinneren velen aan zich verplicht die voor hunne studie kennisname daarvan noodig hadden. Wat het eigenaardige van dit alles is, dat is dat Weissman altijd daarbij zichzelf gelijk bleef, de geschiedenis behandelde na eene nauwgezette studie en allerlei onderzoek in de nog aanwezige bescheiden en dit meedeelde op hoogst gezellige wijze zonder ooit in kritiek of vergelijk van verleden en heden te vervallen, wat bij anderen meestal den hoofdschotel vormt. Dat maakt dat wat Weissman schreef, door velen kan gelezen worden omdat hij de draad der geschiedenis zelden loslaat. Onder de bouwkundigen in Nederland kan men zijn gelijken niet aanwijzen, die zooveel en met zooveel kennis over de historische zijde van onze bouwkunst schreef.

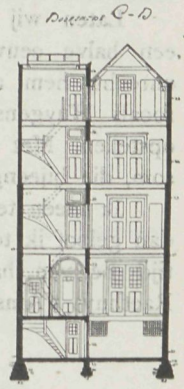

Het is daarom een verblijdend teeken, waar zoo dikwerf er op gewezen wordt dat de onderlinge waardeering der vakgenooten niet zeer groot is dat zich dit hier ten minste verloochend heeft om welverdiend te huldigen wat daar aanspraak op heeft. Weissman nog krachtig in zijn arbeid zij het gegeven aangemoedigd door dit feit ons nog menigmaal met het resultaat zijner studiën te verrassen.

Een beeld meer aan het Stedelijk Museum te Amsterdam.

De heer A. W. Weisman heeft een goede daad gedaan door het onderstaand schrijven aan de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te richten. Dat schrijven zal ongetwijfeld gehoor vinden, niet alleen bij de Maatschappij voornoemd, maar ook bij velen die niet juist bij de kunst-vereenigingen zijn aangesloten en toch gaarne uit vereering voor het hooge talent van den bouwmeester Jacob van Campen wenschen mede te werken om dit doel te bereiken. — Het is daarom wenschelijk dat de aandacht op dit punt gevestigd blijft.

Aan de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst te Amsterdam.

Het is U bekend, welke ijverige pogingen de Hoogleeraar-Directeur der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, de heer A. J. Derkinderen, doet, om onzen beeldhouwers opdrachten hunner waardig te verschaffen en tevens onze oude kunstenaars te eeren, door de nissen in de gevels van het Stedelijk Museum te Amsterdam met hun beelden te vullen.

Reeds prijkt, door zijne zorgen, het beeld van den vermaarden bouwmeester Hendrik de Keijzer, door Vondel „de keijzer van de Const" genoemd, in een nis. Op dit beeld van Eduard Jacobs zal weldra een tweede van Ingen-housz, dat Jacob Cornelisz van Oostzanen voorstelt, en waarvan het model reeds in de Rijks-Academie te zien was, volgen.

In een brief, dien ik onlangs van den Hoogleeraar Derkinderen kreeg, schrijft hij: „Ik „hoop nog wel enkele nissen te kunnen vullen. Maar wat duurt het lang! kunnen de bouw-„meesters, die met zooveel ijver opkomen voor de eer van Jacob van Campen, er niet voor „zorgen, dat de nis, die aan zijn beeldtenis is toegedacht, niet langer leeg blijft?"

Ik breng die vraag over aan de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, met verzoek, zich in verbinding te stellen met de zusterlichamen, opdat vereende krachten de som, voor het beeld noodig, te zamen mochten brengen.

„Hoe! gunt m' hem niet één steen, ter eer gedachteniss aen soo veel edle steenen?" vroeg Constantijn Huygens, toen Van Campen in 1657 gestorven was. Twee en een halve eeuw later hebben wij aan zijn graf gestaan en het met lauweren bekransd.

Laten wij thans het antwoord op de vraag, die Huygens stelde, geven. Meer dan twee en een halve eeuw heeft men Van Campen geen gedenkteeken gegund, maar nu willen wij het onrecht, hem aangedaan, herstellen. Zeker „het cierlijxte van all' heeft hij sich self gegeven", zooals Huygens het uitdrukt, maar wij willen den grooten man eeren, door zijn beeld te doen opstellen. Met den beeldhouwer Eduard Jacobs te Laren kan overleg gepleegd worden over de som, die bijeengebracht zou moeten worden.

Ik meen te weten, dat die som betrekkelijk niet hoog zal zijn, doch zelfs, al ware dit anders, dan geloof ik toch, dat de hedendaagsche Nederlandsche bouwmeesters, die een zoo voorspoedigen tijd beleven, haar gaarne zullen tezamen brengen, om aan onzen grootsten bouwmeester „die 't Raethuys t'Amsterdam gebout heeft, 't achtste wonder", de eer te brengen, die hem toekomt.

A. W. Weissman.

Tentoonstelling „Huis en Tuin".

Eenige vragen betreffende de prijsvraag „Dorpsschool".

Vraag 1. Mag in het plan van de school een spreekkamer opgenomen worden?

Antwoord 1. De ontwerper dient te beoordeelen, of een spreekkamer noodig of gewenscht is.

Vraag 2. Mogen de teekeningen, behalve die, waarvan het programma dit eischt, met kleuren opgewerkt worden?

Antwoord 2. Van de eischen van het programma kan niet worden afgeweken. Zie art. 3.

Vraag 3. Betreft de afscheiding van de speelplaats alleen die zijden, welke aan den openbaren weg zijn gelegen, of ook de scheiding met de andere perceelen?

Antwoord 3. Ja.

Vraag 4. Wat wordt verstaan onder een afscheiding met toepassing van baksteen?

Antwoord 4. Een afscheiding, geheel of gedeeltelijk van baksteen.

Vraag 5. Is 't geoorloofd met z'n tweeën aan één prijsvraagoplossing te werken en onder beider naam in te zenden?

Antwoord 5. Natuurlijk is het geoorloofd.

Op de ingekomen vragen, die men hierboven niet beantwoord mocht vinden, kan men zelf gemakkelijk het antwoord uit het programma en de daarbij behoorende Koninklijke besluiten van 25 Juni 1912, Staatsblad 192 en 193, afleiden. Deze besluiten zijn ad *f* 0.25 verkrijgbaar aan het Tentoonstellingsbureau, P. C. Hooftstraat 103, te Amsterdam, uitsluitend op schriftelijke aanvraag, met bijvoeging van het bedrag in postzegels.

Namens de Jury:

J. Gratama.
L. Zwiers.

Examen opgaven Teekenen M. O.

Schriftelijke opgaven deze examens betreffende, in een compact boekje vergaard zijn, voor *f* 0.90 verschenen en verkrijgbaar bij de uitgevers van Mantgem & de Does, Keizersgracht 411, Amsterdam.

Met talrijke teekeningen toegelicht is dat een boekje dat waarde heeft. Die van de inhoud kennis neemt en dat moet een ieder die zich voor die examens zet, zal daarin een goede handleiding vinden en zal zich sterker gevoelen, omdat daarin is neergelegd de wijze, waarop die examens zich regelen Kennisname doet eigen maken, en daarom heeft die verzameling opgaven een groote beteekenis voor die studie. 't Is een ieder aanbevolen die het pad van het teekenonderwijs M. O. opgaat.

Prijsvraag.

De N. V. Boekdrukkerij v.h. Firma T. C. B. Ten Hagen, uitgeefster van het Algemeen Nederlandsch Advertentieblad, schrijft een prijsvraag uit voor het ontwerpen van een hoofd voor haar Bouwkundig Bijblad.

Gevraagd wordt een teekening van een hoofd, waarvan het opschrift luiden moet:

Bouwkundig Bijblad tot het Algemeen Nederlandsch Advertentieblad.
Redactie: W. Verschoor, Architect, 's-Gravenhage.

De teekening moet in zwarte inktlijnen op wit papier zijn uitgevoerd en de reproductie er van moet gedrukt kunnen worden op papier, waarop thans het Bouwkundig Bijblad gedrukt wordt.

Met duidelijke letters moet de naam van het blad goed leesbaar zijn. In de rangschikking van den tekst en de compositie van het geheel is de ontwerper vrij.

De breedte van het hoofd moet bedragen 0.26 M., de hoogte ten hoogste 0.10 M., de teekening moet echter op de dubbele grootte worden uitgevoerd.

De mededinging is voor iedereen opengesteld.

De ontwerpen worden franco ingewacht aan het adres van den Heer W. Verschoor, Rijswijksche Weg No. 221, Den Haag, vóór 1 Mei 1913.

Zij mogen geen handteekening dragen, doch moeten voorzien zijn van een motto of kenteeken en vergezeld zijn van twee enveloppen, waarvan een gezegeld, moet inhouden den naam en de woonplaats van den ontwerper, benevens een door hem geteekende verklaring, dat het ontwerp zijn geestelijk eigendom is; terwijl de andere enveloppe moet bevatten een correspondentie-adres, om, zoo noodig, zonder den naambrief te openen, met den inzender te kunnen correspondeeren.

Beide enveloppen en alle bij de inzending behoorende stukken moeten eveneens van het motto of kenteeken worden voorzien.

Het schrift op de teekeningen, van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie, mag niet zijn het handschrift van den ontwerper.

Op een door de Jury nader te bepalen dag in het begin der maand Mei, zullen de ingekomen stukken worden geopend in tegenwoordigheid van zoo mogelijk alle leden der Jury.

De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom van de N. V. Boekdrukkerij voorh. Firma T. C B. Ten Hagen, die daardoor het uitsluitend recht van reproductie voorbehoudt.

Voor deze prijsvraag worden uitgeloofd een eerste prijs à *f* 100 —, een tweede prijs à *f* 50.— en een derde prijs à *f* 25.—, uit te keeren binnen een maand na toekenning door de Jury.

Deze prijzen worden toegekend door een Jury. bestaande uit de Heeren Jac. J. Brandes, F. Koekebakker, F. Nieuwerkerk, Corn. van der Sluijs en W. Verschoor, te 's-Gravenhage; Rapporteur de Heer H. van der Voort te 's-Gravenhage.

Aan de Jury is het recht voorbehouden de prijzen op andere wijze, doch over hoogstens 4 ontwerpen te verdeelen, voor het geval zij mocht meenen dat daartoe aanleiding bestaat, maar zij is in elk geval gehouden het geheele uitgeloofde bedrag toe te wijzen. De inzenders worden geacht. door het enkele feit hunner inzending, zich te onderwerpen aan de uitspraak der Jury.

De inzender van de ter uitvoering gekozen teekening is gehouden eventueele door de Jury gewenschte kleine wijzigingen in zijn ontwerp aan te brengen.

De Jury is verplicht uitspraak te doen vóór 1 Juni 1913. Zij zal hare bevindingen in een beknopt gemotiveerd rapport omschrijven, dat aan alle inzenders franco zal worden toegezonden.

De uitslag zal in de vakbladen worden bekend gemaakt.

De N. V. Boekdrukkerij v.h. Firma T. C. B. Ten Hagen, behoudt zich het recht voor de ontwerpen op een nader te bepalen plaats en tijd te exposeeren.

De terugzending der niet bekroonde ontwerpen zal geschieden binnen 2 maanden na het verschijnen van het Jury-rapport.

De teekeningen moeten plat verpakt worden ingezonden.

Tot het bekomen van nadere inlichtingen kan men zich tot uiterlijk 1 April 1913 wenden tot den Rapporteur, den Heer H. van der Voort, van Swietenstraat 34, Den Haag.

Vragen en Antwoorden worden bekend gemaakt in het Bouwkundig Bijblad van het Algemeen Nederlandsch Advertentieblad.

's-Gravenhage, 12 Februari 1913.

De Jury:

JAC. J. BRANDES, *Architect.*
F. KOEKEBAKKER, *Technisch Boekdrukkerij-chef.*
F. NIEUWERKERK, *Architect.*
CORN. V. D. SLUIJS, *Kunstnijveraar.*
W. VERSCHOOR, *Architect.*

Rapporteur:

H. V. D. VOORT, *Red.-Adm. Alg. Ned. Adv. Blad.*
allen te 's-Gravenhage.

Het officieel programma is opgenomen in het „Bouwkundig Bijblad" tot het Algemeen Nederlandsch Advertentieblad van 15 Februari 1913 en wordt op aanvrage gratis toegezonden.

ONTWERP VAN 2ES HEERENHUIZEN AAN DE STRANDBOULEVARD TE SCHEVENINGEN KADASTER SECTIE A. F. Nos 2407 EN 2409

VOORGEVEL

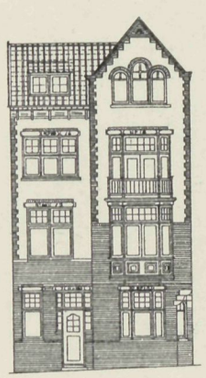

ZIJGEVEL

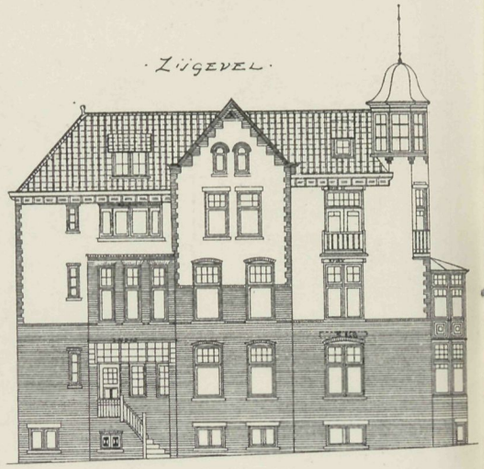

VOORGEVELS

ACHTERGEVELS

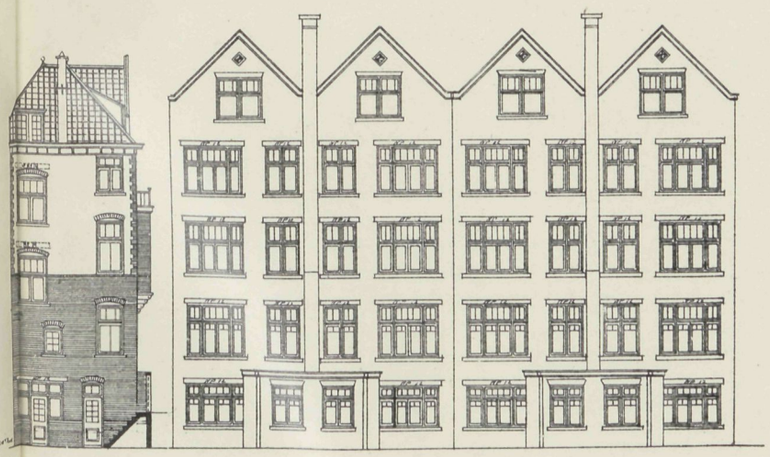

ACHTERGEVEL

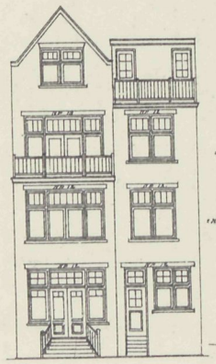

DOORSNEDE HOEKHUIS

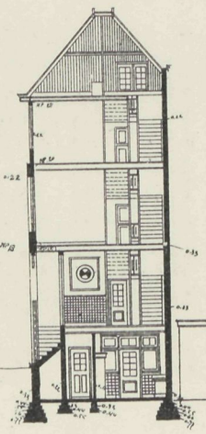

DOORSNEDE ACHTERGEVEL

's GRAVENHAGE DE ARCHITECT

H. Kuijpers

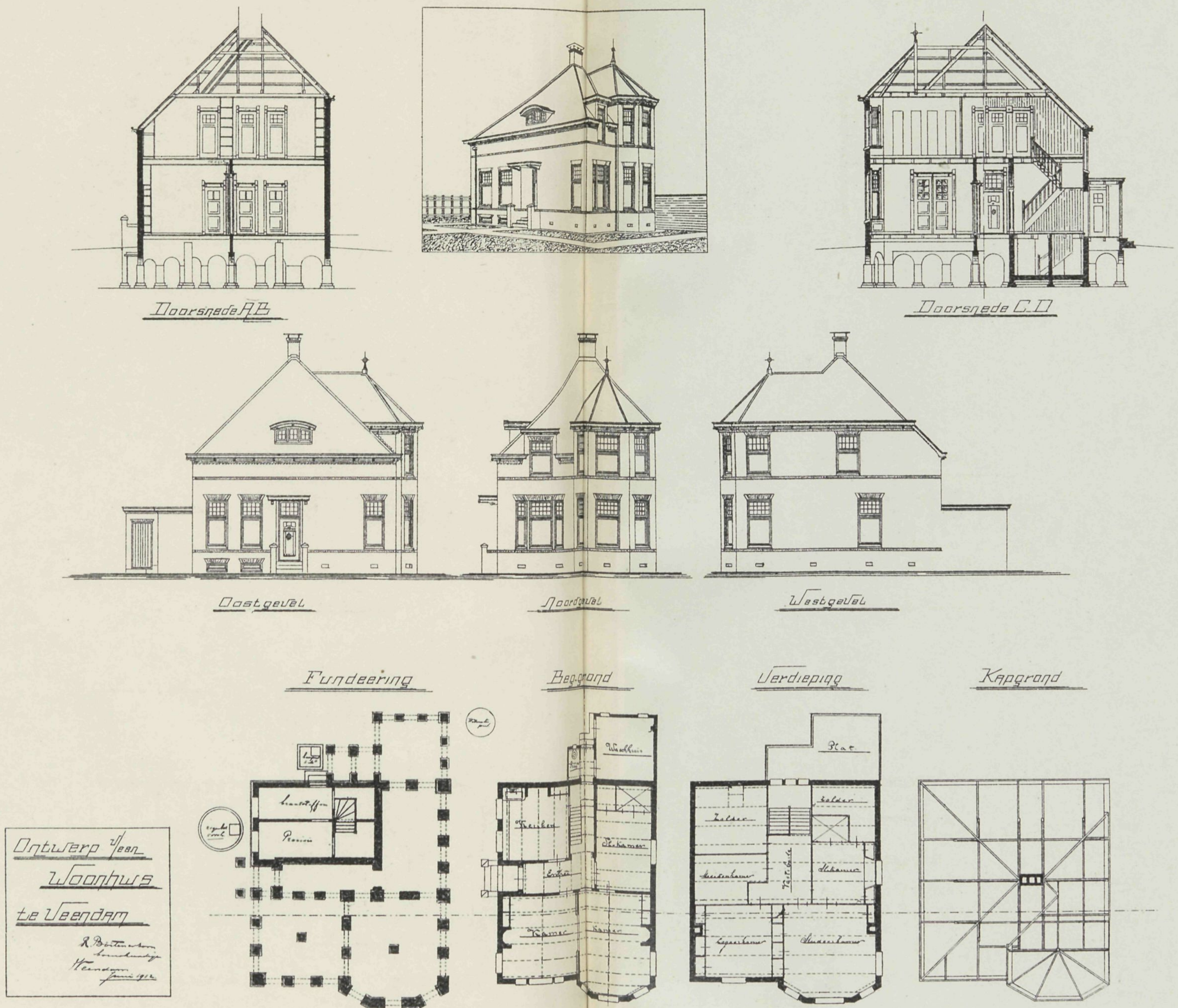
Doorsnede A.B
Doorsnede C.D
Oostgevel
Noordgevel
Westgevel
Fundeering
Beg.grond
Verdieping
Kapgrond
Ontwerp v. een
Woonhuis
te Veendam

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

27 Maart 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No 7.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een Landhuis,
door A. GRAAFLAND, Bouwmeester.

De plaat en tekstfiguren vormen een Landhuis dat met de gewoonte geen rekening houdt. Het is een geheel andere verdeeling, en daardoor zit er een zekere nieuwheid van gedachten in Zulk een Landhuis vraagt een hoog gelegen terrein en een vrij en ver uitzicht. Daarop is gerekend met het ruime terras dat bij de woonkamer zich aansluit. Tot dit terras kan men komen van af het terrein door middel van de trap en van de beganen grond verdieping uit de kamer of het bordes dat bij de andere trap zich bevind. De verdeeling van de woning is in het sousterrein, kelder, eetkamer, keuken enz., op den beganen grond, hal, groote kamer met serre en kleine kamer, huis en slaapkamer, terwijl op de zolderverdieping nog twee slaapkamers, bad- en meidenkamer zijn.

Voor de dienst is de trap in den gang, zoodat daarvoor niet van die in de hal behoeft gebruik gemaakt te worden, deze trap dient alleen tot verbinding beganen grond en 1e verdieping. De met bevallige losheid in elkaar gezette perspectief geeft over het geheel een uitstekend overzicht een geheel, waarin veel artistieken zin weggelegd is.

Het bouwkundig onderwijs.

Zoo er iets is vooruitgegaan, dan is het wel vooral de gelegenheid, om goed bouwkundig onderwijs te verkrijgen. Ouderen van dagen denken met spijt terug aan hun jongelingstijd toen de opleiding in het vak begon met een cursus rechtlijnige figuren, om over te gaan tot arceren en eindeloos arceren waarbij geen lijntje onderling verschil mocht opleveren en waarbij bovendien alles met ragfijne lijnen moest getrokken worden, de leerlingen waren meesters met de pen, zonder na een bijna eenjarige studie het verder gebracht te hebben, dan tot de copieering van een belangrijk deel van een

griekschen tempel, of zoo meer. — Dan begon eigenlijk eerst het praktische deel, de houtverbindingen enz. Dat is nu geheel anders. Men heeft de studie wel verzwaard, dat wil zeggen, men vraagt tegenwoordig meer, maar daarentegen heeft men de studie ook verkort door het zoo gemakkelijk mogelijk te maken, dat men van huis uit door correspondentie van de beste inrichtingen van onderwijs kan worden op de hoogte gebracht. Die inrichtingen van onderwijs zijn velen en wij zien in elke provincie er zich

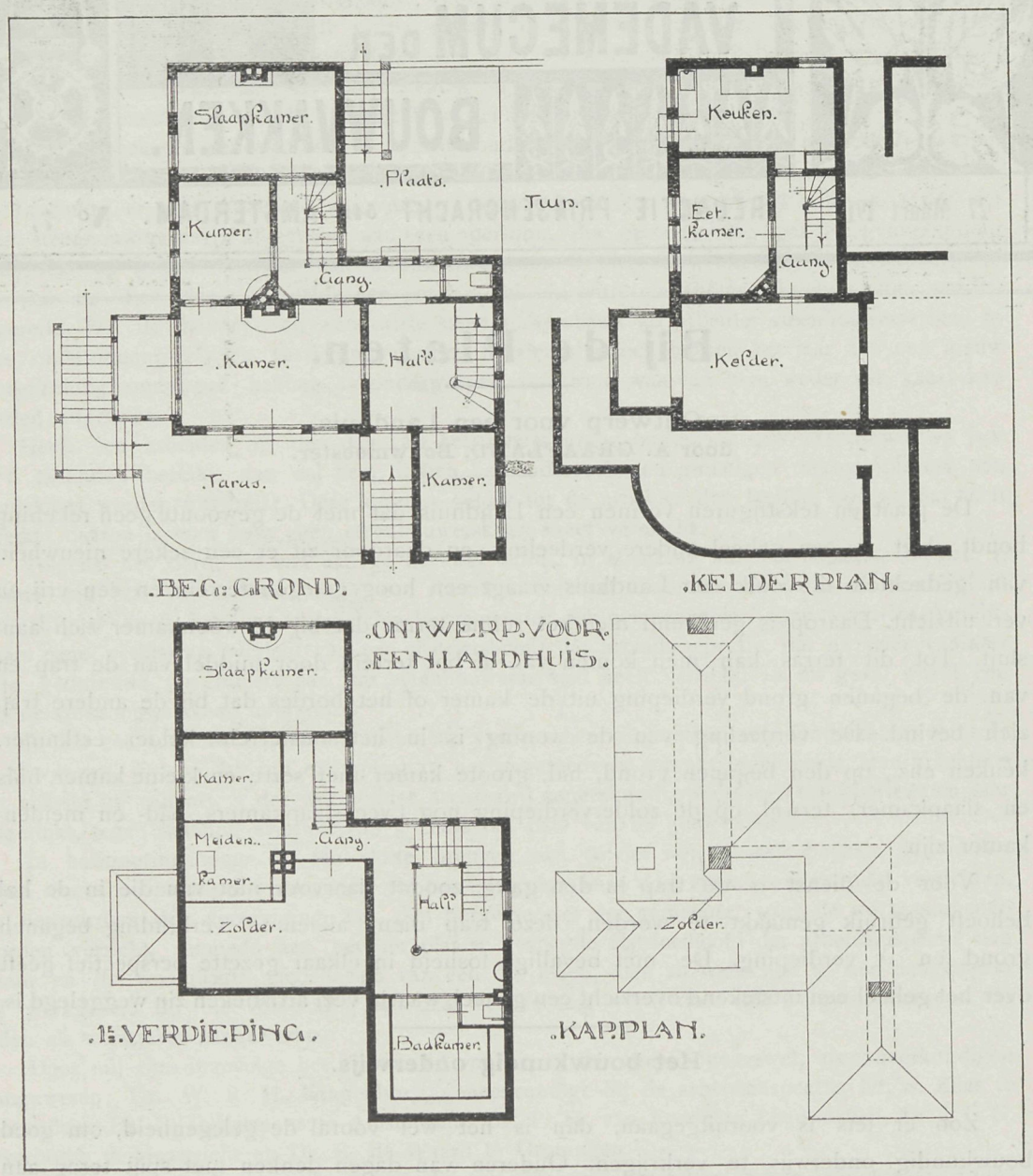

eene vestigen die de omliggende gemeenten bewerkt en de daar aanwezige bouwkundigen tot zich trekt. Zoo is ook in Arnhem een dergelijke inrichting tot stand gekomen en wel het bouwkundig instituut Nederland onder directie van E. J. Rothuizen, Architect en leeraar M. O. 16 September 1912 opgericht heeft de inrichting sinds dien tijd succes, er wordt gewerkt niet naar gedrukte cursussen, daar deze vrij spoedig

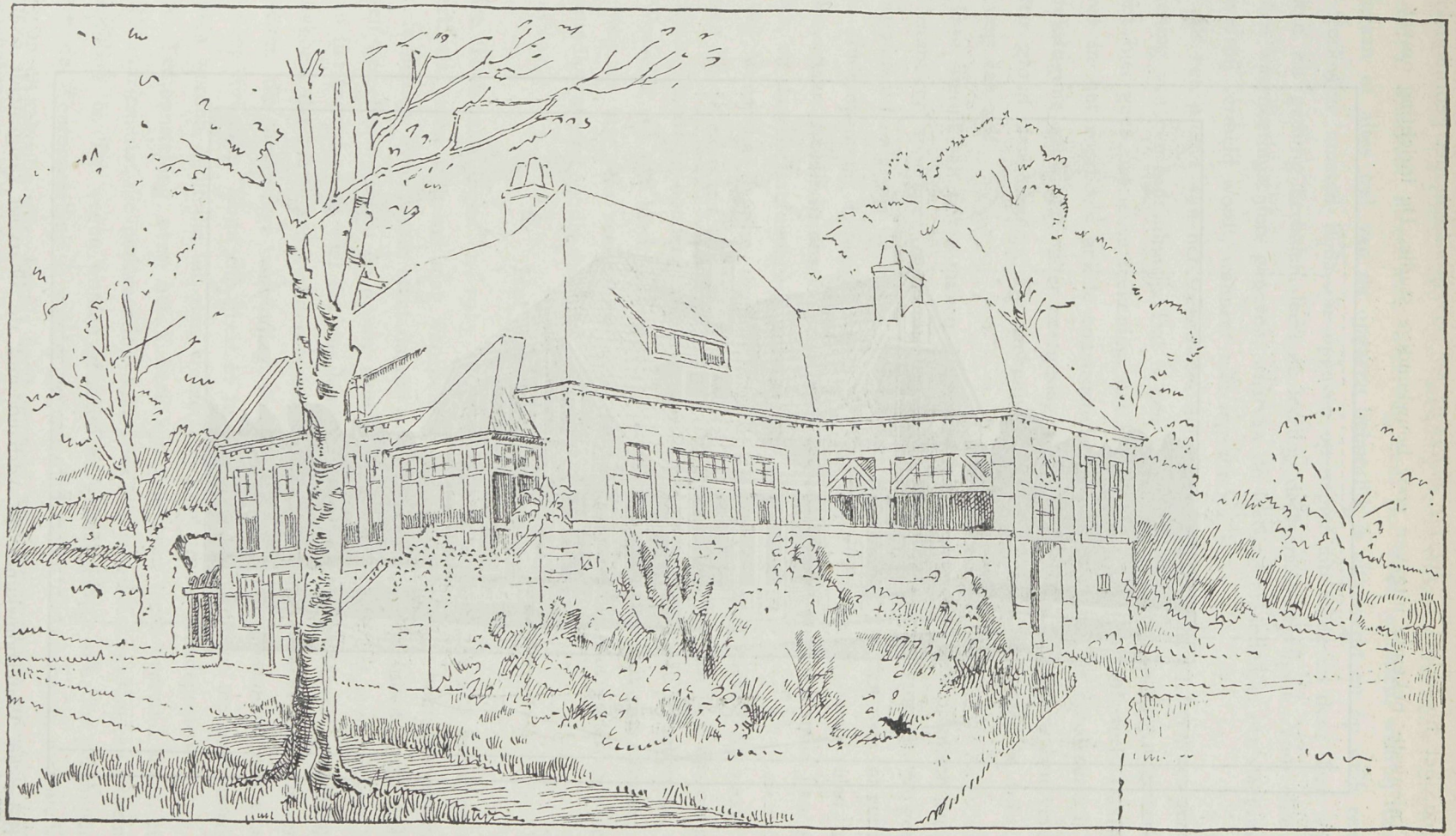

Perspectivisch aanzicht.

verouderen, het hoofddoel is *privaat onderwijs per correspondentie* met gebruikmaking van de nieuwste bekende uitgaven voor bouwkundige studie. De inrichting omvat de

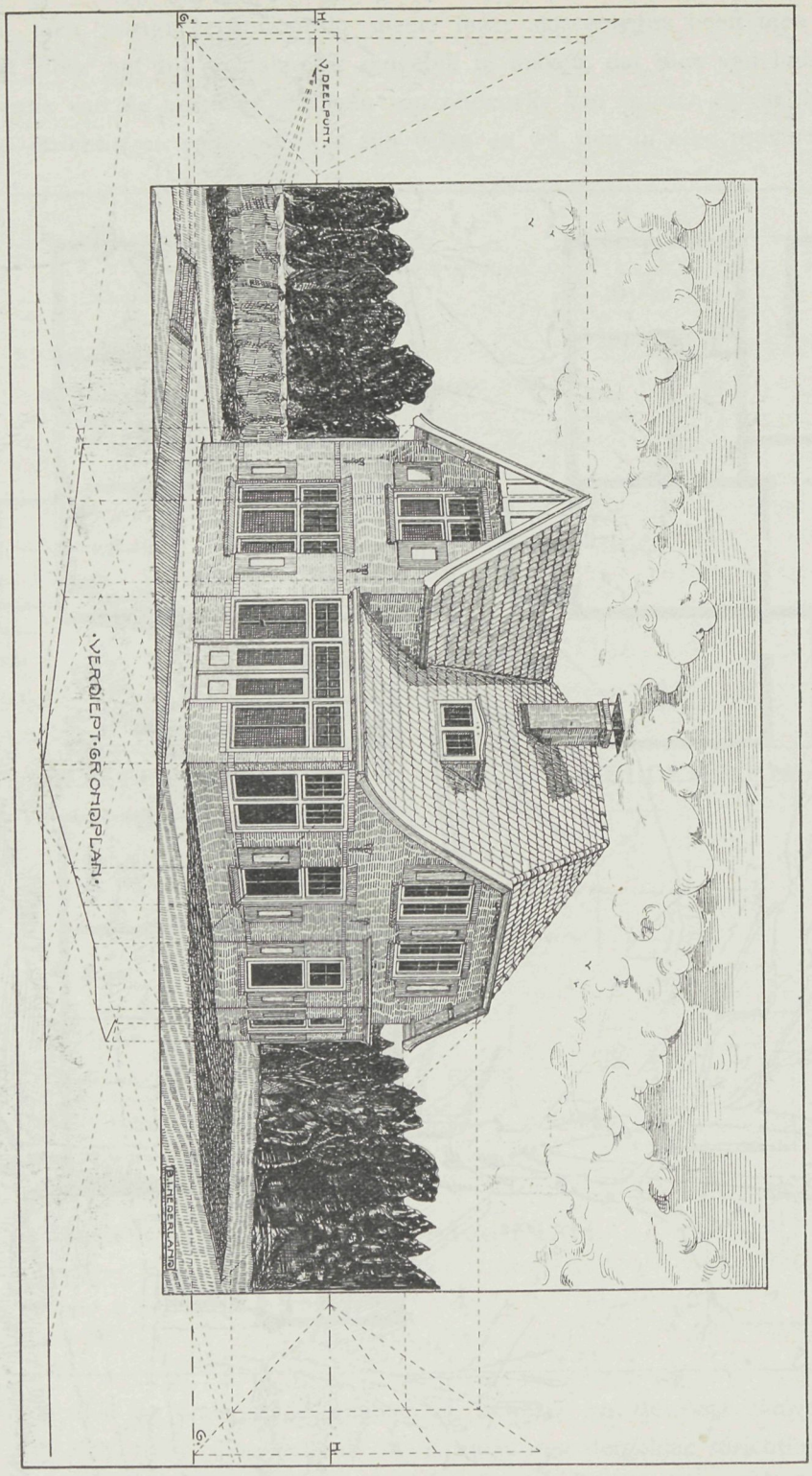

Burgerlijke en Waterbouwkunde in verband met de daarvoor vastgestelde examens, handteekenen is daarvan uitgesloten, 't is dus strikt bouwkundig onderwijs dat zoo hoog

mogelijk wordt opgevoerd. Van elke inzending der leerlingen wordt nauwkeurige controle gehouden, daarvoor moet iedere leerling eens per week inzenden, waarbij dan wordt nagegaan of alles wel van de opgaven behoorlijk is uitgewerkt en op welk een wijze. De leerlingen moeten bijna alle opgaven op papier uitwerken en door deze wijze van werken en gedurig herhalen, leert de leerling de leerstof begrijpen. Voor elke opgaaf worden waardeeringscijfers gegeven, waarvan de leerling maandelijks een staat ontvangt, en waarbij vermeld wordt, wanneer niet ingezonden is.

Als een proeve van het teekenwerk dient de tekstfiguur pag. 52, het is een perspectief teekening van een buitenhuisje. Dat is een voorbeeld door een leerling uitgewerkt. Het betreft hier geen precieuse teekening, het betreft meer vlug en vlot werk. Daartoe zijn expres in het voorbeeld enkele constructielijnen blijven staan. De constructie is zooals de tekstfiguur aanwijst, zonder neergeslagen grondvlak. Gemakshalve is een verdiepten platten grond aangenomen. De teekening die zeer duidelijk te volgen is, wijst verder den weg van zelf.

Ook hieruit valt op te maken dat dit onderwijs bij gerief veel practisch nut heeft, men komt er spoediger door tot zijn doel, leert veel meer zelf zoeken, en geeft het correspondentieonderwijs de fouten aan die het werk aankleven, den weg tot verbeterde studie. Inderdaad bij minkostbaarheid is deze wijze van studie voor velen aan te bevelen, daar is toch in ons vak zooveel, dat hoofdzakelijk door zelfstudie kan geleerd worden, en daar is dat onderwijs onbetaalbaar voor.

Wij wenschen daarom de inrichtingen die dat beoogen succes. Nu reeds is het bewezen bij de examens, hoe groot de invloed van hun bestaan is, 't is daarom noodig er rekening mede te houden en hun aangeboden hulp naar waarde te schatten.

Werkelijk wij zijn hierin ontzaggelijk vooruitgegaan en laat het zich aanzien, dat op dien weg er nog zeer veel zal verbeterd en volmaakt worden, tot gerief voor hen die bouwkundige studie noodig hebben.

Het Tentoonstellingsjaar.

De Tentoonstellingen in 1913 in Nederland te houden zijn zoo breed en talrijk opgezet, dat men zich wel mag wapenen met een goed gevulde beurs om overal een kijkje te nemen. Amsterdam staat daarbij vooraan met drie verschillende, die ieder op zich zelf beteekenis hebben en groote aantrekkelijkheid bieden, het is nu maar te hopen dat van het inderdaad te veel dat ons land dit jaar op dit gebied levert, niet het gevolg mag hebben, dat het een het andere schaadt, maar alles een schakel mag vormen van een keten, die onderlinge verbinding vormt en de bezoekers van het een naar het ander doet verhuizen. Komt die geest er in, dan kan alles wellicht met een voordeeltje afgesloten worden, blijft die uit, dan vreezen wij voor groote schadeposten.

De Tentoonstelling over het Y heeft zijn gebouwen reeds overeind staan, en het laat zich aanzien, dat die onderneming daar voor het jonge Amsterdam een uitnemende voorbereiding is. De wegen worden gebaand en geheel andere situaties geschapen, en wanneer de Tentoonstelling is voorbij gegaan, dan zullen die terreinen, waarmede het publiek op uitstekende wijze kennis heeft gemaakt, wel spoedig aan de nijverheid blijvend gaan toebehooren. Het is als een levensopwekking daar in die omgeving, die veel te

lang gerust heeft alvorens tot bestemming te komen. De Tentoonstelling van »Huis en Tuin« in gips voorgesteld, staat in de magazijnen van 't Binnenhuys Raadhuisstraat te Amsterdam te zien. 't Is een huisselijk en beknopt geheel, dat door de aard van het tentoongestelde, voornamelijk de woning betreffende, voor velen aantrekkelijk zal zijn.

De Tentoonstelling »de Vrouw« zal daarbij niet nalaten, alle dames tot zich te trekken. Dit belooft dan ook werkelijk veel. Het Nieuws van den Dag gaf daarvan onlangs een zeer uitvoerige beschrijving, waarvan wij kort het volgende ontleenen:

Aan de Amsteloevers is het een reusachtig geklop om de gebouwen saâm te stellen. De geschiedenis zal daar een krachtig woord mede spreken en het belangrijke der Tentoonstelling verhoogen, omdat men daarvoor zoo juist een geheel uitkoos dat nog geheel tot die dagen behoort. De oude buitenplaats Meerhuizen dagteekenende van 1731, en die bezig was om tot puin te vervallen, wordt weder in eere hersteld. Die woning is weder tot zijn bestemming teruggebracht, daar wordt, door de onderlinge samenwerking van alles bijeengezameld wat een denkbeeld kan geven van de Oud-Hollandsche degelijkheid die het huisselijk leven in die dagen kenmerkte. Men zal die woning laten bewonen door een gezin, bestaande uit een echtpaar met drie kinderen, benevens keuken en kindermeid. Om het eigenaardige te verhoogen, was er kort geleden een kleintje in het gezin gekomen, waarvan juist de doopplechtigheid heeft plaats gehad. Komt men door de voordeur het huis binnen, dan staat men het eerst in een breeden gang waarop twee vertrekken uitkomen, een daarvan is de huiskamer waar de oudsten der kinderen een jongen van vijf en een meisje van drie jaar met de kindermeid aanwezig zijn. Het zijn natuurlijk poppen, daarnaast is de eetkamer waar het doopmaal gereed staat. Op diezelfde verdieping is nog een provisiekamer en de keuken, in de laatste staat pop.-meid. Heldere witgeschuurde trap gaat naar de bovenverdieping, daar is de pronkkamer, men heeft van hier uit een prachtig overzicht over den Amstel.

Weder twee poppen, de heer en vrouw des huizes zitten hier in afwachting der komst van de genoode gasten. De slaapkamer daarnaast, die thans dienst doet als kraamkamer, heeft de kleine met de baker. Dan volgt de zolder met de meidenkamer. Onder leiding van Mevr. de Balbian Verster—Bolderhey interieur architecte is dat geheel saamgesteld, en met behulp van de medewerking der Vereeniging voor Handelaren van Oude Kunst die heel wat meubelen en voorwerpen afstaan, wordt op die wijze een eenig stukje geschiedenis bij elkander gebracht. Rekent men nu dat in de andere opgestelde gebouwtjes, kunst, wetenschappen en spel, de vrouw in het kerkelijk leven, de armen zorg, sociale positie, gevangeniswezen, handel, landbouw en nijverheid zullen onder dak gebracht worden, dan belooft deze Tentoonstelling een bijzonder aantrekkelijke te zullen worden. Vooral ook de periodieke Tentoonstellingen die in een afzonderlijke zaal maandelijks zullen wisselen, zijn belangrijk, daaronder komt voor eene verzameling »Prinsessegoed«, afgestaan door Hare Majesteit de Koningin, kleeding en sieraden van de vrouw bij den aanvang van 1900, de beeldende kunsten en hare beoefening van toen en dat alles in een omgeving in den empire stijl, dan kan ook dat deel ruim de belangstelling vragen. Een groot vrijstaand gebouw is er voor congressen en tooneel-voorstellingen, dan komen er nog huizengroepen in het Oud-Hollandsche type, met winkeltjes met uitgebouwde winkelkasten, gevels met luifels en het welbekende pothuis,

verder een ouderwetsche boerderij, geheel op haar plaats in die omgeving, en dan de nog zoo fraaie tuin met het hoog opgaand geboomte, waarbij de theekoepel een voorname plaats inneemt.

Hiermede is in hoofdzaak gezegd wat de Tentoonstelling en gebouwen die onder leiding van den bouwmeester Molenaar uit Zaandam wordt saamgesteld, zal te zien geven.

Ongetwijfeld zullen aan den Amsteloever menig juffer op het pad gaan om al het merkwaardige te zien, en zal daar heel wat worden afgehandeld. Zoo gaat Amsterdam op die wijze spoedig een ongekend levendig tijdperk te gemoet.

Morks Bibliotheek.

Morks bibliotheek onder redactie van Dr. A. S. van Oven te Dordrecht, heeft reeds verschillende kleine boekjes in den handel gebracht, die bibliotheek vormend, en waarin de keuze van verschillende vakken word toegelicht.

Zoo kwamen: posterijen en telegrafie; de Nederlandsche landmacht; de belastingen; de onderwijzer; de stoomvaart maatschappij Nederland; de advocaat; de arts; de machinist; de leeraar; de boekdrukker; de bibliothecaresse en de archivaresse aan de orde, terwijl dezer dagen verscheen: de opzichter van den rijkswaterstaat, door B. J. Kerkhof. Elk zoo'n boekje kost 50 cents en daarin vind men zeer veel dat tot leiddraad kan dienen bij de beroepskeuze. De inhoud handelt over: I. Opleiding en examen; II. Dienstkring en werkzaamheden; III. Bezoldiging en vooruitzichten; IV. Waarde van het diploma, en verder bijlage.

Alles noodig te weten voor hen die zich voor de waterstaat aanmelden. Het is beknopt en duidelijk gesteld, daarbij goed gedrukt, zoodat het aangenaam leest.

Uitgever is C. Morks en Co. te Dordrecht.

De eerste gevel-wedstrijd te Leiden, 1911—1913.

Het rapport van de Jury bestaande uit de leden J. Verheul Dzn., Rotterdam, Jan de Quack, 's Gravenhage en G. L. Driessen te Leiden werd dezer dagen bekend. Wij ontleenen daaraan kort het volgende: Op het Raadhuis waren acht en tachtig teekeningen geëxposeerd om de jury een overzicht te geven van hetgeen in den laatsten tijd te Leiden werd gebouwd. Daaronder zijn ook Rijksgebouwen en omdat het moeielijk is een vergelijk te treffen tusschen gebouwen uit ruime of karige beurs gebouwd, daarbij evenzoo de moeielijkheid dat bij den Rijksbouw de eigenlijke ontwerper niet optreedt, zoo werd deze klasse van gebouwen buiten beoordeeling gelaten. Men bepaalde zich dus tot die teekeningen waarvan de uitgevoerde gebouwen na te gaan waren. De volgende bekroningen hadden daarbij plaats:

a. Eerste prijzen:

1e. De verguld zilveren medaille aan den architect P. J. Perquin, thans in Nederl. Indië, als ontwerper van den gevel van het winkelhuis Hoogewoerd 22.

2e. De verguld zilveren medaille aan den heer B. van Linden, voor wiens rekening het perceel Hoogewoerd 22 gebouwd werd.

b. Tweede prijzen:

1e. De zilveren medaille aan den architect W. Fontein, als ontwerper van den gevel van het winkelhuis Breestraat 88.

2e. De zilveren medaille aan de firma W. G. Boele Sr., voor wier rekening het perceel Breestraat 88 gebouwd werd.

c. Derde prijzen:

1e. De bronzen medaille aan den architect H. J. Jesse, als ontwerper van de gevels der woonhuizen Oegstgeesterlaan 3, 5, 7, 9, 11, 13 en 15.

2e. De bronzen medaille aan de Heeren Gebr. van Hoeken, voor wier rekening die woonhuizen Oegstgeesterlaan 3, 5, 7, 9, 11, 13 en 15 gebouwd werden.

Gebruik makende van het daartoe aan haar verleende recht, heeft de jury bovendien nog toegekend:

a. Eene eervolle vermelding aan den architect P. J. Perquin, thans in Nederl. Indië, als ontwerper van den gevel van het kantoor en woonhuis Breestraat 45.

b. Eene eervolle vermelding aan de firma J. Th. Perquin, voor wier rekening het kantoor en woonhuis Breestraat 45 gebouwd werd.

c. Eene eervolle vermelding aan Mevrouw Dr. N. Nieuwenhuis-von Uexküll Güldenbandt Dipl. Ing., als ontwerpster van den gevel van het heerenhuis Jan van Goyenkade 44.

d. Eene eervolle vermelding aan den heer Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis, voor wiens rekening het genoemde heerenhuis Jan van Goyenkade 44 gebouwd werd.

e. Eene eervolle vermelding aan den architect H. J. Jessa, als ontwerper van den gevel van het winkelhuis Maarsmansteeg 23.

f. Eene eervolle vermelding aan den heer G. M. Coppers, voor wiens rekening genoemd winkelhuis Maarsmansteeg 23 gebouwd werd.

De jury betreurde het dat op het gebied van bouw arbeiderswoningen zoo weinig verdienstelijks was te melden en uitte de wensch dat van overheidswege hierin door steun te verleenen verandering mocht komen, waar andere plaatsen juist op dit gebied zooveel goeds kunnen aanwijzen waarbij vooral Arnhem als voorbeeld werd gesteld.

De Tentoonstelling van „Huis en Tuin".

Prijsvraag „Dorpsschool". Tot 15 Maart, den uitersten termijn, zijn nog de volgende vragen ingekomen, waarbij hier de antwoorden:

Vraag 12. Moet de onderwijzerswoning ook aan de centrale verwarming worden aangesloten? — Antwoord. Ja. — Vraag 13. Moeten de onder d genoemde details, alsmede de onder e genoemde perspectief-teekening, welke in kleuren opgewerkt moeten worden, ook in inkt zijn? — Antwoord. Is vrijgelaten. — Vraag 14. Wordt onder „ongeëncadreerd" hier verstaan of bedoeld, dat men geen rand om het papier op het ontwerp mag trekken? — Antwoord. Natuurlijk mag dit. — Vraag 15. Wat verstaat men onder open bebouwing? Kunnen nu in den Noord- en Westgevel ramen geplaatst worden? — Antwoord. Ja, als er geen andere omstandigheden zijn, die dit ongewenscht maken. — Vraag 16. Mag tegen de scheiding der open bebouwing worden aangebouwd? — Antwoord. Ja. — Vraag 17. Kan ook van genoemde zijde licht verkregen worden? — Antwoord. Zie antwoord 15. — Vraag 18. Mag het school- of gymnastieklokaal op de scheiding van den weg worden gebouwd, of is een rooilijn bekend? — Antwoord. Er is een rooilijn gegeven. (zie situatie). — Vraag 19. Wordt het gymnastieklokaal alleen voor de school gebruikt? — Antwoord. Ja. — Vraag 20. Moet ondersteld worden, dat het dorp waterleiding heeft? — Antwoord. Ja. — Vraag 21. Moet ondersteld worden, dat er een goed gemeente-riool is? — Antwoord. Ja. — Vraag 22. Indien de onderwijzerswoning los van het schoolgebouw is ontworpen, moet er dan voor de centrale verwarming in elk gebouw een afzonderlijke inrichting gemaakt worden, of kan men volstaan met 1 centrale? — Antwoord. Een centrale is voldoende. — Vraag 23. Kunnen de situatie onder a en de plattegronden onder b genoemd, op één blad geteekend worden? — Antwoord. Is vrijgelaten. — Vraag 24. Als het voor het detail 1/20 beter uitkomt, het blad ter grootte te nemen $2 \times 60 \times 80$, is dit dan geoorloofd? — Antwoord. Neen.

Uit tal van ingekomen vragen blijkt, dat velen niet in het bezit zijn van de Koninklijke Besluiten van 25 Juni 1912, „Staatsbl." 192 en 193. Wij vestigen er de aandacht op, dat het, zonder die besluiten te kennen, onmogelijk is, een schoolgebouw te ontwerpen, dat aan de eischen der wet beantwoordt. Genoemde Koninklijke Besluiten zijn à *f* 0.25 verkrijgbaar aan het Tentoonstellingsbureau P. C. Hooftstraat 103, Amsterdam, uitsluitend op schriftelijke aanvraag met bijvoeging van het bedrag in postzegels.

Namens de Jury: J. Gratama. L. Zwiers

..ONTWERP.VOOR.EEN.LANDHUIS..

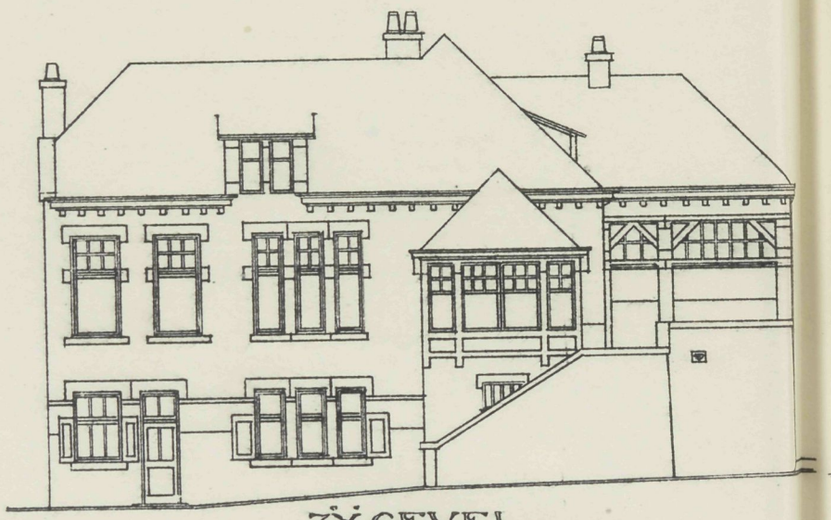

.ZY.GEVEL.

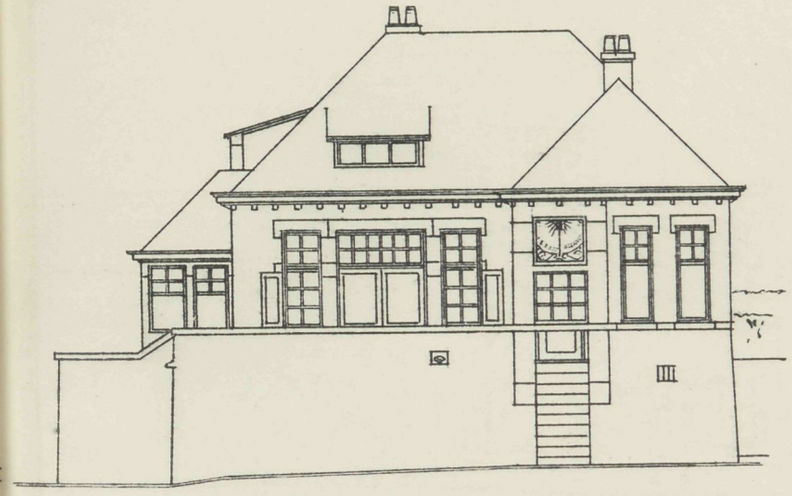

.VOOR.GEVEL.

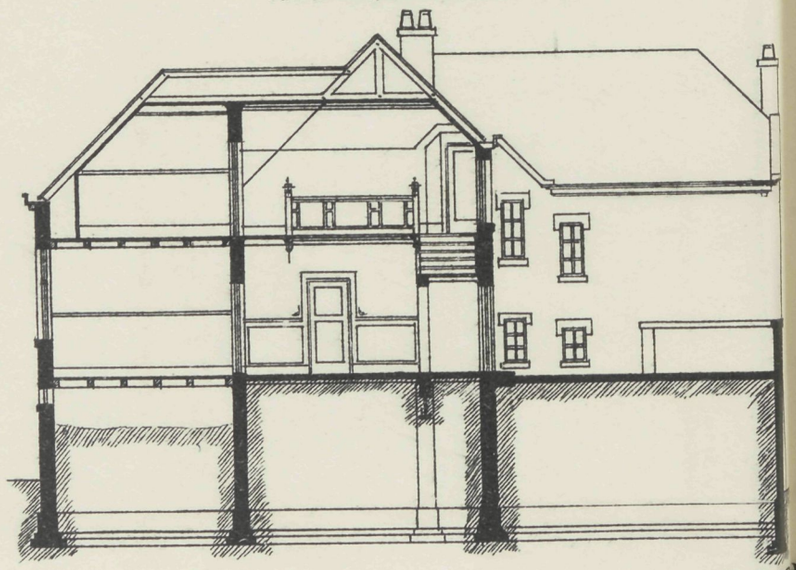

.DOORNEDE.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

13 Maart 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 6.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Woonhuis te Veendam,

door R. BOITEN, bouwmeester.

Dit is eene woning zooals in onze noordelijke provinciën velen voorkomen die in de stad gelegen toch zulk een omgeving hebben dat zij eigenlijk zoo goed als buiten zijn gebouwd. Dat maakt het uitzicht vrij en geeft gelegenheid tot een geheel andere verdeeling dan dat men tusschen belendenden gekneld zit en alleen voor- en achterwaarts uitzicht kan geven. De woonhuizen op die wijze gevormd zijn gewoonlijk niet hoog, men bouwt daar zoo hemelhoog niet en hebben een gezellige beknoptheid. Dat is ook deze woning eigen. Een entree waarbij een overhuiving het stoepje beschermt, brengt ons uit den voorgang naar den zijgang op grootere breedte waarin de trap naar boven is opgesteld. Op den beganen grond zijn twee kamers, verder een slaapkamer en keuken en van de zolderverdieping is slaap- logeer- en studeerkamer gemaakt. De studeerkamer gaat vierkant op omdat de kap hier hooger is opgetrokken. In het sousterrein bevindt zich kelder voor provisie en brandstoffen.

De grondslag van het huis, de inwendige inrichting enz. blijkt verder uit de doorsneden, terwijl de gevels ook door de perspectief doen zien, dat alles bijeen een rustig en goed verdeeld geheel vormt.

Het Nederlandsch Openlucht Museum.

Wat eigenlijk met de stichting van een dergelijk museum bedoeld wordt, is velen nog niet recht duidelijk. Het was daarom een zeer goede gedachte aflevering 6, vierde jaargang van Bouwkunst, nitgave van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, geheel te bestemmen tot toelichting daarvan, en daarbij talrijke illustraties op te nemen betreffende een dergelijk museum te Stockholm bestaande, en dat volkomen aan het doel beantwoord. Is wat de Maatschappij aanbied altijd uitstekend verzorgd en duidelijk

van uitvoering, ook de tekst door den heer D. J. van der Ven opgesteld geeft aan alles eene waarde, die bij kennisname velen tot voorstanders van een dergelijk museum zal maken, omdat het zoo geheel op zich zelf staat, leerrijk en aantrekkelijk voor de beschouwing is.

Men hoopt dan ook dat 1913 een feestjaar bij uitnemendheid, een krachtdadige stoot mag geven om de stichting mogelijk te maken, en als een herinnering aan dat feestjaar het Nederlandsch openlucht museum mag ontstaan.

Juist Nederland bezit in de boerenwoning ontzaggelijk groote verscheidenheid, iedere provincie heeft zijn eigenaardig type wat betreft uiterlijk aanzien en innerlijke verdeeling der woning en datzelfde is in het huishoudelijke gerei, meubelen en gereedschappen voor het bedrijf ook op te merken. Bovenal ook de kleeding die een kleurrijke verscheidenheid biedt en die inderdaad veel belangrijks kan tentoonstellen. Meer dan eenig land, is het vooral Nederland mogelijk in dit opzicht goed voor den dag te kunnen komen, wanneer nu maar niet de Amerikaansche kooplust, die ons zoo wat het beste op het gebied der kunst onttrekt, datzelfde doet op dit gebied, waarvoor intijds een wakend oog dient gehouden te worden, dan kan er nog veel bijeenkomen, wat in menige boerenwoning met eerbied gespaard is en tot het verledene behoort. Om een denkbeeld te geven wat een dergelijk museum kan zijn, leidt de heer D. J. van der Ven in Bouwkunst ons door dat Stockholm's museum rond, begint met de tentvormige hut, een der eerste vormen die het huis aannam welke hutten in groote verscheidenheid in dat Museum zijn opgesteld; brengt ons voor de fraaie houten schuur uit Noorwegen, waarvan de grondslag op de verhoogde balken vooral opmerkelijk is, gaat van daar na de kolenbranders hutten met graszoden gedekt, en later door die uit steenblokken gevormd vervangen, tot dat het meer kunstvolle tijdperk wordt bereikt zoo als een boerenhuis uit Mora laat zien waarin allerlei ouds en kunstvols vereenigd is, dat voor onze interieur-schilders een rijke bron van studie moet zijn en zoo zijn er velen die inderdaad beschouwing waardig zijn. Dan ook komen de woningen met de waterputten, bij ons te lande ook niet onbekend en wanneer men dat alles volgt, dan komt men tot de overtuiging dat Nederland juist op dit gebied veel kan leveren, een schat van verscheidenheid aanbieden en geeft dat vertrouwen dat zulk een museum levensvatbaarheid niet alleen heeft, maar voor velen nuttig kan zijn. Bouwkunst heeft hierop de aandacht gevestigd, op een uitnemende wijze en zal dit ongetwijfeld nawerken, wij raden daarom kennisname daarvan aan. Zoo zal door vereende kracht een dergelijk museum dat alleen in een landelijke omgeving kan komen en waarvoor Arnhem's omstreken zijn gekozen, mogelijk tot stand komen en de aantrekkelijkheid behouden. Dergelijke herinneringen gaan verloren onder de massa in een Rijks Museum-gebouw bijeengebracht. Zij behooren in een passenden kring opgenomen te worden, dan krijgt ieder voorwerp waarde en beteekenis en is het nu nog juist de tijd er voor alvorens de verschillende veilingen en het gescharrel van opkoopers al wat aanwezig is naar elders jaagt en daardoor ons een zuinig deel overlaat. Er moet thans aangepakt worden en daarom verdient het denkbeeld aller steun en samenwerking, vooral van hen die geroepen zijn de kunst te dienen.

Bij de tekstfiguren.

Ook dit ontwerp is van den bouwmeester R. Boiten te Veendam. Het is een dubbele woning. Beiden zijn gelijk ingedeeld Een entree waarbij een bewaarplaats voor fietsen, een vestibule waarin ruime flinke trap, daar achter de keuken met waschplaats

enz. Twee vertrekken en een slaapkamer en op de zolderverdieping twee kleine kamers. Zij vormen de geheele inwendige verdeeling. Elke woning onderscheidt zich in den voorgevel terwijl een flink opgaande kap beiden dekt. Onder de keuken bevindt zich een kleine kelder. De doorsnede geeft een kijkje op het inwendige.

De Tentoonstelling van „Huis en Tuin".

Reeds vroeger hebben wij op het belangrijke dezer Tentoonstelling gewezen. Nu echter de plannen definitief zijn vastgesteld, is het wel de moeite waard daaraan nog even te herinneren. Het grondplan bleef in hoofdzaak zoo als het aanvankelijk ontwerp was. Een terrein, ingesloten door de verschillende expositieruimten, met een middendeel, waarop een gebouw tot vermaak of leering, al het overige van het terrein op artistieke wijze ingedeeld, en op het achterdeel daarvan de ideale woning met fraai aangelegde tuinen. Daar zit in het geheel iets kokets, dat zal maken dat velen het er behagelijk zullen vinden, want waar goede smaak voorzit, trekt toch gaarne een elk heen.

Daarbij zijn een groot deel der inzendingen bestemd om in de vrije lucht te kunnen dienen, geschikt alzoo om weer en wind het hoofd te kunnen bieden, die inzendingen

zullen op het open terrein eene groote afwisseling opleveren. Het middendeel is ingenomen door een gebouw waarin de bioscoop, voordrachten, behandeling van industrieëele onderwerpen den intrek zullen nemen met de daarbij aangesloten restauratie, en de in uitzicht gestelde muziekuitvoeringen zal dit dus een punt van ontspanning vormen. Daarachter in keurigen tuinaanleg staat de ideale woning.

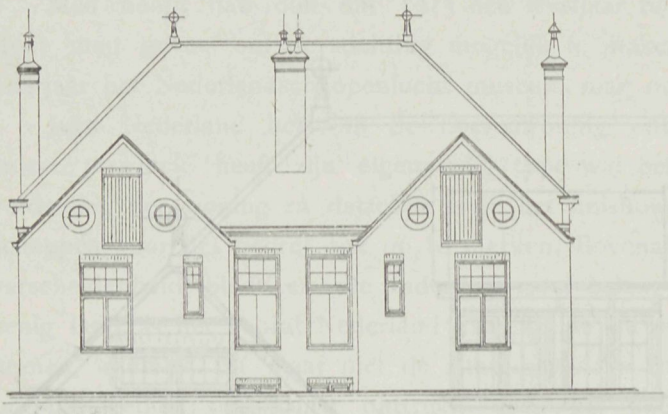

De ideale woning, de indruk zal bij velen verschillend zijn, en er zullen velen komen, die zeggen: Ik hoop beter ideaal te bereiken. Vergeten wij echter niet, dat het niet mogelijk is het volmaakte dat een ieder bevredigt te leveren, het is hier te doen om te wijzen op een meer vrije opvatting van een beknopte woning, een woning die kijkjes en hoekjes geeft, waaruit de gezelligheid u tegenlacht. Geen vertrekken met systematisch gelijk verdeelde hoeken, gelijke deuren en ramen, neen een meer vrije opvatting, een wijzen op het feit breekt met de sleur, en ge krijgt verrassende uitkomsten. Wanneer dat met het ideale woonhuis wordt bedoelt, dan kan men zeggen, dat de indeeling daarvan wel geschikt is om dat oordeel te bevestigen. De vertrekken zijn ruim en hoog, de hal gezellig en een goed denkbeeld is het de corridor, waarop het ondergeschikte deel der woning uitkomt meer op zich zelf te houden.

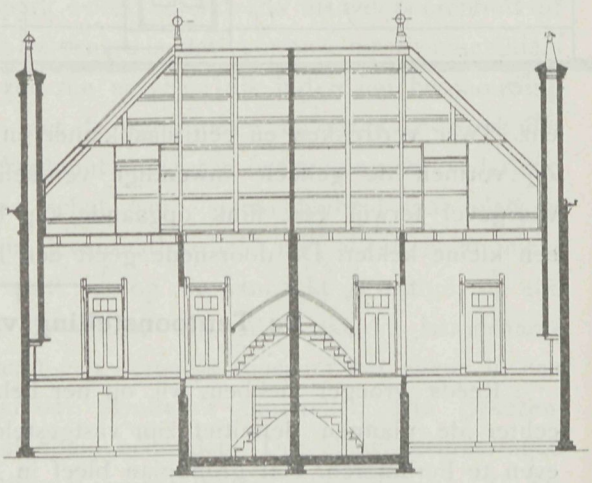

Ook uiterlijk doet zich de woning goed, waar de baksteen pleit voor de waarheid, dat daarvan nog wel iets aardigs is te maken. Het laat zich aanzien, dat de Tentoonstelling zal slagen, voor velen nuttig zijn, en vooral ook voor de vakmannen die er veel zullen vinden van praktisch nut voor hunnen werkkring. De architect L. Zwiers kan wellicht veel genoegen van zijn arbeid beleven. Daar de kunstnijverheid op deze Tentoonstelling een krachtigen steun zal verleenen, belooft alles een aantrekkelijk nieuw en behagelijk aanzien te krijgen, en ongetwijfeld zal deze Tentoonstelling nawerken bij het publiek en de keuze in het goede vergemakkelijken. Het is nu maar te wenschen dat een krachtige deelname het succes verzekerd.

Handelaren in Bouwmaterialen.

Te Amsterdam is thans gevestigd, de onlangs opgerichte »Bond van Vereenigingen van Fabrikanten van en Handelaren in Materialen voor het Bouwbedrijf«, ter opstelling van een program van actie.

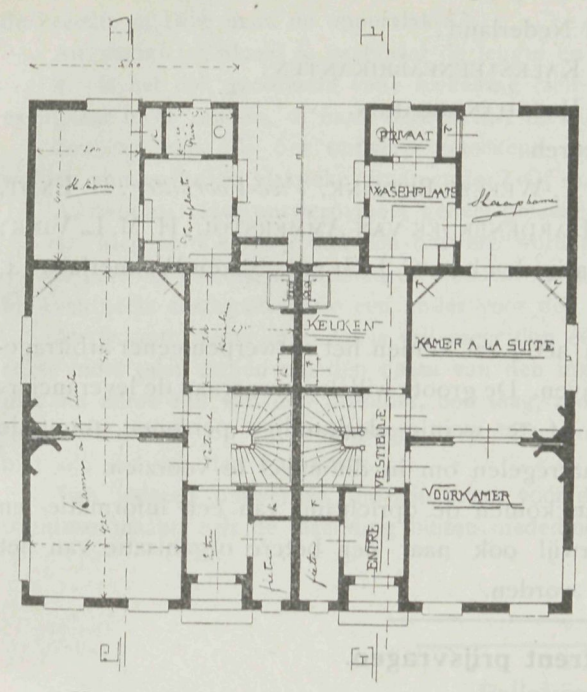

Deze bond heeft, blijkens art. 2. zijner koninklijke goedgekeurde statuten ten doel: de bevordering van het vereenigingsleven en de behartiging der gemeenschappelijke belangen zijner leden. Hij tracht dit doel te bereiken door:

1. Het uitgeven van een eigen orgaan en andere geschriften;
2. Het streven naar vermindering van het risico bij leveringen;
3. Het van advies dienen aan en het zich wenden tot de overheid in verband met de gemeenschappelijke belangen zijner leden;
4. Het stichten van een centraal informatiebureau;
5. Het bevorderen van arbitrage bij leveringen in de bouwbedrijven;
6. Het samenwerken met vereenigingen hier te lande en in het buitenland, voor zoover dit met zijn belangen of dat zijner leden mocht wenschelijk zijn;
7. Alle wettige middelen welke wenschelijk of noodzakelijk geacht worden, teneinde den bond aan zijn doel te doen beantwoorden.

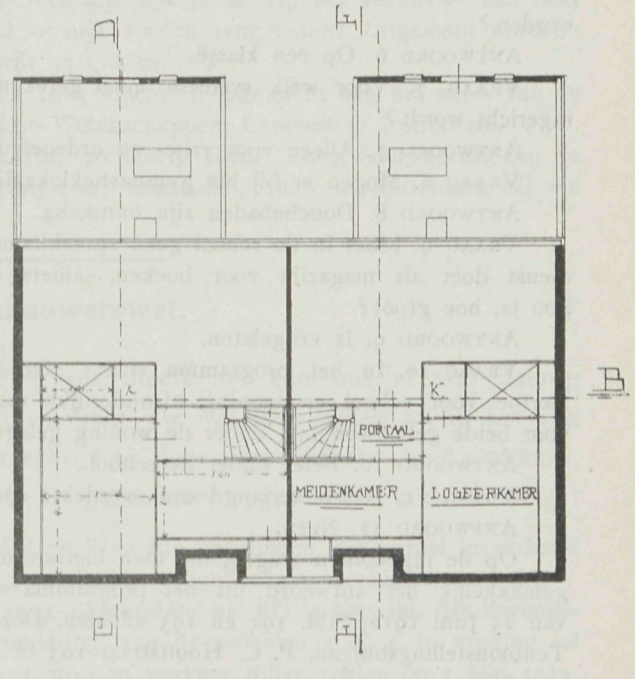

Volgens art. 4 kunnen leden van dezen bond zijn: rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen van fabrikanten van en handelaren in materialen voor het bouwbedrijf. Onder deze vereenigingen worden in de statuten ook verstaan andere rechtspersonen dan de hiervoren genoemde vereenigingen, mits zij slechts uitsluitend fabrikanten van en, of handelaren in materialen voor het bouwbedrijf in zich vereenigen. Aangifte voor het lidmaatschap moet schriftelijk geschieden aan het bestuur van den bond, met opgave van het aantal leden.

Op dit oogenblik zijn bij den bond aangesloten de navolgende organisaties:

Vereeniging van Nederlandsche BAKSTEENFABRIKANTEN;
Vereeniging van Handelaren in BOUWMATERIALEN in Nederland;
Nederlandsch CEMENT-SYNDICAAT;
Bond van HOUTHANDELAREN in Nederland,
Vereeniging van Nederlandsche KALKSTEENFABRIKANTEN:
Nederlandsche Vereeniging van IJZERHANDELAREN.

Het bestuur bestaat uit de heeren:

Jhr. Mr. C. A. ELIAS, *Voorzitter;* N. C. WEFERS BETTINK, *Vice-Voorzitter;* H. ENDT, *Penningmeester;* B. BLOM; Baron A. H. Y. HARDENBROEK VAN AMMERSTOL; H. M. L. VINK; D. J. VAN WIJK en benoemde tot Secretaris den heer C. J. GEVER, Saxen Weimerlaan 14, Amsterdam.

Als eerste punt op het program van actie zal komen het ontwerpen eener arbitrageregeling voor leveringen in de bouwbedrijven. De groote willekeur waaraan de leveranciers blootstaan bij keuringen door niet — of te weinig deskundige personen, toont de urgentie aan van het bevorderen van maatregelen om in dit euvel te voorzien.

Als tweede punt zal op het program komen de oprichting van een informatie- en incassobureau voor de bouwvakken, terwijl ook naar een betere organisatie van het credietwezen in die vakken zal gestreefd worden.

Vragen omtrent prijsvragen.

De Serie vragen over de aan de orde zijnde prijsvragen groeit weder, wij laten volledigheidshalve die hieronder volgen:

Tentoonstelling „Huis en Tuin".

PRIJSVRAAG „DORPSSCHOOL".

VRAAG 6. Op hoeveel leerlingen moet bij het ontwerpen van de gymnastiekzaal gerekend worden?

ANTWOORD 6. Op één klasse.

VRAAG 7. Voor welk systeem moet gerekend worden, dat bovengenoemde gymnastiekzaal ingericht wordt?

ANTWOORD 7. Alleen voor vrije- en ordeoefeningen.

VRAAG 8. Mogen er bij het gymnastieklokaal douchebaden ontworpen worden?

ANTWOORD 8. Douchebaden zijn onnoodig.

VRAAG 9. Moet in de school geen spreekkamertje of een vertrekje van dien aard, dat mede dienst doet als magazijn voor boeken, cahiers, enz, en tevens als archief, ontworpen worden? Zoo ja, hoe groot?

ANTWOORD 9. Is vrijgelaten.

VRAAG 10. In het programma staat: „De gebouwen worden centraal verwarmd". Worden hiertoe voor school en woning afzonderlijke installaties gemaakt of kan de verwarmingskelder voor beide gebouwen b.v. onder de woning gelegd worden?

ANTWOORD 10. Beter onder de school.

VRAAG 11. Wordt verlangd een overdekte speelplaats?

ANTWOORD 11. Neen.

Op de ingekomen vragen, die men hierboven niet beantwoord mocht vinden, kan men zelf gemakkelijk het antwoord uit het programma en de daarbij behoorende Koninklijke Besluiten van 25 Juni 1912, Stbl. 192 en 193 afleiden. Deze besluiten zijn ad f 0.25 verkrijgbaar aan het Tentoonstellingsbureau, P. C. Hooftstraat 103 te Amsterdam, uitsluitend op schriftelijke aanvraag met bijvoeging van het bedrag in postzegels.

Namens de Jury: J. GRATAMA, L. ZWIERS.

Teekenen van een Hoofd voor het bouwkundig bijblad tot het Algemeen Nederlandsch Advertentieblad.

1. Is met het teekenen op de dubbele grootte bedoeld twee maal de hoogte en twee maal de breedte of twee maal de oppervlakte?

ANTWOORD: Bedoeld is tweemaal de lengte en tweemaal de hoogte

2. Is het ook geoorloofd eene teekening (zelf ontworpen) in druk te maken en het gedrukte exemplaar in te zenden, of moet deze beslist met inkt geteekend ingezonden worden?

Zoo ja, mag, als het ontwerp geteekend ingezonden moet worden, ook gebruik gemaakt worden van gedrukte klassieke ornamentjes? Of moet beslist alles penteekening zijn?

ANTWOORD: Het ontwerp moet geheel geteekend zijn.

3. Mag er ook meer dan één ontwerp worden ingeleverd door denzelfden inzender.

Is met het correspondentie-adres bedoeld de naam en het adres van den inzender en moet bij eventueele correspondentie een ander voor den inzender schrijven.

ANTWOORD: Ieder inzender is vrij meer dan één ontwerp in te zenden. Het correspondentie-adres moet juist dienen om den naam van den inzender geheim te houden; dit adres moet dus niet het adres zijn van den inzender, ook mag, zooals het programma overigens duidelijk genoeg zegt, het schrift op de teekeningen, van bijbehoorende stukken en eventueele correspondentie, niet zijn dat van den ontwerper.

Van iederen ontwerper, die zijn naam vóór de uitspraak der jury op welke wijze dan ook openbaar maakt, valt de inzending buiten mededinging.

Namens de Jury,
H. v. d. VOORT,
Rapporteur.

Prijsvraag.

De Zuid-Hollandsche vereeniging tot bevordering der volkskunst heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een gesmeed ijzeren bloemenstandaard, tot plaatsing in een veranda of kleinen tuin. De hoogte van den standaard moet zijn tot aan het bovenvlak, waarop de bloembak moet geplaatst worden, 55 cM., het grondvlak ongeveer 0.30 × 0 30 M. Op het bovenvlak kan naar verkiezing nog een gesmeed ijzeren rand al of niet worden aangebracht. Uitgeloofd worden: Een eerste prijs van 50 gulden, een tweede prijs 35 gulden.

Alle werkstukken worden voor of op 1 Juli 1913 vrachtvrij ingewacht aan het adres van de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, Coolvest te Rotterdam.

De jury bestaat uit de heeren Jac. v. Gils, architect, Huib Luns, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten, en L. Ringlever, kunstsmid, allen te Rotterdam, bij wie eventueel inlichtingen te bekomen zijn.

De Steenhouwerswet.

Nu de Steenhouwerswet in werking treedt, heeft het zijn nut al wat daarop betrekking heeft in herinnering te brengen, met die wet toch zullen wij in het vak dikwerf rekening moeten houden. De aanschrijving door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, aan de verschillende Burgemeesters opgezonden, luidt als volgt:

Bij de wet van 7 October 1911 (*Staatsblad no.* 315) zijn bepalingen vastgesteld in verband met de bijzondere gevaren voor veiligheid en gezondheid, verbonden aan steenhouwersarbeid.

Bij Koninklijk besluit van 10 Januari 1913 (*Staatsblad no.* 37) is bepaald, dat bovengenoemde wet, de Steenhouwerswet, met uitzondering van de artikelen 2 en 4, in werking zal treden op 1 Maart 1913 en dat de artikelen 2 en 4 in werking zullen treden op 1 Mei 1913.

Van laatstgenoemd tijdstip af zullen derhalve de werkgevers hebben zorg te dragen, dat in hunne onderneming geen steenhouwersarbeid wordt verricht door arbeiders beneden den leeftijd

van 21 jaar, tenzij deze in het bezit zijn van eene geldige steenhouwerskaart (art. 2 der wet). Zulk een kaart zal aan den arbeider worden uitgereikt, indien bij het, door een door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel aangewezen geneeskundige in te stellen onderzoek, niet blijkt, dat het verrichten van steenhouwersarbeid voor zijne gezondheid bijzonder gevaar oplevert.

Volgens het vierde lid van art. 23 der wet zal, indien bij het onderzoek niet blijkt dat het verrichtten van steenhouwersarbeid voor de gezondheid van den arbeider bijzonder gevaar oplevert, de geneeskundige daarvan ten spoedigste schriftelijk kennis geven aan den burgemeester van de gemeente, waar de arbeider zijne woon- of verblijfplaats heeft, met vermelding van den dag, waarop het onderzoek heeft plaats gehad. Na ontvangst van deze kennisgeving geeft de burgemeester den arbeider, indien deze den leeftijd van 14 jaar heeft bereikt, eene steenhouwerskaart af en houdt daarvan aanteekening in een register; bij de afgifte verstrekt hij hem kosteloos een exemplaar van de, in artikel 10 der wet bedoelde voorlichting.

Het verzoek om geneeskundig te worden onderzocht, behoort door den arbeider te worden gericht tot het districtshoofd der arbeidsinspectie.

Ik moge er uwe aandacht op vestigen, dat volgens het negende lid van art. 3 der wet eene steenhouwerskaart, afgegeven aan een persoon, die op den dag van het geneeskundig onderzoek, op grond waarvan een steenhouwerskaart is uitgereikt, ongeldig is na verloop van een jaar na dien dag. Aan zulk een persoon zal een witte steenhouwerskaart moeten worden uitgereikt. Wil de houder van een witte steenhouwerskaart als arbeider steenhouwersarbeid in eene onderneming blijven verrichten, dan zal hij derhalve zich binnen het jaar aan een nieuw geneeskundig onderzoek hebben te onderwerpen, op grond waarvan hem weder een kaart kan worden uitgereikt.

Heeft een arbeider op den dag van het geneeskundig onderzoek den leeftijd van 17 jaar en 6 maanden bereikt, dan zal hem, indien het onderzoek een gunstigen uitslag oplevert, een oranjekaart worden uitgereikt. Deze kaart is geldig tot de arbeider den leeftijd van 21 jaar heeft bereikt; daarna is voor hem geen steenhouwerskaart meer vereischt.

Volgens het derde lid van art. 33 der wet wordt, in afwijking aan het bepaalde bij art. 3, binnen een jaar na 1 Maart 1913, een steenhouwerskaart uiigereikt aan ieder die den leeftijd van 18 jaar heeft bereikt, en die den burgemeester der gemeente van zijne woon- of verblijfplaats eene verklaring overlegt van een districtshoofd der arbeidsinspectie, dat hij vóór 1 Maart 1912 gedurende ten minste een jaar steenhouwersarbeid heeft verricht. In dit geval wordt een groene steenhouwerskaart uitgereikt.

Indien een arbeider een nieuw exemplaar van een hem uitgereikte steenhouwerskaart wenscht te ontvangen, b.v. omdat zijn exemplaar in het ongereede is geraakt, dan wordt hem krachtens het achtste lid van art. 3 der wet zonder hernieuwd geneeskundig onderzoek een nieuw exemplaar uitgereikt, tegen betaling evenwel van 5 cents ten bate van de gemeentekas.

In herinnering moge ik ten slotte brengen art. 30 der wet, hetwelk bepaalt, dat, indien leden eener coöperatieve vereeniging ter bereiking van haar doel steenhouwersarbeid verrichten, de bestuurders der vereeniging aan den burgemeester der gemeente, waar de werkzaamheden worden verricht, zoomede aan het ter plaatse bevoegde districtshoofd der arbeidsinspectie den naam en de woonplaats mededeelen van een der leden, dien zij wenschen te zien aangemerkt als werkgever. Bij niet-voldoening aan deze verplichting wordt door den burgemeester een der leden als werkgever aangewezen.

Door mij zijn, ingevolge het tweede lid van art. 3 der Steenhouwerswet, als geneeskundigen aangewezen: Dr. W. R. H. Kranenburg, geneeskundige bij de arbeidsinspectie, Dr. S. Elias te Rotterdam, Dr. L. Heijermans te Amsterdam, Dr. P. H. van Eeden te Leeuwarden, Dr. J. L. G. Overbosch te Maastricht en Dr. R. de Waard te Groningen.

Indien herkeuring ingevolge het 5e lid van genoemd wetsartikel wordt aangevraagd, zullen voor elk bijzonder geval een of meer geneeskundigen door mij worden aangewezen.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

10 April 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 8.

Bij de Platen.

Schetsontwerp voor een Bioscoop-Theater te Enschedé,

door M. KUIJPER Czn., Bouwmeester.

Men zou in den tegenwoordigen tijd er toe kunnen komen om te spreken van een Bioscoopstijl. Er zijn in vele steden van ons land Bioscopen verrezen, in enkele steden zelfs zoo velen, dat zij naast elkaâr en over elkaâr zijn gehuisvest. Een stad van eenig aanbelang heeft haast in iedere wijk zulk een Theater, en daaruit zou men mogen afleiden dat het de inwoners nog zoo slecht niet in hunne zaken gaat, want al die inrichtingen zijn steeds vol bezoekers. Dat zoo op eenmaal ontstaan van zoovele dergelijke inrichtingen, die allen natuurlijk bij dezelfde bestemming ook nagenoeg dezelfde indeeling kunnen hebben, maakt dat zij zoowat eenzelfden geest ademen en aan het bestaan van een *Bioscoopstijl* doen gelooven. Dat is dus ten minste iets nieuws in onze dagen. Wat echter een groote wisseling er in brengt dat is de inwendige verdeeling, die geheel uit het beschikbare terrein moet volgen. Nu komt de bouwmeester daarbij dikwerf voor zonderlinge raadsels te staan waarvan hij de oplossing moet vinden, en wel om uiterlijk schoon en innerlijk goed alles te doen zijn, hoe zonderling soms het grondvlak ook mag gekozen zijn. Zulk een geval doet zich ook hier voor. Aan de straat een regelmatige verdeeling, vierkante ruimten en daarachter de zaal op een scheefhoekig terrein, en toch zoo geplaatst, dat wanneer eenmaal de doorgang is gepasseerd, van die scheefheid weinig op te merken valt. Eerst bureau, entree, traphal naar het balcon en de zaal. Bij het balcon de foyer. Een gevel in de Bioscoopstijl rustig en flink. Verder een zaal, echt gezellig en met een geriefelijke indeeling der zitplaatsen. Aan de achterkant is nog een kleine ruimte over om als tooneel te kunnen dienen.

De vuilverbranding te Amsterdam.

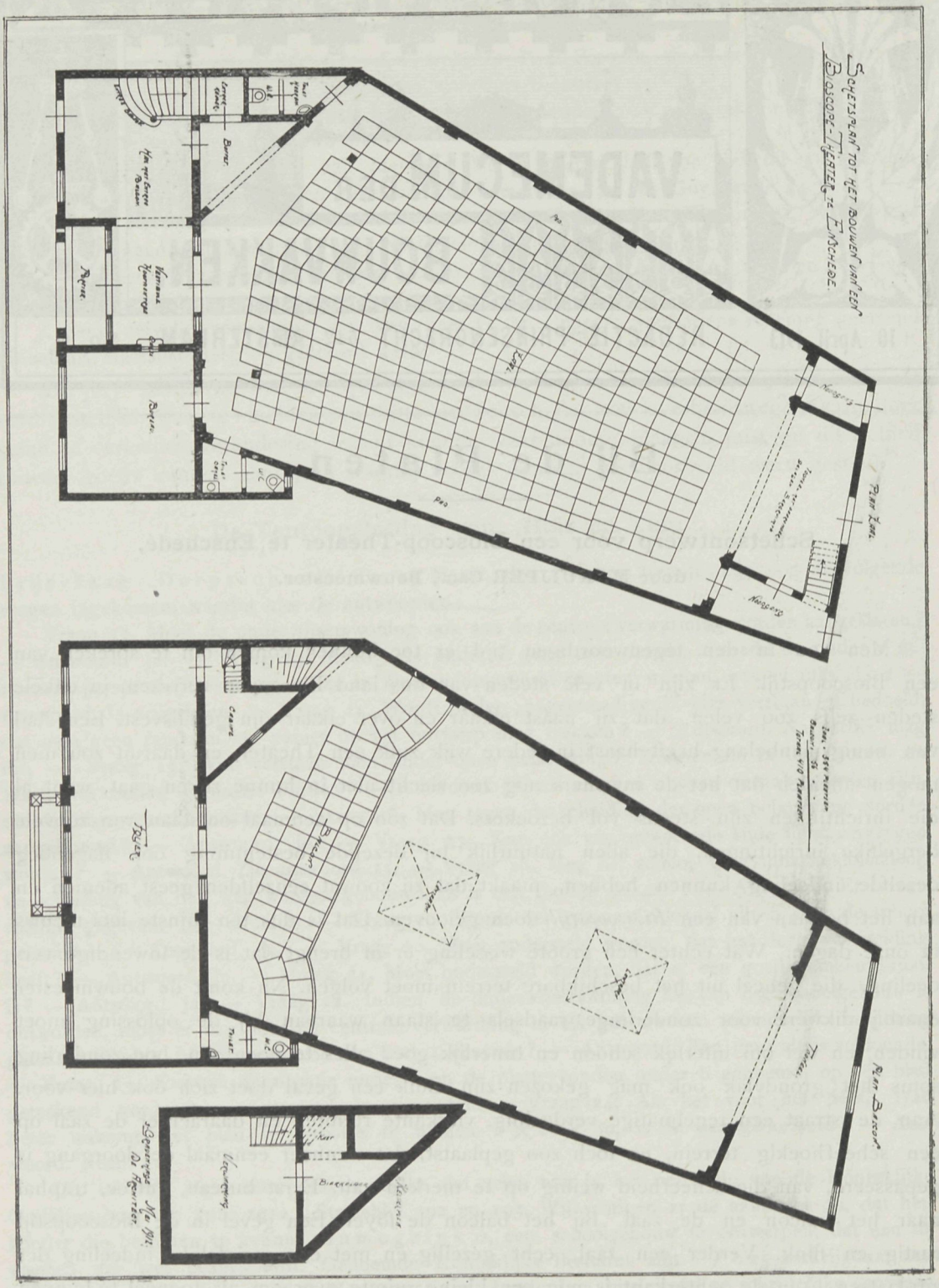

Plan.

Er is geen grootere weldaad voor Amsterdam dan de verplaatsing van de Belt, die het water verontreinigt en een vrij bevolkt stadsgedeelte dikwerf onbewoonbaar

maakt en daardoor dit gedeelte, dat zoo noodig voor de gemeenteuitbreiding is, volkomen daarvoor vernietigd. Lang heeft het tot de zorgen van het gemeentebestuur behoort hierin verbetering te brengen, maar dat stuitte steeds op talrijke bezwaren af, thans echter is men, na hieromtrent ook in het buitenland zich op de hoogte te hebben

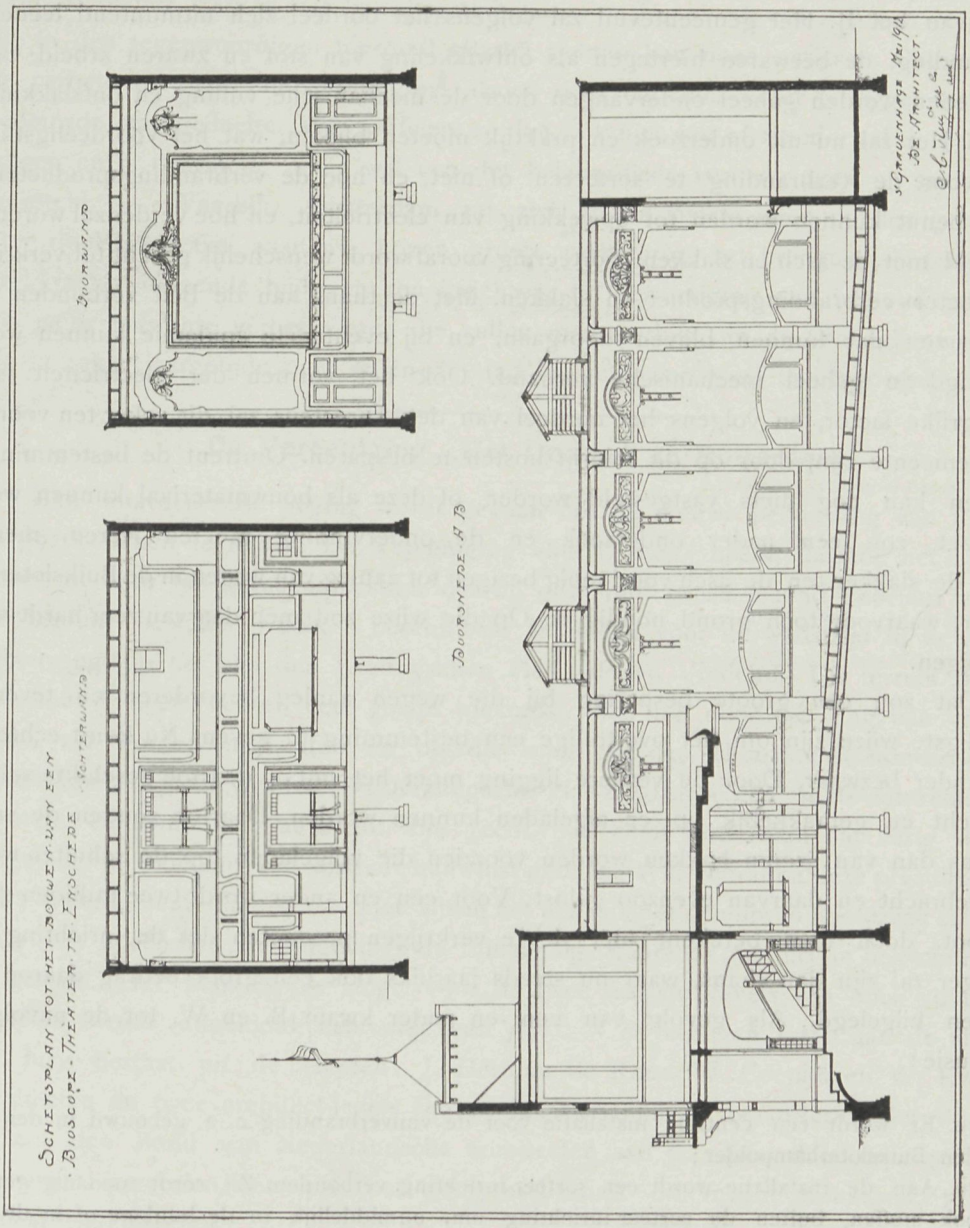

Doorsneden.

gesteld, zooverre gekomen, dat een goed geordend plan het gemeentebestuur is voorgelegd, en het verdient alle waardeering voor de uitstekende wijze, waarop dit is opgevat. Daardoor komt Amsterdam in het bezit eener inrichting, die verplaatst en zoo ingericht voor het bevorderen der gezondheid een weldaad is. Rotterdam was daarin steeds veel vooruit en gaf het voorbeeld. Aan de voordracht ontleenen wij het volgende:

Directeuren van Publieke werken en Stadsreiniging hebben in overleg met den Directeur der Gemeente-Electriciteitswerken een volledig plan met kosten rekening gemaakt. Om een goed doordacht voorstel te kunnen doen, hebben zij met een tweetal Ingenieurs der Publieke werken verschillende verbrandingsinrichtingen in het buitenland bezocht. Daaruit volgde het plan tot oprichting van dergelijke inrichting aan den overkant van het IJ. Het gemeentevuil zal volgens het oordeel zich uitmuntend leenen tot verbranding, de bezwaren hiertegen als ontwikkeling van stof en zwaren arbeid van de werklieden worden geheel ondervangen door de mechanische vulling en ontslakking der ovens. Het zal nu uit onderzoek en praktijk moeten blijken, wat het voordeeligst is, het vuil voor de verbranding te sorteeren of niet, en hoe de verbrandingsproducten het beste benut kunnen worden tot opwekking van electriciteit, en hoe verder zal worden gehandeld met de asch en slakken. Sorteering vooraf wordt wenschelijk geacht tot verkrijging van beter verbrandingsproduct en slakken. Met de thans aan de Belt verbonden werklieden zou dat kunnen blijven doorgaan, en bij eventueele epidemie kunnen worden gewijzigd in geheel mechanische verband. Ook het vormen der electriciteit is een belangrijke factor, en volgens het oordeel van den Directeur zal dit zeker ten voordeele der gemeente zijn, door op dit bedrijf kosten te besparen. Omtrent de bestemming der slakken kan nog niets vastgesteld worden, of deze als bouwmateriaal kunnen worden omgezet, zou een nader onderzoek en de ondervinding moeten leeren, men wil alzoo de slakken en de asch voorloopig bezigen tot aanleg van wegen in de Buikslotenhampolder, waarvoor toch grond noodig is. Op die wijze zou men daarvan zeer harde wegen verkrijgen.

Dat zou een groote besparing bij die wegen aanleg bevorderen en tevens de spoedigste wijze zijn om het overtollige een bestemming te geven. Nu komt echter nog een ander bezwaar. Door de verdere ligging moet het vuil op daartoe geschikte schuiten gebracht en gemakkelijk op- en afgeladen kunnen worden. Daartoe zouden de vuilniswagens dan van ijzeren bakken worden voorzien die volgeladen, op de schuiten worden overgebracht en daarvan evenzoo gelost. Voor een en ander wordt twee millioen gulden begroot, doch men berekent met de te verkrijgen producten dat de inrichting voordeeliger zal zijn dan thans, waar nu steeds jaarlijks ook een groot bedrag daarop moet worden bijgelegd. Als gevolg van een en ander kwam B. en W. tot de navolgende conclusie:

1e. Er wordt één centrale installatie voor de vuilverbranding c. a. gebouwd in den opgehoogden Buiksloterhampolder;

2e. Aan de installatie wordt een sorteer-inrichting verbonden. Zij wordt zoodanig gemaakt, dat ook stoffen, buiten de sorteer-inrichting om, onmiddellijk in de bunkers of in de ovens gebracht kunnen worden;

3e. De opgewekte verbrandingswarmte wordt gebezigd tot het maken van stoom, waarmede onder meer een aan de inrichting te verbinden electrische centrale wordt gedreven;

4e. Omtrent de oprichting van een steenfabriek voor een capaciteit van 20,000 bouwsteenen per etmaal wordt de beslissing aangehouden, totdat de aan te vragen aanbiedingen zijn ingekomen;

5e. Bij de te houden aanbesteding zal een groote vrijheid worden gelaten in de keuze der stelsels. Het bij het rapport behoorende ontwerp strekt daarbij tot voorbeeld;

6e. Het verzamelen en vervoeren van het vuil geschiedt op de wijze als beschreven in het rapport van den directeur der Stadsreiniging van 28 September 1910;

7e. Voor de aanschaffing van het benoodigde materieel en voor de uitvoering van de hiervoren genoemde werken, waarin niet begrepen de bouw van een steenfabriek, wordt in het geheel een krediet aangevraagd van 2 millioen gulden, overeenkomstig de begrooting, voorkomende in het rapport.

Inderdaad het betreft hier niet alleen een groote onderneming maar tevens een weldaad dat de stad in het bedrijvigste kwartier ontlast wordt van zulk een vergaarplaats die in den tegenwoordigen toestand allerlei ziekten kan doen ontstaan. Dat vervalt door de verbeterde wijze van vernietiging, alsook door dat alles komt te liggen ver van het bebouwde stadsgedeelte. Wij twijfelen er dan ook niet aan of spoedig zal de goedkeuring volgen en is daarmede zeker wel een der belangrijkste verbeteringen op sanitair gebied ingesteld. — Waarlijk, Amsterdam zet zich in de laatste jaren op den goeden weg. Een rioolstelsel dat naar wij hopen groote verbetering zal brengen, als tenminste de werkkracht voldoende blijkt en een inrichting tot vernietiging van het vuil twee elkaar zoo nauw verwante verbeteringen die zullen medewerken om de onaangename dampen, die in zeker jaargetijde over en in de stad hangen voor goed te verdrijven.

De Vereeniging „Het Oosten" te Rotterdam.

Een waardeerende poging wordt gedaan om de nieuwe bebouwing van Rotterdam op goede banen te leiden. De Vereeniging »het Oosten« neemt daartoe het initiatief en wordt dit door het gemeentebestuur daarbij gesteund. In de maand Februari werd door dit bestuur besloten *f* 600.— beschikbaar te stellen voor de wedstrijd in de sierlijkste bebouwing op het aan den Kralingschen Plas gelegen Vredehof. Dit terrein thans nog onbebouwd heeft echter een goede toekomst, daar het door een ring van vrijstaande villa's zal worden ingesloten en op die wijze een der schoonste stadskwartieren van Rotterdam zal gaan vormen. De Kralingsche Plas zal daarbij een groote aantrekkelijkheid vormen, en komt dat alles tot zijn recht, dan heeft Rotterdam dat karig van fraaie omgeving is voorzien, een kostbare aanwinst gedaan. Wat vooral bij deze prijsuitschrijving gewaardeerd dient, dat is, dat niet alleen het uiterlijk der gebouwen hoofdzaak zal worden, maar ook bovendien de omgeving, de tuinaanleg, waarvoor de Jury in bekwame handen is gesteld. Het plan is als volgt: voor de twee fraaiste gevels van huis, villa of villa complex wordt uitgeloofd een prijs van *f* 750.— en een van *f* 250 aan de eigenaars. De Jury bestaat uit de Heeren: J. Herman de Roos, W. Coepijn en W. Kromhout, architecten en twee architect-leden van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst of van den Bond van Nederlandsche architecten aan te wijzen door de eigenaars der gebouwde perceelen, en zoo het gemeentebestuur dit mocht wenschen, met twee gemeente-architecten.

Een prijs van *f* 75.— en een van *f* 25.— aan de bewoners der huizen met de fraaiste voortuinen. De Jury bestaat uit de Heeren: P. M. Wachter, bestuurslid aan »het Oosten«, I. C. de Lange Jr., tuinarchitect en uit een tuinarchitect aan te wijzen door de bewoners.

Een Gouden Medaille komt aan den architect van het met den eersten prijs en een Zilveren idem aan dien van het met den tweede prijs bekroonde ontwerp.

Zijn er vijftig gebouwen opgetrokken die zich voor deze mededinging aanmelden,

dan vangt de Jury de arbeid aan, en brengt binnen dertig dagen rapport uit, daarbij is de Jury het recht toegekend als dat noodig geacht wordt, de prijzen te verdeelen. Gemeente-gebouwen zijn buiten mededinging.

Het is nu maar te wenschen dat de lust om te bouwen erin komt, want loopt dat niet spoedig, dan wordt het doel gemist en in de thans nog wisselende opvatting omtrent de architectuur wordt dikwerf op zijgezet, wat slechts nog kort geleden werd gedacht en gesticht en toen succes had. Wij leven spoedig en gaat daarom alles niet flink van stapel, dan zal dat niet in het voordeel zijn van enkelen die de stoot geven Met de werkelijke behoefte die in Rotterdam bestaat naar zulk een alleszins uitnemend geheel, doet vertrouwen in het welslagen stellen.

Prijsvraag Reclame-biljet voor de Internationale Graphische Tentoonstelling, Amsterdam 1913.

Op deze besloten prijsvraag was het resultaat dat de Commissie van beoordeeling met algemeene stemmen het ontwerp bekroonde, ingezonden door den Heer C. Rol. Deze heeft ook het reclame-biljet voor E. N. T. O. S. ontworpen. De uitvoering is reeds aan den bekroonden opgedragen.

Tentoonstelling Gent 1913.

Of de Nederlandsche bouwkunst op deze tentoonstelling voldoende zal vertegenwoordigd worden, is geruimen tijd een punt van bespreking geweest in de verschillende bouwkundige vereenigingen. Daar in het jaar 1914 eene Internationale Bouwkunst Tentoonstelling te Amsterdam zal worden gehouden was men er voor, de krachten niet te versnipperen maar alles voor die tentoonstelling bijeen te houden, dus in Gent niet op te treden. Dit was vooral de opvatting van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en de Vereeniging Architectura et Amicitia. Niettemin werden de circulaires verzonden waarbij oproeping tot deelname werd gedaan. Het resultaat daarvan is dat de Commissie van Toelating bestaande uit de Heeren Salm, Berlage en Gratama, tot het volgende besloten :

H. P. Berlage. Ontwerp Vredespaleis met 6 stuks teekeningen. Ontwerp Beethovenhuis met 7 stuks teekeningen ;

Willem C. Brouwer. Hoek oplossing van een gebouw (Aap). Balustrade-flankeerstuk (Panter).

I. C. van Epen, Landhuis te Baarn, 1 teekening. Landhuis te Hoog Soeren 1 teekening.

Charles Estourgie. Landhuis »Hyendaal te Nijmegen, 2 teekeningen.

J. F. L. Frowein. Ontwerp Vredespaleis, 1 teekening. Ontwerp tot ver- en aanbouw Raadhuis te 's Gravenhage, 1 teekening.

Jac. van Gils. Opmeting van drie Ned. torens uit de 15de eeuw, 1 teekening.

Anton W. Jansen. Voorgevel Tentoonstellings-gebouw van Kunst, Nijverheid en Sport te Nijmegen, 1 teekening. Viergezins woning 1 teekening.

A. J. Kropholler. Perspectief van kerk, pastorie, school en 16 huizen aan het Gevers Deynootplein te Scheveningen (in aanbouw) 2 teekeningen en houten model.

Albert Otten. Heerenhuis aan den Westersingel te Rotterdam, 1 teekening. Filiaal Ruttens' Bierbrouwerij te Rotterdam, 1 teekening.

Jan Stuyt. Ontwerp voor het klooster Mont Sion bij Nijmegen. Gevel en interieur, 2 teekeningen.

H. VAN OORT HZN. Evangelisch Luthersch Diaconiehof, 3 teekeningen. Kantoorgebouw Huiszittende armen, 1 foto.

De Heeren Dr. P. J. H. en Jos. Cuypers zonden een eigene inzending en zijn dus bij deze collectie niet opgenomen.

Op deze wijze zal de bouwkunst in Nederland al is het dan ook in klein comité zich laten vertegenwoordigen op de Gentsche Tentoonstelling.

Tentoonstelling „Huis en Tuin".

Prijsvraag »Dorpsschool«.

In verband met enkele gevraagde inlichtingen is art. 4 van het programma gewijzigd.

Het artikel luidde:

Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe, waarin zich de naam van den ontwerper bevindt.

Op de buitenzijde der enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en een motto, dat ook voorkomt op elk der stukken, bij de inzending behoorende.

Het artikel te lezen als volgt:

Elke inzending moet vergezeld gaan van twee, behoorlijk gesloten enveloppen: de eene met het opschrift »correspondentie-adres« bevattend dit adres, en de andere met het opschrift »ontwerper«, bevattend naam en adres van den ontwerper.

Op beide enveloppen moet een motto vermeld staan, dat ook voorkomt op elk der stukken, bij de inzending behoorende.

Tevens wordt medegedeeld, dat elk ingekomen ontwerp tegen brandschade verzekerd zal worden tot een bedrag van *f* 100.—.

Namens de Jury:
J. GRATAMA.
L. ZWIERS.

Schaafmachines.

Tot welke reusachtige verhoudingen de schaafmachines komen wordt in No. 8 van de Industrieele Gids, maandblad van de firma N. S. Stokvis & Zonen, Ltd. Rotterdam meegedeeld. Wij ontleenen daaraan kort het volgende. De Niles Bement Pond & Co. te New-York heeft thans een schaafmachine gereed, die 422.500 Kilogram weegt en gedreven wordt door electromotoren, tezamen 207½ P.k. vertegenwoordigend voor het bewegen der tafel en de afzonderlijke mechanismen. De schaafbreedte is 14 Eng. voet en 4 Eng. duim, circa 4300 m.M., de schaaflengte 30 Eng. voet, ruim 9 Meter. De steekbaar heeft een steeklengte van 8 Eng. voet, circa 2400 m.M. Een der beitelsupports is voor dwarsschaven ingericht. Een motor van 100 P.k. is de drijfkracht. Voor het dwarsschaven is een motor van 50 P.k. De kolommen waar tusschen deze machine is opgesloten, zijn 17.5 M. hoog, zij zijn uit één stuk gegoten. De breedte voor de bevestiging aan het bed is 3 M., de dwarsbalk is hoog 1500 m.M. De verplaatsing der beitelsleden geschiedt door een afzonderlijk motor, 7½ P.k. Voor de saamgeperste lucht, noodig voor de verschillende koppelingen, is een luchtcompressor van 30 P.k. De lengte der tafel is 32 × 14 Eng. voet. Zij loopt op drie banen, elk 15 Eng. duim, de buitensten zijn vlak, de binnenste V-vorm. Het bed zelf is 60 × 13 Eng. voet, dat bed alleen

weegt 237.500 K.G. De tafel in twee stukken weegt 70.000 K.G. Uit al deze verhoudingen valt af te leiden tot welke reusachtige grootte deze machine is opgevoerd, zeker wel de grootste van dien aard.

Volkskunst.

Kunst-ambacht en huisvlijt zijn beiden geregeld, de een voor de ambachtslieden, de ander voor hen, die men als noodige afleiding bezigheid wil geven. — Buiten die kunst bestaat er nog een andere, volkskunst genaamd, dat is een kunst die van den maker van het voorwerp uitgaat, dat juist niet altijd voldoet aan de eischen door de kunst gesteld, maar waaruit toch groote bedrevenheid en smaak van den vervaardiger blijkt, — in 't kort een voorwerp dat niet zonder verdienste is. Deze arbeid te steunen stelt zich de Noord-Hollandsche Vereeniging tot bevordering der volkskunst ten doel. Zij wil de vervaardigers van zulke voorwerpen opsporen, hen steunen en aanmoedigen, en daardoor de lust voor die kuust opwekken en deze kunst veredelen. Hierin ziet zij voor velen die hunne vrije uren gaarne nuttig besteden een nieuwe bron van welvaart.

Nu doet de Vereeniging een beroep aan allen om door lid te worden, haar streven te steunen. Het bestuur bestaat uit de leden: E. A. van Saher, Haarlem, voorzitter; Mej. M. van Hasselt, Haarlem, secretaresse; Jhr. J. A. P. Repelaar van Spijkenisse te Haarlem, penningmeester. C. W. H. Baard te Amsterdam, Mevr. van Reenen-Volter te Bergen, A. W. Weisman te Amsterdam, R. W. P. de Vries te Hilversum en M. M. Tamson te Enkhuizen.

De Panama Tentoonstelling te San Francisco in 1915.

The Building News geeft in de illustratien een kijkje op deze inderdaad uitgebreide tentoonstelling die aan een groote stad gelijk is. De gebouwen waarin een klassiek karakter zit, zijn van enormen omvang, daaronder onderscheidt zich vooral de groote hof waarom in halve cirkel de eere galerij loopt. In het midden is deze verdeelt door een hoogopgaanden doorgang die aan de Arc de Triomph te Parijs doet denken en die met talrijke beelden en groepen gesierd, indruk maakt. De meeste gebouwen hebben torens, die rijkelijk versierd zijn en vele verdiepingen bevatten en laat het zich aanzien dat bij de voltooing in 1915 te San Francisco een zeldzaam geëvenaarde massa architectuur bij elkaar is gebracht die groote aantrekkelijkheid zal hebben. Daarbij is het terrein op uitstekende wijze ingedeeld.

Bouwfragmenten.

Van de uitgave Bouwfragmenten vangt in Mei de dertiende jaargang aan. Wij vestigen hierop de aandacht, daarbij herinnerende dat wie geschikte onderwerpen voor deze uitgave tijdelijk mocht willen afstaan, deze spoedig in te zenden opdat voor de eerstkomende afleveringen daar mede rekening kan gehouden worden. De teekeningen moeten in lijnen en daarin opgewerkt zijn. Het moeten alle onderdeelen van gebouwen voorstellen. De opname wordt vergoed.

Schetsplan tot het bouwen van een Bioscope-Theater te Enschede.

Gevel.

's-Gravenhage Mei 1912
De Architect.
H. Kuipers

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

24 April 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 9.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Heerenbehuizing,

door R. BOITEN, Bouwmeester.

De Heerenbehuizing is eene vereeniging van woonhuis en kantoren. De ingang van het woonhuis is links aan den zijgevel. De toegang is in een portiek, dan komt men in de vestibule waar de trap naar de bovenverdieping is opgesteld. Uit die vestibule zijn alle vertrekken bereikbaar, een groote suite met serre, eetkamer en keuken, terwijl een afzonderlijke gang naar de kantoren loopt. Op de bovenverdieping slaapkamer, bad, studeer- en logeerkamer. Op de zolderverdieping voor dienstpersoneel. Geriefelijk is de innerlijke verdeeling en het uiterlijk heeft een groote behagelijkheid. De ronde uitbouw met balcon daarboven doen goed aan het geheel en dekt de kap alles op voorname wijze af.

De Dambebouwing.

Zoo langzamerhand komt het oude aanzien van het Damplein terug. Thans is een belangrijke stap voorwaarts gedaan. De bebouwing aan den hoek Vijgendam is vastgesteld en gaf het Algemeen Handelsblad ons het eerst een kijkje, waaraan wij de tekstfiguur ontleenen hoe het daar worden zal. De indruk zal wel algemeen bevredigend zijn. Een gevelbouw wel is waar sober in versieringen, wat hier echter ook niet noodig is, daar de verdeeling speling genoeg aanbied en waaraan overigens eenige monumentaliteit niet te ontzeggen valt. Daarbij gekroond door een torenbouw die van flinke verhoudingen is, en het geheel beheerscht bovendien daar uitstekend geplaatst is.

Aan den hoofdgevel Vijgendam is een galerij. Nu brengt dit wel afwisseling in het gebouw, maar zijn galerijen nu altijd niet zulke wenschelijke vindingen. Is het

regenachtig weder, dan is het een toevlucht voor hen, die op straat in die omgeving hun dag om moeten brengen, en is het goed weder, dan geeft de overbouw niet altijd het gewenschte licht aan de winkels die de galerij begrenzen, en daarbij geeft het

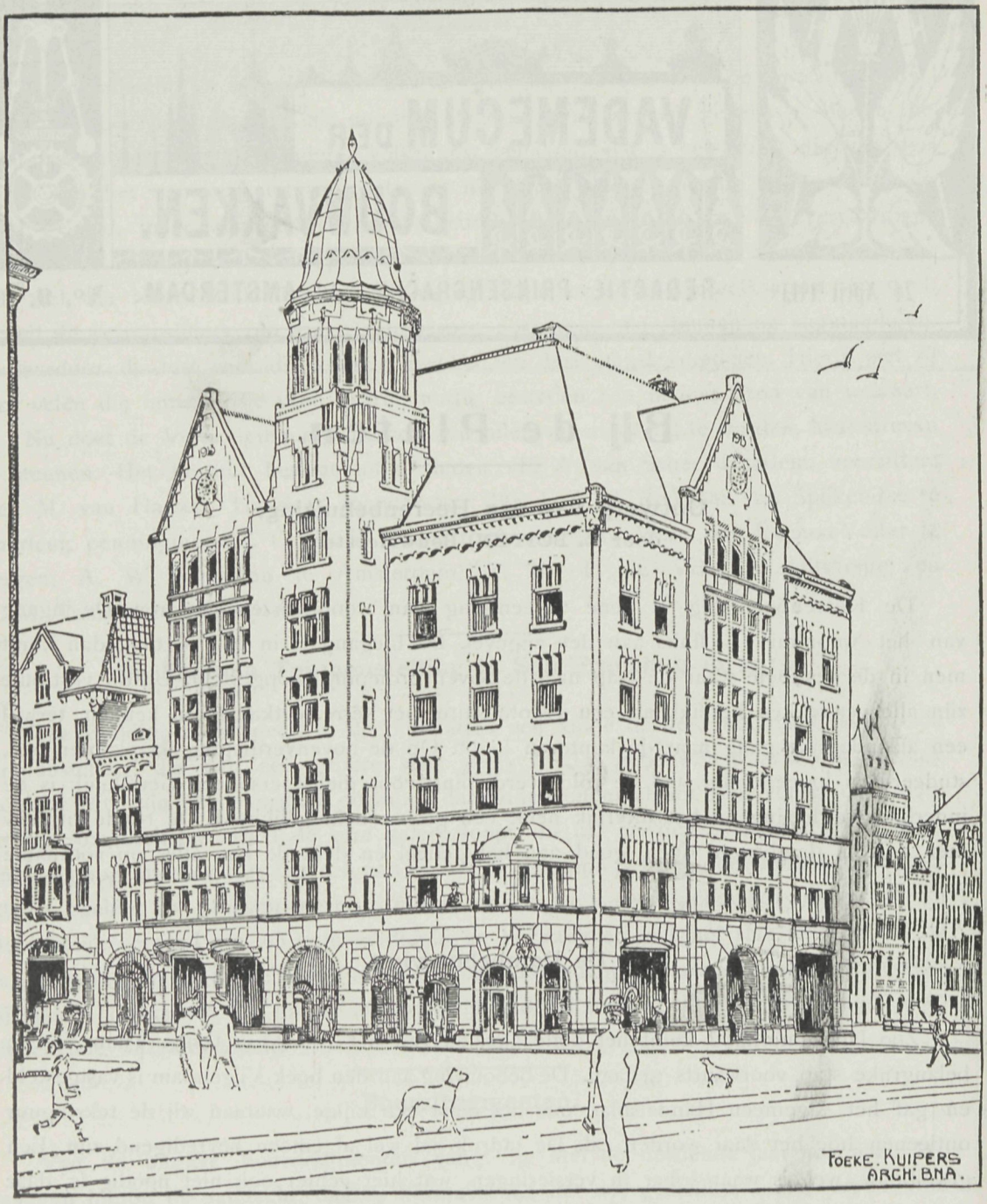

Winkel en Kantoorgebouw hoek Vijgendam en Rokin.

voor deze nog al vollen toegangsweg op enkele punten een versmalling, die gevaarlijk kan worden. Niettemin heeft dien bouw zooals die hier is toegepast, dit voor, dat er een gevel door verkregen wordt, waarin de uit- en overbouwen medewerken tot groote

afwisseling en iets aantrekkelijks aan alles geven. 't Wordt dus een hoekje dat voldoet, en waar de keuze der materialen daarbij goed is zal na voltooïng hier eigenlijk het eerste punt ontstaan, waarop door weinigen iets zal worden afgedongen. Dat is voor den Bouwmeester Foeke Kuipers een gelukkig succes.

Raadhuis of Paleis.

Thans is in het licht verschenen het belangrijke boekwerk, vormende een onderzoek over deze gewichtige vraag, zonder hieromtrent in eenig verder oordeel te treden, want in dit geval is het beter het oordeel van beide partijen af te wachten. Aan de hand der gegevens die dit onderzoek opleverde, mogen wij er toch op wijzen, dat dit onderzoek bij Prof. Brugmans in uitstekende handen is terecht gekomen. Daar zijn heel wat bescheiden aangetoond, en zoowel in Nederland en daar buiten strekte zich dat onderzoek uit, waardoor alles een groote waarde verkreeg en tot goede voorlichting kan dienen. Er zijn feiten aangetoond, waarbij het geven en nemen aan de orde was, en het zal nu wel op juridieke wijze moeten worden aangetoond of bij al dat geven en nemen, niet diegene bezitter is die in het onderhoud voorzag. Dat is zoo toch de gewone leer en kan in dat geval ten spijt van de geschiedenis een grooten doorslag geven. Wij zien nu het boekwerk verscheen daarom de nadere overwegingen van Rijk en Gemeente in deze te gemoet.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en Bond van Nederlandsche Architecten.

Wat reeds bij den aanvang voorzien werd toen de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst de Bond naast zich kreeg, en wel dat ons land voor twee van zulke vereenigingen te klein is, en daardoor alleen versnippering van krachten gevormd werd is thans een feit geworden, en het is daarom een verblijdend teeken, dat beide vereenigingen tot elkander kwamen en de mogelijkheid open stelden weder tot één zaam te smelten. Eerstdaags zal hierover een nadere beslissing door de architect-leden van beide vereenigingen genomen worden en te oordeelen naar het zaakrijk rapport door de fusie-commissie opgesteld, is de waarschijnlijkheid dier onderlinge vereeniging zeer groot. Heeft de Bond dan een leven van een viertal jaren achter de rug en de Maatschappij de oudste reeds ruim een zeventigtal jaren, toch moet erkend worden dat de jongste ontzaggelijk veel heeft bijgedragen tot hervorming van vele toestanden in de Maatschappij ingeburgerd, en het zou te betwijfelen zijn, indien de kleinere zuster niet ter wereld was gekomen of de oudere zuster zich zoo spoedig had aangepast bij de eischen van ons heden. 't Is echter geschiedt, en er gaat van de Maatschappij tegenwoordig een kracht uit, die eerbied afdwingt, de periodieken zijn uitmuntend, weekblad en tijdschrift kunnen zich niet meer terug vinden in de arbeid van voor een tiental jaren geleden, het onderwijs, men denke aan de examens, heeft een krachtige stenn verkregen, en zoo is er veel dat getuigd, dat de Maatschappij inderdaad zich tot

een veel hooger peil heeft ontwikkeld. Nu is wel is waar, de samenwerking, de regeling van de geheele huishouding thans over meer krachten verdeelt, waar 't vroeger alles slechts op één enkele aankwam, maar daarbij moet men ook waardeeren de werkkracht die onvermoeid van het bestuur, en zeker wel het allermeest van den altijd strijdvaardigen Secretaris uitgaat.

Alle vakgenooten zullen het dan ook toejuichen dat het vredejaar 1913, ook in de bouwkundige wereld daarvan de vruchten doet plukken door een vredelievende vereeniging van wat ten onrechte verdeeld was. Wij hopen alzoo dat de fusieplannen aller goedkeuring moge verwerven, dan zal dit aan de bouwkunst van ons land ten goede komen.

Circus te Dresden.

Tot welken grooten omvang de circusbouw wordt uitgebreid valt op te maken uit het sinds eenigen tijd voltooide circus-gebouw te Dresden. De Bauhutte geeft daarvan

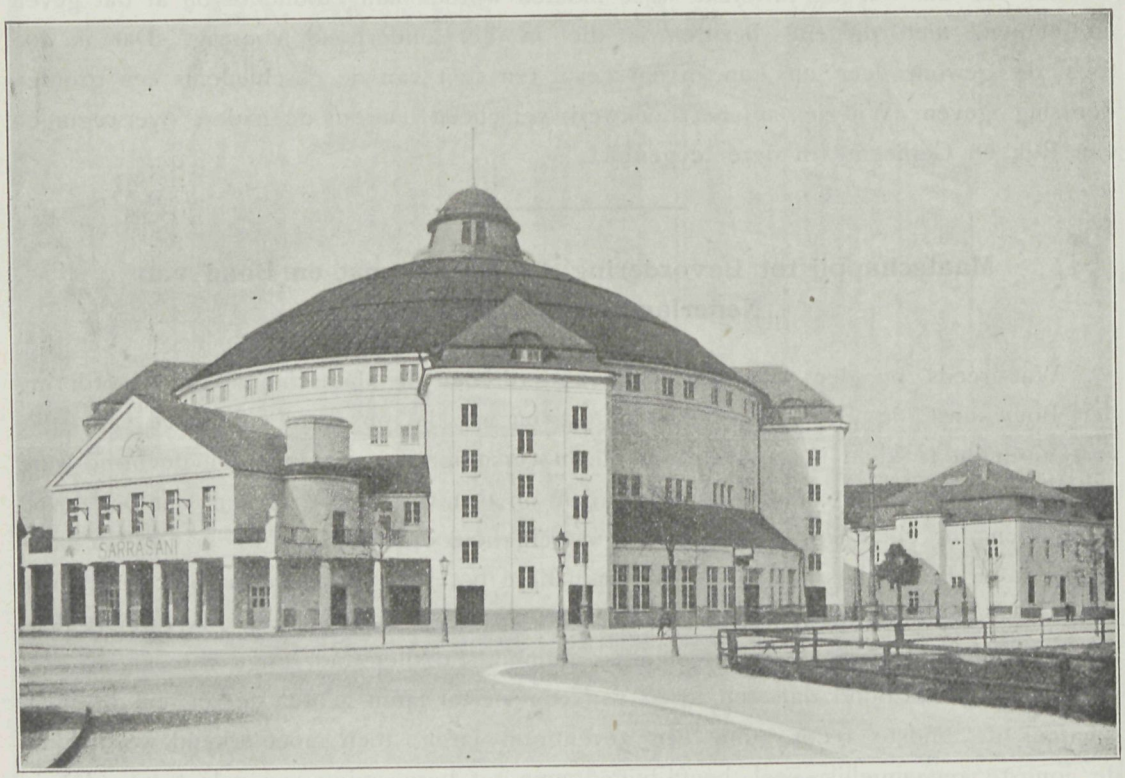

Circus Sarrasani te Dresden.

eene beschrijving en illustratiën waaraan wij het hierbijgaande ontleenen. — Het is gebouwd in Dresden-Neustadt op een mooi gedeelte van dit stadskwartier bij de Karola-Platz. Het circus Stosch-Sarrasani is door de bouwmeesters Heilman en Littmann te Munchen gebouwd. Het is niet alleen bestemd voor kunstrijden maar ook door het aanwezige groote tooneel voor andere voorstellingen, muziekuitvoeringen enz. zoodat de

acoustiek er goed moest zijn. — Door een ruime vestibule komt men tot de zaal. Die vestibule waarin verschillende zuilen de bovenverdieping dragen, bevinden zich de garderoben en tevens de opgangen naar de hooger gelegen rangen. Boven de vestibule is een groot restaurant, dat door de bouwmeesters Rohde en Beschoren is ingericht, waarbij het decoratieve gedeelte vooral de aandacht trekt. Tot spoedige ontruiming van het gebouw bevinden zich behalve de hoofdtoegang door de vestibule aan iedere zijde nog 12 uitgangen onmiddelijk met de straat in verbinding. De diameter van het circus ruim is 46 5 M. en de hoogte tot het begin der koepel lantaren is 28.95 M. De manege is diam. 13.2 M. Het tooneel heeft een hoogte tot den aanvang van de koepel van

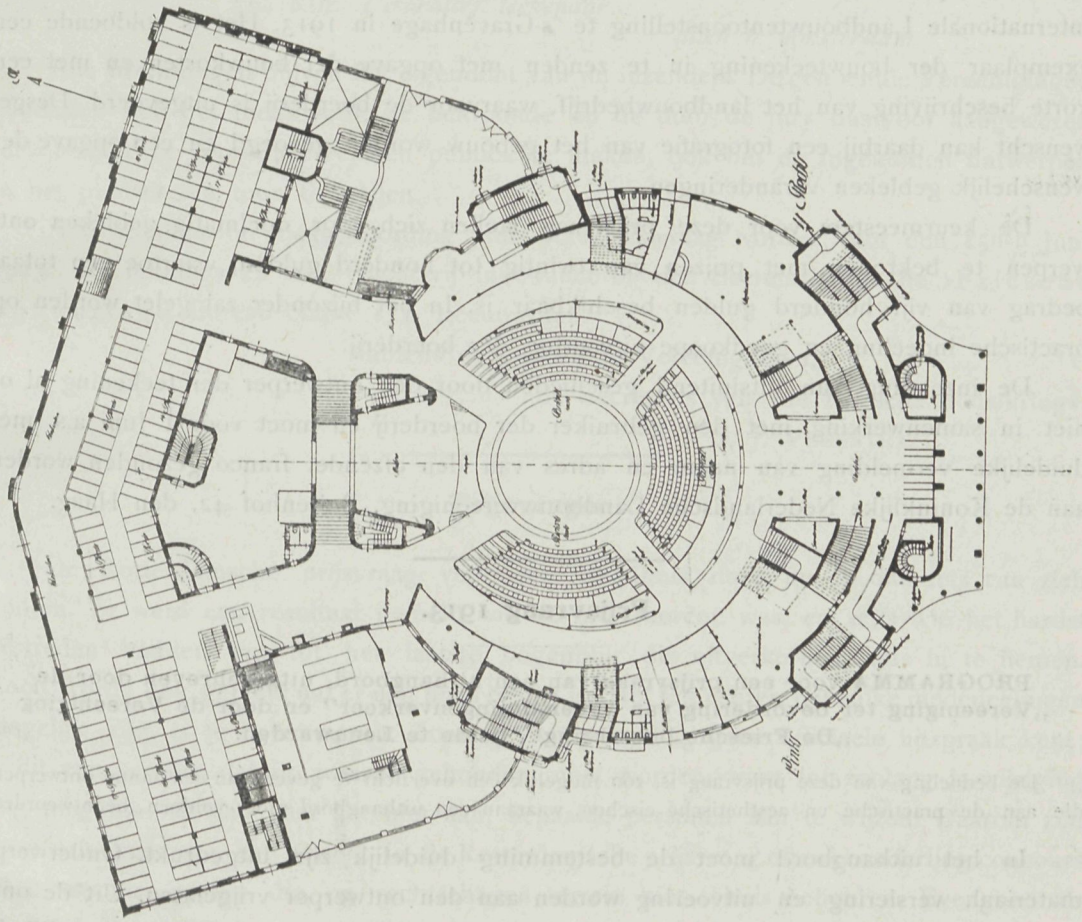

Plan-Circus.

17.15 M. De koepel systeem-Schwedler rust op een vrijdragenden ring die op de bouwmuren draagt die het circusruim omsluiten. Al de overige in het plan aangegevene ruimten voor trappen enz. zijn verschillend uitgebouwd zooals op den gevel-opstand te zien is. Bij groote muziekuitvoeringen wordt de manege die gemakkelijk kan weggenomen worden opgeborgen en het grondvlak voor zitplaatsen bestemd. Achter het circus bevinden zich de stallingen, die bizonder goed verlicht zijn. Dit is daarom gedaan om die ruimten ook te kunnen bezigen voor tentoonstellingen waarbij dan de circusruimte voor congres-zaal kan dienen. Zooals het plan doet zien zijn allerlei inrichtingen

aan deze circus verbonden, als restaurants, brandweer, politie enz. en kan zeker het geheel beschouwd worden als te behooren tot een der voornaamsten op dit gebied.

Bouwkundige Prijsvraag.

Het Dagelijksch Bestuur der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging maakt bekend, dat alsnog de gelegenheid wordt opengesteld tot inzending van ontwerpen voor boerderijen voor ontginningen op zand- en dalgronden volgens Klasse A van de Prijsvraag voor Ontwerpen van Boerderijen op Heide-ontginningen, uitgeschreven door de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging in verband met de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling te 's-Gravenhage in 1913. Het is voldoende een exemplaar der bouwteekening in te zenden met opgave der bouwkosten en met een korte beschrijving van het landbouwbedrijf, waarvoor de boerderij is uitgevoerd. Desgewenscht kan daarbij een fotografie van het gebouw worden gevoegd en een opgave der wenschelijk gebleken veranderingen.

De keurmeesters voor deze prijsvraag stellen zich voor, doelmatig gebleken ontwerpen te bekronen met prijzen van twintig tot honderd gulden, waartoe een totaal bedrag van vijf honderd gulden beschikbaar is. In het bijzonder zal gelet worden op practische indeeling en goedkoope uitvoering der boerderij.

De inzending kan uitsluitend geschieden door den ontwerper der teekening al of niet in samenwerking met den gebruiker der boerderij en moet vóór 1 Juni a.s. met duidelijke vermelding van naam en adres van den afzender franco gezonden worden aan de Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging, Buitenhof 42, den Haag.

Prijsvraag 1913.

PROGRAMMA voor een prijsvraag van een uithangbord, uitgeschreven door de „Vereeniging ter bevordering van Vreemdelingenverkeer" en door de Vereeniging „De Friesche bouwkring", beide te Leeuwarden.

De bedoeling van deze prijsvraag is, zoo mogelijk een overzicht te geven van een aantal ontwerpen, die aan de practische en aesthetische eischen, waaraan een uithangbord moet voldoen, beantwoorden.

In het uithangbord moet de bestemming duidelijk zijn uitgedrukt. Onderwerp, materiaal. versiering en uitvoering worden aan den ontwerper vrijgelaten. Uit de ontwerpteekening moet echter de bedoeling van den vervaardiger duidelijk blijken. Bij de uitvoering moet rekening worden gehouden met ons klimaat.

Er wordt verlangd een schetsontwerp op de schaal van 1 à 5 en een ontwerpteekening op ware grootte. Daarbij een korte omschrijving in verband met het boven genoemde.

De borden mogen niet verder dan 1.20 M. buiten den gevel steken.

De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met een motto en vergezeld zijn van een gesloten naambrief waarop aan de buitenzijde dat »motto« is herhaald en van binnen bevattende de vermelding van naam, betrekking en adres van den inzender. Verder moet bij de inzending gevoegd zijn een correspondentie-adres, dat buiten op

den naambrief vermeld kan staan of in een afzonderlijk couvert gestoken kan worden, dat van buiten hetzelfde motto draagt als het ontwerp en de naambrief.

Voor de beste ontwerpen worden ter beoordeeling van de ondergenoemde Jury de navolgende prijzen uitgeloofd:

Een 1e prijs van *f* 15.— en een verguld zilv. medaille met getuigschrift
„ 2e „ „ „ 10.— „ „ zilveren medaille „ „
„ 3e „ „ „ 5.— „ „ bronzen „ „ „

De Jury bestaat uit de Heeren:

C. W. NIJHOFF, *Direct. van de Kunstnijverheidsschool »Quellinus«.*
W. PENAAT, *Nijverheidskunstenaar.*
C. ROL, *Decoratief teekenaar.*

allen te Amsterdam.

Alle inzendingen blijven het eigendom van de inzenders. De genoemde Vereenigingeu behouden zich het recht voor, de bekroonde en de door de jury daarvoor aangewezen teekeningen te reproduceeren en publiek te maken, ook om de ingekomen ontwerpen in het publiek ten toon te stellen.

Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvraag worden voor den 15den Juni 1913, des middags 12 uur, vrachtvrij ingewacht bij den Secretaris van de »Friesche Bouwkring«, Bureau Nauw 174, Leeuwarden.

Namens de genoemde Vereenigingen,
de Secretaris van »de Friesche Bouwkring«,
G. J. VEENSTRA.

Prijsvragen.

De Rotterdamsche prijsvraag voor een Raadhuis doet nu en dan iets van zich hooren. Er werd een resultaat gemeld wie de uitverkorene was, en zelfs wie het hardst gestreden hadden om tot het laatste oogenblik die uitverkoren plaats in te nemen. Toch wordt ook gemeld dat er nog niets beslist is. Het feit echter, dat zulke mededeelingen mogelijk zijn, is te bejammeren. Zoolang een prijsvraag geen officieele uitspraak kent; is dit een geheim dat op waarde gehouden moet worden, want tot zoolang is wijziging nog mogelijk, en dan gaat het niet aan, bepaalde personen aan te wijzen. Daarom zijn de voorloopers van het bericht in de Rotterdamsche prijsvraag oftewel onderling concours ongewenschte gasten die op rechtschapen terrein niet tehuis behooren. Evengoed als de mededingenden hun naam in een motto verbergen om alle bevoorrechting te voorkomen, evenzoo past het hun, die kunnen ingelicht zijn door hunne werkring of andere gegevens, de officieele uitspraak niet vooruit te loopen. In dit geval maakt dit concours daarin een ongelukkige figuur.

Een voorontwerp-Bouwwerkenwet.

Minister Talma heeft, naar Het Volk meldt, door bemiddeling der gemeentebesturen, als geheim stuk aan een aantal belanghebbenden toegezonden een voorontwerp-Bouwwerkenwet.

Voorgesteld wordt in het belang van hen, die bouwarbeid verrichten, bij algemeenen maatregel van bestuur bepalingen te doen vaststellen:

a. omtrent de aanwezigheid, het opstellen, de samenstelling, de inrichting en het gebruik van steigers, ladders en andere hulpmiddelen bij den arbeid;
b. omtrent het opstapelen en het verplaatsen van bouwstoffen, constructiedeelen en andere materialen;
c. tot het voorkomen van ongevallen door werktuigen, werktuigdeelen, gereedschappen, spijkers of andere scherpe voorwerpen, door electrische toestellen of geleidingen, door vallen, of door vallende voorwerpen of stoffen;
d. tot het voorkomen van brand;
e tot het beschutten van personen tegen nadeelige weersinvloeden en hinderlijken tocht;
f. omtrent de wijze, waarop bepaalde werkzaamheden of werkzaamheden onder bepaalde omstandigheden moeten worden verricht;
g. omtrent de verlichting;
h. tot het bevorderen van zindelijkheid;
i. omtrent het verstrekken van drinkwater;
j. omtrent het beschikbaar stellen van privaten en schaftlokalen;
k. omtrent het verstrekken van hulp bij ongevallen;
l. tot het tegengaan van het ontstaan of de verspreiding, of tot het verwijderen van schadelijke of hinderlijke dampen of gassen of van stof;
m. omtrent het omgaan met giftige stoffen en tot het tegengaan van de daaraan verbonden gevaren.

Examen voor Bouwk.-Opzichter, Bouwk. Teekenaar en Onderbaas 1913,
ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

In verband met het behaalde rangnummer hebben de volgende Heeren het diploma behaald voor:

Bouwkundig-Opzichter. No. 1. A. A. v. d. Linde, Hilversum; 2. H. Overkamp, Uithoorn; 3. H. IJsselmuiden, Haarlem; 4. P. C. Rijkse, Venlo; 5. Tj. Sijbrandij, Sneek; 6. G. R. Bloembergen, Leeuwarden; 7. Th. H. v. Lieshout, Haarlemmerliede en Spaarnewoude; 8. W. Bakker, den Haag; 9. A. F. de Vos, Amsterdam; 10. J. H. J. Weeda, Oud-Beyerland; 11. G. H. Mol, Amsterdam; 12. Theo Tromp, Hilversum; 13. B. G. Kreiter, Groningen; 14. E. J. Stevens, Wolvega; 15. W. Alberda Gzn., Goënga bij Sneek; 16. A. Kruissink, Kampen; 17. H. Eebes, Amsterdam; 18. W. Kerkhof, Afferden (L); 19. H. B. v. Broekhuizen, Hilversum; 20. J. F. G. W. Erbrink Jr., Amsterdam; 21. R. Sollaart, Leeuwarden; 22. J. J. Reyntjes, Hoek van Holland; 23. T. Tonkens, Groningen; 24. N. Huysmans, Gorinchem; 25. K. Schilstra, IJtens (Fr); 26. Gerard Visser Jr., Amsterdam; 27. F. v. d. Schaaf, Glanerbrug; 28. H. J. Caro J.Nzn., den Haag; 29. A. P. v. Assendelft, Rotterdam; 30. O. Dijkstra, Leeuwarden; 31. J. H. de Herder, Zwolle; 32. W. v. d. Hoff, Amsterdam; 33. B. O. v. d. Meer, Amsterdam; 34. H. de Vries Jzn., Amsterdam; 35. H. de Bos, Bussum; 36. K. de Vries, Amsterdam; 37. A. Kuyper, den Haag; 38. Jac. v. d. Plas, Broek op Langendijk; 39. L. Alssema, Valthermond; 40. H. v. d. Waay, den Haag; 41. S. B. Hoekstra, Oudebiltzijl; 42. W. Rosingh, Utrecht; 43. M. J. M. Verwey, Haarlem; 44. G. A. Bestebreurtje Jzn., Rijsoord; 45. J. M. de Longte, Rotterdam; 46. P. Droppert, Vlaardingen; 47. J. J. H. Petersen, Amsterdam; 48. W. Pronk, Haarlem; 49. H. Schotanus, Amsterdam; 50. W. F. v. d. Veen, Kampen; 51. J. A Verdoorn, den Haag; 52. C. A. Canter Visscher, Scheveningen; 53. H. Danser Jr., Rijswijk (Z.-H.); 54. H. v. d. Zijden, Uithoorn; 55. M. W. Tinkelenberg, Broek in Waterland; 56. J. H. M. den Breeje, Oldenzaal; 57. N. v. Leeuwen, Haastrecht; 58. Chr. Roosendaal, Moerdijk; 59. M. v. Mullem, Rotterdam; 60. C. v. d. Wijngaart, Amsterdam; 61. J. Draak, Nieuwendam; 62. P. Zaanen, Rotterdam; 63. K. Kuipers, Ede; 64. P. A. J. de Vroom, Harderwijk; 65. H. W. v. d. Mey Hzn, Utrecht; 66. P. C. Koopman, Arnhem; 67. J. J. Touw, Bergen op Zoom.

Bouwkundig Teekenaar. 1. H. IJsselmuiden, Haarlem; 2. A. Goodijk, Sneek; 3. J. J. v. d, Burgt, Amsterdam; 4. K. de Vries, Amsterdam.

Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken. 1. Jac. v. d. Plas, Broek op Langendijk; 2. G. Vermeer, den Haag; 3. L. J. Overtoom, Schagen; 4. H. Schotanus, Amsterdam; 5. W. Pronk, Haarlem; 6. J. Neuteboom, Leiden; 7. E. Hietbrink, den Haag; 8. S. Zwanenburg, Sneek

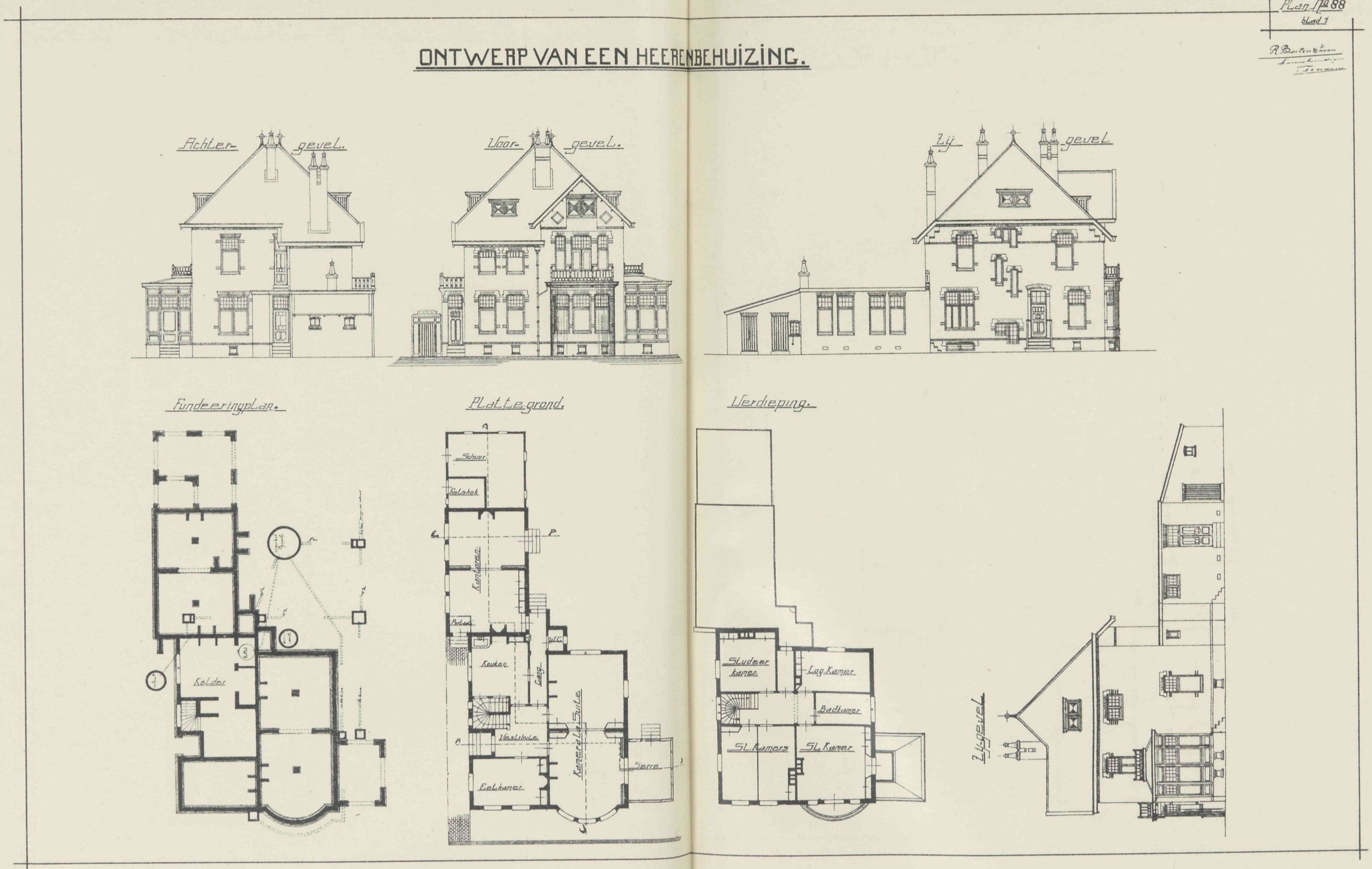

Plan No 88
blad 1
ONTWERP VAN EEN HEERENBEHUIZING.
Achter- gevel.
Voor- gevel.
Zy gevel
Fundeeringplan.
Platte grond.
Verdieping.
Schuur
Kantoren
Keuken
Gang
W.C.
Vestibule
Kamer en Suite
Serre
Eetkamer
Kelder
Studeer kamer
Log.Kamer
Badkamer
Sl. Kamers
Sl. Kamer
Zygevel

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

8 Mei 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 10.

Bij de Platen.

Winkelhuis met bovengelegen kantoorlokalen, te 's-Gravenhage,

door M. KUYPER Czn, Bouwmeester.

Plaat- en tekstfiguren handelen over een winkelhuis te 's Gravenhage gebouwd. Beganen grond heeft een bodega, met ingang op den schuinen hoek en aan den zijgevel ingang naar de op de bovenverdiepingen gelegen kantoren, spreek-, teeken- en bergkamers. Het sousterrein is ten dienste van de bodega. — Eenvoudig opgevat voldoet de gevel met den flinken uitbouw die in een torentje eindigt. Ook den massieven beneden bouw van de bodega sluit zich bij alles goed aan, tot een gunstig geheel.

De rioleering van Amsterdam.

Steeds langzaam voorwaarts, is intusschen de nieuwe rioleering voor Amsterdam een heel eind gevorderd. Weinigen die het opmerkten en begrepen welk een belangrijken arbeid daarmede werd voltooid. In jaren is niet zulk een gewichtig werk voor de hoofdstad ondernomen, dat in de toekomst voor den tot heden vervuilden watertoestand zal verbetering brengen, en dat zal medewerken bovendien om het gesukkel met de faecaliënafvoer een eind te doen nemen. Het was een gelukkig denkbeeld over dien arbeid eens het licht te doen schijnen, vooral op de wijze waarop dit zoo uitnemend is gedaan door hen, die geroepen zijn dit werk daar te stellen en te voltooien. In de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, gehouden 3 Mei te Amsterdam, werd dit onderwerp besproken en in alle onderdeelen toegelicht, waardoor ook velen die belang in dien arbeid stellen in de gelegenheid kwamen, daarvan uit de verslagen meer te vernemen en hun oordeel over de samenstelling te kunnen vestigen. Het

Algemeen Handelsblad van 4 Mei geeft een uitvoerig verslag over het ter vergadering verhandelde, dat wij als volgt weergeven:

De bespreking werd ingeleid door den Heer A. W. Bos, Directeur der Publieke Werken.

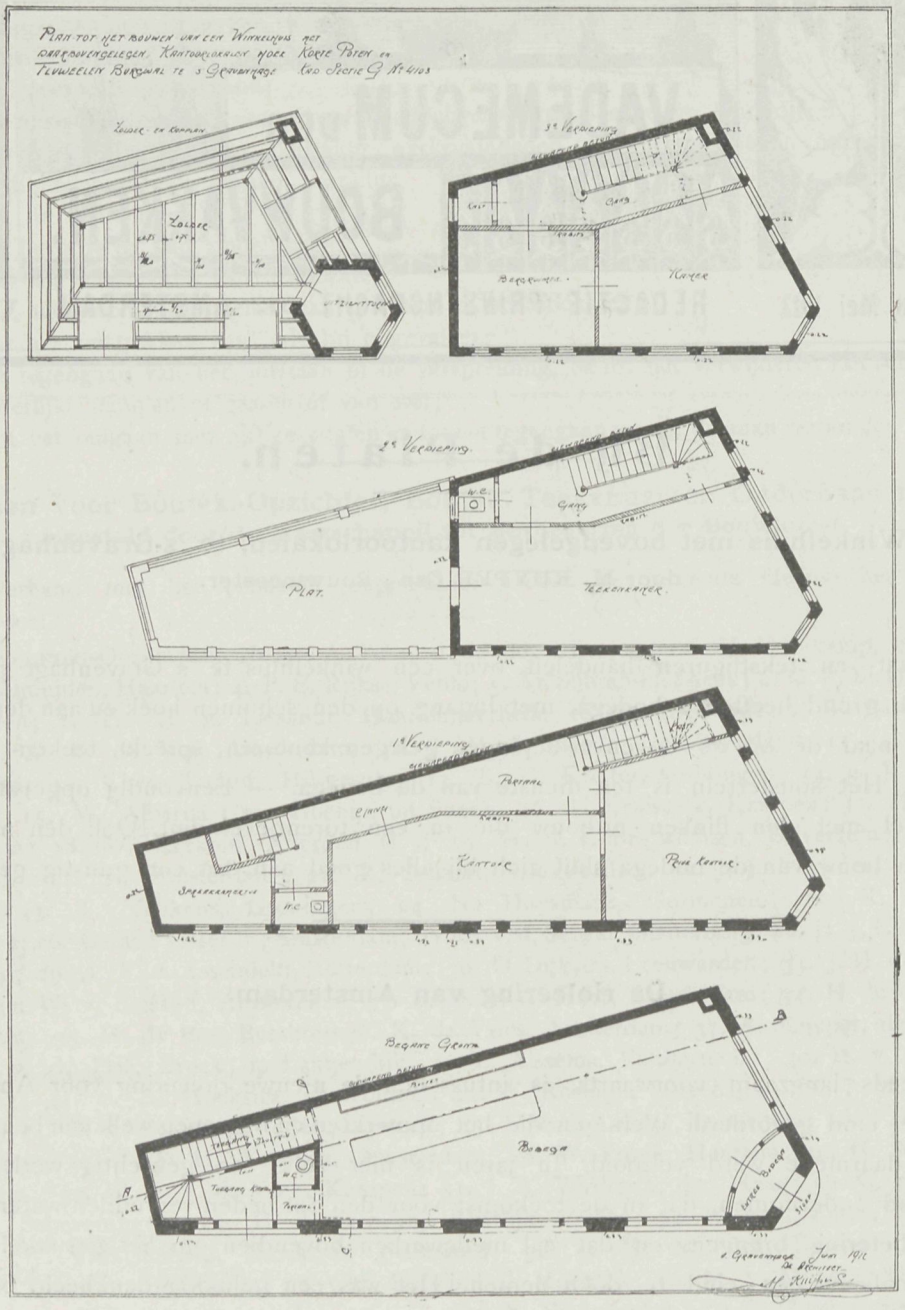

Spreker ving aan met te wijzen op de beteekenis van de grachten in de lage steden van ons land. Zij dienden tot waterberging, verdediging, verkeer en verfraaiing, doch helaas ook tot het opnemen van allerlei vuil.

Te Amsterdam is de hinder welke de uitwasemingen van de grachten veroorzaakten, bijna even oud als de stad. De moeilijkheid om een behoorlijke waterverversching te verkrijgen was oorzaak, dat de ingenieur Van Niftrik reeds in 1870 een plan voor een bemalen rioleering maakte, begroot

op 3 millioen gulden, waarbij bijna 10 K M gracht zou worden gedempt. Ongeveer 3 K.M. zijn inmiddels opgeofferd, hoofdzakelijk om verkeersredenen; met de overige is men voorzichtig.

Ieder, die na hem het vraagstuk van de waterverversching der grachten in studie nam, zoowel de directeuren Lambrechtsen van Ritthem in 1897 en Van Hasselt in 1902 als de rioleeringscommissie in 1906 en ten slotte ook de Raad in 1907, kwamen tot de overtuiging, dat slechts één middel kon baten om den hinder te ontgaan, n.l. het vuile water niet meer op de grachten te brengen, doch het af te voeren naar zee door middel van een rioolstelsel met pompgemaal.

Geringschatting van den invloed van het regenwater, dat bij het begin van een bui zeer vervuild kan zijn en van het menagewater met een groot kwantum spoedig in rotting overgaande organische bestanddeelen, was oorzaak, dat de aandacht hoofdzakelijk gevestigd bleef op den afvoer

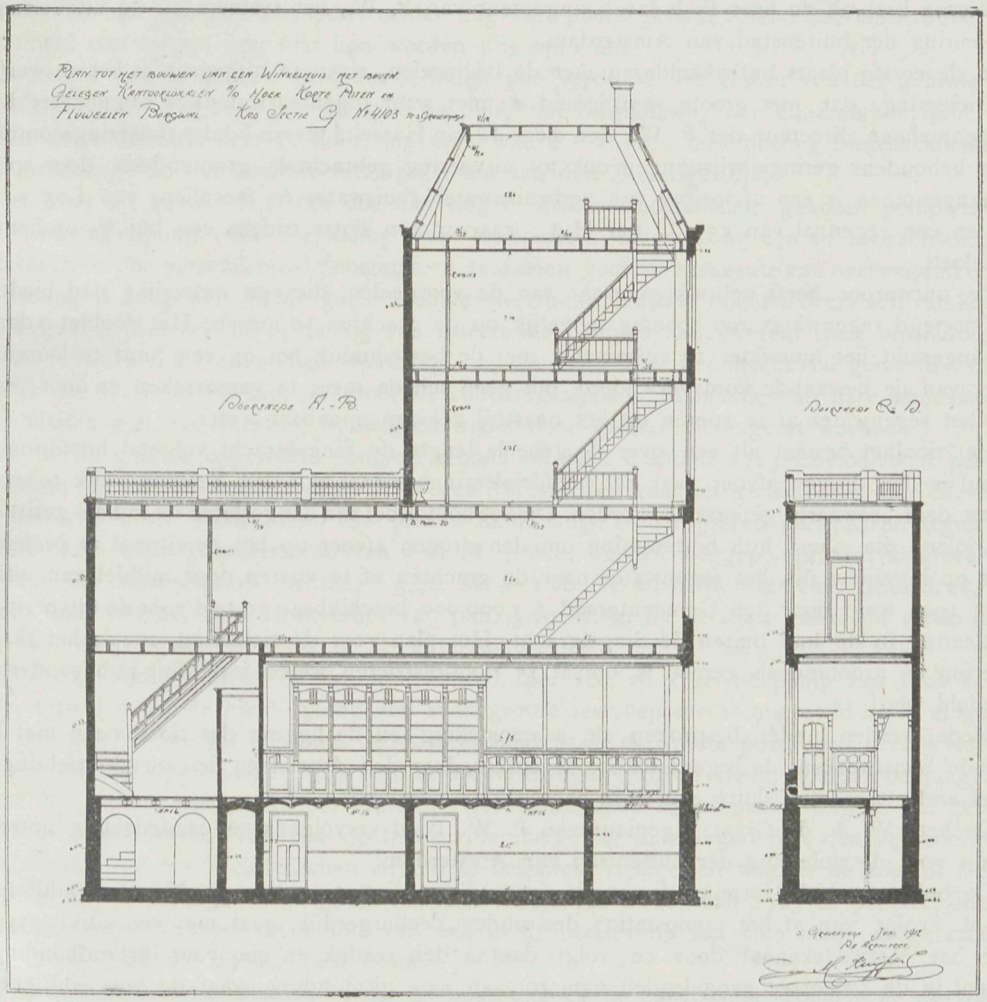

van de faecaliën, die, hoezeer walgingwekkend, toch in de vervuiling van de grachten lang niet de grootste rol vervullen. Deze stoffen wilde men juist niet afvoeren door een riool, doch voor den landbouw bewaren.

Spreker gaf verder een overzicht van het Liernurstelsel, de technische en economische moeilijkheden, die met veel vernuft, een betere zaak waardig, zoo goed mogelijk werden overwonnen, doch ten slotte het stelsel niet hebben kunnen redden, omdat toch nagenoeg alle faecaliën op de grachten komen, de exploitatiekosten zeer hoog zijn en het publiek nu eenmaal een flinke waterspoeling wenscht. In dit verband gaf spr. ook een overzicht van den chaos van de verschillende stelsels van huisloozingen, die ten gevolge van het in 1912 genomen Raadsbesluit gewijzigd moeten worden bij de aansluiting op de nieuwe rioleering.

Vervolgens zet spreker uiteen, op welke wijze na de afsluiting van het IJ in 1872 de waterverversching door inlating van Zuiderzeewater en door afmaling met toevloeiing van Amstelwater wordt verkregen, waarvan echter de nieuwe stad noch in het eene noch in het andere geval noemenswaard profiteert. In 1902 werd ongeveer 150 millioen kub.M. versch water door de stad gevoerd, terwijl de 21 millioen kub.M. leidingwater na gebruik als vuil water de grachten bereikte.

De gemiddelde zevenvoudige verdunning zal mettertijd plaats maken voor een gemiddeld dertigvoudige verdunning.

Ten slotte wijst spreker er op, dat het vuile water, dat uit de grachten naar het Noordzeekanaal wordt gevoerd, daar weinig hinder veroorzaakt, hetgeen vertrouwen geeft, dat bij het gekozen loozingspunt de nieuwe rioleering aan het einde van een strekdam in de Zuiderzee, de hinder nog veel minder zal zijn

Hierna besprak de heer F. 's Jacob, ingenieur van P. W., het systeem en de uitvoering van de rioleering der buitenstad van Amsterdam.

In de eerste plaats ontwikkelde spreker de beginselen, waarvan uitgegaan is het ontwerp van deze rioleering, dat met groote vaardigheid en met waar ingenieurstalent is samengesteld door den toenmaligen directeur der P. W., den heer J. van Hasselt, tevens lid der rioleeringscommissie, en dat behoudens geringe wijzigingen ook tot uitvoering gebracht is, grootendeels door spreker.

Aangenomen is een afvloeiing van verbruikswater (huiswater en faecaliën) van 1.05 s.L. per H.A., en een regenval van 55 s.L. per H.A., waarvan ten slotte tijdens een bui $^5/_8$ op het rioolnet afvloeit.

De ontwerper heeft gebruik gemaakt van de voordeelen, die een waterrijke stad biedt, om het afvloeiend regenwater zoo spoedig mogelijk op de grachten te loozen. Het rioolnet is dan ook er op ingericht het huiswater te verzamelen met de bestemming het op een punt te loozen, ver genoeg van de bestaande kom verwijderd, om geen schade meer te veroorzaken en door dezelfde riolen het regenwater af te voeren op het naastbij gelegen openbaar water.

Het rioolnet bestaat uit een over de geheele lengte de Singelgracht volgend hoofdriool, dat bestemd is den drogen afvoer naar het hoofdrioleeringsgemaal aan den Zeeburgerdijk te brengen om van daar zeewaarts geperst te worden. Op het hoofdriool zijn aangesloten de radiaal gesitueerde nevenriolen, die naast hun bestemming om den drogen afvoer op het hoofdriool te brengen er tevens op ingericht zijn het regenwater naar de grachten af te voeren door middel van uitlaten.

In 1907 werd door den Gemeenteraad *f* 3.000.000 beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de rioleering in de stad buiten de Singelgracht. Het plan voor de rioleering, zooals het thans in uitvoering en grootendeels gereed is, omvat 15 riool-districten, welker inrichting in bijzonderheden behandeld werd.

Mede werden nader besproken de samenstelling en de ligging der rioolbuizen met bijbehoorende kunstwerken, de regenuitlaten, de zinker door den Amstel en de gemaal-inrichting. Van een en ander werd ten slotte een serie lichtbeelden vertoond.

De heer W. A. de Graaf, ingenieur van P. W, deed vervolgens een mededeeling omtrent de persbuis voor de rioleering der buitenstad van Amsterdam.

De buis, met cirkelvormige doorsnede, inwendigen diameter van 1.50 M. en wanddikte van 10 c.M, volgt van af het pompstation den ouden Zeeburgerdijk, gaat met een zinker (syphon) onder het Merwedekanaal door en volgt daarna den zeedijk en een voor instandhouding der vaargeul in de Zuiderzee aangelegden dam tot aan hare uitmonding, waar de buis eindigt in een sluishoofd, dat voorzien is van een sluisdeurtje om de afsluiting der buis mogelijk te maken. Het rioolwater wordt van af dit sluisdeurtje tusschen gefundeerde gewapend beton-dammen pl.m. 36 M. ver in zee geleid.

Hoewel de gewone waterbeweging en het gewone verschil tusschen eb en vloed bij de uitmonding der buis niet zeer beduidend zijn, vertrouwt men toch, dat zoo ver in zee het rioolwater zonder bezwaar kan worden geloosd, zonder nadere reiniging.

Als materieel voor de buis is gekozen gewapend beton, daar het belangrijk goedkooper zou zijn dan ijzer en men de inwerking op het ijzer van de veenzuren in den bodem, van het zeewater en van het rioolwater vreesde.

Om mogelijke schadelijke invloeden van het zeewater op het gewapend beton tegen te gaan, gebruikte men in den sterken mortel langzaam bindende portlandcement en eenige tras, terwij

de afzonderlijke buisstukken, ter lengte van 3 M., waaruit de buis bestaat, niet eerder met het zeewater in aanraking werden gebracht, dan nadat zij ten minste 1 maand oud waren. Om de voegen tusschen de buisstukken, is een gewapend beton-ring aangebracht met portlandcement aangegoten.

De bewapening der buis bestaat uit een dubbel kruisnet van ronde ijzeren staven van 10 m.M. dikte voor de hoofdwapening en van 8 m.M. dikte voor de secundaire wapening.

De ontluchting der buis vindt plaats door 10 ontluchtingstoestellen, terwijl voor inspectie om de 100 M een deksel is aangebracht.

De grootst mogelijke bedrijfsdruk voor de buis bedraagt slechts 10 M. waterdruk; op grond van genomen proeven met afzonderlijke buisstukken verwacht men, dat de buis in de practijk aan de gestelde eischen zal voldoen, wat de waterdichtheid der wanden aangaat. De beproeving op druk van de geheele buis heeft echter nog niet plaats gehad, zoodat het eindoordeel over de dichtheid der voegen nog niet kan worden uitgesproken.

De lengte van de geheele persbuis bedraagt plm. 5700 M. De kosten van het geheele werk hebben bedragen *f* 425,000; per M. gelegde buis, met uitzondering der kunstwerken, plm. *f* 59.

Ten slotte deed de heer P. Lohr, ingenieur van P. W., een mededeeling omtrent de mechanische inrichting van het hoofdriooleeringsgemaal aan den Zeeburgerdijk.

Het voor dit gemaal (en voor alle hier nog te maken rioolgemalen) gekozen pompwerktuig is de centrifugaalpomp. Bij toepassing van electriciteit, hetgeen bij een te verwachten groot krachtsverbruik der verschillende rioolgemalen te zamen voor de gemeente van overwegend economisch belang is aangezien bij de gemeentelijke electrische centrale nog een overvloed van K. W.'s braak liggen, is van zelf de opstelling van roteerende pompen aangewezen. Deze omstandigheid doet een betrekkelijk eenvoudige oplossing aan de hand voor het machinaal gedeelte van het vraagstuk der rioolverwijdering, waarvoor de centrifugaalpomp uit hoofde van hare samenstelling een bij uitstek geschikt werktuig is, hetgeen nader door spreker uiteengezet wordt.

De in dit gemaal opgestelde pompen hebben tot taak constant 1703 L. rioolvocht per sec. af te voeren bij een waterstand daarvan in den verzamelput van het gemaal van 3.40 M.—A.P. Het rioolvocht moet verder door de plm. 6 K.M. lange cementijzeren persbuis en tegen den hoogst voorkomenden zeewaterstand van 2.60 M. + A.P. worden weggepompt. Het hoogteverschil van genoemde waterstanden bedraagt 3,40 M. + 2.60 M. = 6 M. waterzuil. Deze druk, vermeerderd met het berekend drukverlies van plm. 5.20 M. in de persbuis geeft een totale drukhoogte voor de pompen van rond 12 M. waterzuil.

Opgesteld zijn 1 kleine pomp van 600 L. per sec. en 1 groote pomp van 1200 L. per seconde, terwijl naast de kleine pomp een even groote reservepomp is opgesteld en de mogelijkheid is opengelaten om bij gebleken noodzakelijkheid naast de groote pomp een tweede reservepomp onmiddellijk op te stellen. Het aantal omwentelingen van de kleine pompen bedraagt 485, dat van de groote pomp 360 per minuut. Deze toerentallen zijn constant wegens het gebruik van draaistroommotoren. Van een electrische toerenregeling in verband met den veranderlijken zeewaterstand, ten einde electrischen stroom te besparen, is afgezien wegens de kosten. De inrichting is nu zoo, dat ter verkrijging van den constanten afvoer van 1703 L. per sec. ook bij varieerenden zeewaterstand de schuif van een in de persleiding van elke pomp aangebrachten afsluiter meer of minder geopend zal worden.

In details behandelde spreker verder de opstelling en de constructie zoomede de electrische aansluiting en de wijze van in bedrijf stellen der pompen, die, evenals de geheele mechanische installatie, geleverd zijn door de firma Louis Smulders & Co. te Utrecht.

Tentoonstelling Huis en Tuin.

Het Dagelijksch Bestuur van de Tentoonstelling Huis en Tuin, in Bouw, Inrichting en Aanleg, heeft de eer mede te deelen, dat na ernstig overwegen de Tentoonstellingscommissie tot de overtuiging is gekomen, dat de deelname van exposanten tot dusverre te eenzijdig moet worden geacht.

Het door de Commissie nagestreefde doel, n.l. om eene Tentoonstelling in te richten, die Huis en Tuin, in Bouw, Inrichting en Aanleg zoo volledig mogelijk laat zien, zou — de Commissie moet dit tot haar leedwezen constateeren — met de tot nog toe ontvangen inschrijvingen niet ten volle worden bereikt.

Wél zou de afdeeling der kunstnijverheid, die thans reeds geheel is besproken en die zeer volledig belooft te worden, alsmede de baksteenen modelwoning, waarvan het compleet ingericht tot stand komen eveneens verzekerd is, zeer zeker een groote attractie vormen, doch naast „Inrichting" dienen materialen voor den „Bouw" in de ruimste verscheidenheld vertegenwoordigd te zijn.

De Commissie moet den toch reeds betrekkelijk korten tijd van voorbereiding van de tentoonstelling echter na rijp beraad te kort achten om nog in het jaar 1913 met een ook op het punt van de materialen Complete Tentoonstelling van Huis en Tuin, in Bouw, Inrichting en Aanleg stellig gereed te komen.

De Commissie is tevens van oordeel, dat niet mag worden afgeweken van den oorspronkelijken opzet van de Tentoonstelling, dat alle materialen, die bij het bouwen te pas komen en dat ook afdeelingen als die der bedrijven — in — werking volledig moeten worden getoond.

Het bovenomschreven doel is — blijkens de opgedane ervaringen bij bereids gevoerde onderhandelingen — evenwel ongetwijfeld te bereiken, indien niet in 1913, doch in den voorzomer van 1914 de Tentoonstelling zou worden gehouden. Dan zou gezorgd kunnen worden dat naast de diverse bouwstoffen, voor het tentoonstellen waarvan reeds aanmeldingen werden ontvangen, ook andere bouwstoffen, waarvoor om verschillende redenen geen plaatsruimte werd afgesloten of gevraagd, volledig worden geexposeerd.

Op grond van het hier ontwikkelde is de Commissie — hoewel zeer tot haar leedwezen — moeten komen tot het inzicht, dat het onder de gegeven omstandigheden slechts aanbeveling kan verdienen over te gaan tot het uitstellen van de Tentoonstelling tot den voorzomer van 1914 en nam zij een desbetreffend besluit.

De Tentoonstellingscommissie twijfelt niet of de opvatting, dat het beter is de Tentoonstelling compleet in 1914, dan onvolledig in 1913 te houden, zal instemming vinden en zij vleit zich derhalve met de hoop, dat men allerwege bereid zal zijn tot het welslagen van de Tentoonstelling in 1914 mede te werken.

Het bovenbedoelde besluit brengt *geenerlei* verandering in de uitgeschreven prijsvraag voor het ontwerp van een dorpsschool met onderwijzerswoning.

Met ingang van 2 Mei a.s. wordt het Bureau der Tentoonstelling verplaatst naar Jan Luykenstraat 52 te Amsterdam, Tel. Z. 362.

Bovenstaande ons toegezonden missive nemen wij gaarne op ter meer algemeene bekendmaking. — Wij hebben reeds dadelijk toen het plan voor de Tentoonstelling gevormd werd er op gewezen, dat 1913 te veel op dit punt aanbied en het een het ander zou dood vechten. Niet alleen reeds twee belangrijke Tentoonstellingen te Amsterdam maar in iedere plaats van eenig belang wordt tentoongesteld op hunne wijze en daaronder zijn zeer belangrijke, men denke slechts aan die te Tilburg.

Werkelijk er is overal van het goede te veel, en waar tentoonstellingen worden gevormd uit meestal dezelfde krachten onder de inzenders, zoo is het niet mogelijk voor hen alomtegenwoordig te zijn en vormt de een een hinderpaal voor de ander. Daardoor is de medewerking anders gemakkelijk te verkrijgen, moeielijk geworden en dit ondervond volgens bovenstaand schrijven Huis en Tuin in hooge mate.

't Ware beter geweest alvorens alles zoo in een te zetten dat men zich verzekerd had van alle mogelijke samenwerking en bleek die voldoende, dat men dan de plannen in uitwerking genomen had. Nu zal 1914 er voor bestemd worden. Zal het beter succes geven? Zeker niet als ook in dat jaar de Bouwkunst-tentoonstelling optreedt, want veel

is in beiden een. — Daardoor zal de grootste de kleinste beheerschen en die als een sukkeltje volgen, een zwakkeling die beter ware niet geboren zijn. Is het niet verstandiger dat Huis en Tuin en Bouwkunst-Tentoonstelling zich in elkander oplossen, beter één goed geslaagde, dan twee, die het vooraf op elkanders bestaan gemunt hebben. 1914 zal toch reeds een moeielijk jaar voor zoo iets zijn, in 1913 was er zooveel te zien, zoodat de ware lust tot bezoek daaronder geleden heeft en dat zal ook de Bouwkunst tentoonstelling ervaren. Nu er nog tijd tot beraad is, wij leven in de dagen van samensmelting, vereenigen zich ook deze beiden en het doel zal voor beiden beter bereikt kunnen worden.

Internationaal Congres van Hygièen der woning.

Dit is de benaming van het IVe internationaal congres dat van 31 Augustus tot 7 September 1913 te Antwerpen zal worden gehouden. Die congressen hebben een grooten invloed op onze woningbouw gehad. Het eerste congres had plaats in 1904 te Parijs, het 2de te Geneve in 1906, 3de te Dresden in 1911, terwijl het vierde nu te Antwerpen zal plaats hebben. Men stelt zich thans voor de volgende afdeelingen te behandelen :

1. De hygièen der landverhuizers.

1. Vervoer per spoorweg van af de plaats van herkomst.
2. Onderzoek der landverhuizers bij hunne aankomst.
3. Verblijf aan land, hotels, bijzondere woningen.
4. Oprichting van woonsteden of karavansera's, voordeelen en ongemakken.
5. Vervoer per schip, drinkwater, kleeding en slaapstede.

2. De koloniale hygièen.

1. Bijzondere woningen.
2. Gezamenlijke woningen (plantages, mijn-ontginningen enz.)
3. Lazarets, gasthuizen.

3. De hygièen der havens en der schepen.

1. Middelen om de besmetting der vaarwaters te vermijden.
2. Behoedmiddelen tegen het invoeren van uitheemsche smetziekten.
3. Zeemanshuizen.
4. Passagiersschepen.
5. Oorlogsschepen.

4. Uitbreiding der steden onder opzicht van de noodwendigheden der hygièen.

Onteigening uit oorzaak van ongezondheid. Hetzelfde vraagstuk zal ook behandeld worden op het tiende Internationale congres van goedkoope woningen te 's Gravenhage 8 September en volgende dagen.

Ongetwijfeld zullen deze belangrijke onderwerpen ons weder een heel eind verder brengen. Zooals uit het program blijkt zullen tegelijkertijd de nieuwste inrichtingen in Antwerpen worden bezocht, de kunstschatten enz., en wordt verder de aandacht gevestigd op een bezoek aan Oostende, Brugge en Brussel, terwijl een uitstap naar Holland ter bijwoning op 8 September van het woning-congres in uitzicht wordt gesteld. Het laat zich aanzien dat ditmaal het congres op groot bezoek kan rekenen, naar aanleiding der vele samenvallende exposities enz.

Waterbouwkundig Vragenboek.

De Heer B. J. Kerkhof, opzichter Rijkswaterstaat stelde een waterbouwkundig vragenboek zaam, dat een serie vragen bevat die allen gesteld werden op het mondeling examen voor opzichter van den Rijkswaterstaat. Net ingekleed en in goeden letterdruk is het voor *f* 0.90 verkrijgbaar bij den uitgever A. C. E. Kluwer te Deventer. Het geeft een rooster aan voor de beide dagverdeelingen van het examen, daarbij een overzicht van wat ongeveer gevraagd wordt en welke tijdruimte voor de beantwoording wordt gegeven, verder een aantal vragen bij iedere afdeeling gesteld. — Nu geeft het kennis nemen hiervan dit groote gerief dat men een overzicht krijgt, waarover de vragen zullen loopen en nu mogen zij bij komende examens wel niet gelijk gesteld worden, toch zal hij die geleerd heeft de in dit boekje gestelde vragen te beantwoorden, daaruit zooveel geput hebben dat hij op elke aanverwante vraag wel een passend antwoord kan geven. Wij raden dan ook een ieder sterk aan die zich voor het examen voorbereidt dit boekje te raadplegen, geen zal het zich beklagen er die geringe kosten voor geofferd te hebben.

Prijsvraag.

Hoofd voor het bouwkundig bijblad van het Algemeen Nederlandsch Advertentie-blad.

Deze prijsvraag kan op gunstig succes wijzen. Honderd vier en dertig inzendingen, het is een ouderwetsch getal. Zulk cijfer was toen geen zeldzaamheid, thans echter met het prijsvraag gehaspel zeldzaam. De jury zal spoedig uitspraak doen, in het nummer van e.k. Zaterdag wordt opname van het jury-rapport in het Advertentie-blad toegezegd. Tentoonstelling van de teekeningen is van 12 tot 17 Mei in de Arti-zaal van het Zuid-Hollandsch Koffiehuis, Groenmarkt, 's-Gravenhage. Ook zal te Amsterdam en waarschijnlijk ook te Utrecht een tentoonstelling van de ontwerpen worden gehouden. Datum en lokaal zal dan nader worden bekend gemaakt.

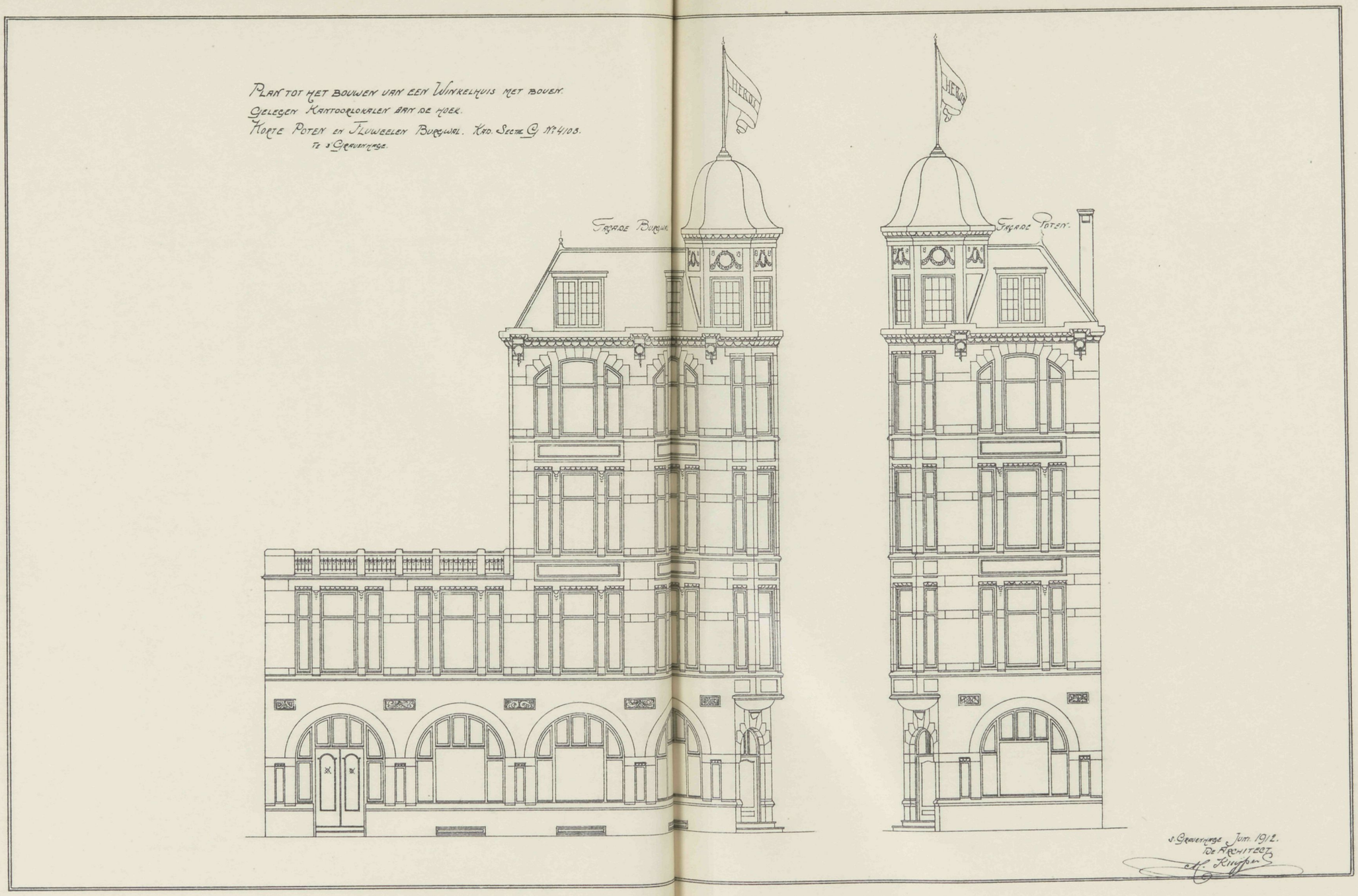

Vademecum der Bouwvakken
28e Jaargang 1913.

Afl. 10. Plaat 10.
8 Mei 1913.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

22 Mei 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 11.

Bij de Platen.

Ontwerp van eene Villa,

door J. MULDER te Sneek.

De villa die de plaat bevat geeft wel een bewijs dat ontwerper voor de inrichting getracht heeft van den gewonen vorm af te wijken. Aan vestibule en trapportaal is een groote ruimte afgestaan die op die wijze ingedeeld meer ongemeen, en een behagelijke zijde heeft. Eerst komt men in een portiek dan in de vestibule, daarna in het trappenruim om weder met een portiek te eindigen. Rechts daarvan liggen salon, woonkamer en terras, links eetkamer, keuken en bijkeuken. Op de bovenverdieping twee slaapkamers, een logeer- met zijkamertje en een badkamer terwijl van de zolderverdieping dienstboden- en mangelkamer is afgenomen. — Aan salon is door plaatsing van de ramen op het hoekpunt der gevels evenzoo een andere indeeling gegeven. De gevels zijn onder de flinke kap goed opgesloten en hebben door de voorsprongen daarin gemaakt, een passende verdeeling verkregen.

Stadsschoon.

De onvermoeide strijder in het belang van het behoud van stadsschoon, de Heer A. W. Weissman, hield dezer dagen in het concertgebouw een belangrijke voordracht, over dit onderwerp. Het betrof voornamelijk het Museumkwartier waarvan het Bestuur dier omgeving de vergadering tot voorlichting had uitgeschreven.

Met een verwijzing op de geschiedenis, daarbij herinnerend aan het fraaie, door de groote bouwmeesters Jacob van Campen, Daniël Stalpert en Hendrik de Keijzer gesticht, kwam de latere ongeluks uitbreiding aan de orde, der wijken die de zoogenaamde (nieuwe pijp) deed ontstaan. Het was aangenaam te vernemen de groote waardeering daarbij uitgesproken omtrent hetgeen Dr. Sarphati en den bouwmeester

Oudshoorn hebben daargesteld waarvan Paleis voor Volksvlijt en Amstel Hotel nog getuigen. Toen was men inderdaad op den goeden weg, die jammer genoeg te spoedig verlaten is. Komende tot het Museumkwartier waar de stichting van het Rijks Museum zulk een waardeerende zaak is geweest omdat wij daardoor in die omgeving een werkelijk monumentaal gebouw verkregen, wordt er opgewezen hoe, door dat het een ieder mogelijk was — door den koop van terrein in de begrensde straten te bouwen veelal zonder architect dat die wijken weinig goeds hebben opgeleverd. — Dat heeft men ingezien en reeds werd voor de verdere uitbreiding een goed plan daargesteld, dat hoewel niet geheel in uitvoering zal komen, toch ten deele mogelijk is. Wanneer men de leiding ook daarvan laat bij den ontwerper kan dit voor de toekomst goed

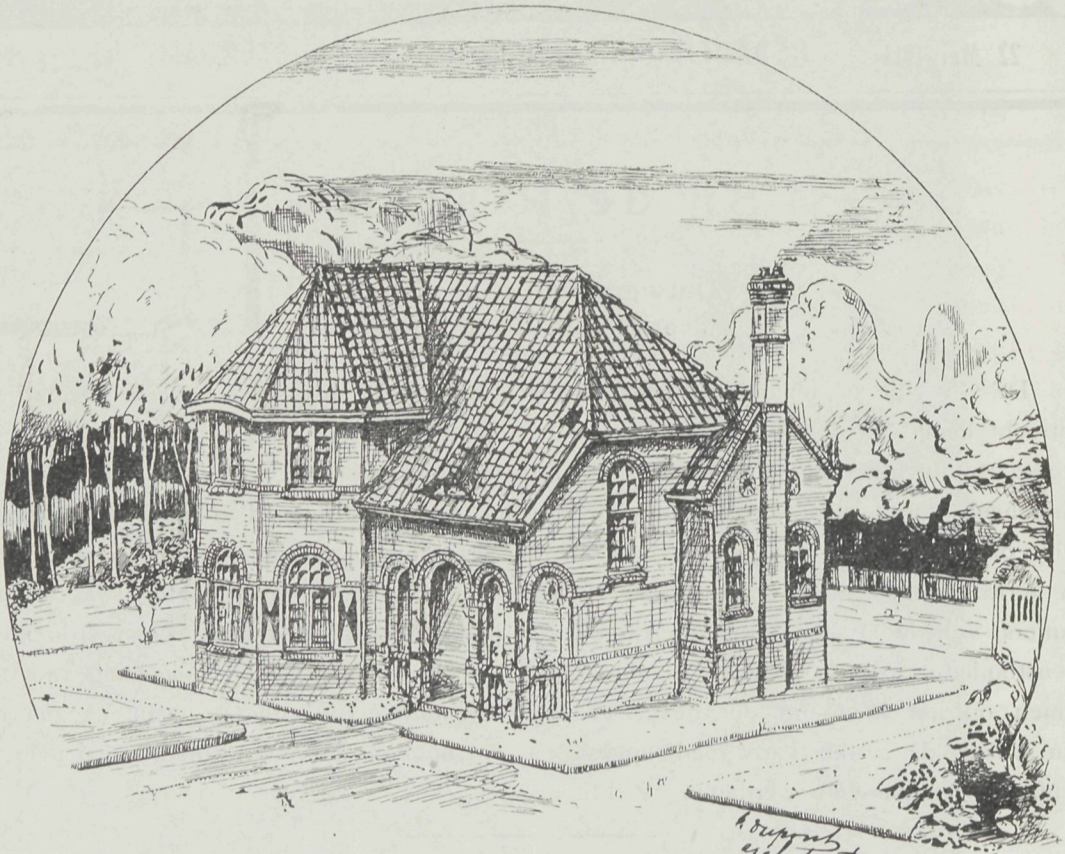

Perspectief.

zijn. Uitsluiting vooral ook van de reclame werd op gewezen, dat is noodig, de misstanden op dikwerf de fraaiste stadspunten daardoor gevormd moeten worden opgeheven en de wenschelijkheid werd betoogd dat politieverordeningen alle overdrijving op dit punt zal tegengaan. Door deze belangrijke voordracht is weder een groote opwekking tot de burgerij gedaan om het stadsschoon te bevorderen en zal ongetwijfeld het ter gepaste plaatse zooals in dit geval behandelen van het onderwerp ontzaggelijk medewerken om de fraaiheid aan de stad eigen zooveel mogelijk te behouden. In den heer Weissman hebben wij daarvoor den waren voorvechter gevonden.

Bij de tekstfiguren.

De Heer F. Dupont, Bouwmeester te Roermond, stond ons ter opname af het ontwerp van een landhuis onder zijne directie uitgevoerd. De perspectief geeft over alles een duidelijk overzicht. De indeeling is als volgt. Beganen grond, een overdekten toegang, dan de hal waarin de trap, daarachter de keuken en ter linkerzijde de suite bestaande uit woon- en eetkamer. Op de bovenverdieping slaap- en logeerkamers.

Tentoonstellings-aanzichten.

Amsterdam staat in het tentoonstellingstijdperk. Aan de beide uiteinden der stad viert men op dat gebied hoogtij. De tramwagens hebben de eenzaamheid verlaten, en op zon- en feestdagen is hun aantal tot een drietal geklommen, een kleine spoortrein gelijk die de stad doorkruist. Aan de Amsteldijk is de Tentoonstelling voor de Vrouw in vollen glorie en trekt heel wat bezoek. Het uiterlijk, de entree door den bouwmeester gekozen, voldoet uitmuntend.

Modern zonder arm in vorm te zijn, daarbij met de luifels boven de loketten tot plaatsverkoop, met een middenboog-ingang niet te hoog oprijzend, doch juist passend, en met de beide als hoektorentjes ingedeelde afsluitingen heeft dit geheel iets kokets, wat door de geschikte tint waarin alles gehouden is, uitstekend voldoet. Het trekt de aandacht van den voorbijganger en dat is toch het doel. Zooals de hoofdingang is, is ook de overige architectnur, daar zit in alles een aangename bevalligheid die met het doel overeenstemt.

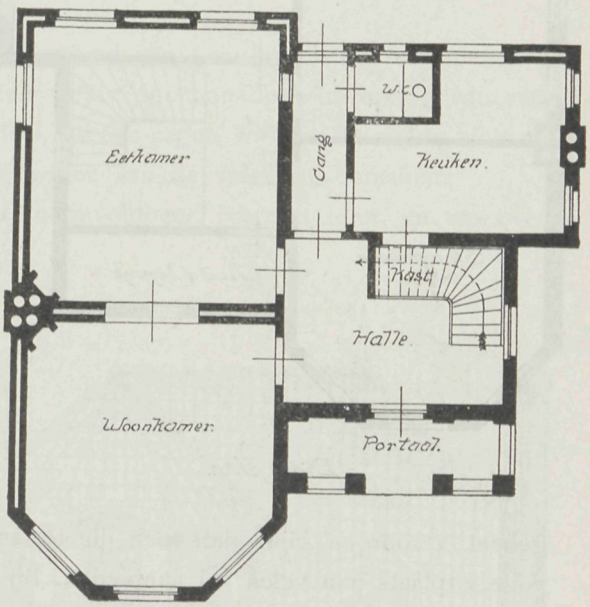

Begane Grond.

Aan de andere kant van de stad is het E. N. T. O. S. die verrijst; daar zal zich veel vereenigen wat op industrieel gebied belangrijk is. Gaf de fraaie perspectief teekening daarvan indertijd tentoongesteld de verwachting dat het gevelfront zich zou doen opmerken, de praktijk bewijst echter het tegendeel.

Weinig aantrekkelijks heeft dien hoofdgevel. Middendeel met fronton is in zonderlinge overeenstemming met de beide torentjes die met hun kapversiering een geheel andere architectuur vormen. Had achter dat fronton zich eveneens een pannendak kleurig verheven, de overeenstemming zou gelukkiger geweest zijn. En welk decoratief. De frontonbeschildering is een voorbeeld van zwakheid in kleuropvatting en verhoudingen. De stoomschepen erop voorgesteld zijn notedopjes, en alleen voor hen die de vliegkunst beoefenen opmerkbaar, daarbij maakt de slapheid van kleur alles tot een vrij eentoonig geheel.

Wat had op die witte omgeving flinke sterke sprekende kleuren meer hun recht

kunnen doen gelden, beter ware het geweest, wat minder van alles te geven en een goed aangezet brokstuk het fronton te doen vullen. Het geeft geen gunstig denkbeeld van onze decoratieve kennis, waar wij die toch in zoo ruime mate bezitten en kunnen tentoon spreiden. Op de teekening die direkt onder het oog lag, waar de kleur na verhouding frisscher was, viel dit niet zoo op als nu het daar staat en een verwelkte bloem gelijk is. De tegelbeschildering die op de cemente vakken der tentoonstellingswanden zijn aangebracht, en die frisscher van kleur zijn en daardoor voldoen, geven het bewijs reeds, dat met wat meer verf beter resultaat te verkrijgen was geworden. Zoo'n hoofdingang heeft altijd iets eigenaardigs, 't brengt de bezoekers in de stemming, en dat kan men nu juist hiervan niet zeggen, dat hebben vroegere tentoonstellingen bewezen die bij de entree als het ware het publiek reeds inpalmden.

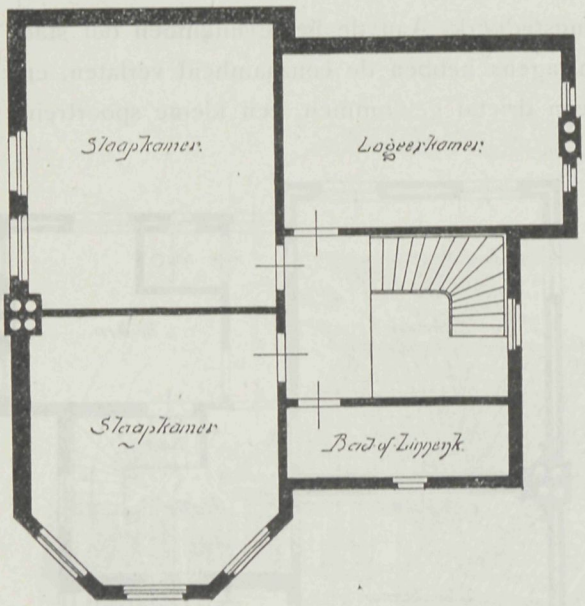

Etageplan.

De tijd der opening nadert, en is het opmerkelijk wat dit stadsgedeelte daaronder zich wijzigt. De oude Tolhuistuin is grootendeels weg, doch hoe fraai het boomhout er ook opgeschoten was, het had er met de weinige zorg die er aan besteed werd geringe waarde, Nu leeft er het terras, en hoog opgetrokken geeft dit gelegenheid een bijzonder goed overzicht over het IJ te verkrijgen. Het komt ons voor, al hadden wij de overdekte gedeelten wel wat hooger gewenscht, daar zij nu geheel verborgen zijn, dat toch die terrasverdeeling inderdaad des zomers een genotvolle zitplaats aan velen zal aanbieden. Bij veel verlichting belooft het daar een aardig gezicht over 't IJ te worden.

Beton- en ijzerbouw.

Er is zelden beter gelegenheid geweest om aan te kunnen toonen hoe de betonbouw met reuzenschreden is vooruitgegaan dan wel op de bouwvaktentoonstelling te Leipzig te zien zal zijn. Alles wat hier dan ook is geconstrueerd in in hoofdzaak op die wijze verkregen, en bestaat uit beton- en ijzerbouw. De onderlinge staalwerkfabrikanten hebben een geheel doen zaamstellen dat op het eerste gezicht doet denken aan Babel's torenbouw. Een rondgaande toren van vijf verdiepingen waarvan iedere verdieping terugspringt. De geheele bouw is van ijzer, dat bekleed wordt met verglaasde wanden, daarbij is de ruimte tusschen de wanden met kathedraalglas gesloten. In dit gebouw wordt alles vereenigt wat op de ijzer-industrie in verband tot de bouwvakken belangrijk is, zooals de aanwinning van het ijzer, de bewerking in de gietovens, en de verdere exploitaties, tevens zullen talrijke modellen aanwezig zijn van belangrijke in ijzer uitge-

voerde werken en waar het publiek van deze meer voor vakmannen waardevolle gegevens weinig begrip heeft is voor dat publiek op de bovenste verdieping een zaal ingericht waar kinametographische voorstelling een duidelijk denkbeeld zullen geven welke reusachtige arbeid de vorming en verwerking van het ijzer vraagt. Daar dit de bovenste verdieping is, valt daaruit af te leiden hoe groot de daaronder liggende zalen zijn, die zich telkens nagenoeg in afmeting verdubbelen. Dit constructiewerk behoort dan ook zeker tot het voornaamste dat de Tentoonstelling aanbied en dat onder leiding van de bouwmeesters Taut en Hoffmann te Berlijn is ontworpen en uitgevoerd.

Verweering van Hout.

Volgens mededeeling in een brochure, uitgegeven door de Board of Agriculture und Fisheries, valt het volgend hierover op te merken:

Ondanks de laatste verbeteringen op 't gebied van ventilatie is het toch niet mogen gelukken het verweeren van 't hout, een ziekte ontstaan door inwerking van zwam, eenigszins te doen verminderen; integendeel, eerder zagen wij dat de ziekte zich meer en meer uitbreidde. Dit is voornamelijk te wijten aan de volgende oorzaken:

Eerstens door het gebruik van onrijp en onvoldoend bewerkt hout, en ten tweede door de snelheid waarmede de huizen tegenwoordig opgetrokken worden, wat met zich brengt dat een aanzienlijke hoeveelheid sap nog in het hout is opgesloten op 't moment dat het aangewend wordt. Ook komt het voor dat de ziekte in 't bosch wordt opgedaan wanneer het hout daar voor korteren of langeren tijd opgestapeld ligt. Ze vertoont zich dan in den vorm van roode strepen op de zaagvlakte, en alleen door een zeer zorgvuldige bewerking kan 't mycelium in die strepen gedood worden. Is de bewerking geheel of gedeeltelijk achterwege gelaten, dan groeit het mycelium wanneer 't hout aan tocht wordt blootgesteld zeer snel aan. Men zal goed doen om bij de restauratie van een huis al het zieke hout te verwijderen en direct te verbranden, daar anders ook 't nieuwe hout besmet wordt.

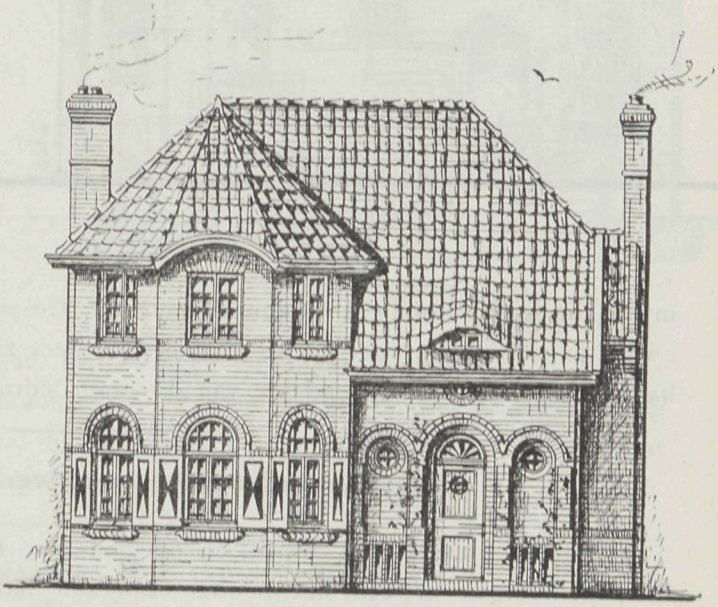

Voorgevel.

Gaan wij thans na hoe de ziekte het best bestreden kan worden.

Allereerst moet bij den opbouw van 't huis gezorgd worden voor een volmaakt ventilatie-systeem. Sluit men daarentegen alle verbinding met de buitenlucht af, dan

begaat men zooals practisch gedemonsteerd is een groote misstap, en moet naderhand zich allerlei kosten getroosten om de zwam te dooden.

Het verdient aanbeveling de einden der dwarsbalken met kreosoot te drenken, koolteer is niet zeer geschikt, het dringt slechts weinig in 't hout door, en wil men een voldoende beschermende laag hiervan aanbrengen, dan ontneemt men aan 't hout de gelegenheid tot drogen.

Men bestrijke het hout met een oplossing van sublimaat in, gemethyleerde alkohol (6 ons op 1 gallon). De alkohol verdampt en laat een laagje sublimaat achter dat ieder mycelium terstond doodt.

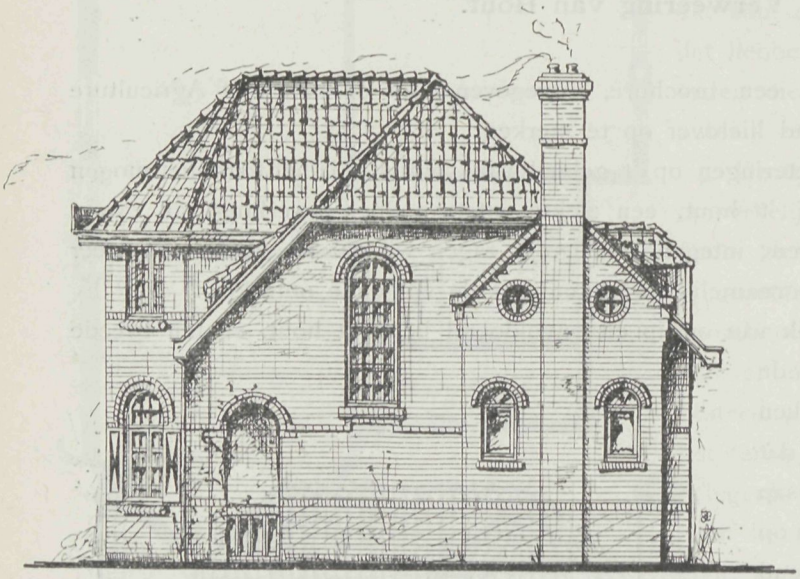

Rechter zijgevel.

Men heeft aangetoond dat die sporen van de zwam alleen kunnen ontstaan in hout waarvan 't sap eenig alkali bevat.

De sporen van de zwam worden door de tocht of door ratten of muizen en insecten verspreid.

Het mycelium wordt door de moederplant die op 't hout groeit van voedsel voorzien, en kan zich zoodoende over steenen uitspreiden en ook over andere zelfstandigheden die geen voedsel bevatten, en zoo het geheele huis besmetten. Het mycelium kan vernietigd worden door carbol. De zwammen vertoonen nog een groot opzwelgingsvermogen voor vocht, dit kan zoo sterk zijn dat het in droppels naar beneden hangt of zelfs van de oppervlakte van de zwam afdruipt.

Belangrijke bouwwerken.

Omtrent brandkluizen wordt er op gewezen, hoe de onlangs overleden bankier Pierpont Morgan er een liet bouwen aan zijn bankierszaak, bestaande uit drie verdiepingen van zware gewelven, elke verdieping van 25 M². oppervlakte en geheel beschut door gepantserde platen tot een gezamenlijke dikte van 1 M. Door drie deuren kan men deze kolossale schatkamer bereiken. Voor elke deur is een vier Meter hooge spiegel aangebracht, waardoor de bewakers alles kunnen overzien. De kluismuren zijn met de bouwmuren door zware ankers verbonden, en vormt dit constructiewerk zeker wel den grootsten en soliedsten kluisbouw tot heden daargesteld. De New-Yorksche bouwmeesters Trowbridge en Livingstone hadden de directie hierover. De eigenaar heeft echter van het belangrijke bouwwerk weinig voltooid gezien.

Een andere bouwkundige merkwaardigheid is de grootste koepel der aarde. Tot heden waren dit het Pantheon te Rome met 40 Meter en de St. Pieter aldaar met 44 Meter spanwijdte De verandering der bouwmaterialen in beton en ijzer maakte grootere spanningen mogelijk. Voor de Tentoonstelling te Breslau is nu een koepel gemaakt van 65 M. spanwijdte bij een hoogte van 40 M. Een nog nimmer voorgekomen verhouding, men denkt dan ook na afloop der Tentoonstelling dezen merkwaardigen bouw in stand te houden.

Wegen-congres.

23 tot 27 Juni a.s. zal te Londen het derde nationale wegen-congres worden gehouden en zijn daarbij belangrijke punten aan de orde gesteld, zooals Projecteering van nieuwe straten en wegen. — Systemen van wegdekken voor bruggen en kunstwerken. Constructie van straatwegen met voegvulling van teer bitumineuze of asphalt stoffen. Houten plaveisel. Wijze van verlichting. Bevindingen sedert 1908 opgedaan aangaande de verschillende oorzaken van slijting en van het slecht worden der straatwegen. Regeling van het verkeer op de wegen. Autoriteiten belast met den aanleg en het onderhoud der wegen. Ambtenaren in dienst van centrale en plaatselijke overheden. Geldmiddelen voor aanleg en onderhoud der wegen. Hulpbronnen ter hunner verkrijging.

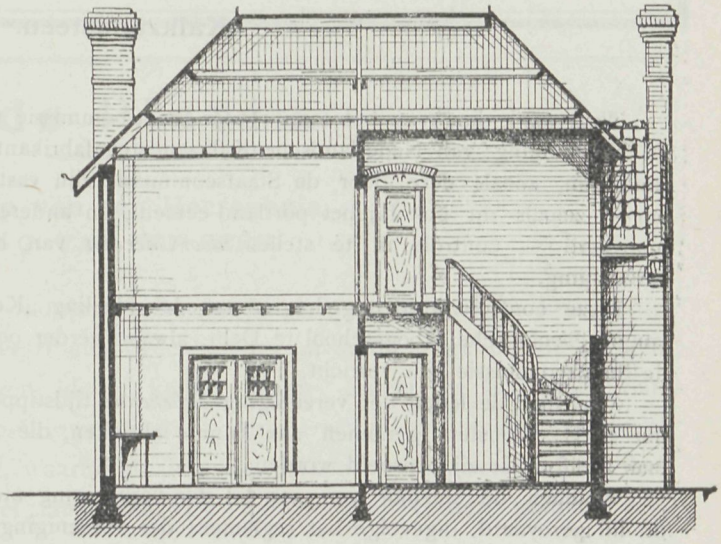

Dwarsdoorsnede.

Er zal tegelijkertijd eene tentoonstelling worden gehouden van veel wat hierop betrekking heeft. Op die wijze zal het vraagstuk dat reeds overal meer de aandacht trekt, weder een groote schrede nader tot de goede oplossing komen.

Prijsvraag, Algemeen Ned. Advertentieblad.

De uitspraak der Jury was, dat ter bekroning werd voorgedragen in volgorde No. 33, (Motto Spaarne); No. 46, (Motto M. Z.); No. 74, (Motto Labor); No. 43, (Motto (Kama); No. 97, (Motto Zwart op wit).

Bij opening der naambrieijes bleken vervaardigers te zijn: No. 33, Eerste prijs *f* 100.—, den Heer M. A. H. v. d. Burg, Slachthuisstraat 16 rood, Haarlem; No. 46, Tweede prijs *f* 50.—, den Heer A. Loran, Schuytstraat 109, 's Gravenhage; No. 74, Derde prijs *f* 25.—, den Heer L. Heymans, Groene woud 11, Vlissingen.

Bouwkunst-Tentoonstelling.

Het verslag van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst deelt hieromtrent het volgende mede: De Tentoonstelling in 1914 te houden zal een Stedelijke zijn. Is de Tentoonstelling Internationaal wat de bouwkunst betreft, voor de aanverwante kunsten tot het gebied der kunstnijverheid behoorende is zij alleen Nationaal. De Tentoonstelling zal gehouden worden in het Stedelijk-Museum te Amsterdam, de Gemeente draagt daarvoor bij *f* 10.000, daar dit echter niet toereikend is zal getracht worden finantieele steun op andere wijze te verkrijgen om een goed optreden mogelijk te maken. Wenschelijk is dat de deelneming daarvoor groot moge zijn, dan kan 1914 voor de bevordering onzer bouwkunst veel bijbrengen.

Kalkzandsteen.

Naar aanleiding van het rapport der Staatscommissie tot onderzoek van kalkzandsteen, nam de Vereeniging van Nederlandsche Kalkzandsteenfabrikanten het besluit, de normen voor kalkzandsteen, zooals deze door de Staatscommissie zijn vastgesteld, te aanvaarden; en bovendien om — zooals dit ook bij het portland-cement, en andere artikelen ook in andere landen werd ingevoerd — contrôle in te stellen *door derden* van het fabrikaat der leden van genoemde vereeniging.

Deze contrôle werd opgedragen aan de afdeeling „Kennis en Onderzoek van Bouwstoffen" van de Technische Hoogeschool te Delft, alwaar eerder ook alle proeven op kalkzandsteen door de Staatscommissie zijn verricht.

Op, voor de leden der vereeniging *onbekende* tijdstippen, worden vanwege bedoelde afdeeling der T. H. monsters genomen aan hunne fabrieken, die afdoende gemerkt opgezonden worden naar Delft waar zij beproefd worden.

Voldoen de steenen van een lid der vereeniging niet aan de gestelde eischen, dan wordt dit lid geroyeerd, ingevolge het reglement der vereeniging.

Ter onderscheiding van fabrieken welke geen lid der vereeniging zijn, voeren de leden der vereeniging het onderstaande merk op de bescheiden van hunne kantoren uitgaande.

Ontwerp van een Villa.

Voorgevel.

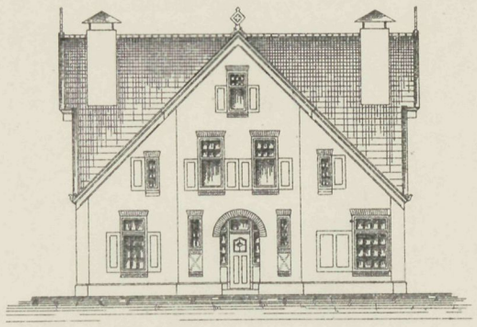

Achtergevel.

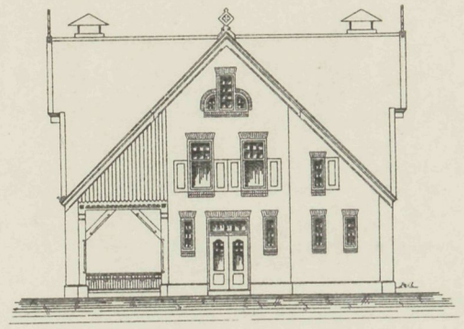

Zijgevel.

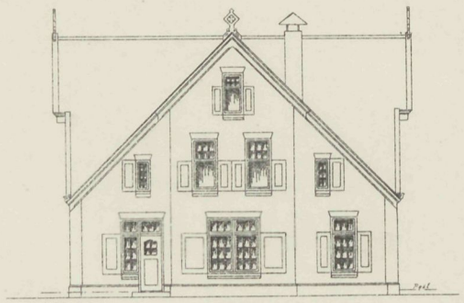

Snede AB.

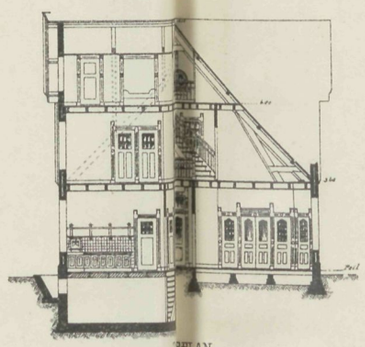

Zijgevel.

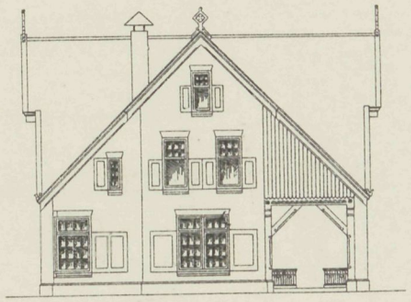

Platte Grond en Vloerlaag.

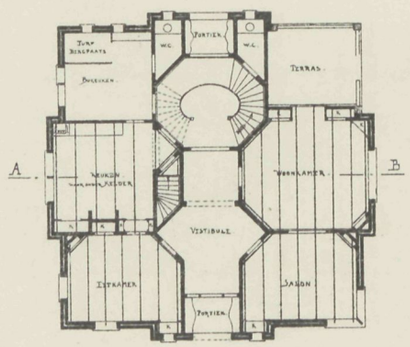

Verdieping en 3de Balklaag.

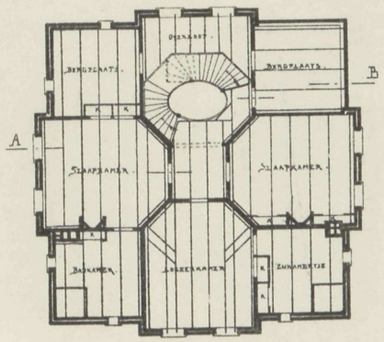

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

5 Juni 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 12.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Heerenhuis,
door G. VAN DEN BERG.

Het geheele samenstel dezer woning valt uit de plaat op te maken. Eenvoudig van indeeling, ruime entree en vestibule, twee kamers en suite, uitgebouwde keuken en brandstoffenbergplaats, daarboven kleine kamer, slaap-, logeer- en badkamer, dan zolder met zolderkamertje maken het inwendige uit, terwijl een goed gedachte voorgevel de grens aan den weg afteekent, waarbij de ingang, balkon en topgevel zich bij het overige tot een aangenaam geheel aansluiten. De doorsnede en verdere plannen verduidelijken het overige.

E. N. T. O. S.

Voor het groote publiek zal de historische afdeeling zeker wel de voornaamste aantrekkelijkheid vormen, omdat deze vooral met zooveel zaakkennis geregeld is. Daar is dan ook eene ongemeen rijke verzameling bijeengebracht, die door alle eeuwen heen bewaard is gebleven. Het was een goed denkbeeld die kostbare verzameling geheel op zich zelf te houden en van het Hoofdgebouw af te zonderen. Zoo dicht bij Oud-Amsterdam waar van allerlei gekookt en gebraden wordt en te midden van zooveel droog hout, zal wel met de grootste zorg mogen worden toegezien om brandgevaar te voorkomen. Daarom is afzondering van de historische afdeeling een goed werk geweest. In deze afdeeling komen de zeeschilders aan het woord, en toen Holland's vloot de eerste was, waren de schilders evenzeer in het gelid en hebben wij nog wondermooie stukken van de Van de Velde's en zoovele anderen. Ook de collectie scheepsmodellen nemen daar een groote plaats in beslag. De Keizer van Duitschland zond een bizonder fraai model dat op duizenden waarde geschat is, en van velerlei instellingen en museums

sloten zich inzendingen aan, die deze collectie groote uitgebreidheid gaven. Daarbij komt het zeldzame als het touwslagerswiel waar Michiel de Ruyter aan gedraaid heeft, het klokje dat Piet Hein van de Zilvervloot medenam en zoovele talrijke bizonderheden die alleen reeds aan deze afdeeling een groot bezoek waarborgen en maken dat E.N.T.O.S. succes verzekerd is.

Het ijzeren gebouw op de Leipziger Bouwtentoonstelling.

In aflevering 11 mochten wij er op wijzen, welk belangrijk bouwwerk uit ijzer saamgesteld op die tentoonstelling aanwezig is. Waar wij in de gelegenheid zijn dit nader met enkele tekstfiguren toe te lichten, willen wij tevens datgene meedeelen wat wij daarvan vermeld vinden.

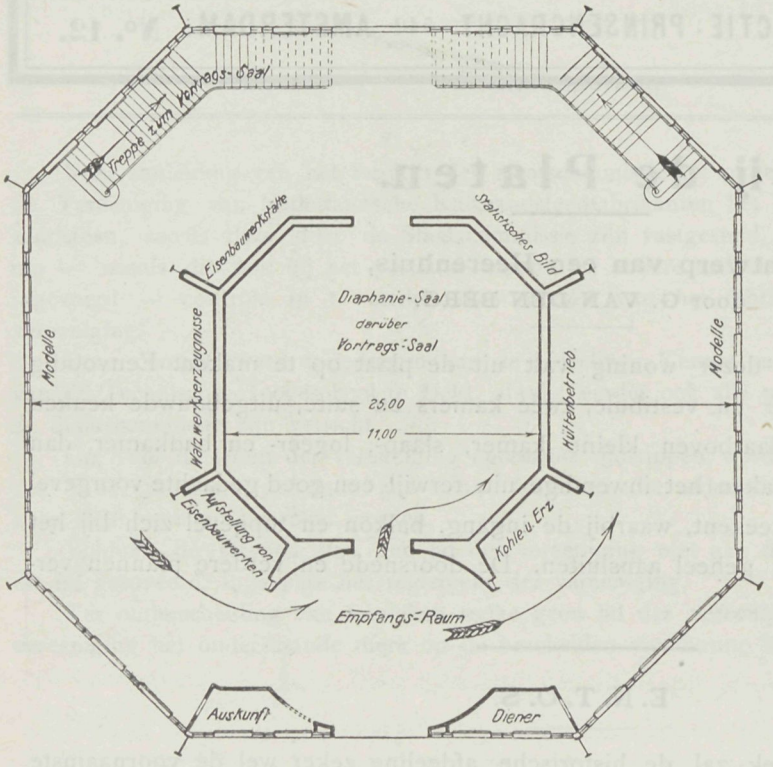

Plan.

Dank zij het initiatief van de firma Breest & Co. die 't ontwerp inzond en de heeren architecten Taut en Hoffmann te Berlijn, hebben wij in dit gebouw een deugdelijk bewijs van de groote waarde van het ijzer voor de bouwvakken.

Zooals de tekstfiguren aangeven, is het geheel opgetrokken uit een 4-tal achtzijdige prisma's, in steeds kleiner wordende omvang boven elkaar geplaatst en bekroond door een 9 meter grootte gouden koepel. De tentoonstelling is verdeeld over twee verdiepingen.

Bij het binnentreden valt direct de voornaam uitziende hal op, die belegd is met Skyrosmarmer en bronzen figuren, terwijl de wanden door verglaasde zwartgekleurde tegels gevormd worden, versierd met eenige oude prachtvolle gietijzeren haardplaten.

Het plafond bestaat uit een netwerk van blank gepolijsten ijzeren dragers, waartusschen rijk versierde platen in kleurige ceramiek.

Aan de hal sluit aan een 8 meter breede wandelgang. De grond hiervan bestaat geheel uit terrazzo, terwijl de wanden met schilderslinnen overtrokken zijn. Het plafond wordt gevormd uit roode baksteenen met rood, goud en groen beschilderd.

In de verschillende nissen die in deze wandelgang zijn aangebracht, wordt ons telkens door teekeningen, photographiën enz. een tijdperk uit de gestadige uitbreiding en ontwikkeling van ijzer op 't gebied van ijzerconstructies voor oogen gesteld. Zoo is

de eerste nis geheel gewijd aan kool en erts, stoffen die men niet kan overslaan op een volledige IJzertentoonstelling.

Dan volgen voorstellingen uit de IJzerfabricatie en toepassingen van smeedijzer voor plafond — en in samengestelde IJzerconstructies enz.

Het midden van den beganen grond wordt ingenomen door de 11 meter breede transparantenzaal, waar wij de voornaamste bruggen en bouwwerken boven den grond die in 't laatste 10-tal jaren werden uitgevoerd, als transparanten aantreffen.

Ook treffen we hier een groot aantal modellen aan, waaronder een hoogoven waarmede 't ruwe materiaal wordt gewonnen. Op de eerste verdieping is een zaal aangebracht tot het houden van voordrachten.

Hier in 't bijzonder valt de goede smaak der architecten op. Het geheel is in donker-violette kleuren gehouden, spaarzaam met goud bedeeld en wordt van boven afgesloten door een zilveren koepeldak, dat door acht blank gepolijste koepelspanten uit ijzer gedragen wordt. In deze zaal worden ook kinematografische voorstellingen gegeven, zonder dat 't lokaal donker gemaakt moet worden, wat mogelijk is door toepassing van een bijzonder soort projectiedoek.

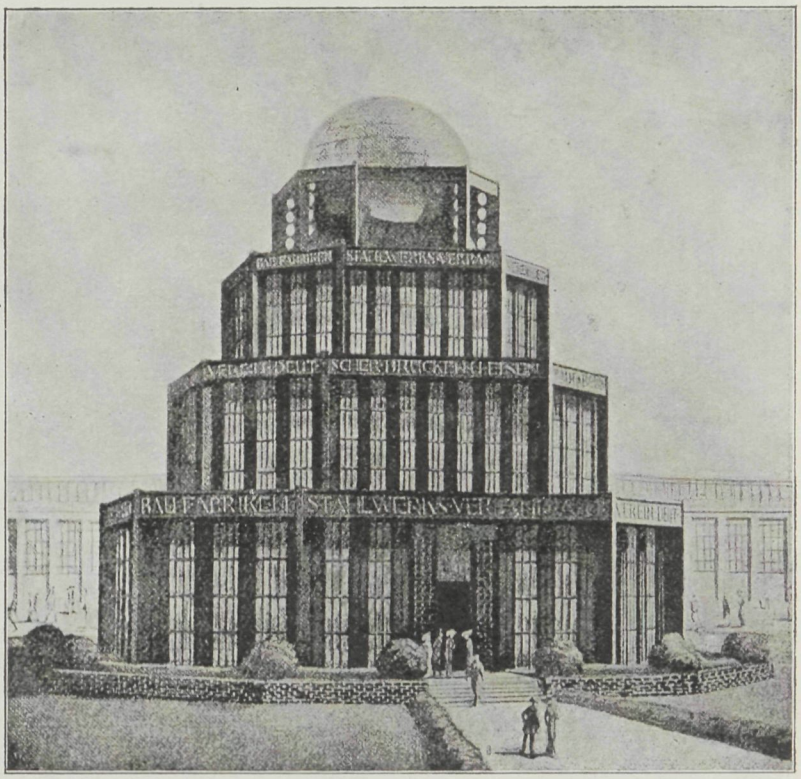

Tentoonstellingsgebouw. IJzerbouw.

Deze zaal is 14 meter in doorsnede en van dezelfde hoogte, en berekend op ruim 100 personen.

In de rondgang om de zaal vinden wij schematische schetsen van de voornaamste bruggen.

Wanneer wij zoo de beschikbare tentoonstellingsruimte bezichtigd hebben, krijgen wij den indruk dat het doel, het aantoonen van de waarde van ijzer als bouwmateriaal en een duidelijk beeld te geven van de ijzertoepassingen enz. volkomen bereikt is.

Rotterdam's wijziging.

Een inderdaad uitnemende wijziging van toestand zal Rotterdam ondergaan. De bouw van het Raadhuis en Postkantoor geven daartoe gereede aanleiding. Er ontbreekt

in Rotterdam een fraaien en breeden hoofdweg die de stad doorkruist. Dikwerf moet men door allerlei wendingen komen tot het punt van bestemming, wil men van Oost tot West zijn weg door de stad nemen, en waar het wagenverkeer daar zeer belangrijk is, levert dit voor vele bedrijven groote bezwaren op en is het voor de wandelaars dikwerf niet zonder gevaar.

Nu bestaat het plan, dien weg op 20 Meter breedte te maken met aan iedere zijde trottoir van 4 Meter, dus met een middenweg van 12 Meter. De weg die zeker een uitnemende winkelstraat zal vormen, loopt van Lange Pannekoekstraat langs Gedempte Botersloot, Eerste Lombardstraat, Binnenrotte, Oppert, Lange Torenstraat, Delftsche vaart, Weste Wagenstraat, Zandstraat naar Coolvest.

Transparantenzaal.

Het onteigeningsplan bevat 552 perceelen, waaronder de reeds aan de gemeente behoorende Academie en het Accumulatorenstation. De kosten daarvoor worden begroot op *f* 7.450.000, waartegenover een opbrengst wordt geschat van *f* 4.565.000. Tijdens dat dit plan gevormd werd deed zich het beursvraagstuk meer en meer gelden. Daardoor werd bij deze uitbreiding het voorstel gedaan ook daarin het bouwblok tusschen Hofstraat en St. Laurensstraat op te nemen en dit voor een nieuw beursgebouw te bestemmen, terwijl de verruiming der overige aangrenzende wegen dan ruimschoots gelegenheid gaven een gemakkelijk verkeer te vormen naar de drie kapitale bouwwerken aan den Coolvest te stichten. De plannen staan er goed voor, en het laat zich aanzien dat welslagen volgt. Voor de Beursbouwonteigening zullen dan evenzoo kapitale sommen benoodigd zijn, omdat daarin vele gebouwen vallen die grootere waarde hebben. Alhoewel het hoogst moeielijk is in Rotterdam in de kern geschikt terrein te vinden voor bouw van eenigen omvang, zoo is het toch jammer, dat die drie inderdaad monumentale gebouwen gedacht zijn zoo dicht bij elkander. Vinden zij aan den Coolvest

uitnemende plaats voor den voorgevel, de overige gevels zullen echter grootendeels uit het gezicht verloren gaan en zal ook de grootheid van elk gebouw op zichzelf niet nalaten, invloed dikwerf ten nadeele op het andere te vormen, waarbij het Raadhuis dan zeker niet de voordeeligste plaats inneemt.

Wanneer het Raadhuis op het voor Beursgebouw bestemde terrein kon komen, zou dit belangrijk in aanzien winnen, dan zou om gelijkheid van terrein te verkrijgen, de nieuwe verkeersweg in den beginne wat meer omgelegd moeten worden, wat geen meerdere kosten zou vorderen omdat het terrein toch in bezit is. Daarna zou de Beurs en dan het Postkantoor kunnen volgen. Voor het breede waarmede de zaak is opgevat, is het echter jammer dat het Postkantoor, niet uit het drietal kan treden en de verkregen ruimte aan Raadhuis en Beurs alleen kan ten deele vallen dat gaf gelegenheid om de waarde van deze beide aanzienlijke gebouwen merkbaar te verhoogen. Hoe ook Rotterdam dat aan stadsaanleg uit het verleden op niet veel fraais kan aanspraak maken, geeft door dit breed opgezette plan een inderdaad gelukkige en hoogst praktische hervorming, aan de hand in overeenstemming met de eischen van het heden.

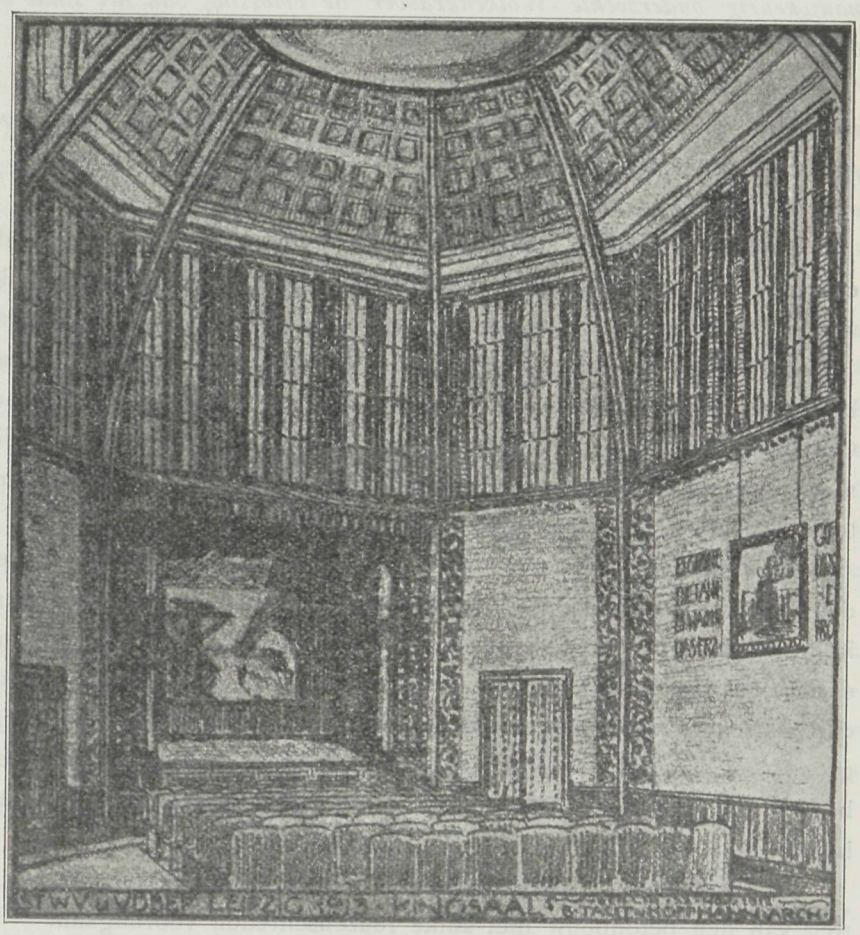

Voordrachtzaal.

Het gevaar bij hooge gebouwen.

De Steengroeve deed ons dezer dagen eene mededeeling die uit Amerikaanschen bron was overgenomen. Het betrof het gevaar dat de electriciteit oplevert voor groote gebouwen. Het bericht luidt aldus:

De verschijnselen vermeerderen, welke aantoonen dat de Amerikaansche bewondering voor de hemelhooge Wolkenkrabbers tamelijk wel begint te koelen.

Het wordt hoe langer hoe duidelijker dat de geweldige ijzerbeton-bouwwerken *groote inwendige gevaren* bezitten, en het is teekenend, dat in New-York thans een jury van deskundigen aangesteld wordt, die deze vragen onderzoekt en nieuwe voorstellen betreffende Bouwbeperkingen zullen uitwerken.

Als het ergste gevaar bij de Wolkenkrabbers vreest men de electrolysis van de staalgeraamten, de oplossing der staafsteunijzers door electrische stroomen. Bij de omvangrijke electrische inrichtingen in de Wolkenkrabbers zijn stroomafleidingen of ontwijkingen niet geheel te vermijden. *In Chicago hebben deskundigen berekend dat in een nauwkeurig onderzochte Wolkenkrabber de oplossing van het staal met een snelheid van ongeveer een pond per uur voortschrijdt.*

Het slimste daarbij is, dat voor deze trapsgewijze verwoesting van het weerstandsvermogen van staal in het geheel geen sterke electrische stroomen noodig zijn, deugdelijke proeven hebben aangetoond, dat zelf één Volt voldoende is om zoowel in staal als gietijzer omzettingen te bewerken.

Terecht zegt de redactie van de Steengroeve, als dat juist is, dan zullen wij binnen een tiental jaren vreesselijke catastrophen beleven, zoowel in Amerika als in alle landen waar de beton-ijzerbouw thans floreert, en niet het minst in Nederland.

Dat de electriciteit schadelijk op het ijzer inwerkt, hebben verschillende ervaringen bevestigd, of nu een pond per uur wel op nauwkeurige berekening berust, betwijfelen wij. Op die wijze zou in veel korter tijdsverloop het gebouw in puin liggen, want het zou niet in verband blijven tot het laatste pondje in vertering ging, daarbij is de hoeveelheid toch ook zeker wel met ruime maat gemeten.

Niettemin het kwaad bestaat en zal tot een der eerste zorgen moeten behooren dat kwaad af te leiden, 't is nu de vraag, of onschadelijk maken en onmogelijk maken in verband tot elkander staan. Is dat niet zoo, dan kan hierin wellicht nauwgezet onderzoek intijds nog paal en perk stellen. Men begint trouwens in Amerika, het land der reuzengebouwen er ook al genoeg van te krijgen en te begrijpen, dat laag bij de grond ook zijn ontzaggelijke voordeelen heeft, en dat het dikwerf beter is in den vasten bodem het kapitaal te steken dan in de luchtgevaarten die toch aan alle gevaren zijn blootgesteld.

Hoe het ook zij, de mededeeling verdient ernstige overweging, nu wij zelf op den weg van den betonbouw met zulke reuzenschreden vooruitgaan.

Raadhuis Rotterdam.

Omtrent de Raadhuis-prijsvraag worden in de vakbladen als vervaardigers genoemd van het zevental: S. P. Q. R. Prof. H. Evers; Groen en wit, den heer Jan Stuyt; Aquarius, den heer K. de Bazel; I. I. den heer M. Brinkman; Roterodami Prosperitas, de heeren M. Overeynder en Otten; Pro domo Sua, den heer v. d. Tak; Representatif den heer W. Kromhout.

De jury bestaande uit de heeren: Jos. Th. J. Cuypers, A. Salm G.Bzn., D. C. C. Knuttel, I. P. Stok Azn., I. H. W. Leliman en C. Muysken, stelde een drietal op den voorgrond. S. P. Q. R. — Groen en wit en Aquarius. Daar het laatste ontwerp de

bouwkosten merkelijk overschreed, moest dit afvallen, alhoewel de Jury nog in het bizonder de aandacht vestigde op de groote verdiensten dit ontwerp eigen.

Het jury-rapport, in handen eener raadscommissie gesteld deed het voorstel vestigen, S. P. Q. R. met de uitvoering te belasten, met welk voorstel ook B. en W. zich vereenigden. De prijskamp heeft hier dus een zeer gelukkig succes gehad, zonder tot veel strijd, zooals gewoonlijk het geval is, aanleiding te geven. De bekroonde ontwerpen zullen in druk gebracht en verkrijgbaar gesteld worden, een besluit, dat alleszins waardeering verdient.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst.

Tot een der belangrijkste punten, besproken op de laatst gehouden algemeene vergadering, behoort zeker wel de reorganisatie van het tijdschrift Bouwkunst. Heeft de Maatschappij met deze uitgave steeds de leden zeer veel belangrijks verschaft, en is de vooruitgang op dit gebied, gaarne door allen erkend, men wenscht nog meer te geven en te trachten door samengaan met anderen nog meer te verkrijgen.

Daartoe is het oog gevestigd op »de Architect«, uitgave der Vereeniging Architectura et Amicitia, om deze met Bouwkunst te vereenigen. Uit de gevoerde discussiën werd het wenschelijke betoogd, zulk een belangrijk vraagstuk te stellen in handen der Commissie van Redactie. De wensch werd uitgesproken in Bouwkunst vooral het moderne ook plaats te verleenen, waartoe een beroep op de medewerking werd gedaan, ook zou het overwogen worden, Bouwkunst tot een maandelijksche uitgave te maken. In dat geval is er zeer veel verkregen, en heeft de Maatschappij weder een groot voordeel voor hare leden in uitzicht gesteld.

Het samengaan van de beide uitgaven der verschillende vereenigingen achten wij nu juist niet zoo bizonder noodig, de Maatschappij toont door Weekblad en Bouwkunst hare taak aan te kunnen, ongetwijfeld zal dit ook het geval zijn, wanneer Bouwkunst in meer uitgebreiden vorm het licht ziet, daar toch de wijze van uitgaven van Bouwkunst en Architect in vorm en inhoud zeer verschillen.

Grondvervoer en de tegenwoordige gemakkelijke hulpmiddelen daarvoor.

Wanneer men vroeger grond uit moest graven, werd deze telkens in de uitgegraven kuil op karren geladen die dan door trekdieren op den beganen grond gebracht werden. Waar deze manier van uitgraven vooral bij grootere werken waar de verwijdering der aarde snel moest plaats vinden, ontoereikend bleek te zijn, zoo zon men reeds lang op middelen om dit bedrijf te vereenvoudigen en te versnellen.

Men kwam toen tot de toepassing van machinale kracht om de wagens uit de groeve te trekken ofwel men stelde kranen op die de zwaargeladen wagens aan sterke ijzeren kettingen bevestigd uit en in de groeve zweefden. Doch ook deze wijze van werken kost nog sommen en veel tijd en daarom heeft men tot een andere manier zijn toevlucht genomen.

Waar in de industriebedrijven de transportriemen reeds lang toegepast worden, was dit in 't bouwbedrijf nog niet 't geval. Maar thans is ook hier de transportriem ingevoerd. Deze riem heeft een bepaalde breedte en sterkte en loopt over twee riemschijven waarvan de eene machinaal gedreven wordt. Het geheel is zoo ingericht, dat het gemakkelijk op 't bouwterrein opgesteld kan worden. Door arbeiders nu die aan beide zijden van de riem zijn opgesteld wordt de uitgegraven aarde op de riem geworpen, wat gemakkelijk gaat, daar men de aarde niet zoo hoog behoeft te werpen als bij 't gebruik van wagens, terwijl nu bovendien onafgebroken doorgewerkt kan worden. Aan 't einde van den riem zijn de wagens opgesteld die de aarde opvangen.

Deze werkwijze eischt veel minder kracht dan de vroegere in- en uitlaadwijze van de wagens, terwijl de aarde bovendien veel sneller verwijderd wordt.

Een tweetal nieuwe uitgaven.

Bij de electrische drukkerij van Js. Bootsma te 's Gravenhage verscheen een boekje, getiteld: »de Houthandelaar«. Het is een handleiding voor allen die bij den in- en verkoop van hout per M³. zijn betrokken.

Omdat de berekeningen in den houthandel veel tijd vragen, stelde de Heer C. Kruis dit boekje zaam, gebaseerd op de ondervinding op dit gebied door hem opgedaan.

Men vindt daarin allerlei inhoudsberekening van stammen van af 0.10 M. tot 1 M. middellijn, verder de prijs berekend van 0.001 M³. tot 1 M³., beginnende met *f* 4.— p. M³. en klimmende tot *f* 120.75 p. M³. Het is een boekje dat in de praktijk zijn diensten kan bewijzen. De prijs is *f* 1.25.

Dan verscheen de zevende druk der algemeene voorschriften over de uitvoering en het onderhoud van werken, opnieuw herzien en vermeerderd door den architect D. H. Haverkamp, Uitgever is L. J. Veen te Amsterdam. Het is een welbekende uitgave die na de verkregen ondervinding velen welkom zal zijn.

Een bestraffing.

De bond van Nederl. architecten deed het volgende bericht plaatsen:

Het bestuur bericht, dat in de ledenvergadering van 2 Mei j.l. de volgende motie met bijna algemeene stemmen is aangenomen:

»De Bond van Nederlandsche Architecten, kennis genomen hebbende van het feit, »dat de architect H. Elte Phzn. wetende dat de architect E. Verschuyl met plannen »voor het Amsterdamsche Stadion belast was, heeft aangeboden daarvoor zonder »betaling een ontwerp te maken. Keurt deze handeling van den architect Elte ten »sterkste af.«

Het Bestuur voornoemd:

Amsterdam, 26 Mei 1913.

Jos. Th. J. Cuypers, *Voorzitter.*
Is. Ingenohl, *Secretaris.*

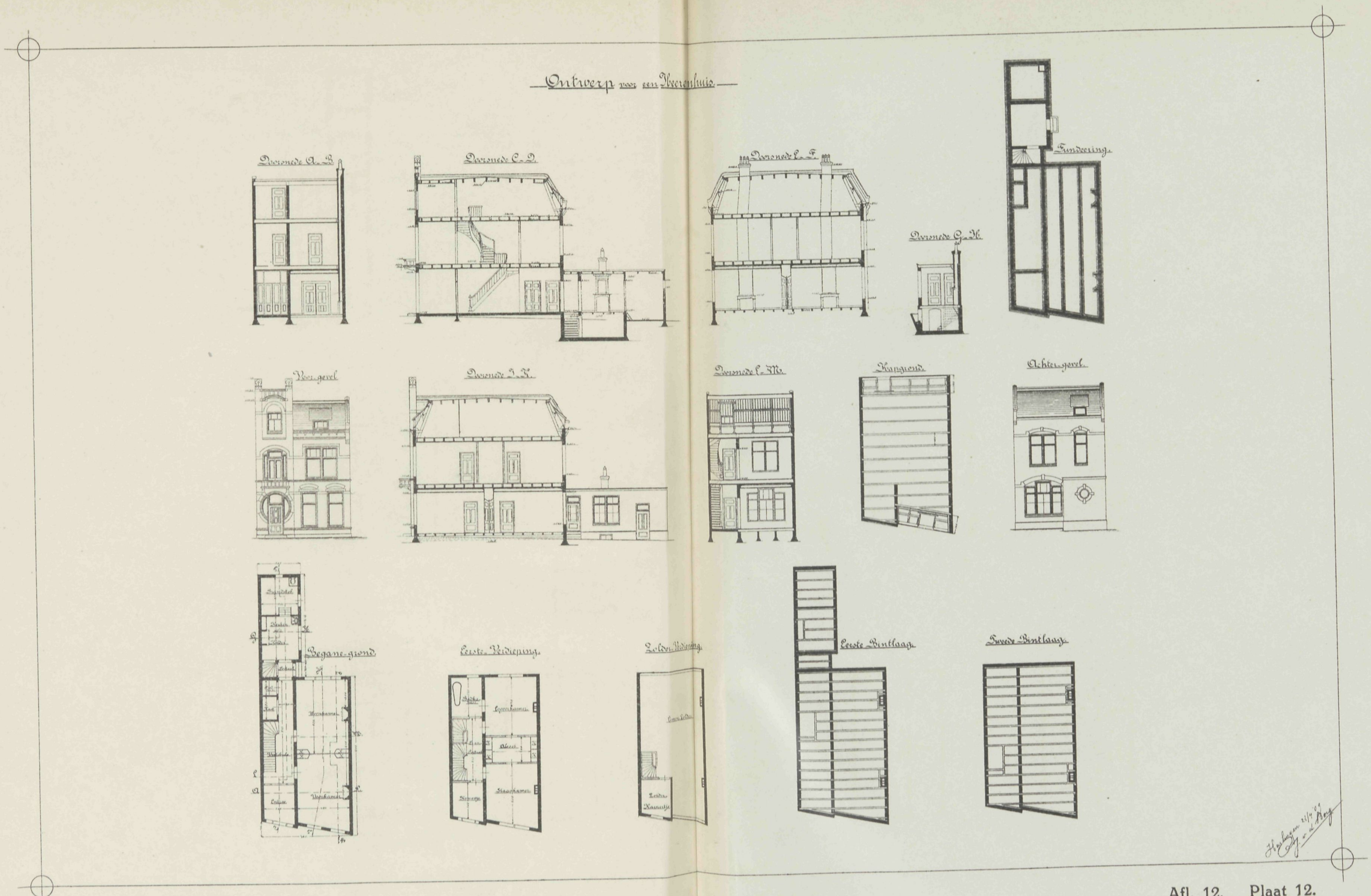
Ontwerp voor een Heerenhuis
Doorsnede A-B
Doorsnede C-D
Doorsnede E-F
Fundeering
Doorsnede G-H
Voorgevel
Doorsnede I-K
Doorsnede L-M
Kapgrond
Achtergevel
Begane-grond
Eerste Verdieping
Zolder-Verdieping
Eerste Bintlaag
Tweede Bintlaag

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

19 Juni 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 13.

Bij de Platen.

Landhuis te Maarssen,

door C. A. VAN BEUSEKOM, Bouwmeester.

Dit landhuis aan den Rijks-straatweg in de gemeente Maarssen werd van de navolgende materialen gebouwd. De gevels op een trasraam van grijze klinkers zijn verder opgetrokken in Utrechtsch gevelgrauw tot aan den bovenkant der kozijnen met omloopende waterlijst en hooger in portland cement specie afgewerkt en dit gedeelte lichtgeel gesilicaat.

De kozijnen zijn lichtgeel, de ramen donkergroen geschilderd, ook het overige buitenwerk is in deze kleuren afgewerkt. Alle bovenlichten zijn bezet met geel glas in lood Het dak is gedekt met roode Hollandsche pannen. Ter beganen grond zijn drie vertrekken, keuken en bijkeuken. Op de bovenverdieping slaap-, bad- en logeerkamers.

E. N. T. O. S.

De tentoonstellingspoorten zijn geopend, en de bezoekers laten zich niet onbetuigd, volgepakte booten brengen drommen aan, en het laat zich aanzien, dat wanneer het weder wil medewerken, E. N. T. O. S. een goeden tijd tegemoet gaat. Zoo'n tentoon stelling vordert van de bouwkundige elementen een groote kracht.

Op een dikwerf zeer onbeholpen terrein, moet binnen betrekkelijk korten tijd, alles als uit den bodem getooverd worden, veel tijd van overleg is er niet, tijd is er te kort. De bouwmeester Walenkamp was hier de besturende macht, en waarover het algemeen men niet gewend is, lof te brengen over wat de vakgenooten daarstellen, zoo willen wij die gewoonte niet volgen en gaarne erkennen, dat de innerlijke verdeeling van het geheel, het licht, de vormen waarin de verschillende stand's zijn gebracht, zeer veel waardeering verdienen. Daar zit in veel een eigenaardige architectuur en smaakvolle groepeering.

Niet het minst doet de afdeeling die een overzicht geeft van den bloei van den handel zich gelden. De bovengedeelten der wanden boven de tentoongestelde waren zijn bedekt met decoratieve beschilderingen van Hobbe Smith, verschillende kijkjes gevende op het levendig verkeer dat het IJ kenmerkt. Die schilderingen hebben een groote bekoring, en vormen alleen reeds een gang naar de E. N. T. O. S. waard, zoo stout, breed en juist opgezet als zij zijn, daar is de kunst aan het woord en geeft ons veel goeds te aanschouwen.

Het is een belangrijke collectie, die wij hopen, dat een blijvende plaats mag vinden in eeu onzer groote handelsinstellingen, zij zouden voor het Koloniaal-Instituut in Amsterdam te stichten een uitnemend bezit zijn om in het nieuwe gebouw blijvende bestemming te verleenen, zij verdienen het, want 't is een kunstvolle arbeid De tentoonstelling van E. N. T. O. S., die zich op scheepsbouwkundig gebied beweegt, kan werkelijk een succes genoemd worden, want op dit gebied is er uitnemend werk, daarbij heeft men getracht de opsomming van cijfers en staten in een gepaste ornamentiek te vereenigen, en wat de kaders die elke afdeeling omlijst, doen zien, verdient opgemerkt te worden wegens de fraaie wijze waarop dit is geschiedt.

Zoo trekt het doodgewone door de sierlijke inkleeding de aandacht, en zoo als hierbij valt het gedurig te zien, daar heerscht bij alles wat ter expositie toog, een aangenaam decor. De talrijke, zoo wel oude als nieuwe modellen van vaartuigen, brengen oud en jong in verrukking, wat prachtig miniatuurwerk is daar vereenigd, en vordert ontzag van ons voor het oude weelderige der torenhooge zeekasteelen en het moderne, eenvoudige en toch sierlijke van onzen tijd. De oorlogsbodems nemen bij alles een groote plaats in, maar ook daardoor juist zit er een nieuwheid in, iets, zoo als wij niet altijd op andere tentoonstellingen aantroffen, waardoor van deze een bizondere aantrekkelijkheid uitgaat.

Zoo waardevol de tentoonstelling zelf is, zoo treurig is de rommel die er verder bijgelapt is. Een oud-Amsterdam dat een parodie is op het zoo typische Amsterdam dat wij vereeren, aanvankelijk even een indruk gevend, maar spoedig verdwijnend omdat de voorstelling allerongelukkigst is. Hoe komt men er toe, zulke oude geveltjes te scheppen, die uit een rapsodie van allerlei stijlen en zwaarmoedige vormen is bijeengeraapt, niets meer dan een tooneeldecoratief vormend. Hoe geheel anders was in zijn tijd de Voedingstentoonstelling te Amsterdam, waar de verschillende gebouwtjes in papierstuc opgetrokken niet alleen den vorm maar ook het karakter bezaten, wat hier geheel gemist wordt. Jammer dat het tentoonstellingsbestuur ons dergelijk fiasco niet heeft kunnen besparen, want dat maken wij voor elke vreemdeling, terwijl ieder stadgenoot het met verontwaardiging zal beschouwen. De tegenstelling is groot, en waar juist aan dergelijke oudheidvertooningen dikwerf veel goeds nog kan uitgaan, omdat het ons volk van vroeger in zijn ware gedaante laat zien, dat is hier zoek geraakt, en men kan gerust zeggen, al het overige is een echte pan, een parodie op ons roemrijk verleden. 't Is goed dat velen in vermaak in het Lunapark kunnen vergeten, hoe treurig het volgens die voorstelling het er toch wel in vroeger dagen in dat Amsterdam moet hebben uitgezien, toen integendeel typische woningen met goed beredeneerde vormen en versieringen van den woonhuisbouw een geheel ander denkbeeld gaven, 't moet

onze jongeren op de lippen leggen, »nu in die dagen was het ook niet veel soeps«. Daarom te meer, is het jammer dat zulke voorstellingen ontstaan en verkeerde indrukken vestigen.

Het Raadhuis te Rotterdam.

Een der belangrijkste feiten op bouwkundig gebied is de prijskamp voor het Raadhuis te Rotterdam. Thans nu de verschillende ontwerpen bekend zijn zal ook wel het algemeene oordeel zijn dat de jury in goeden zin beslist heeft en is het daarom toe te juichen dat de keuze vastgesteld werd voor de publieke opinie zich hierin kon mengen, wat dikwerf zeer ten nadeele van menige prijskamp is gekomen. Bij de beschouwing der ontwerpen valt ontegenzeggelijk de voorkeur aan het ontwerp S. P. Q. R. van Prof. H. Evers dat een rustig en fraai geheel vertoont. Wenschelijk echter zal het zijn den overigens massief opgaanden toren van een meer passende finale te voorzien en de pendule-bekroning te wijzigen. Een uitnemend ingedeeld plan, sluit bij de verschillende gevels passend aan en geven aan dit ontwerp groote verdiensten. Dan volgt het ontwerp Groen en Wit van den Heer Jan Stuyt. Het is begrijpelijk dat dit ontwerp zoo nauw aansluit bij het vorige daar het ook uiterlijk een even rustig geheel te zien geeft, alhoewel het eerste ontwerp aangenamer verdeeling bezit. Aquarius van den Heer K de Bazel wijkt van beiden wat af. De gevel heeft door het veel daarin gelijkvormige een meer eentonig aanzien wat nu juist niet verhoogd wordt door den schralen torenbouw die uit het middendeel oprijst. I. I. van den Heer M. Brinkman heeft den meest monumentalen gevel ook de torenbouw sluit daarbij zeer fraai aan. Prosperitas van de Heeren Otten en Overeynder doet meer aan buitenlandsche motieven denken, de torens aan de Duitsche, de middengevelpartij aan de Spaansche architectuur Pro domo sua van den Heer van der Tak geeft eveneens een monumentaal geheel aan waarbij het middendeel wel wat machtig is voor de beide zijvleugels. Represandatief van den Heer Kromhout sluit de rij. Zeker valt aan dat ontwerp originaliteit niet te ontzeggen, daar zitten volkomen nieuwe gedachten in, al hebben wij deze bijna in gelijke zin bestemd gezien voor de bebouwing Damplein te Amsterdam van denzelfden bouwmeester. Wat oorspronkelijkheid aangaat spant zeker dit ontwerp de kroon doch komt de zwaarmoedige verhouding van het hoog opgaande middendeel zeer ten nadeele van de beide zijvleugels, wat deze ontzaggelijk klein doet schijnen en waardoor het geheel hoe nieuw van gedachte ook, iets onrustigs verkrijgt. Dat heeft het eerst bekroonde ontwerp niet dat zich ook veel beter bij de omgeving zal aanpassen waardoor de bruikbare waarde daarvan ook meer in het oog valt.

Over het algemeen hebben zich in deze wedstrijd weinige maar zeer goede krachten gemeten en geven een uitstekenden arbeid te zien.

Een bestraffing.

Onze vorige aflevering sloot met de mededeeling eener bestraffing door de Bond van Nederlandsche Architecten, toegediend aan een onzer vakgenooten, den Heer H. Elte Phzn. inzake het Stadion te Amsterdam.

Alhoewel dergelijke afstraffingen onze sympathie niet kunnen verwerven, zij hebben zulk middeneeuwsch karakter, vertrouwden wij wel, dat daarop nadere toelichting zou volgen, de zaak klonk zoo vreemd waar toch de bestrafte indertijd beloond naar huis was gegaan. In het Bouwkundig Weekblad vinden wij dit nader toegelicht en wel als volgt:

Geachte Redactie,

Naar aanleiding van de in Uw blad gepubliceerde motie, aangenomen door de Algemeene Vergadering van den Bond van Nederlandsche Architecten aan het adres van den Heer H. Elte Phzn., stellen wij er prijs op te verklaren:

a. dat de Heer Verschuijl nimmer belast is door de Maatschappij »Het Nederlandsche Sportpark«, tot het maken van plannen voor een te bouwen Stadion;

b. dat dus den Heer Elte nimmer is medegedeeld, dat de Heer Verschuijl belast was met het maken van plannen;

c. dat bovendien er geen sprake van is geweest, dat de Heer Elte *zonder betaling* een ontwerp zou maken;

d. dat evengoed aan den Heer Elte als aan den Heer Verschuijl een bedrag van *f* 500.— is aangeboden voor hun bemoeiingen, toen besloten was een openbare prijsvraag te houden;

e. dat de Heer H. P. Berlage Nzn. lid der Jury van den door ons uitgeschreven prijsvraag reeds in April 1912 heeft kennis genomen van bovenstaande feiten, waarmede Z.Ed. volkomen genoegen nam, getuige het feit, dat hij in de Jury zitting nam.

Na deze mededeelingen behoeft het o. i. geen betoog, dat er ook na ons schrijven van 10 December 1912 aan het Bestuur van den Bond waarin een volledige uiteenzetting der feiten werd gegeven, geen sprake van kan zijn van unfaire handelwijze van de zijde des Heeren Elte. Eerder zou ik deze unfairheid bij den Bond willen zoeken.

Hoewel dus reeds verleden jaar door ons Bestuur deze zaak geheel is afgewikkeld, hebben wij voor de goede orde gemeend, een en ander even te moeten uiteenzetten. Voor het vervolg is ook voor ons deze zaak absoluut geëindigd.

JOHN. COUCKE,
Secr. Mij. Ned. Sportpark.

Ons dunkt, bovenstaand betoog geeft volkomen opheldering in deze zaak, waarbij de Heer Elte blijkt onverdiend afgestraft te zijn. Rijst dan niet de vraag, of het wel pas vindt, dergelijke onder bescherming van den Bond uitgesproken veroordeelingen de wereld in te zenden. Zijn die rechtspraken toch al niet gewenscht, nog veel minder op publieke wijze en als het moet dan zijn zij beter geschikt voor besloten kring. Wanneer zij bovendien zoo weinig om het lijf hebben, dan is het verschijnen ervan een hoogst ongewenschte zaak, die bitterheid inplaats van vriendschap onder de vakgenooten doet ontstaan. Ongetwijfeld zal de Bond zich in deze wel nader verklaren en het voor velen onbegrijpelijke, hoe die terechtwijzing kon ontstaan en gerechtvaardigd worden, toelichten. Dat is tenminste een wensch door vele vakgenooten geuit, die daarbij in de toekomst de roede van de Bond de ronde zien doen.

Bij de tekstfiguur.

Het is ons aangenaam als tekstfiguur te kunnen opnemen den gevel van een winkelgebouw, tevens café, gebouwd aan de Kerkstraat te Venlo. Dat geeft ons een kijkje op de meer zuidelijk in gebruik zijnde eenvoudige architectuur. De Heer A. Holten,

Architect te Blerick geeft de navolgende toelichting. De voorgevel heeft eene breedte van 7.50 M., de boogspanning bedraagt 6.20 M. en is van Petit-graniet zoomede de pilasters en archivolte, over den boog, en gebeeldhouwde vrouwenkop. Het metselwerk van den voorgevel bestaat uit roode geperste gevelsteenen. De bovendorpels der ramen ook graniet, zoomede de afdekking pilasters en fronten; de bogen en banden van Crème — verglaasd.

De boog steunt niet tegen de daaraangrenzende huizen — doch is voorzien van een trekanker, welke door de doorloopende pui is bedekt.

Grondbeginselen der beschrijvende meetkunde.

In twee afzonderlijke nette deelen verscheen dezer dagen bij de uitgevers Oosterbaan, le Cointre te Goes de uitgave: »Grondbeginselen der beschrijvende meetkunde«, door E. J. Rothuizen, Directeur van het Bouwkundig-Instituut Nederland, gevestigd te Arnhem. Het eene deel is de tekst, het andere de atlas met figuren. Prijs ƒ 4.50. Op het gebied der meetkunde zag reeds zeer veel het licht: wanneer dus een nieuwe uitgave zich daarbij aansluit, dan komt in de allereerste plaats de vraag, of het praktisch nut heeft voor dezen tijd. Waar nu de schrijver volkomen op de hoogte is omtrent het technisch onderwijs zooals dit thans verlangd wordt, begreep deze, dat zoowel voor de opleiding tot dat onderwijs als voor de beoefening der technische vakken, een geriefelijker handleiding is gevorderd dan de tot heden bestaande. Een leerboek, dat den lezer noopt de theorie als het ware regel voor regel te lezen, te overdenken en de stof te verwerken. Om aan die eisch te voldoen is een hoogst eenvoudige en gemakkelijk te volgen voorstelling vereischt. Dat is de uitgave eigen, die in geregelde volgorde van een zestien-tal hoofdstukken begint met »het doel der beschrijvende meetkunde«, om te eindigen met »het uitvoeren van constructies in scheefhoekige projectie«. Een honderd drie en dertig-tal werkstukken zijn daarbij uitvoerig toegelicht en omschreven, daarbij zijn de figuren daarop betrekking hebbende in een afzonderlijke atlas bijeengebracht en laten deze aan duidelijkheid van voorstelling niets te wenschen over.

Wij hebben hier een boek van blijvende waarde, dat voor de examen-studie menigeen een welkome hulp zal vormen, een boek dat praktisch nut heeft en zich daardoor een langdurig bestaan verzekert. Wij vestigen hierop dus gaarne de aandacht.

Plafondversiering, Prijsvraag.

De prijsvraag van het geïllustreerde Schildersblad, plafondversiering, waarop 86 antwoorden inkwamen, had tot resultaat, dat:

1e prijs verkreeg Motto O van W. J. van Egmond, te Arnhem.
2e „ „ „ Ellips van E. Harden, te Heilo.
3e „ „ „ Insect van N. Wandelee, te Zwolle.
4e „ „ „ N. D. van J. J. van den Steur, te Heemstede.

De beoordeeling geschiedde door de Heeren C. W. Nijhoff en J. L. van Ishoven, beiden te Amsterdam, en W. van Diedenhoven te Blaricum.

Een architecten rijk.

Naar luid heeft de Maatschappij Zorgvliet te 's Gravenhage aanvrage bij den gemeenteraad gedaan om de nieuwe omgeving van het Vredespaleis tot een architecten rijk te bestemmen. Dat wil zeggen de wegen, allen namen te geven van bouwmeesters, hier en in het buitenland die grooten naam hebben gemaakt. Zoo, om bij de Hollanders en Vlamingen te blijven zou men er krijgen: De Jacob van Campenlaan, Het Vredeman de Vriesplein, De Lieven de Keylaan, De Pieter Postlaan en De Hendrik de Keyserlaan.

Het ligt dus in het plan alleen de historie te raadplegen. Zou er nog niet een laantje bij kunnen komen waarbij een onzer meest verdienstelijkste bouwmeesters kon aangesloten worden in de blijvende herinnering. Zoo'n Dr. Cuyperslaantje, hij de nestor van ons allen, de steeds werkzame en die inderdaad zoo veel tot opheffing onzer kunst heeft bijgebracht, verdient die hulde wel om bij Holland's eerste bouwmeesters zoo te worden en te blijven genoemd. Het zou een daad zijn, die hoe uiteenloopend onze richtingen ook moge zijn op bouwkundig gebied, toch van de algemeene waardeering der bouwkundigen zou zeker zijn.

Het Bouwkundig Instituut Nederland.

Wij ontvingen van dit Instituut het nieuwe programma dat een overzicht van het correspondentie-onderwijs geeft. — Hoe dit onderwijs werkt, is reeds afdoend bewezen bij de studie voor de verschillende examens en het resultaat daarbij gebleken. Waar dit zeer ten gunste pleit, kan met des te meer vertrouwen op dit onderwijs gewezen worden, dat tijd bespaart en de leerling veel meer tot zelfstudie aanzet en zelfstandiger maakt. Het nieuwe programma geeft dan ook een duidelijke voorstelling hoe dit onderwijs wordt opgevat en licht dit met tekstfiguren toe. De groote uitbreiding die in ons land dit onderwijs verkregen heeft pleit voor de deugd ervan.

Een drietal toelichtingen speciaal over het verkrijgen van:

diploma *A.* Architect.
„ *B.* Waterbouwkundige.
„ *C.* Gewapend beton-constructeur.

zijn daaraan toegevoegd.

Die belang stelt omtrent dit onderwijs op de hoogte gebracht te worden kan van het Instituut Nederland St. Peterlaan 43, Arnhem, alle bescheiden daarop betrekking hebbende op aanvrage toegezonden krijgen.

Prijsvraag, Noord-Brabantsche boerderijen.

Omtrent het verslag dezer prijsvraag vonden wij het volgende vermeld:

De Jury bestaande uit de Heeren: H. L. Huizinga te Breda, I. A. Klauwers te Teteringen, B. A. H. Lips te 's Hertogenbosch, M. Reijnders te Hoorn, H. Steketee te Wageningen, E. Tonkes Struif te Breda en J. J. Wintermans te Eindhoven geeft daarbij

aan, dat twaalf inzenders dertien ontwerpen inzonden, waarvan geen enkel ter bekroning werd geschikt geacht. De ontwerpen hadden vele ondoelmatigheden in de inrichting, zoowel wat ligging der localiteiten, afmeting of licht betreft, ook voor de opstalling der runderen. Geen enkel ontwerp muntte uit door goedkoopte, integendeel, en wel in verband met de grootte van het daarin uit te oefenen bedrijf. Uiterlijk zagen velen er behagelijk uit, daarbij was het teekenwerk meerendeels goed verzorgd. Omdat de prijsvraag ook de goede zijde had, werden daarom enkele inzenders met een gratificatie beloond. Met hen is men in overleg getreden tot verbetering en vereenvoudiging der ontwerpen, om deze daarna het licht te doen zien. Vier ontwerpen zijn daartoe gekozen. Verslag-Jury, en die ontwerpen zijn voor 50 cents te bekomen bij de Heeren: J. J. Wintermans te Eindhoven en E. Tonkes Struif te Breda, die leden van de Jury waren.

Nationale Bouwkundige Studieprijsvraag.

Onderwerp: School benevens Onderwijzerswoning.

UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING VAN NEDERLANDSCHE BAKSTEENFABRIKANTEN.

Motto's der ingekomen ontwerpen:

N°. 1. Antoinette, — N°. 2. Wichelroede, — N°. 3. Alles baksteen, — N. 4. 2 driehoeken geteekend, — N°. 5. Huis en Tuin, — N°. 6. L en S in cirkel geteekend, — N°. 7. Jeugd, — N°. 8. Ik ga mijns weegs, enz. — N°. 9. Zes, — N°. 0. Studie, — N°. 11. Sljucht en Rjucht, — N°. 12. Het Kind vertegenwoordigt de toekomst, — N°. 13. Nijverheid, — N°. 14. Vredig, — N°. 15. H., — N°. 16. Ambacht, — N°. 17. M. S., — N°. 18. Daksteen, — N°. 19. Cor, — N°. 20. De Eeuw van 't Kind, — N°. 21. Mei, — N°. 22. Sirius, — N°. 23. Studie Me, — N°. 24. T. H en P in elkander geteekend, — N°. 25. Leergraag, — N°. 26. Plutarchus, — N°. 27. Eenvoud en Regelmaat, — N°. 28. Eenvoud, — N°. 29. Zwijger, — N°. 30. Baksteenbouw, — N°. 31. Marie, — N°. 32. Studie, — N°. 33. Utile Dulci, — N°. 34. Mei, — N°. 35. Onze school, — N°. 36. twee driehoeken in cirkel geteekend, — N°. 37. Sine Labor Nihil, — N°. 38. Passe Partout, — N°. 39. 't Kan Verkeeren, — N°. 40. Lente, — N°. 41. G. K., — N°. 42. de Toekomst, — N°. 43. Grijpt als 't Rijpt, — N°. 44. Meo Marte, — N°. 45. Voor het Kind, — N°. 46. Dorpskarakter, — N°. 47. Goed Materiaal, — 48. Studie, — N°. 49. Naambrief, — N°. 50. Tom, — N°. 51. Sch., — N°. 52. Arbeid Verheft, — N°. 53. Zakelijk, — N°. 54. In Mei, — N°. 55. Josephine, — N°. 56. A. B C. — N°. 57. Arbeid, — N°. 58. »En?« — N°. 59. X in cirkel geteekend, — N°. 60. Bloeimaand, — N°. 61. Edi in cirkel geteekend, — N°. 62. Petrus, — N°. 63. Schoolidylle, — N°. 64. Eenvoud, — N°. 65. Mei in cirkel geteekend, — N°. 66. C., N°. 67. V. M. G., — N°. 68. Laat ons voor de Kinderen leven, — N°. 69. Ons Materiaal, — No. 70. Jacoba, — N°. 71. Op 't land, — N°. 72. Rood, — N°. 73. Voor de jeugd, — N°. 74. Truffel in stralen circel geteekend, — N°. 75. Onze baksteen, — N°. 76. Nanno, — N°. 77. Kind, — N°. 78. Spes Patriae, — N°. 79. An, — N°. 80. Steen, — N°. 81. Proeve. — N°. 82. Erlkönig, — N°. 83. Doelmatig en eenvoudig.

ONTWERP VAN EEN LANDHUIS TE MAARSSEN.

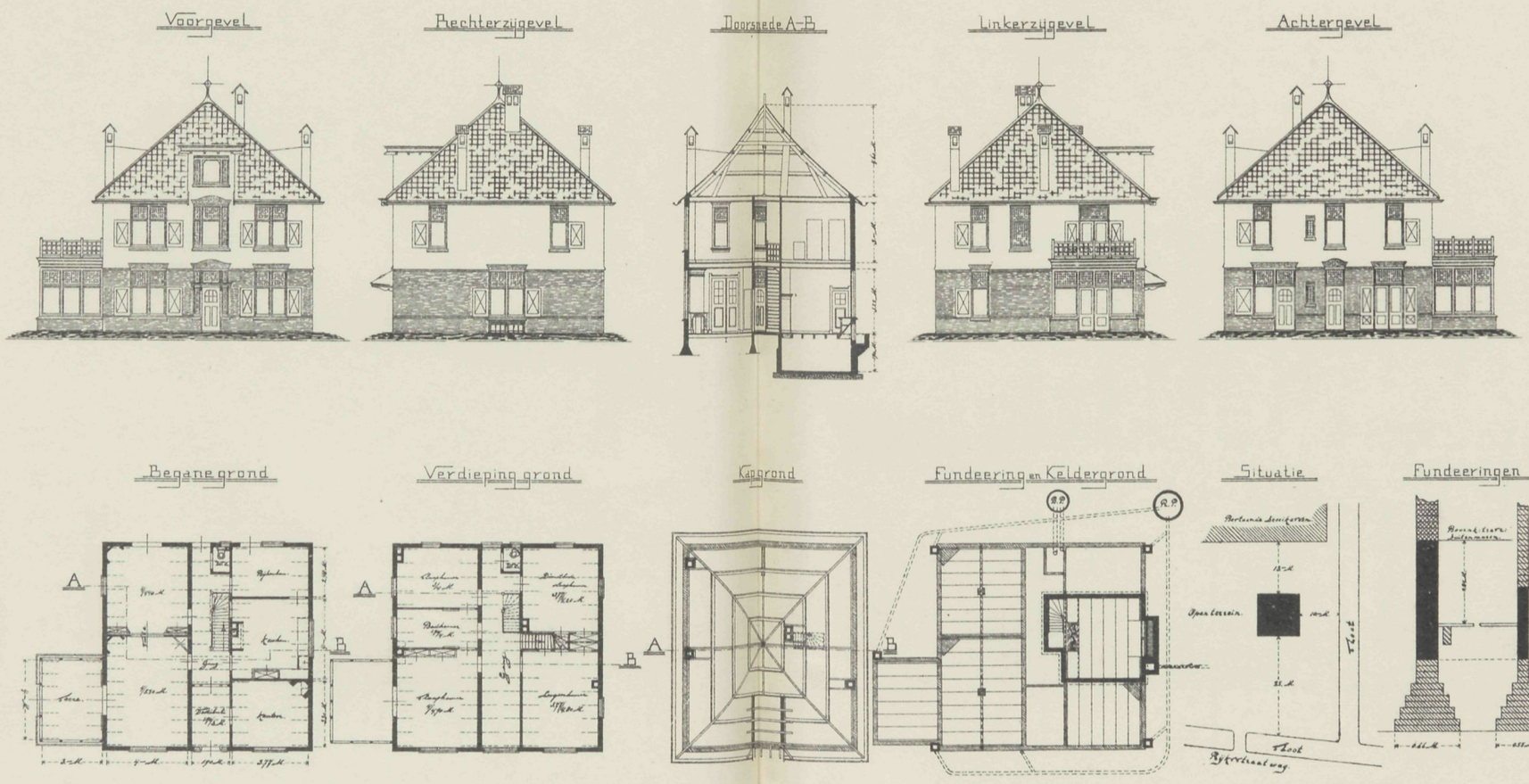

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

3 Juli 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 14.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een heerenhuis,

door M. KUYPER Czn., Bouwmeester.

Dit heerenhuis is gebouwd aan de Hooge Nieuwstraat te 's Gravenhage. Een waardige stille gevel en een ruime gemakkelijke innerlijke verdeeling, vormen tezamen het geheel tot iets verdienstelijks, een voor de bewoning echt gezellige groepeering. Ruime vertrekken, entree, traphal, goed afgesloten verdeeling voor de keuken, wat mogelijk was, omdat de gevels voor- en terzijde aan de straat grenzen, daarbij niet te hoog, slechts eene bovenverdieping, zoo'n huis zou velen passen, en is dan ook bij de goed toegepaste binnenbetimmering niet onbehagelijk. Ter beganen grond zijn spreekkamer, suite, keuken; op de bovenverdieping, studeer-, slaap- en badkamer, en op de zolderverdieping voor het personeel, dat maakt de innerlijke verdeeling uit.

FERD. ENGERS.

Heden 1 Juli kwam een groot aantal vrienden op de Nieuwe Oosterbegraafplaats te Amsterdam bijeen, om Ferd. Engers, oud 59 jaar, de laatste eer te bewijzen. De fraaie eikenhouten kist was bedolven onder de bloemen, die getuigenis gaven, dat daar iemand van ons ging die door zijn talrijke vrienden betreurd werd.

Dat is ook zoo. Ferd. Engers was een man, die, wij zouden haast durven beweren, geen vijanden had, even kalm en goedmoedig als zijn stem en zijn oordeel was, evenzoo was hij zelf met een ieder, en dat vestigde vereering. Werkzaam, altijd bezig, heeft hij in het bouwvak een groote en lang niet gemakkelijke periode meegemaakt. Hij en zijn even verdienstelijken compagnon, den Heer Ubbelohde, deden hun intrede bij de bouwvakken, toen het juist een hoogst critiek tijdperk was voor onderaannemers, en dit

laatste toch is de firma Ferd. Engers, die op het gebied van natuursteenlevering zeker mede bovenaan mag staan. Talrijk zijn de groote gebouwen zoo te Amsterdam als

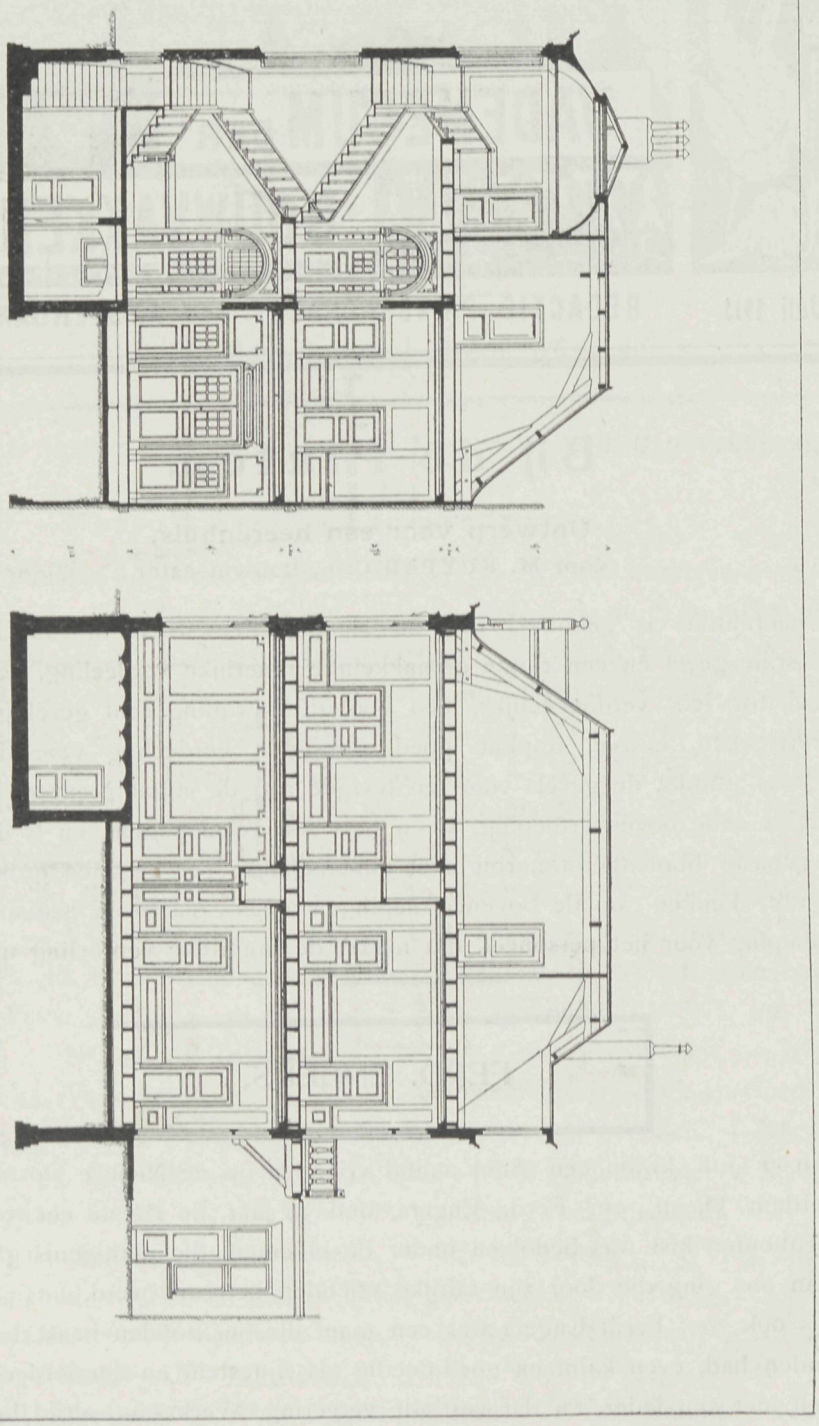

elders, waarbij de geheele steenlevering dikwerf van verschillenden aard bij de firma berustte, en dan liep dat alles steeds goed en geregeld, had een elk vertrouwen wanneer hij Engers aantrof. Zoo heeft hij veel gedaan en te doen gehad, maar bij dit al was de

hoofdzaak de persoonlijke hoedanigheden die daaraan beteekenis gaven. Menigeen zal zich hem herinneren, want velen in het land maakten met de firma kennis, en waar wij het zoo eerlijk gesproken woord bij de grafruimte hooren dat de Heer Ubbelohde uitsprak, ik zie hier niet alleen mijn compagnon, maar mijn besten vriend van mij gaan,

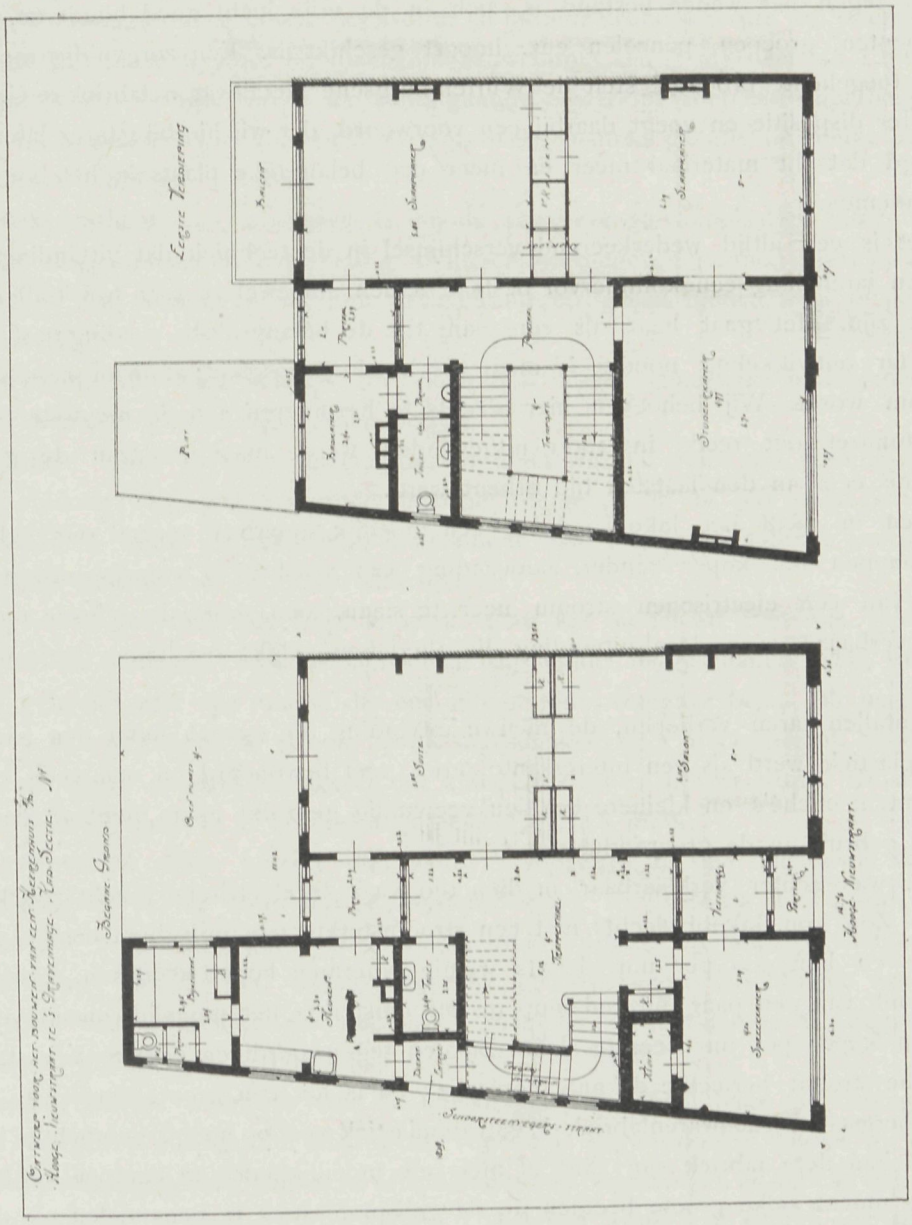

daar vond dit naklank bij velen, die dit onderschrijven en voor wie Engers altijd een vriend is geweest. Het maatschappelijk leven verloor in hem een goede en degelijke kracht, die ten voorbeeld kan gesteld worden.

De galvanoplastiek in de kunst.

Op de internationale Bouwvak tentoonstelling te Leipzig is een keur collectie bijeengebracht dezer kunst, die de aandacht verdient, om de niet alleen kunstvollen

arbeid maar tevens om de hoogst nauwkeurige wijze waarop alles is afgewerkt waardoor de voorwerpen tot werkelijke kunstproducten worden verheven.

Waar nu de galvanoplastiek voor het bouwvak van zoo groot belang is hetzij voor kapiteelen, basementen, vullingen enz., daar heeft het nog bovendien de bizondere waarde dat het tegen het weder bestand is, zich in de vrije lucht goed houdt en dus voor monumenten, groepen, paneelen enz. hoogst geschikt is. Een zorgvuldig met talrijke figuren toegelichte brochure stelt de Wurtemburgsche Metallwaren fabriek te Geislingen-Steige ter dispositie en voegt daarbij een voorwoord, dat wij hierbij gaarne laten volgen, overtuigd dat dit materiaal meer en meer een belangrijke plaats in het bouwvak zal gaan innemen.

Het is een altijd wederkeerend verschijnsel in de techniek dat uitvindingen soms tientallen jaren lang een kommervol bestaan leiden alhoewel ze toch van 't allergrootste gewicht zijn. Het gaat haar als een plant die de belangrijkste voedingsstof mist die voor haar ontwikkeling noodig is maar die krachtig opschiet wanneer deze stof haar eigendom wordt. Wij behoeven hier slechts te herinneren aan de nieuwste bouwstof, het betonijzer dat reeds in 1869 uitgevonden werd, maar waarvan de geweldige beteekenis eerst in den laatsten tijd erkent werd.

Toen in 1838 het Jakobi gelukte een moeilijk smeltbaar metaal met belangrijke eigenschappen n.l. koper zonder aanwending van warmte, in waterige oplossing met behulp van een electrischen stroom neer te slaan, toen stond de geheele technische wereld verbaasd over deze uitvinding die allerlei mogelijke resultaten in de toekomst opende.

Tientallen jaren verliepen, de nieuwe uitvinding die optrad onder den naam, van galvanoplastiek werd als een interessante proef, veel bewonderd en ook voor 't maken van munten, cliché's en kleinere beelden veelvuldig gebruikt maar niemand dacht nog aan een gebruik in de groot-industrie.

Dat was echter verklaarbaar in dien tijd waar de electrische kracht zoo kostbaar was. — Zoo kon Jakobi slechts met een stroomsterkte van misschien eenige ampères arbeiden en kon zoo per uur slechts weinig grammen koper neerslaan, terwijl thans het gebruik van een paar duizend ampères stroomsterkte het mogelijk maakt vele kilogrammen koper per uur neer te slaan. Bij den tegenwoordigen goedkoopen stand der electrische stroom herleefde de galvanoplastiek en is het een groote verdienste van de Wurtembergsche metaalwarenfabriek de galvanoplastiek weer op hoogte gebracht te hebben.

Wel had deze fabriek van 1889 af met vele moeilijkheden te kampen eer het haar gelukken mocht zulke groote beelden in de galvanoplastiek te behandelen als de twee van den beeldhouwer Andersen die thans op de internationale bouwtentoonstelling te Leipzig zijn tentoongesteld.

De werking der galvanoplastiek geschiedt zooals bekend is als volgt: In een vat met een oplossing van kopersulfaat hangt men aan de eene zijde een koperen plaat, aan de andere het voorwerp waarop 't metaal moet neergeslagen worden. De electrische stroom treedt in bij de koperen plaat, de z.g. axode en verlaat de bak bij 't voorwerp de z g. kathode. Laat men de stroom door dan worden de koperdeeltjes door de stroom overgedragen op 't voorwerp en dit zoo met een gelijkmatig laagje koper bedekt.

Men onderscheidt 2 soorten van galvanoplastiek, de z.g. kerngalvanoplastiek en de negatieve galvanoplastiek. De laatste die bestaat uit 't neerslaan van metaal op een vorm naar 't oorspronkelijke beeld gemaakt is verreweg de belangrijkste. Op deze manier worden tegenwoordig kunstwerken als openbare gedenkteekenen, enz. gemaakt daar deze manier met zich brengt onbegrensde levensduur en buitengewone scherpte van weergave.

De kerngalvanoplastiek vindt hoofdzakelijk aanwending om 't afgietsel van 't model laten wij zeggen een beeldje direct na voorafgaande bewerking met een koperlaag te overtrekken. Op dezelfde wijze kunnen kinderschoenen, planten en alle mogelijke voorwerpen verkoperd worden.

De nauwkeurigheid van weergave is bij de negatieve galvanoplastiek zoo uiterst fijn dat zelfs vingerafdrukken nauwkeurig in koper weergegeven kunnen worden. Zoo zijn kunstenaars hun verlangen om hun werk natuurgetrouw in metaal weer te geven volkomen bevredigd.

Zoo eenvoudig dit alles schijnt, zoo doen zich uiterst belangrijke moeilijkheden voor wanneer het zeer groote voorwerpen betreft.

De negatieve vorm die met metaal bedekt moet worden moet aan verschillende voorwaarden voldoen: hij moet het model haarfijn weergeven en uit een massa bestaan die groote vastheid bezit, de chemische inwerkingen van 't kopersulfaat-bad weerstaat en de electrische stroom aan de oppervlakte geleidt:

In 't algemeen gaat men als volgt te werk. Voor het model uit klei, was, gips of een ander geschikt materiaal waar de kunstenaar zijn model in geschapen heeft, wordt een afgietsel gemaakt met een massa die een uiterst fijne weergave bezit. Dit negatief nu wordt in 't bad geplaatst, de stroom wordt ingeschakeld en 't proces begint. Spoedig heeft zich een koper overtreksel afgezet dat aldoor dikker en dikker wordt. De dikte hangt slechts van de tijdduur af en bedraagt gewoonlijk 2.8 m.M.

Is de gewenschte dikte bereikt dan wordt 't voorwerp uit den negatieven vorm genomen. Ciseleeren is bij nauwkeurige modelweergave niet noodig. Het geval kan zich voordoen dat 't model vergroot of verkleind moet worden. Dit laat zich uitstekend bewerkstelligen met behulp van wetenschappelijk geconstrueerde inrichtingen van de Wurtembergsche metaalwarenfabriek. Zoo is 't mogelijk op verkleinde of vergrootte schaal het model getrouw na te bootsen.

De uiterst getrouwe weergave van de galvanoplastiek schept haar een belangrijk gebied op 't weergeven van cultuur historische vondsten. Tegenwoordig vinden wij dan ook in de meeste musea's galvanoplastische afbeeldingen van opgravingen en antieke werken.

Het gebruikelijke metaal is koper, indien 't verlangd wordt kan echter ook zilver aangewend worden.

Het koper wordt als chemisch zuiver koper nedergeslagen en verkrijgt door de invloed der atmosfeer de zoo mooie kleur door oxydatie.

Thans is de galvanoplastiek tegen de grootste moeilijkheden opgewassen, wij wijzen slechts op de vergulde afbeeldingen van de beroemde werken van Ghiberti te Florence.

Eenige werken van de Wurtenbergsche metaalwarenfabriek bevinden zich thans op de internationale bouwtentoonstelling te Leipzig.

Nieuwigheden.

Wij hebben op verschillende nieuwigheden te wijzen.

In de eerste plaats op de belangrijke prijscourant van pompen die de firma Peck & Co. verkrijgbaar heeft gesteld. Men staat verwonderd dat uit dit artikel, om het zoo eens te noemen in de prijscourant-term, zooveel uitgepompt kan worden. 't Is opmerkelijk. Vier en negentig geïllustreerde pagina's, dat zegt wat. De firma geeft in een voorwoord een korte aanduiding van het pompengebied, om daarna de serie in volgorde voorbij te laten trekken. — 't Verdient kennismaking en die is gemakkelijk. Die werkelijk de hulp van een pomp behoeft, raadplege de prijscourant, die een aan de lezer gestelde vragenlijst bevat, welker beantwoording de firma U de geschikste doet aanwijzen, terwijl verder de prijscourant U inlicht welke pomp ge noodig hebt om water te krijgen en ook om water te verdrijven, van de eenvoudigste tot de door stoom in beweging gebrachte soorten. — Daarom zij U de kennisname dezer prijscourant aanbevolen. Peck & Co., Nieuwendijk 74, Amsterdam is een overal bekende.

Dan op het gebied der uitgave.

Amerikaansche reisherinneringen, door H. P. Berlage, uitgave van W. L. & J. Brusse, *f* 1.40 en gebonden *f* 2.—. Dat boek mag niet gemist worden in onze boekerij. 't Is voor de ouderen, die wel eens anders denken dan de schrijver, een genot het te lezen, omdat het aangenaam gesteld is en een blik doet slaan op architectuur-opvattingen die ons in zekeren zin vreemd zijn. Voor de jongeren is het een lezenswaardig geschrift, omdat het den blik zoo verruimt, het oog doet gaan waar de sleur ons anders nooit zou brengen. Daar is zeer veel belangrijks in alles, waarvan wij dienen kennis te nemen, dat al zal navolging van dien Amerikaanschen modernen bouw nu wel niet zoo direct geapprecieerd worden toch ons den weg wijst tot het meer redegevende. Dat is ook des schrijvers ernstig doel altijd geweest, al is het niet zoo gemakkelijk te bereiken en al zijn de eerste uitingen ook niet altijd de gelukkigste geworden. Toch heeft dat streven voor veel een goeden en nieuwen grondslag gelegd. De kennisname van dit boekje zal dat bevestigen en wenschen wij daarom het bij elk vakman aan huis.

Verder verscheen bij den Heer S. L. van Looy, uitgever te Amsterdam, een compleet boek waarvan wij indertijd de eerste aflevering hebben aangekondigd. Het is een beknopt leerboek voor den timmerman door de Heeren H. S Wijker en I. Kaper. De prijs is ingenaaid *f* 3.—, gebonden *f* 3.50. Aantal pagina's 306 Dat is nu eerst een praktisch en nuttig boek. Zoo'n boek vormt de mensch tot timmerman. Want alles wat het vak aanbelangt vindt ge daarin opgenomen en praktisch voorgesteld. Hoe hebben wij zelf in onze jeugd zitten te piekeren, wanneer wij uit Burgerlijke Bouwkunde ramen en deuren moesten leeren afschrijven, kappen uitslaan, trappen opwinkelen enz., 't was soms latijn voor ons, maar dat komt omdat de voorstelling niet eenvoudig genoeg was gedaan. Dat is dit boek eigen, lezende timmert men en dat is den weg, daarom, men heeft hier een blijvend nuttig boek, een boek van waarde. Wilt ge U voor het vak bekwamen? Neemt dat boek bij de Uwe en ge hebt een goede keuze gedaan. Dit is een boek noodig voor die ter bouwkunst willen opgaan en daarbij een praktische houvast willen hebben.

Betondekking.

In den laatsten tijd is dikwerf de vraag opgeworpen, of het ook raadzaam is, betonwerk, wanneer dit voltooid is, van een dekking te voorzien, dat wil zeggen, met een wederbestandige vloeistof te overstrijken Men kwam daarbij echter tot weinig resultaat, wel werd erkend, dat water en zuurstoffen schadelijk inwerken, en wel veel meer dan vermoed wordt, dat openbaart zich dan door de scheurtjes die in beton zich vormen. Men schrijft dat opscheuren ook wel toe aan de zonnehitte, en ongetwijfeld is daar veel grond voor, doch er zijn ook andere oorzaken, zooals ongelijkmatige drooging, daar beton weinig rekbaar is.

Om nu beton duurzamer en tevens rekbaar te maken, voegt men daaraan toe een mengsel, deels uit olie en deels uit teer getrokken. Dat gaf over het geheel voldoening. Het blijkt toch meer en meer, dat alle uit beton saamgestelde werkstukken, als muren, riolen, enz. scheurtjes aanwijzen. Dat zijn dus de openingen waardoor de vernietiging het werkstuk binnendringt, wat moet voorkomen worden, de oppervlakte moet dus gehard worden door een dekking, die gelijktijdig met het opdrogen of verharden van het beton zich daarmede vereenigt.

Het betreft hier geen groote breuken die ontstaan, doordien het materiaal niet voor de draagkracht is berekend of wel door trillingen van den bodem, daarvoor heeft de dekking geen doel, het gaat alleen om de kleine barsten die de schade vormen. Vooral gedurende den winter zijn die barsten schadelijk, dan zet zich daarin vocht, deze bevriest, en het gevolg is, dat de barsten zich vergrooten. Ook het koolzuur werkt schadelijk, dat vooral bij grondwater de hoofdrol vervult, dan lost de kalkhydraat zich op in dubbel koolzure kalk, verspoelt en een krachtlooze massa blijft over. Dat voorkomt een goede dekking. Daarom vooral is het van belang, dat de fabrikanten zich er op toeleggen, geschikte middelen te vinden, waardoor het mogelijk is, door bestrijking aan de betonwerken volkomene uitwendige verharding te verleenen, waardoor lucht, water of wat ook, buiten werking blijft. Reeds zijn er vele middelen daartoe aanbevolen, maar is het resultaat daarvan nog niet voldoende bekend, het is dus wel zaak, dat dit onderwerp aan de orde blijft en de chemische wereld ter bestudeering aanbevolen wordt.

Vredespaleis-Tapijten.

Hieromtrent vinden wij het volgende in het Algemeen Handelsblad meegedeeld.

In de Buitensociëteit te Deventer zijn deze week ten toon gesteld eenige tapijten, bestemd voor het Vredespaleis te Den Haag. Ze vormen het eerste gedeelte van de door het bestuur der Carnegie-stichting aan de Koninklijke Deventer Tapijtfabriek gedane bestelling van tapijtwerk, loopers enz. voor het Vredespaleis.

De zes thans geëxposeerde tapijten zijn inderdaad een keur-collectie. De figuratie ervan is getrokken uit oud-Perzische en oud-Turksche motieven. Deze zijn door den architect van het Vredespaleis, den heer J. A. G. van der Steur, gekozen uit de ontwerpen van de fabriek. De architect was n.l. van oordeel dat bij de — zooals men weten zal, eenvoudige maar hoogst beschaafde — betimmering van zalen en vertrekken oud-Perzische en oud-Turksche motieven behooren, ten einde een goede harmonie te verkrijgen tusschen binnen-architectuur en stoffeering door tapijten.

Van de zes geëxposeerde tapijten is één bestemd voor de groote rechtszaal; het is niet minder dan $15^1/_2$ M. lang en $11^1/_2$ M. breed. Drie-en-twintig personen zijn twee tot drie maanden voortdurend er aan bezig geweest; het enorme stuk heeft een gewicht van 720 K.G.

Oud-Perzisch zijn verder de tapijten, bestemd voor de kleine rechtszaal (10×6.85 M.)

en dat voor de z.g.n. »partijenkamer« der groote rechtszaal (5.50 × 4.25 M.). De oud-Turksche tapijten zullen dienen voor de »partijenkamer« der kleine rechtszaal (5.50 × 4.25 M.), de spreekkamer der groote rechtszaal (4.50 × 4.50 M.) en een ander, niet met name genoemd vertrek (7.50 × 5 M.).

Arsenicum vergiftiging.

In Zweden is deze vergiftiging aan de orde van den dag, vooral naar aanleiding van het feit dat aan een der bureaux van den Rijksdag te Stockholm ruim honderd ambtenaren hierdoor aangetast werden, heeft men de oorzaak gezocht in het zinkwit van Nederlandsch fabrikaat dat bij het beschilderen der kantoorlokalen was gebezigd. In de Rijksdag ter sprake gebracht gaf dit aanleiding tot een voorloopig verbod van invoer van Nederlandsch zinkwit. Naar aanleiding hiervan is door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel aan den Nederlandschen gezant te Stockholm opgedragen het volgende aan de Zweedsche regeering ter kennis te brengen:

1°. dat naar de verklaring van de directie der Maastrichtsche Zinkwit Maatschappij, hare werklieden dagelijks zonder speciale voorzorgen, groote hoeveelheden zinkwit in poedervorm verpakken, zonder dat er zich ooit eenig geval van arsenicum vergiftiging onder deze werklieden heeft voorgedaan;

2°. dat het bovenstaande bevestigd is bij een speciaal onderzoek, ingesteld op last van den Centralen Gezondheidsraad;

3°. dat er in Nederland groote hoeveelheden zinkwit gebruikt worden, zonder dat ooit iets is bekend geworden van eenig geval van arsenicum vergiftiging als gevolg daarvan;

4°. dat er uit Nederland zinkwit in groote hoeveelheden naar alle landen verzonden wordt, zonder dat ooit behalve dan uit Zweden klachten omtrent arsenicum vergiftiging als gevolg van gebruik van Nederlandsche zinkwit zijn vernomen.

Men is dus in Nederland er spoedig op af getrokken om dit oordeel tegen te spreken wat voor onze nijverheid noodig is.

Het blijkt intusschen, naar een mededeeling die wij lezen, door een dokter in Zweden na onderzoek gedaan, dat dat oordeel wel wat voorbarig is geweest, daar hem toch blijkt, dat die vergiftiging zit niet alleen in de verf der wanden maar in alles wat tot de meubileering behoort. Hij heeft voor zich zelf dan ook een woning willen hebben die arsenicum vergiftiging vrij was, maar erkent dat dit nagenoeg niet te verkrijgen is daar alles daaronder begrepen kan worden. Zelfs heeft hij de ervaring opgedaan dat de mensch steeds arsenicum bij zich omdraagt, zoodat volkomene verwijdering aan het onmogelijke zou grenzen. Toch kan door de kleuren keus, die de een meer dan de andere, arsenicum behoeft veel tot beperking gedaan worden.

Nationale Bouwkundige Studieprijsvraag.

Onderwerp: School benevens Onderwijzerswoning.

UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING VAN NEDERLANDSCHE BAKSTEENFABRIKANTEN.

Op deze prijsvraag waarvan de motto's in vorige aflevering zijn ingekomen waren 83 ontwerpen ingekomen. De Jury, bestaande uit de Heeren H. P. Berlage, J. Gratama, L. Zwiers en G. Versteeg, architecten, en Th. M. Ketelaar, oud-schoolopziener kenden de navolgende bekroningen toe aan de daarbij genoemde motto's, V. M. G. *f* 125.—, Plutarchus *f* 125.—, Zes *f* 50.—. Voor de jeugd *f* 50.—, terwijl mede voor publicatie is aanbevolen motto-Petrus.

Ontwerp voor het bouwen van een Heerenhuis t/d
Hooge Nieuwstraat te 's Gravenhage Kad. Sectie E N° 754. 755.

Voorgevel.

Zijgevel.

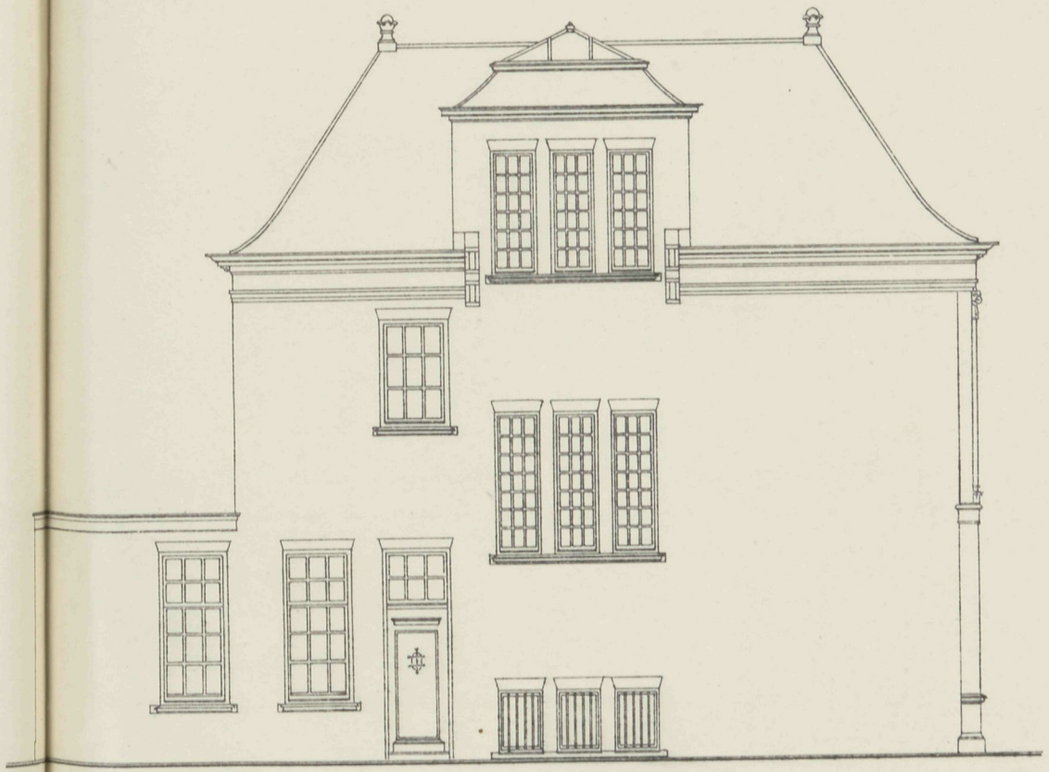

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

17 Juli 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 15.

Bij de Platen.

Vereenigingsgebouw te 's Gravenhage,

door P. C. ELSEVIER en F. L. VAN HOUTE, Bouwmeesters.

Van een goed gedachten voorgevel die voldoet, en een geriefelijk ingedeeld plan is dit ontwerp voorzien.

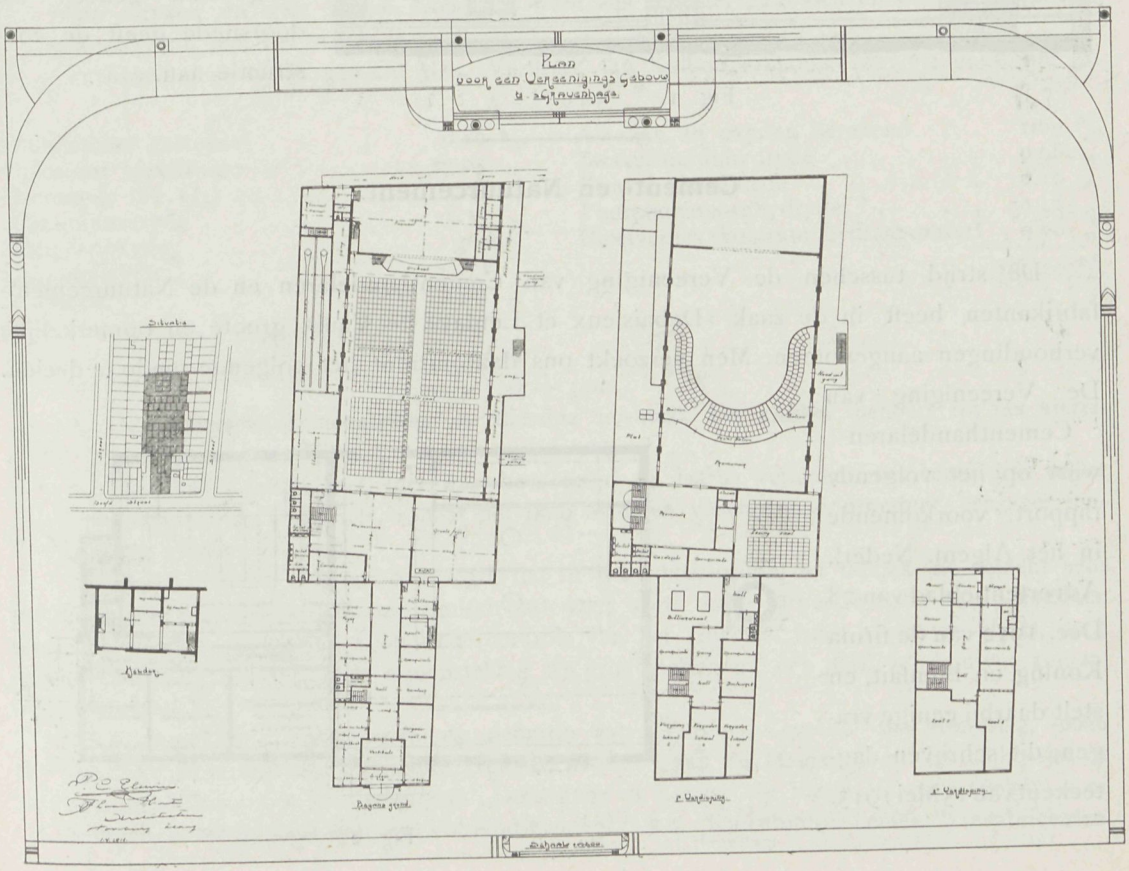

Ter beganen grond: entree, vestibule, ruimen gang en ter wederzijden van dien gang rechts vergaderzaal, kantoor, spoelkamer, buffetkamer, linksch lees- en schrijfzaal, kleine foyer en daarachter promenoir en groote foyer, groote zaal en kegelbaan, op de 1ste verdieping drie vergaderzalen, bestuurskamer, billardzaal, lezingzaal en verder promenoir, op de 2de verdieping twee vergaderzalen en voor het overige woning, maken het geheele ontwerp uit.

Bij de tekstfiguren.

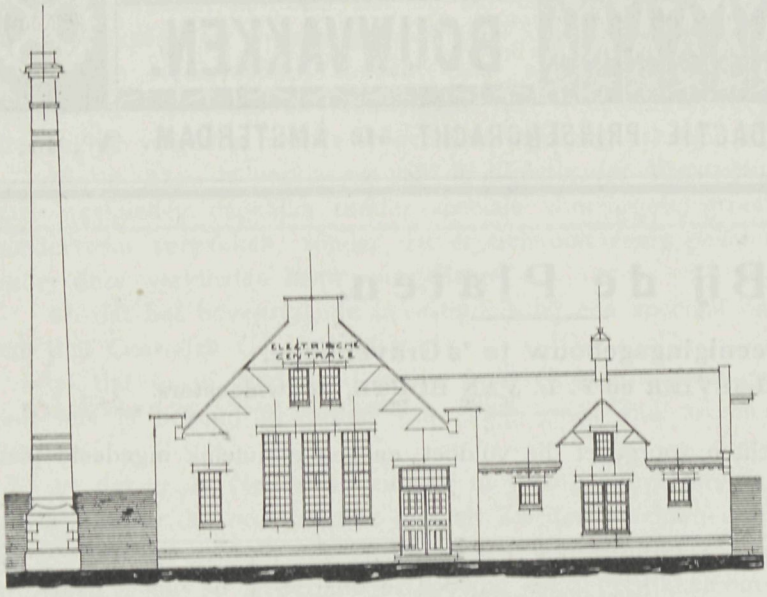

Fig. 1.

De vier tekstfiguren vormen het gebouw eener electrische centrale gebouwd door den bouwmeester J. Kortlang te Ermelo. Het plan bestaat uit ketelhuis, daarnaast ruimten voor hoog en laag spanning, machinehal, kantoor en afdeeling electrische werken. De gevels zooals voor- en zijgevel doen zien, vormen een aangenaam geheel. De doorsnede geeft de constructie aan.

Cement- en Natuurcement.

De strijd tusschen de Vereeniging van Cementhandelaren en de Natuurcementfabrikanten heeft in de zaak »Debaisieux et Lemay« te Vaulx groote en opmerkelijke verhoudingen aangenomen. Men verzoekt ons daaromtrent het volgende mede te deelen.

De Vereeniging van Cementhandelaren wijst op het volgende rapport, voorkomende in het Algem. Nederl. Advertentieblad van 28 Dec. 1912 van de firma Koning en Bienfait, en stelt daarbij eenige vragen, dit schrijven dagteekent van 15 Mei 1913.

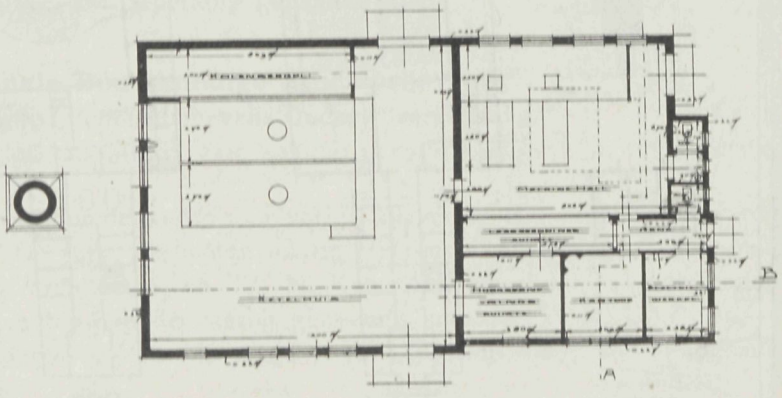

Fig. 2.

ETABLISSEMENTS „DEBAISIEUX ET LEMAY", VAULX S/ESCAUT (BELGIQUE).

Amsterdam, 13 Nov. 1912.

Op verzoek van de Etablissement s„Debaisieux et Lemay", Vaulx s/Escaut (Belgique) hebben ondergeteekenden op 17 October 1912, persoonlijk een onderzoek ingesteld naar den aard van het bedrijf der cementfabricage in deze fabriek uitgeoefend, ten einde de overtuiging te erlangen of genoemde firma met behulp van de haar ten dienste staande fabrieksinrichting in staat is een product af te leveren, hetwelk op den naam „Portland-cement" (z.g n. „Kunstmatige Cement") aanspraak kan maken. Bij dit onderzoek is ons het volgende gebleken:

Mergels van wisselende samenstelling worden in een bepaalde gewichtverhouding voetstoots in continu werkende kalkovens tot hydraulische kalk gebrand.

Een deel van het gebrand product wordt gebluscht en alsdan fijngemalen in een kogelmolen tot een fijn poeder, onder toevoeging van een weinig geroosterde pyriet, teneinde het ijzeroxydgehalte van het ruwmeel te verhoogen.

Het poeder wordt op de gebruikelijke wijze tot klinkersteenen gevormd en geperst, welke steenen, krachtens hunne hydraulische eigenschappen, verharden tot een harde steen.

Deze steenen worden na drooging in vertikale ovens: Systeem „Candlot", continu gebrand tot klinker. De klinker, welke aan het benedeneinde de ovens verlaat, heeft voor het grootste deel de blauwgrijze kleur van normalen cementklinker. Ongare stukken, z.g.n. „Schwachbrand" komen voor, gelijk in elk product van een staanden cementoven. Wij hebben kunnen vaststellen, dat het productievermogen ongeveer 150 ton per 24 uren bedraagt.

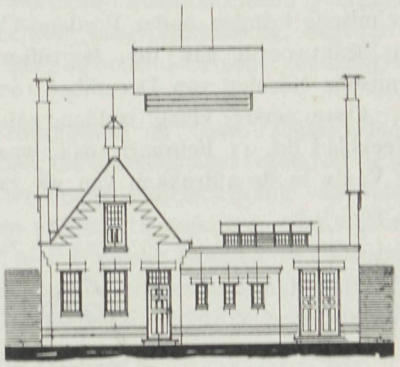

Fig. 3.

De klinker is op de breuk eenigermate gelaagd van bouw, vertoont plaatselijk enkele witte stippen en gele zones. Door ons werd een monster genomen en in onze inrichting geanalyseerd, met het volgende resultaat:

Absoluut soortelijk gewicht 3.14. Verbruik aan Kaliumpermanganaat: 6 4 m.gr. per gr.

Analyse.

Onoplosbaar gesteente	0.16 %	Alkaliën als oxyden berekend	1.69 %
Oplosbaar kiezelzuur	23.05 „	Zwavelzuuranhydryde	0 98 „
IJzeroxyde (Fe. O3)	3 00 „	Zwavel als sulfiede	0.10 „
Aluminiumoxyde	5.35 „	Phosphorzuuranhydryde	0 12 „
Mangaanoxyde	geen	Gloeiverlies (koolzuur hydraat-water)	0 00 „
Calciumoxyde	63.71 „		100.10 %
Magnesia	1.94 „		

Uit deze cijfers volgt:

a. Hydraulische Medulus: $\frac{63.71}{23.05 + 5.35 + 3.00} = 2.03$

b. De chemische samenstelling is alleszins normaal. De klinker behoort tot het kiezelzuurrijke type.

De klinker wordt heet, met waterbevochtigd en daarna vermalen met eenig gips onder luchtafzuiging met separator, zoodat het door afzuigen verkregen eindproduct, een zeer fijnkorrelige cement voorstelt.

Voorts hebben wij ons overtuigd, dat in het laboratorium der fabriek, de cement eens per etmaal aan een controleerend mechanisch onderzoek wordt onderworpen, waarbij de proefstukken machinaal worden ingeslagen. Chemische controle van het ruwmeel vindt af en toe plaats, doch minder veelvuldig, aangezien de samenstelling der grondstoffen uit den aard van hun voorkomen, weinig afwisselt.

Conclusie. Neemt men de definitie van „Portland-Cement" ten grondslag, zooals deze is neergelegd in de Nieuwe Duitsche Normen van 16 Maart 1910, dan blijkt, dat de bedrijfsinstallatie der Etablissements „Debaisieux et Lemay" te Vaulx s/Escaut (België) er op is ingericht en in staat stelt, een Portland-Cement (z.g.n. „Kunstmatige cement") te fabriceeren,

welke voldoet aan de eischen van bovenstaande definitie; en zulks om de volgende redenen:

a. de hydraulische modulus van den klinker is grooter dan 1.7;

b. de grondstoffen worden fijngemalen en innig gemengd;

c. zij worden tot sinterens toe gebrand (kleur en soortelijk gewicht van den klinker (3.10) bewijzen zulks);

d. de klinker bevat minder dan 5% magnesia en het gehalte aan zwavelzuuranhydryde ad 0.98% veroorlooft een gipstoeslag van ten hoogste 3%, zonder dat het gehalte aan zwavelzuuranhydryde in de cement boven het toegelaten maximum ad 2.5 stijgt.

Proefstation voor Bouwmaterialen en Bureau voor Chemisch Onderzoek:

(was get.): Koning en Bienfait.

Naar aanleiding van dat rapport vroegen wij U met ons schrijven dd. 28 Februari j.l., of de inhoud daarvan in elk opzicht overeenstemt met het origineele rapport, dat U hebt uitgebracht. Verder verzochten wij U om eene bevestiging, dat onze opvatting juist is, n.l. dat men in technische kringen onder Portland-Cement (kunstmatige Portland-Cement) verstaat een product, dat beantwoordt aan de „Begriffserklärung" „Begründung en „Erläuterung", zooals deze in de Duitsche Normen van December 1900 resp. 16 Maart 1910 zijn opgenomen.

Onze eerste vraag stelden wij U naar aanleiding van uwe advertentie in het Bouwkundig Weekblad dd. 11 Februari 1911, waarin U vermeld dat de Etablissements Debaisieux et Lemay te Vaulx in de afdrukken van uw rapport No. 23739 zinsneden hebben ingelascht.

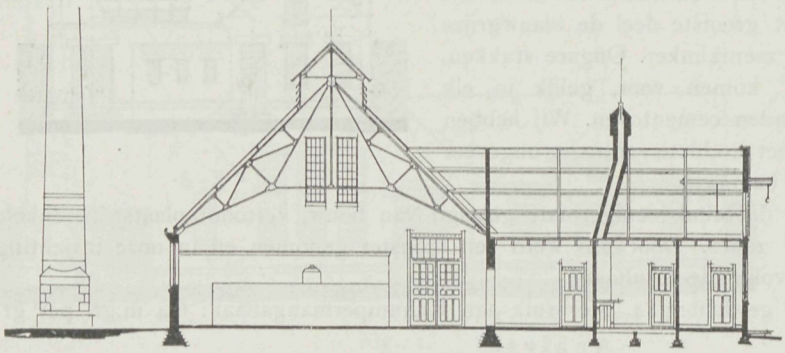

Fig. 4.

Op genoemden brief ontvingen wij uw schrijven dd. 5 Maart j.l., waarmede U ons meldt, dat het gepubliceerde rapport geheel overeenstemt met het origineele rapport en bevestigt u ons verder als uwe opvatting, resp. die van technische kringen, dat de Portland-Cement alleen toekomt aan een product, hetwelk beantwoordt aan de „Begriffserklärung" der „Duitsche Normen enz." van 16 Maart 1910 en aan de daarbij gevoegde „Begründung und Erläuterung".

Vervolgens werd uw rapport naar het Königliches Material Prüfungsamt te Gross-Lichterfelde opgezonden, met verzoek om beantwoording o.a. van de vraag: „Ist ein solcher Cement kunstlichter Portland-Cement im Sinne der Deutschen Normen vom Dezember 1909?" — Het is bekend, dat onder de Duitsche Normen van December 1909 en die van 16 Maart 1910 dezelfde worden verstaan, en het antwoord op deze vraag luidde als volgt:

„Das Material ist kein Portland-Zement im Sinne der Deutschen Normen.

Die Begriffserklärung für Portland-Zement in den Deutschen Normen fordert Feinzerkleinerung und innige Mischung der Rohstoffe, Brennen bis mindestens zur Sinterung und Fein mahlen. Dabei ist nach dem Wortlaut der Begriffserklärung und nach Absatz I der „Begründung und Erläuterung" feinstes Mahlen und Schlammen und inniges Mischen der Gesamtrohstoffe unter ständiger chemischer Kontrolle vorgeschrieben.

Nach dem mitgeteilten Verfahren werden indessen Mergelsteine von wechselnder Zusammensetzung ohne Aufbereitung unmittelbar im Kalkofen gebrannt.

Ein Teil dieses gebrannten Erzeugnisses wird gelöscht und gemahlen, wobei gerösteter Pyrit sugesetzt wird. Was mit dem anderen Teil der gebrannten Mergelsteine geschieht, ist nicht angegeben.

Der gelöschte Kalk wird zu Klinkersteinen geformt und soll erhärten. Von einer vorangegangenen Mischung, geschweige denn von einer innigen Mischung oder ständigen chemischen Kontrole ist nicht die Rede. Es fehlen also die in den Deutschen Normen geforderten Voraussetzungen:

1. der vorangegangenen feinsten Zerkleinerung der Rohstoffe;
2. der innigsten Mischung dieser Stoffe und;
3. der ständigen chemischen Kontrolle, die in einer ordnungsmässig geleiteten Portland-zementfabrik täglich mehrere Male einzetzen muss.

Hiermach sind die wesentlichen Grundbedingungen für die genügende Aufbereitung der Rohstoffe und für die Gewinnung eines gleichmässigen Erzeugnisses nicht erfüllt.

Daarna werd dezelfde vraag gesteld aan Professor J. A. van der Kloes te Delft, die daarop het volgende antwoordde:

„In antwoord op de vraag in zake het Cement uit de fabriek van Debaisieux et Lemay te Vaulx aan de Schelde in België, gedaan in Uw brief van gisteren, diene, dat het mij, afgescheiden van eenig oordeel over de hoedanigheid van dit Cement, voorkomt, dat de beschrijving van de wijze van bereiding mij bij Uw brief van 27 Februari j.l. en nu weer opnieuw toegezonden, zoozeer afwijkt van hetgeen in Portland-Cementfabrieken gebruikelijk is, dat het genoemde Cement naar de letter der toelichting (Begriffserklärung, Begründung und Erläuterung) der Duitsche Normen van 1909 geen Portland-Cement genoemd mag worden".

U ziet dus, dat zoowel het Königliches Material-Prüfungsamt te Gross-Lichterfelde, als Professor J. A. van der Kloes te Delft eene opvatting hebben, die lijnrecht staat tegenover de uwe.

Bij de bereiding van Portland-Cement (tegenwoordig ter betere onderscheiding van natuur-cement „Kunst-Portland-Cement" genaamd) dienen, om een product te verkrijgen, dat volkomen aan de „Begriffserklärung, Begründung und Erläuterung" der Duitsche Normen van December 1909 resp. 16 Maart 1910 en in het bijzonder aan den daarin voorgeschreven hydraulischen modulus, het *fijnste* malen, het *innigste* mengen en de chemische controle beantwoordt, in hoofdzaak de volgende voorwaarden in acht te worden genomen:

1. Eene juiste keuze der grondstoffen.
2. Het fijnmalen der grondstoffen in afgepaste verhoudingen tot *uiterste* fijnheid.
3. Het mengen der grondstoffen tot *één homogeen (innigst gemengd) ruwmeel.*
4. Het — gaande de fabricatie — controleeren van het ruwmeel, ten opzichte van zijne chemische samenstelling.
5. Het corrigeeren van het ruwmeel, wanneer daaraan hetzij leem of kalk ontbreekt.
6. Het namengen van het ruwmeel bij groote hoeveelheden in daartoe speciaal ingerichte mengsilo's.
7. Het opnieuw controleeren van het ruwmeel, ten opzichte van zijne chemische samenstelling.
8. Het branden tot sinterens toe.
9. Het malen onder toevoeging van gips tot poederfijnheid.

Ten opzichte van de voorwaarde sub 1 merken wij op, dat de mergels, welke de Etablissements Debaisieux et Lemay gebruiken, volgens Uw rapport van wisselende samenstelling zijn. Hieruit volgt dus, dat ten minste twee soorten mergels worden gebruikt, waarvan de eene meer kalk bevat dan de andere. Zij kunnen derhalve in geen geval worden beschouwd als ééne soort mergel, die op zich zelve reeds eene dusdanige samenstelling bezit, dat de innigste menging, d. w. z. de menging tot één homogeen ruwmeel, achterwege kan blijven (zie de Begründung und Erläuterung, behoorende bij de Begriffserklärung von Portland-Cement).

Om de voorwaarde sub 2 te bereiken, branden de Etablissements Debaisieux et Lemay de grondstoffen eerst tot hydraulische kalk, waarna deze wordt gebluscht en fijngemalen. Ofschoon deze methode in de Portland-Cement-Industrie weinig wordt toegepast, geven wij toe, dat men dien weg kan volgen. Ook nemen wij gaarne aan, dat de mergels van wisselende samenstelling in eene bepaalde gewichtsverhouding worden gebrand. Daar elke der 2 mergels op zich zelve weer eene wisselende samenstelling vertoonen, kan natuurlijk het op die wijze verkregen product eveneens niet anders dan een wisselende samenstelling bezitten.

Het is dus absoluut noodzakelijk, dat de bewerking sub 3 *conscientieus* worde opgevat, d.w.z. dat eene *innigste* menging plaats vindt.

Uit het fijnmalen in een kogelmolen, onder toevoeging van een weinig pyriet, volgt echter geenszins, dat inderdaad eene innigste menging der grondstoffen is verkregen. Om deze te verkrijgen is het noodig dat eene namenging van het ruwmeel bij groote hoeveelheden plaats

vindt in de daartoe sub 6 bedoelde speciaal ingerichte mengsilo's. Deze namenging nu vindt bij de Etablissements Debaisieux et Lemay in 't geheel niet plaats, want nadat de grondstoffen in den kogelmolen zijn fijngemalen, worden zij — volgens Uw rapport — onmiddellijk tot klinkersteenen geperst. Een der belangrijkste factoren wordt dus hier eenvoudig over het hoofd gezien.

Verder merken wij op, dat de controle, bedoeld sub 4 en het corrigeeren, bedoeld sub 5, eveneens worden verwaarloosd. U zegt in Uw rapport, dat de chemische controle van het ruwmeel *af en toe* plaats vindt, doch *minder volledig* dan het mechanisch onderzoek, dat ééns per etmaal geschiedt, en als het ware als eene verontschuldiging voegt u daar aan toe, „aangezien de samenstelling der grondstoffen uit den aard van hun voorkomen weinig afwisselt". Houdt u ons ten goede, wanneer wij hier onder uwe aandacht brengen, dat men den grondstoffen niet van buiten kan aanzien, of hunne samenstelling al dan niet de juiste is. Daartoe moet er worden geanalyseerd. Eene dergelijke veronachtzaming kan dan ook o. i. niet worden gelijk gesteld met eene controle.

Onder eene controle kan niet anders dan een *systematisch* onderzoek worden verstaan. Het is dan ook in de Portland-Cementindustrie usance, dat, gaande de fabricatie, uit het ruwmeel *stelselmatig* monsters worden afgezonderd, die elk uur ten opzichte van hunne chemische samenstelling worden onderzocht. Voldoet deze samenstelling niet, dan wordt het ruwmeel gecorrigeerd, door toevoeging van het daaraan ontbrekende. Ook van eene corrigeering van het ruwmeel blijkt niets uit Uw rapport.

Uit de nalatigheid in de controle bij de Etablissements Debaisieux et Lemay volgt overigens, dat eene onvoldoende samenstelling meestal eerst wordt ontdekt, nadat het ruwmeel reeds tot klinkers is geperst en tot Cement is gebrand, dus b.v. te laat, om — wanneer blijkt, dat hetzelve te veel kalk bevat — van het product in kwestie alsnog een volumebestendig Cement te maken.

Het sub 8 genoemde branden tot sinterens toe en het sub 9 genoemde fijnmalen kan daarna ten slotte nog zoo goed geschieden, doch een Portland-Cement heeft men niet verkregen, als gevolg van de verwaarloozing welke in deze wijze van fabricatie ten opzichte van de „Begriffserklärung, Begründung und Erläuterung" der Duitsche Normen heeft plaats gevonden.

Wij sluiten ons daarom bij de beoordeeling van het Königliches Material-Prüfungsambt te Gross-Lichterfelde en van Professor J. A. van der Kloes te Delft aan, dat een dergelijk product niet kan worden beschouwd als Portland-Cement (Kunst-Portland-Cement).

Overigens verzoeken wij u beleefd er nota van te nemen, dat wij ons het recht voorbehouden, dezen brief en uw eventueel antwoord daarop te publiceeren en verblijven

Hoogachtend,

Vereeniging van Cement-Handelaren,
N. Mees, *Voorzitter*.
J. A. v. Wijngaarden, *Secretaris*.
J. Slicher, *Penningmeester*.

Prijsvraag Dorpsschool, uitgeschreven door de Ned. Vereeniging van Baksteenfabrikanten.

Als de ontwerpers van de in deze prijsvraag beloonde projecten hebben zich bekend gesteld de volgende Architecten:

Motto »V. M. G.«: J. D. Havermans, te Rotterdam.

Motto »Plutarchus«: Philippus J. Hamers, te Watergraafsmeer.

Motto »Zes«: Jhr. I. A. Graafland en G. A. G. van Andel, te Haarlem.

Motto »Voor de Jeugd«: J. F. Repko Rzn., te Amsterdam.

De plaats en datum der openbare tentoonstelling van de ontwerpen op deze prijsvraag ingekomen, zal nader worden bekend gemaakt.

Op verzoek laten wij hierbij volgen het Jury-rapport.

Op deze studieprijsvraag zijn ingekomen 83 antwoorden, meerendeels met 5, de overige met 6 teekeningen, allen vergezeld van een memorie van toelichting.

Deze groote hoeveelheid studiemateriaal toont aan, dat er veel liefhebberij voor deze prijsvraag geweest is, en dat de Vereeniging van Nederlandsche Baksteenenfabrikanten vele deelnemers de gewaardeerde gelegenheid heeft geboden om hunne denkbeelden op papier te brengen.

Studieprijsvragen als dezen kunnen daarom gerekend worden onder de zeer werkzame middelen tot verheffing van de bouwkunst; deze verdienste is er onafscheidelijk aan verbonden, ook wanneer, zooals bij deze studieprijsvraag het geval is, geen der inzenders er in slaagt een in alle opzichten bevredigende oplossing van het vraagstuk aan de hand te doen.

Dit te motiveeren kan vrijwel overbodig geacht worden. Immers, welk een prachtige gelegenheid wordt hier aan serieuze jonge krachten geboden, hun talent te beproeven!

Welk een verscheidenheid aan oplossingen, alleen reeds wat den plattegrond betreft, is mogelijk gebleken!

Bij de eerste schifting wilde de Jury trachten na te gaan, tot hoeveel typen de plattegronden waren terug te brengen; het bleek haar echter, dat zoo velerlei oplossingen gegeven waren, dat van een nadere indeeling op dien grondslag moest worden afgezien.

Van de 83 antwoorden kwamen voor een nadere bestudeering in aanmerking de navolgende acht ontwerpen:

motto's: Plutarchus, V. M. G., Zes, Voor de jeugd, Edi, Baksteen, Jacoba, Petrus.

Bij een meer ernstige beschouwing bleek, dat geen der ingezonden ontwerpen in alle opzichten de Jury kon bevredigen, hetgeen zij zeer betreurde, omdat eenige ontwerpen inderdaad van talent getuigden.

„Baksteen", „Jacoba" en „Edi" vielen uit; „Baksteen" en „Jacoba" omdat zij een oplossing aan de hand deden, die de Jury voor een dorpsschool niet gewenscht voorkwam; „Edi", een school met een verdieping, leidt tot een te aanzienlijke hoogte-ontwikkeling, terwijl de geheele opvatting te weelderig is.

„Baksteen" is te groot van opzet; vooral de onnoodige torenbouw valt buiten het kader van een dorpsschool. De architectonische opvatting van dit plan werd door de Jury echter lang niet onverdienstelijk gevonden.

De inzending onder het motto „Jacoba" werd niet belangrijk genoeg geoordeeld; de ontwerper heeft iets geleverd, dat te weinig van het gewone type afwijkt; het gymnastieklokaal is te klein en de speelplaats ongunstig gelegen.

Nu bleven vijf ontwerpen over, die, elk op zich zelf beschouwd, in meerdere of mindere mate gelukkige oplossingen vertoonden.

Motto V. M. G. Dit ontwerp verdient om zijn goede architectonische oplossingen op den voorgrond geschoven te worden. De massawerking en de hoofdverhoudingen zijn gelukkig. Ook de plaatsing en de vormen der ramen getuigen van talent, terwijl de architectuur een goed baksteenkarakter vertoont. Op zakelijke wijze is in dit ontwerp het begrip „dorpsschool" uitgedrukt. De groepeering der gebouwen op het terrein is goed. De speelplaats, onmiddellijk grenzende aan 4 leslokalen, is echter niet gunstig gelegen. De groote en hooge daken zullen in een dorp en in het landschap goed voldoen. De overdekte speelplaatsen vormen een aardig gevonden en fraaien overgang tusschen de verschillende gebouwen.

Deze inzending kon echter niet voor bekroning in aanmerking komen, omdat de planindeeling niet geheel in orde is. Door het ontbreken van een doorgaande gang tusschen de leslokalen kunnen de leerlingen niet binnenshuis het gymnastieklokaal bereiken. Ook is het een fout bij deze planindeeling, dat er bij brandgevaar slechts één uitgang is. Door evenwel vorengenoemde gang te projecteeren, 't geen in dit plan gemakkelijk uitvoerbaar is, is aan deze bezwaren te gemoet te komen. De raamhoogte in de leslokalen is in strijd met de Koninklijke Besluiten, aangezien de hoogte onder de borstwering der ramen bedraagt 1.50 M. en dit als maximum mag zijn 1.25 M.

Het plan der woning is doelmatig.

Motto „Plutarchus". Tot het nu volgende plan voelde de Jury zich aanvankelijk het meest aangetrokken. De ontwerper heeft zich met veel liefde in het onderwerp ingewerkt en het geheel is met smaak voorgedragen. Echter kon deze inzending niet voor een bekroning in aanmerking komen, en wel op grond van de navolgende overwegingen.

De verdiensten van dit ontwerp moeten in hoofdzaak in de goede planindeeling worden gezocht; echter wordt een hoekingang niet doelmatig geacht. De architectuur, al moge zij een fijnvoelenden geest verraden, is voor een dorpsschool te weidsch. Ook is in de architectuur de hoekingang niet tot een rijpe oplossing gekomen.

Evenals vele ontwerpen heeft ook dit ontwerp het gebrek, dat de onderwijzerswoning te royaal is opgevat.

Het plan en de ligging der school zijn doelmatig en voldoen, wat de algemeene inrichting betreft, van alle ontwerpen het best aan de eischen, die aan een modern schoolgebouw moeten worden gesteld. Zéér practisch is het gymnastieklokaal ingericht, dat, van bioscoopinrichting voorzien, geheel afzonderlijk van het schoolgebouw kan worden in gebruik genomen. De open en overdekte speelplaatsen, gelegen aan de achterzijde der gebouwen, zijn niet hinderlijk voor de lessen.

Bezwaren zijn in te brengen tegen de ligging van drie lokalen vlak op het zuiden, hoewel dit niet als een hoofdbezwaar kan gelden. De radiatoren in de leslokalen zijn verkeerd aangebracht,

terwijl de Jury niet overtuigd is van het nut van het tegen den achterwand der lokalen geprojecteerde luchtkanaal. Zij meent, dat dit doellooze object de lokalen noodeloos zal ontsieren.

Motto „Zes". Het ontwerp vertoont een simpele baksteen-architeetuur, die aan het gestelde doel beantwoordt. Deze architectuur verheft zich echter niet veel boven het alledaagsche.

De houten lateien boven enkele ramen en deuren waren beter door rollagen of bogen te vervangen, waardoor het gevel-ontwerp veel zou winnen.

De plattegrond is beknopt en doelmatig. Aan de bij de wet gestelde eischen is voldaan. Op de zijgang langs de twee rechts gelegen lokalen is niet gemakkelijk toezicht te houden.

De speelplaats heeft hetzelfde gebrek als die van het motto „V. M. G."

De woning is niet ondoelmatig, doch te royaal voor het doel.

„Voor de Jeugd" geeft een plan, dat gemakkelijk te overzien is; voor een dorpsschool echter te kostbaar. De lokalen zijn ter weerszijden van de gang geprojecteerd; dit leidt tot een kapoplossing van te groote verhouding en te groote ruimte-omsluiting. Wel is van die ruimte partij getrokken door, wat bij geen der overige plannen het geval is, op de verdieping een cantine onder te brengen; een niet onaardig denkbeeld, juist in een dorpsschool, waar de kinderen vaak in de middaguren moeten overblijven, maar waarvan de uitvoering te groote uitgaven zou veroorzaken. De gevel aan de speelplaatszijde toont dit duidelijk aan; hier blijkt, hoe ver de ontwerper afgedwaald is van zijn doel: het ontwerpen van een dorpsschool. De onderwijzerswoning is beknopt en passend voor de bestemming.

De Jury wil nog wijzen op het geveldétail, waaruit blijkt, dat de ontwerper gestreefd heeft naar zekere verrijking.

Na deze vier inzendingen ten opzichte van elkaar te hebben vergeleken, oordeelde de jury, dat de twee eerste „V. M. G." en „Plutarchus", op een gelijke belooning aanspraak kunnen maken. Zij heeft daarom elk *f* 125 — toegekend. Ook „Zes" en „Voor de Jeugd" wenscht zij een gelijk bedrag toe te kennen, en wel van *f* 50.—.

Nog blijft te bespreken de inzending, motto „Petrus". De ontwerper van dit plan heeft gezocht naar een oplossing wars van alle conventie, en is daarin ontegenzeglijk geslaagd. Een andere vraag is het, of hetgeen hij hier aanbiedt rijp en voor uitvoering vatbaar is. De Jury meent dat te mogen betwijfelen. Het gebouw maakt eenigszins een sprookjesachtigen indruk, gelijk ook de bedoeling van den ontwerper is. De Jury meent, dat, wanneer de ontwerper tot rijpere ontwikkeling zal zijn gekomen, wellicht nog verdienstelijke ontwerpen van hem verwacht kunnen worden. De Jury waardeert het, dat de ontwerper tracht te ontkomen aan het conventioneele en het alledaagsche, en iets wil geven, dat meer stemmingsvol is en vooral tot het kind spreekt.

Wanneer dit project eens zou worden uitgevoerd, zouden enkele „vreemdigheden" gewijzigd moeten worden, zooals de ongemotiveerde verdeeling der raamroeden in de vensters: een degelijke *bouwkundige* revisie van enkele belangrijke onderdeelen, die weinig rationeel zijn en niet voldoende baksteenbouw te zien geven, zou noodig zijn.

De Jury oordeelde, dat dit plan een geheel aparte plaats onder de inzendingen inneemt, te weinig reëel en nog te onrijp is, en achtte, mede op grond van het hierboven aangevoerde, geen termen aanwezig tot belooning van dit plan.

Een reproductie van dit plan achtte de Jury echter wel gewenscht.

De gronden, waarop de Jury kwam tot hare voorstellen, geven eenstemmig haar oordeel weer.

Zij wenscht dit verslag te besluiten, met dank te brengen voor het vele serieuze werk, dat door de inzenders geleverd is.

Het heeft de Jury genoegen gedaan, dat de pilaster- en fronton-architectuur bij deze prijsvraag weinig is toegepast, terwijl de beste inzendingen aardige en talentvolle hedendaagsche baksteen-architectuur te zien geven.

Moge de invloed hiervan doorwerken op den bouw der Nederlandsche dorpsscholen!

Het feit, dat er 83 inzendingen zijn en er slechts een klein getal voor nadere beschouwing in aanmerking kon komen, bewijst, hoe moeilijk een zoo betrekkelijk eenvoudig vraagstuk toch nog is, zoodat er niet genoeg op aangedrongen kan worden, dat dergelijke dorpsarchitectuur door daartoe bevoegden ontworpen wordt.

De Jury:

H. P. Berlage. G. Versteeg.
J. Gratama. L. Zwiers.
Th. M. Ketelaar.

Amsterdam, 4 Juli 1913.

Ook de ontwerper van het ter reproductie aanbevolen odtwerp Motto „Petrus" heeft zich thans bekend gesteld. Het is de heer H. A. Van Anrooy, te Hagen (Westfalen).

Plaats en datum der openbare tentoonstelling van de ontwerpen, op deze prijsvraag ingekomen, zullen nader worden bekend gemaakt.

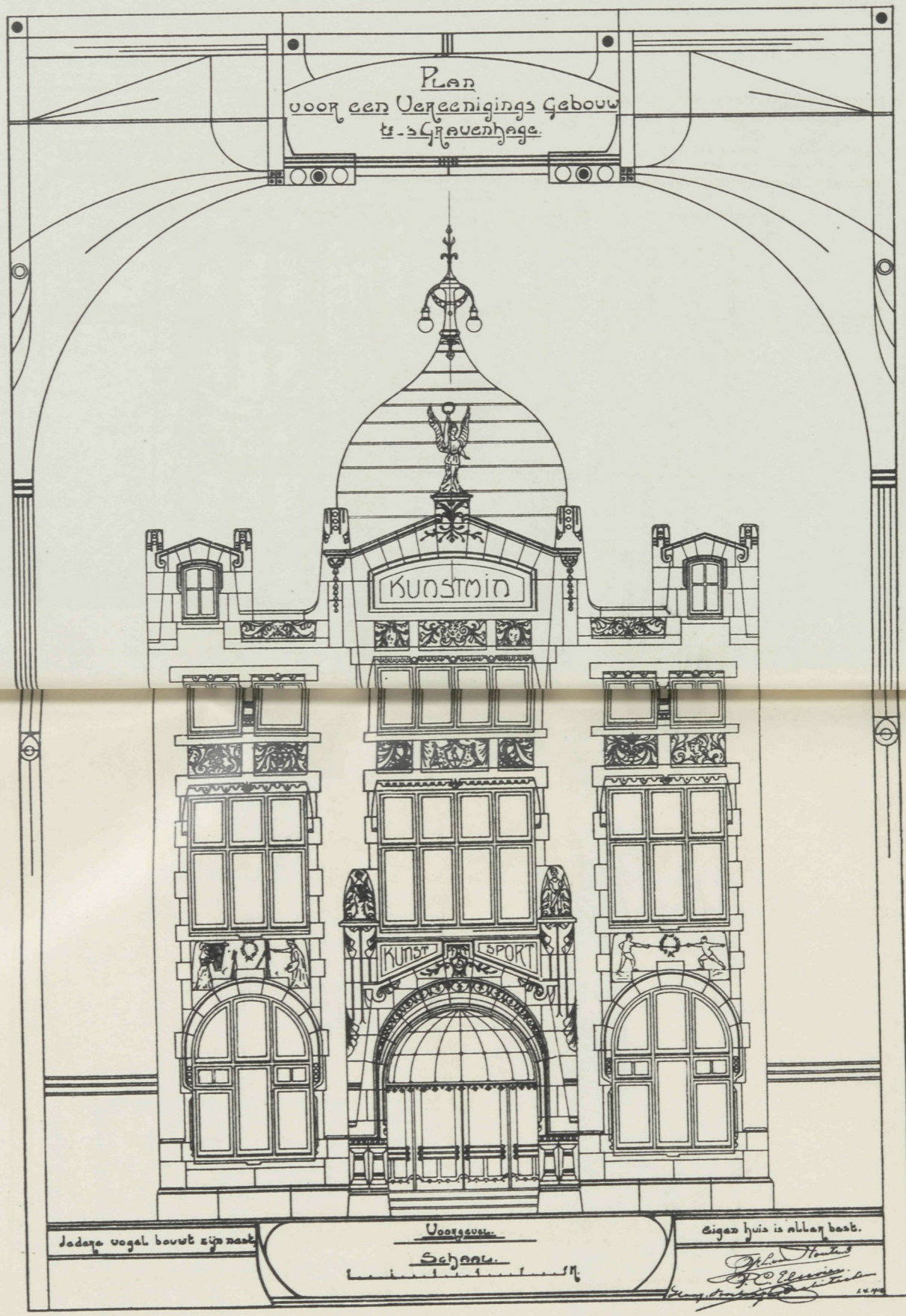
Plan
voor een Vereenigings Gebouw
te 's Gravenhage.
KUNSTMIN
KUNST
SPORT
Voorgevel.
Schaal.
Eigen huis is altijd best.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

31 Juli 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 16.

Bij de Platen.

Ontwerp eener Boerderij,

door JOH. KORTLANG, Bouwmeester.

De Boerderij bevat als woning huiskamer met 2 slaapsteden, een kleine kamer met een idem en bij den ingang een opkamer met een idem, en verder een kelder. De deel bevat stalling voor koeien en achteraan voor paarden. De constructie blijkt uit de doorsnede. De gevels zijn eenvoudig en voldoen.

Verlichting en asphalteering van het Damplein te Amsterdam.

Het thans nog haveloos uitziende Damplein met omgeving belooft spoedig in herstel te gaan.

Er is een voordracht van B. en W. om, nu de uitgravingen tot rust zijn gekomen, de electrische verlichting van de omgeving en het Plein onder handen te nemen. Men wil daarvoor 34 booglampen gebruiken. Verder zal het restantje straatwerk dat de lappendeken van het Damplein vertoont, verdwijnen, en plaats maken voor een algeheele asphaltbestrating. De tramsporen die nu een geheel andere bestemming verkregen, zullen dan tevens voor goed gelegd worden. Een belangrijk deel van de voordracht vormt verder het denkbeeld, Naatje te doen verhuizen. Het monument zal gesloopt moeten worden, en stellen B. en W. voor, het voorloopig in den tuin van het Stedelijk-Museum op te bergen, om het daarna opnieuw te plaatsen na herstel, in de uitbreiding Zuid. Dat denkbeeld is allesints toe te juichen, wanneer nu maar echter de gewoonte niet gevolgd wordt evenals in den tuin van het Rijks-Museum om daar alles op te bergen, en te vergeten het daarvan daan te halen. Dan zou Naatje bij die huisvesting wel eens voor goed kunnen verkwijnen.

Jammer dat B. en W. niet onmiddellijk plannen aan de hand doen het Monument

elders te vestigen, dat zou heel wat kosten van transport uitwinnen. Het Monument opgetrokken in een stadsdeel zal altijd een ongelukkige vertooning blijven maken, daarentegen in een park zal het winnen in waarde, en daarbij kon dan de waterkracht gewijzigd en meer bevredigend gemaakt worden. Wij hebben dit meermalen aangetoond, waarom niet er mede tegelijker tijd getrokken naar het Vondelpark of naar een der perken in het Willemspark, die daarvoor zoo uitstekend geschikt zijn. Men smede het ijzer nu het heet is en wanneer de voordracht nu dadelijk de bestemming kon vast stellen, dan zou daarmede veler wensch bevredigt zijn en kosten gespaard worden, Naatje tevens een eervolle verhuizing bezorgd zijn. Mocht de Raad daartoe kunnen besluiten, dan had dit zorgvolle vraagstuk een hoogst gelukkige oplossing verkregen.

Bij de tekstfiguren.

De vier tekstfiguren vormen plan en gevels eener Villa, ontworpen door den Heer H. C. Wieringa te Groningen. Het plan dat een geschikte indeeling heeft, bevat aan den zijgevel den ingang, geplaatst in een flinken uitbouw. Men komt dan in een entree, verder in de hal waarin de trap is opgesteld. Uit de hal komt men in deontvangkamer, salon, woonkamer en slaapkamer, en is de keuken door een afzonderlijken gang afgesloten vandaar evenzoo te bereiken.

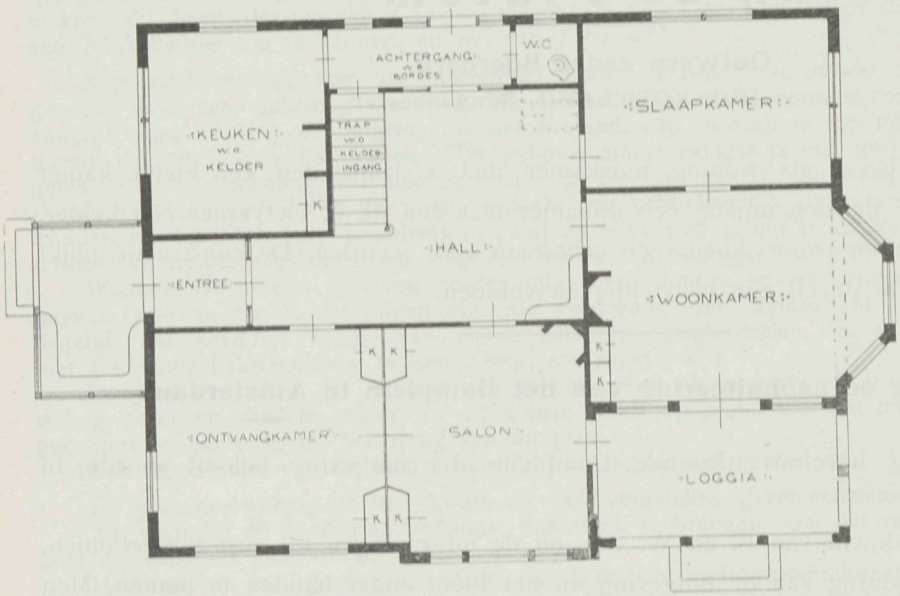

Plan.

De verschillende vertrekken hebben goede afmetingen, de woonkamer met uitbouw en daaraan grenzend loggia is zeer goed en gezellig gelegen. Op de bovenverdieping onder de overkapping bevinden zich verder logeer- en slaapkamers. De gevels hebben allen een verschillend aanzien, en voldoen door hun eenvoud en geschikte verdeeling.

Prijsvraag Dorpsschool,

uitgeschreven door de Ned. Vereeniging van Baksteenfabrikanten.

Ook deze prijsvraag behoort weder tot het verledene. Toch kan het zijn nut hebben het bestaan te herdenken. Drie en tachtig antwoorden, dat is inderdaad een succes, het

doet aan vroeger dagen denken, toen soms het honderd en vijftigtal werd bereikt. En wat het gehalte aangaat daar is ontzaggelijk veel goeden arbeid onder. De jury deed haar uitspraak en waar die ongetwijfeld op nauwkeurig onderzoek berust, willen wij de juistheid daarvan aannemen. Hoewel wij de ter reproductie aanbevolen »Petrus« niet begrijpen. Die Petrus was hier wel een goede sleutelbewaarder om de harten van de jury zoo te kunnen ontsluiten, want hoe men er toe komt dat ontwerp te stellen boven zoovele anderen is ons onbegrijpelijk, »of heeft men den zonderling willen toejuichen«. Waar moet het heen als wij zoo grillig in onze afdwalingen worden, dat zelfs de ramen uit de regelmaat sprlngen en moeten helpen in het orkest van zonderlinge virtuositeiten. Was het de bedoeling van de jury om aan te toonen tot welke vreemde opvattingen men kon komen dan is het doel bereikt. Maar dan verdringt de zonderling een ander die goed is, en die meer praktische bruikbaarheid bezit. Dat vinden wij in het jury-rapport niet toe te juichen. Wij hebben ook nog een tweede bezwaar. Deze prijs-

Voorgevel.

vraag heeft een euvel dat in den laatsten tijd bij de prijsvragen een gewoonte is geworden. Het is een jury-rapport dat bitter weinig zegt Die zijn bekroond en om de naar hare overtuiging geldende redenen, zegt de jury, meer niet. Betreft het nu een prijsvraag waaraan uitvoering is verbonden dan is het begrijpelijk, hoewel niet wenschelijk dat de jury beknopt is, betreft het echter een studie-prijsvraag zooals deze, dan wordt beknoptheid een ondeugd die niet te prijzen valt. Al deze drie en tachtig vakluidjes toogen aan den arbeid, de een met meerdere kennis dan den ander toegerust doch met het denkbeeld, 't zal mij benieuwen welken indruk mijn arbeid maakt, kleven er gebreken aan dan zal terechtwijzing mij ten goede komen voor mijn toekomst, 't betreft hier toch een studie-prijsvraag en dan mag men verwachten dat bij elken arbeid van eenige waarde zal aangetoond worden de gebreken daarin voorkomend en deze naar waarheid gehekeld.

Daar zijn bij elke prijsvraag een serie zwakkelingen die pas kort geleden zich

hebben aangegord ook eens een poging te wagen, 't is begrijpelijk dat de jury deze afzondert en ze allen veroordeelt met het woord zwak, oefent uw krachten want er ontbreekt nog veel aan. Dat is voor de zwakken een por die zij noodig hebben. Maar dan volgt een serie en die is dikwerf zeer groot van hen die tusschen zwak en knap opgroeien, om het zoo eens te noemen, de middenstand. Daaronder is zeer veel goeds, en uu zegt het rapport van die allen niets. Waarom met geen enkel woord aangetoond dat ontwerp A hoewel verdienstelijk geteekend niet in de bedoeling ligt, dat is een stad geen dorpsschool, verder dat B die uitmuntende gevels heeft, een zeer slechte planverdeeling bezit. Wanneer de jury zich nog wat meer moeite had willen geven wat zou zij ontzaggelijk veel goeds hebben gesticht voor hen die bezig zijn de ladder te beklimmen. Zij zouden hen dat klimmen hebben vergemakkelijkt en nu door niets te zeggen wipt ge ze van de ladder af. Zij hadden beter verdiend. Daarom al leven wij snel, wij behoeven dat niet in alles door te voeren. Een prijsvraag als deze had recht er op, dat van veler arbeid wat gezegd moest worden. Studie is hier de grondslag. Vraagt gij tijd van de medewerkers geeft dan ook, jury, uw tijd voor de beoordeeling, maar zend geen acht en zeventig vakgenooten huiswaarts zonder een enkel dankje. Ook de wijze van exposeeren is treurig. — Al die veroordeelden op tafels neergelegd, wie heeft de moed die teekeningen onderling te vergelijken, plan aan opstand te toetsen. Hangen zij aan de wanden dan kan de beschouwer zijn gevolgtrekking maken en opmerken waar het goede zit. Doet dat eens aan zulk een tafelrij waarop de teekeningen als afgemat neerleggen. Is de zaal te klein, men neme een grootere, maar zoo tentoonstellen, is geen tentoonstellen, 't doet denken aan een platenveiling. En toch is dat ook in den laatsten tijd zoo de gewoonte geworden, een gewoonte die wij ernstig wenschen gewijzigd te zien. De medewerkers hebben recht op waardeering, stelt hun in de gelegenheid hun werk op de meest voordeelige wijze te doen zien, en dat is op zulk een tafelrij onmogelijk, dat gaat goed voor rijst, koffie of rozijnen, maar voor geen bouwkundige arbeid.

Rechter Zijgevel.

Het is daarom dat wij dringend herhalen, dat bij elke volgende prijsvraag de inzenders grootere waardeering van hun arbeid mogen ondervinden. Oude heeren doen op die prijsvragen niet meer mede, zij hebben hun tijd gehad, 't zijn jonge krachten, en jonge krachten vinden in waardeering zulk een onschatbare bron voor hun volgend leven. Die bij een prijsvraag een vonnis krijgt, zal zich nooit beklagen medegedaan te

hebben, want de prijs, het openen van zijn oogen voor de gebreken in zijn werk vervat, is hem betaald geworden, en hij zal zijn geheele leven dat dankbaar gedenken. Niet zooals het nu gaat; van nagenoeg alles niets zeggen, de meesten onder elkander te begraven met het advies: zie maar dat je er wat uitmaakt, en dat dan met groote woorden nog een tentoonstelling van teekeningen te noemen, het zijn werkelijk ernstige gevallen die de jongeren in hun liefde voor het vak doen wankelen, en die het vertrouwen in de toekomst schokken. Daarom zal bij elke volgende prijskamp verbetering van toestand toegejuicht worden.

De Administratie van den Uitvoerder van Bouwwerken.

De Firma van der Laan & Co. te 's Gravenhage heeft een inderdaad nuttig en praktisch boekwerkje uitgegeven. Het betreft de administratie van den uitvoerder van bouwwerken, door J. Hoffmann, Leeraar M. O., Boekhouden te Amsterdam. De prijs is *f* 1.50.

Wij weten het bij ervaring, aan de boekhouding bij de bouwvakken ontbreekt nog al eens wat, dikwerf daaruit voortspruitende, dat velen zich in het vak grooter zagen worden, zonder daarom een grondige kennis te bezitten, hoe het verkregen kapitaal op elk der werken was gevormd. Hun leerschool was meer praktisch dan theoretisch, en daardoor was voor studie in de boekhouding geen gelegenheid gevonden. Het was daarom een uitstekend denkbeeld in een beknopte uitgave, te laten zien, hoe die administratie dient geregeld te worden. Dat heeft de Heer J. Hoffmann op vrij gelukkige wijze gedaan, begrijpelijk en eenvoudig, en daarom zal dit werkje velen welkom zijn, het zal hun den weg wijzen hunne administratie naar behooren te regelen, en die een paar malen met een helder hoofd het geschrevene leest, zal daarin een uitstekende hulp gevonden hebben. Voor jonge vakbeoefenaars bovenal is het nuttig, het leert hun de cijfers groepeeren, de verwerking van elk onderdeel op voor hun voordeelige wijze betrachten. Aan alle voorkomende administratieve eischen is beantwoord, en de schrijver neemt daarvoor den bouw van een vijftal woonhuizen als voorbeeld, dat hij in alle onderdeelen goed schift en brengt in de boeken waar zij tehuis behooren. Elk vakman heeft bij den bouw boekhouding noodig, welnu, wanneer zijn ervaring op dit gebied nog niet groot is, dan raadplege hij het geschrevene, en als resultaat zal hij zich krachtig gevoelen, waar nu zijn boeken soms een doolhof voor hem waren. Laat een en ander een aanbeveling zijn, zich dit werkelijk goede boekje aan te schaffen.

Linker Zijgevel.

Onderhoud monumenten.

Hoe verdienstelijk werk wordt onderhouden, kan uit het volgende bericht blijken, dat onlangs de ronde deed.

Het fraaie hardsteenen beeldhouwwerk in den gevel van de Stapelmagazijnen te Delft, eertijds het Wapenhuis van de Staten van Holland en West-Friesland, in 1692 gebouwd, vertoonende een moedigen leeuw, die in zijn klauw zeven pijlen houdt omringd met zegeteekens des oorlogs als standaarden en vendels, waar beneden zich Mars, de god des oorlogs, vertoont, volgens Boitet »zeer kunstig en heerlijk uitgehouwen, zittende op allerlei krijgstuig«, met aan weerszijden de wapens van de heeren N. Stoop, H. van Bleiswijk, W. Fabritius en S. van Beaumont, verkeert op dit oogenblik in ernstig gevaar.

Overeenkomstig het bestek van onderhoud der militaire gebouwen is de aannemer verplicht dit stuk beeldhouwwerk vol te smeren met gele verf, met welk vernielingswerk de man hedenmorgen, tot verontwaardiging van tal van Delftenaren, een aanvang heeft gemaakt.

Prijsvraag Dorpsschool met Onderwijzerswoning.

De Tentoonstelling der ontwerpen op deze prijsvraag zullen te Amsterdam geëxposeerd worden van *23 Juli tot en met 6 Augustus 1913* in het gebouw van de Maatschappij van Bouwkunst, Marnixstraat 402.

Prijsvraag „Nederlandsch Paviljoen",
op de Tentoonstelling te San Francisco.

De prijsvragen hebben in den laatsten tijd een anderen vorm aangenomen, en wel om in meer beperkten kring te verblijven.

Dat is echter voor het algemeen niet wenschelijk. De bouwkunstbeoefenaars hebben meer nut er aan, wanneer de mededinging openblijft voor allen, doch er kunnen omstandigheden zijn, die een spoedig handelen noodzakelijk maken, in dat geval is een afhandelen in beperkten kring te billijken — dikwerf noodzakelijk. Vooral op de wijze, waarop dit bij deze prijsvraag is geschiedt, valt dat te loven, daar men moet aannemen dat op geheel zuivere gronden, de keuze en saamstelling der mededingers plaats vond. Wij vinden het volgende verslag hierover in het Algemeen Handelsblad en achten dit wel van belang, in zijn geheel te doen volgen.

Omtrent de voorbereiding van de deelneming van Nederland en Koloniën aan de Internationale Tentoonstelling te San Francisco in 1915, voor welke deelneming bij K. B. van 20 Juni 1913 No. 40 eene centrale commissie alsmede commissies in de Koloniën werden ingesteld, kan thans het volgende worden medegedeeld:

In den ochtend van 19 Juni kwam de heer H. A. van Coenen Torchiana, voorzitter van de Nederlandsche Kamer van Koophandel te San Francisco, die door de Regeering was uitgenoodigd om in de centrale commissie als lid zitting te nemen en tevens als commissaris te San Francisco op te treden, te 's-Gravenhage aan. Dienzelfden dag had te Amsterdam de eerste bijeenkomst plaats van hen, die bestemd waren de centrale commissie te vormen, onder voorzitterschap van den heer C. J. K. van Aalst, president van de Nederlandsche Handelmaatschappij, die ook was uitgenoodigd om als commissaris-generaal der Nederlandsche Regeering voor bedoelde tentoonstelling op te treden.

In die bijeenkomst kwam in de eerste plaats de oprichting van het Nederlandsch Paviljoen ter sprake. Het bleek toch, dat het noodzakelijk was de voorbereiding van die oprichting onverwijld ter hand te nemen. Immers moet het gebouw geruimen tijd voor de opening van de tentoonstelling, die op 20 Febr. 1915 zal plaats hebben, gereed zijn, wil men de inrichting daarvan behoorlijk kunnen verzorgen, en bovendien is het te verwachten, dat, naarmate het tijdstip van

de opening der tentoonstelling dichterbij komt, de toch reeds hooge loonen te San Francisco zullen stijgen, zoodat een spoedig begin van den bouw noodzakelijk is, om een aanzienlijke vermeerdering der kosten te vermijden.

In die vergadering bleek de voltallige commissie verder eenstemmig van oordeel, dat, al zou het niet te vermijden zijn om de uitvoering van den bouw onder leiding van een architect ter plaatse te stellen, aan een Nederlandschen bouwkundige de gelegenheid moest worden gegeven om het ontwerp te vervaardigen, naar hetwelk het gebouw zal worden opgetrokken. Ook bleek men eenstemmig van oordeel, dat de commissie moest trachten te bewerken, dat het Paviljoen zou zijn een oorspronkelijke uiting van de Nederlandsche bouwkunst en dus niet een kopie van een bestaand gebouw, noch een karakterlooze navolging van hetgeen men den conventioneelen tentoonstellingsstijl zou kunnen noemen. Hieruit blijkt dus, dat het niet juist is, zooals in de dagbladen werd vermeld, als zou de centrale commissie eerst voor de stichting van een oud-Hollandsch gebouw zijn geweest en later, onder invloed van stemmen uit Indië, van meening veranderd zijn. De commissie bleek verder van oordeel, dat het wenschelijk was, niet zonder meer zelf een architect aan te wijzen, doch over die aanwijzing in overleg te treden met de drie voornaamste organisaties van Nederlandsche bouwkundigen.

Den volgenden dag werden de besturen dier organisaties, t.w. van de „Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst", het Genootschap „Architectura et Amicitia" en den „Bond van Nederlandsche Architecten", uitgenoodigd tot het houden daags daarna, 21 Juni, van eene bespreking. Die bespreking had tot resultaat, dat, terwijl de commissie ook in verband met den geringen beschikbaren tijd, het uitschrijven van een openbare prijsvraag uitgesloten achtte, de beste regeling zou zijn, dat een aantal architecten zou worden uitgenoodigd binnen een korten termijn een schetsontwerp in te leveren, waarvoor zij honorarium zouden ontvangen.

Door de commissie werden voor die uitnoodiging in aanmerking gebracht de drie architecten, die door hun arbeid in verband met de deelneming van Nederland aan twee groote tentoonstellingen, t.w. te Parijs in 1900 en te Brussel in 1910, hun sporen op tentoonstellingsgebied verdiend hadden, te weten de heeren Ed. Cuypers te Amsterdam, W. Kromhout te Rotterdam, en J. Mutters Jr. te 's-Gravenhage. Aan de drie organisaties werd door de commissie verzocht ieder nog twee architecten op te geven.

De aanwezige bestuursleden der drie vereenigingen stemden met deze regeling in en verklaarden zich bereid eene aanwijzing van architecten als bedoeld door de algemeene vergadering hunner vereenigingen uit te lokken. Verder werd besloten aan de hand der gehouden besprekingen een programma van eischen op te stellen en daaromtrent nader overleg te plegen. Dit overleg had plaats op Dinsdag 24 Juni, op welke bijeenkomst het programma van eischen werd vastgesteld.

Den 2en Juli deden de drie vereenigingen aan de commissie mededeeling van door haar aangewezen architecten en den 3den Juli had met de architecten en met vertegenwoordigers van de besturen eene bespreking plaats, waarin het programma van eischen nader werd toegelicht. De tijd van inlevering der plannen, aanvankelijk bepaald op 15 Juli werd in die vergadering uitgesteld tot 21 Juli, zijnde dit intusschen de uiterste termijn, daar de heer Van Coenen Torchiana, die het aangenomen plan moest meenemen om het ter goedkeuring aan het tentoonstellingsbestuur voor te leggen, niet later dan begin Augustus weder naar San Francisco kon vertrekken.

De centrale commissie had het verlangen te kennen gegeven, dat voor de beoordeeling der plannen haar ter zijde zou staan eene commissie van advies, bestaande uit een vertegenwoordiger van elk der drie vereenigingen. De vereenigingen verklaarden zich bereid, die commissie te vormen. Als leden van bedoelde commissie zijn opgetreden de heeren J. Gratama, b. i. te Amsterdam, J. H. de Groot te Amsterdam en Jos. Ingenohl te Amsterdam, de eerste als plaatsvervanger van den heer H. Salm G.Bzn. te Amsterdam.

Op 21 Juli werden negen ontwerpen bij de commissie ingeleverd, zijnde die, afkomstig van de heeren Ed. Cuypers, en W. Kromhout bovengenoemd, en van de heeren J. Limburg, b, i., 's-Gravenhage; Jan de Meyer, Amsterdam; Alb. Otten, Rotterdam; H. A. Reus, Dordrecht; D. Roosenburg, b. i., 's-Gravenhage, en H. J. M. Walenkamp, Amsterdam; alsmede van den heer M. J. E. Lippits, die op verzoek der drie vereenigingen door de commissie nog nader was uitgenoodigd, terwijl de heer Mutters bij nadere overweging, door bijzondere omstandigheden, aan de uitnoodiging geen gevolg kon geven.

Die ontwerpen droegen de volgende motto's: „De Halve Maan"; „Stars and Stripes"; „Juli 1913"; „Ons Land"; „De Zaan"; „Voor Holland Hollandsch"; „Holland" en tweemaal het motto S. F., welke door de commissie ter onderscheiding S. F. I. en S. F. II werden genoemd. Elk ontwerp was vergezeld van een gesloten briefje, waarin de naam van den ontwerper. De ontwerpen werden gesteld in handen van de commissie van advies, die op 24 Juli rapport aan de centrale commissie uitbracht. De conclusie van dit rapport was, dat vooral twee ontwerpen, nl. S. F. II en „Voor Holland Hollandsch", in aanmerking kwamen, doch dat, naar de eenstemmige meening van de commissie van advies, op verschillende gronden het ontwerp S. F. II voor het beoogde doel de voorkeur verdiende.

De centrale commissie, na het rapport van de commissie van advies te hebben gehoord, beraadslaagde nader afzonderlijk en kwam eenstemmig tot het besluit om zich met het gevoelen van de commissie van advies te vereenigen en dus aan het plan gemerkt S. F. II de voorkeur te geven. Ook bij de centrale commissie vond het ontwerp gemerkt „Voor Holland Hollandsch", al werd daaraan ook niet de voorkeur gegeven, toch groote waardeering.

Bij opening van de naambriefjes bleek de ontwerper van het plan, gemerkt S. F. II, te zijn de heer W. Kromhout te Rotterdam en die van het ontwerp, gemerkt „Voor Holland Hollandsch", de heer D. Roosenburg, b. i., te 's-Gravenhage.

Prijsvragen.

Prijsvraag oude Mannen- en Vrouwenhuis te Hilversum.

In de laatst gehouden vergadering van den raad der gemeente Hilversum werd door de commissie, benoemd inzake de oprichting van een oude mannen- en vrouwenhuis verslag uitgebracht.

Het Alg. H.Bl. deelt hieromtrent het een en ander mede, waaraan wij het volgende ontleenen:

De commissie stelt zich voor, dat naast de economie-vertrekken, het gebouwen-complex zou moeten bevatten:

a. 30 woningen, elk geschikt ter bewoning voor twee personen, met voor deze woninkjes afgesloten zolderruimten; b. een zaal voor 10 hulpbehoevende mannen en een dito voor 10 hulpbehoevende vrouwen, waarbij in elke zaal gerekend moet worden op dagverblijf voor een viertal personen; c. een ziekenzaal voor 10 mannen en een voor 10 vrouwen. Opgenomen zullen kunnen worden 100 personen; de commissie schat echter dat gemiddeld 85 personen verpleegd zullen worden.

De commissie is van oordeel dat het ontwerpen van een gebouwencomplex voor deze stichting bij uitstek geschikt is voor het uitschrijven van een prijsvraag. Bij overleg met de permanente prijsvraagcommissie bleek, dat deze commissie de voorkeur gaf aan een open prijsvraag boven het uitnoodigen van enkele bepaalde architecten. De kosten hieraan verbonden, worden begroot op *f* 3100.

De kosten worden in totaal geraamd op *f* 130.000.

De commissie stelt den raad voor, af te zonderen uit de geldmiddelen der gemeente een som van *f* 80.000, met het doel daarmede in het leven te roepen en te Hilversum te vestigen, een stichting genaamd „Het Verzorgingshuis".

Uit het concept-programma der prijsvraag blijkt, dat de ontwerpers van het gebouw niet gebonden zijn aan de op het uitbreidingsplan van Hilversum getraceerde wegen. Het ligt echter in de bedoeling de stichting te doen verrijzen in de nabijheid van arbeiderswijken. Alle woon- of slaapvertrekken voor de ouden van dagen zullen gelijkvloers moeten gelegen zijn. Het gebouw zal in twee deelen gedacht moeten worden: a. het gedeelte voor hen, aan wie groote vrijheid van beweging moet kunnen gegeven worden; b. het gedeelte voor diegenen aan wie zulks niet kan toegestaan worden. De kamertjes in a. zullen minstens 15 M². oppervlakte moeten hebben, ongerekend een voor slaapgelegenheid te bestemmen ruimte van 2 × 2.25 M. In gepaste mate zal ook terrein voor tuinaanleg gereserveerd moeten zijn.

De bouwkosten mogen het bedrag van *f* 90.000 niet te boven gaan.

Uitgeloofd worden prijzen van *f* 800, *f* 600, *f* 450, *f* 350 en *f* 300.

De jury bestaat uit de heeren H. Nieuwenhuysen Bzn., C. de Groot, mr. J. Hingst, J. W. Hanrath en J. Stuyt.

EXAMEN

ONTWERP VAN EEN BOERDERIJ

VOOR REKENING VAN GERR. VAN LOON

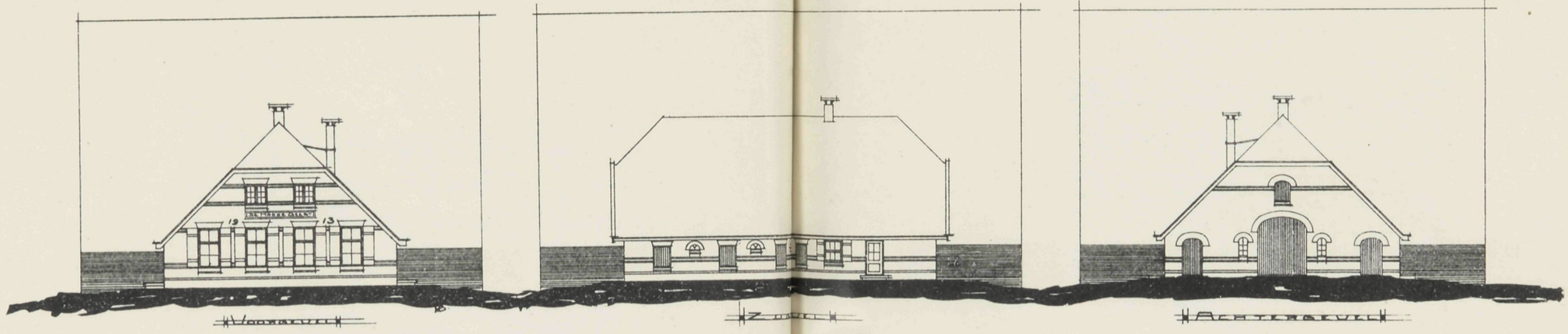

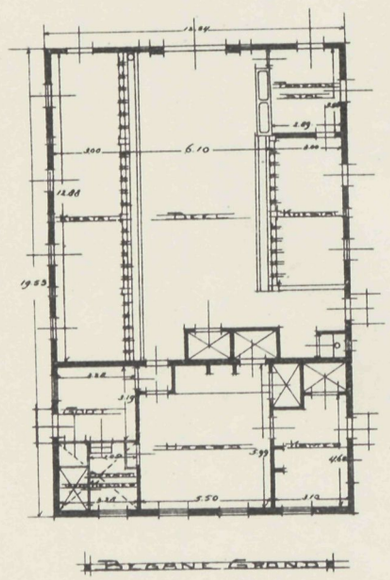

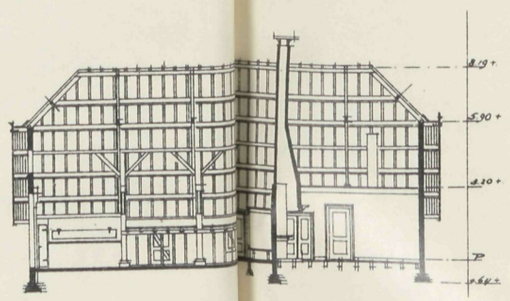

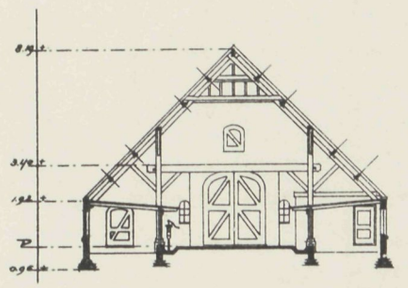

Vademecum der Bouwvakken
28e Jaargang 1913.

Afl. 16. Plaat 16.
31 Juli 1913.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

14 Augustus 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 17.

Bij de Platen.

Ontwerp van een landelijke woning,

door J. M. P. SCHEFFERS, 's Hertogenbosch.

Plaat en tekstfiguren geven eene eenvoudige landelijke woning. De indeeling is gang, waarin links de trap naar boven en de W. C., aan het eind der gang de keuken, rechts twee kamers. Op de bovenverdieping onder de kap bevinden zich nog drie slaapkamertjes, kleerkast en zolderruimte. De gevels trekken door de indeeling de aandacht, zijn overigens geheel van gevoegd metselwerk. Het is een beknopt en geschikt geheel dat voldoet.

Steden-ontsiering.

Wij danken aan Heemschut heel wat wijziging van toestanden. Vooral van belang is het, dat de oogen van het publiek werden geopend en gevestigd op het vele wansmakelijke waarmede onze landelijke streken voornamelijk worden ontsierd. Die talrijke reclameborden moeten door den tijd weg, en het natuurschoon treedt weder in zijn rechten. Maar niet alleen buiten, maar ook voor in de stad wordt het tijd dat gewaarschuwd wordt.

Het wordt een onhebbelijke gewoonte alles te beplakken, en in dat werk heeft de verkiezingsstrijd een groot aandeel, is het een meester geworden. De huizen zijn niet veilig meer, en of men er van gediend is of niet, men loopt de kans wanneer het perceel even gesloten is, dikwerf doordat de bewoners buiten zijn, dat de stadsmenschen het in hun belang achten het onbewoonde perceel maar voor reclame te bezigen, en een plakkaat zit op het metselwerk om een candidaat aan te bevelen, en blijft daar nog dikwerf een halfjaar lang daarna het perceel niet weinig ontsieren, om te getuigen hoe het in de verkiezingsdagen is toegegaan. Erger is het geval, wanneer zooals bij de Admiraal de Ruijterweg is geschiedt, dat men met kalveren van letters de straat witbeschildert met de woorden »Kiest rechts«.

Dan wordt het toch wel wat al te wansmakelijk. Maar ook het streven naar godsdienstzin openbaart zich op die wijs, en vestigt daardoor mogelijk de aandacht op het streven, maakt echter storing in het rustig geheel dat vele aangename stadspunten aanbieden. Hoe dragen de meeste bruggen in Amsterdam niet het opschrift »Koopt niet op Zondag«, dat met een keukenmeidenhandje op de brugpijlers en wanden is geschilderd of de letters van een jolig feestje terugkwamen, zoo springen zij doorelkander. Dat geeft een onaangenaam aanzien aan wat anders zoo rustig de aandacht trekt, en wordt op den duur vervelend.

Is op veel beloopen wegen het wandelend publiek oorzaak, dat wat op de trottoirs op die wijze geschreven wordt slijt; dat gaat niet zoo gemakkelijk voor punten en plaatsen

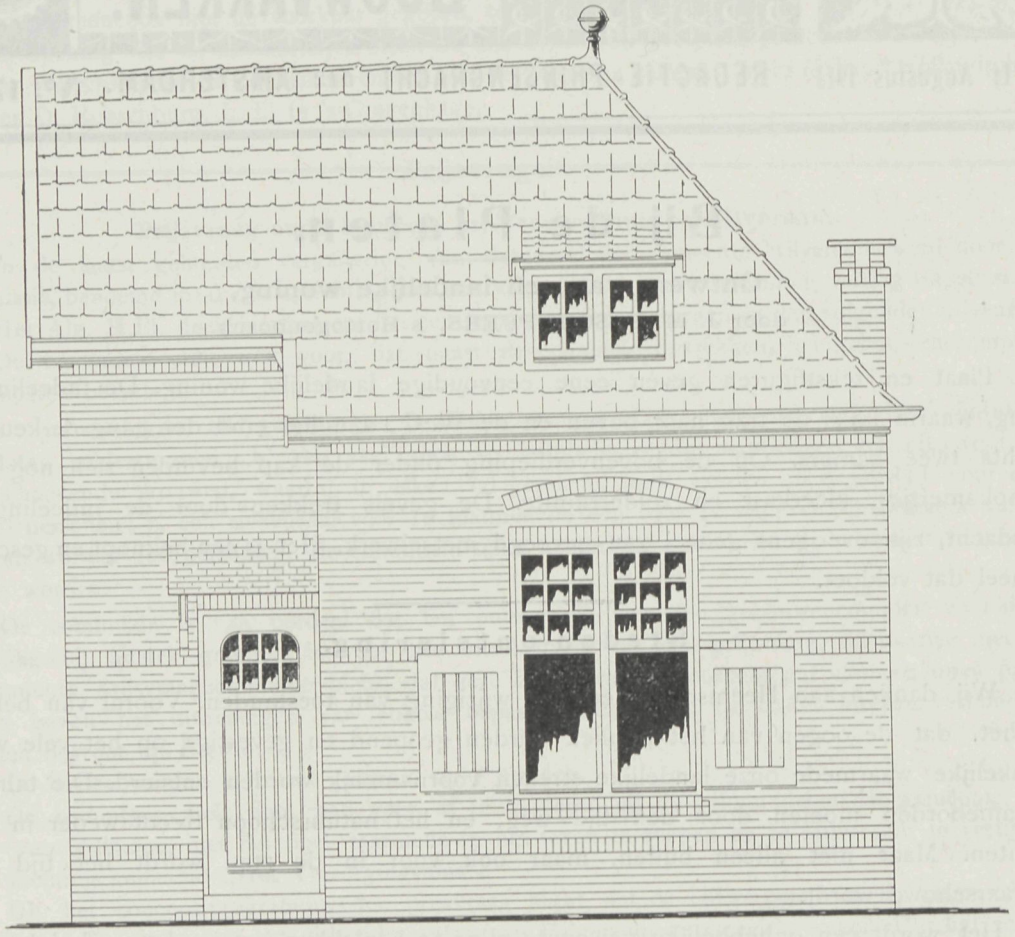

Voorgevel.

die moeielijk bereikbaar zijn. Wordt daartegen van overheidswege geen straf gesteld, dan zullen wij nog eenmaal het buiten zonder reclame zien, en de stad op wallen, bruggen en straten geheel daardoor ingenomen. Zou Heemschut die zoo dapper weet te strijden, het stadsschoon niet in bescherming kunnen nemen en zorgen, dat dat »Kiest rechts of links«, »Koopt niet op Zondag« of welke aanbeveling ook, onmogelijk werd gemaakt, want zij mismaken het goede onzer steden. Nu het nog in het begin is, kan verzet spoedig wijziging brengen, en vestigen wij daarom de aandacht op deze nog jonge maar verbazend sterk groeiende ondeugd, die elke stad ontsiert waar zij zich vestigt.

Parketvloeren.

De parketfabriek Friedrichshafen te Stuttgart die in Duitschland een groot afzetgebied heeft en aan belangrijke werken die bevloering mocht leveren waarover de bouwmeesters tevredenheids-attesten afgaven heeft hare werkkring uitgebreid door ook in het buitenland hare vertegenwoordigers te vestigen. De Heer Fred. Meyer, Swammerdamstraat 10, Amsterdam, treedt voor Nederland op. Bij toepassing van dit materiaal ligt het op den weg, waar de bewerking zeer goed, het hout met zorg gekozen en de prijs billijk is, bij groote verscheidenheid van teekening dit adres te raadplegen.

Bouwen en Sloopen.

Achter het Rijksmuseum is men druk in de weer om de poppetjes te verrollen. Spoedig gaat de Kapel-herinnering aan de beurt om wie weet voor hoe lang weer

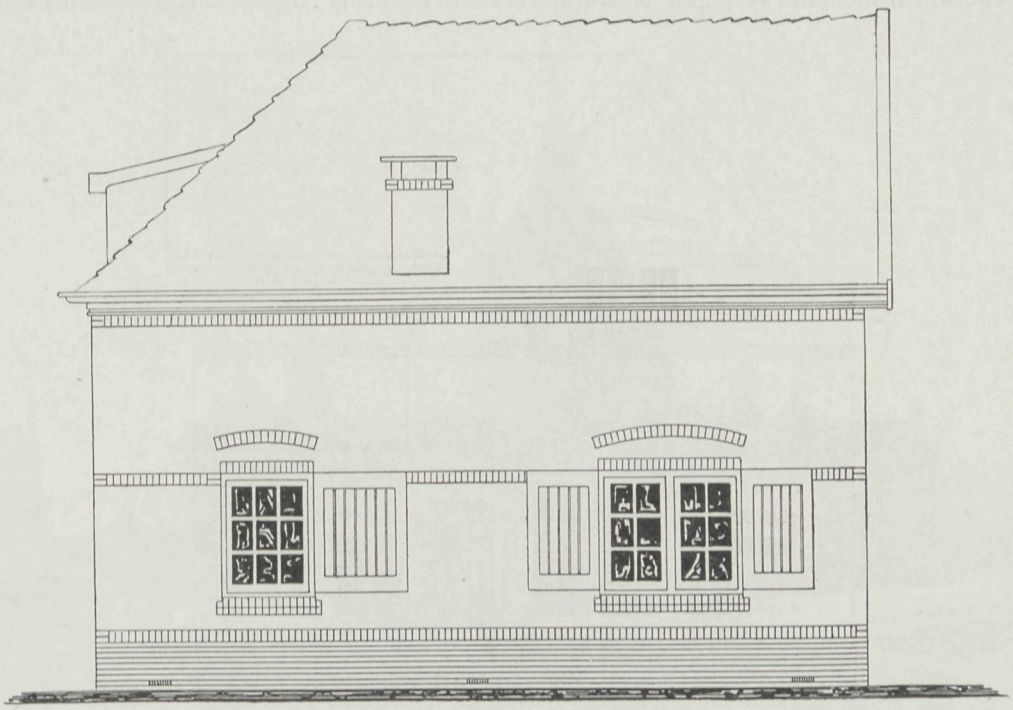

Zijgevel.

ergens anders opgesteld te worden. Had men het ooit van de Kapel kunnen denken dat zulk een onrustig lot zijn laatste overblijfselen zouden ten deel vallen. Dat is nu eenmaal zoo. De besteding [1]) heeft dezer dagen plaats gehad en trots alle verzet gaat de bouw door, die in dat hoekje nu wel niet zoo verschrikkelijk is, maar waarvan het gewenscht is dat het de laatste inbreuk is die gemaakt wordt in een overigens fraai geheel wat Museum en omgeving recht doet wedervaren. — De Drucker-bouw komt nu tot uitvoering maar 't zal een wenk zijn aan de bouwkundige wereld wat vroeger op te letten dat zulke wantoestanden niet meer geschapen worden.

Sloopen gaat men in de Vijzelstraat en reeds spoedig wordt in uitzicht gesteld, dat het begin van de straat, het ongelukkigste deel zal worden onder handen genomen,

[1]) Aangenomen door I. Kok te Utrecht voor *f* 85.458.

ook voor de tweede straat liggen de strijdplannen gereed. Dan komt er ten minste een begin aan, waarvan wil men er succes van hebben het einde aan de Weteringschans ligt, en is het verkeer tusschen het oude en nieuwe stadsdeel een ruimen weg gebaand. Het groote struikelblok was nog het welbekende huis Six, waardoor de verbreeding vrijwel op een mislukking van stadsschoon zou uitloopen, thans echter is ook dit perceel onder de onteigening begrepen en gaat de verandering een goede toekomst tegemoet.

Bureau-Artikelen.

De bouwmeesters leven in een gelukkige periode. Zoo gaandeweg wordt hun schrijfbureau bevolkt met allerlei nuttige artikelen, die geboren zijn op reclame-gebied, maar daarbij tevens een nuttig doel bij den arbeid hebben. Een reclame op die wijze ingevoerd, zal niemand verjagen, is overal welkom. De firma Alberts & Kluft te Amsterdam,

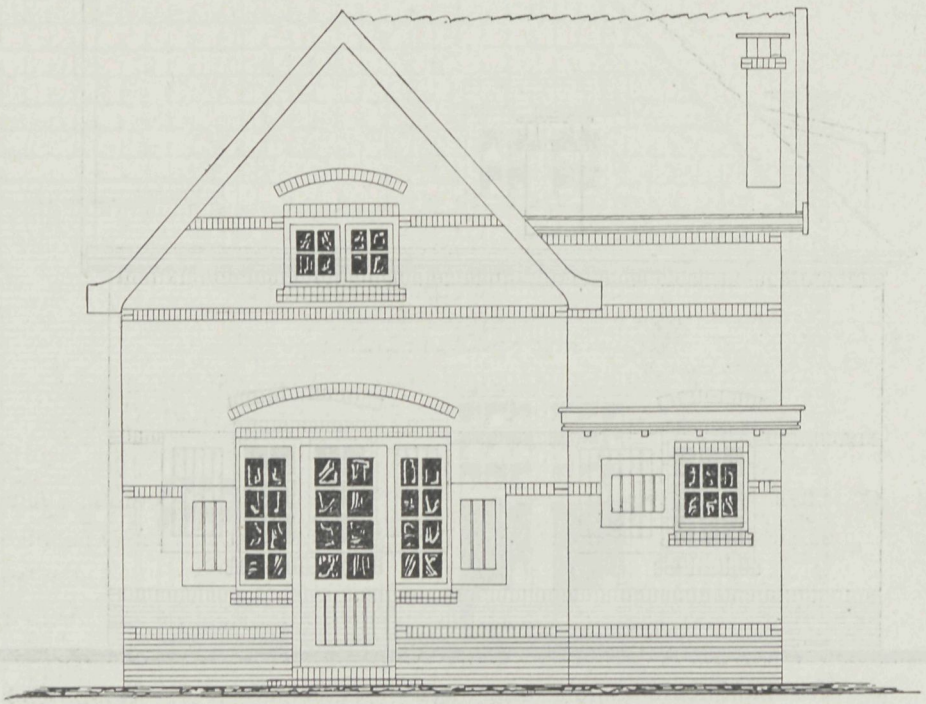

Achtergevel.

die op electrisch gebied den toon aangeven, zond dezer dagen aan H.H. Bouwmeesters een fraai houten vloeidrukker, waarop het vloei door een eenvoudige bewerking gemakkelijk door ander is te vervangen. In de wandeling het hobbelpaardje genoemd, zal dit werktuigje bij menigeen zijn hobbelende gewoonte voortzetten, waarbij de firma Alberts & Kluft altijd van het gezelschap zal zijn en zoo in de bouwmeesters-wereld een moeilijk te vergeten herinnering vormen. De N. V. Industrieele Maatschappij F. J. Stulemeijer & Co., constructeurs van werken in gewapend beton, deed het op een andere, niet minder verrassende wijze. Zij zond een stalen vouwbeen, waarbij het snijdend gedeelte met Nederlandsche en Engelsche maat is voorzien. Het vouwbeen, van groote soliditeit, heeft een zeer fraaien vorm, en die zijn bouwkundige bladen opensnijdt,

denkt daarbij onwillekeurig aan de assistentie die de firma Stulemeijer hierbij verleend. Waren deze artikelen lomp van vorm, wij zouden ze onbesproken laten, maar juist de aangename verhoudingen waarin zij tot ons komen, doen ze gaarne een plaats verleenen en het doel van den gever wordt daardoor bereikt. Wie weet wat in de toekomst ons nog te wachten staat. Wellicht komt nog de reclame-bureau, de reclame-stoel en zoo meer nog, en komt een architecten-kantoor voor geen geld uitstekend op orde. Niemand zal er wat tegen hebben.

Het nieuwe Raadhuis te Hannover.

Nu de Raadhuizen-stichting ook bij ons de aandacht trekt is het van belang te wijzen op den onlangs voltooiden bouw van het Raadhuis te Hannover, dat werkelijk

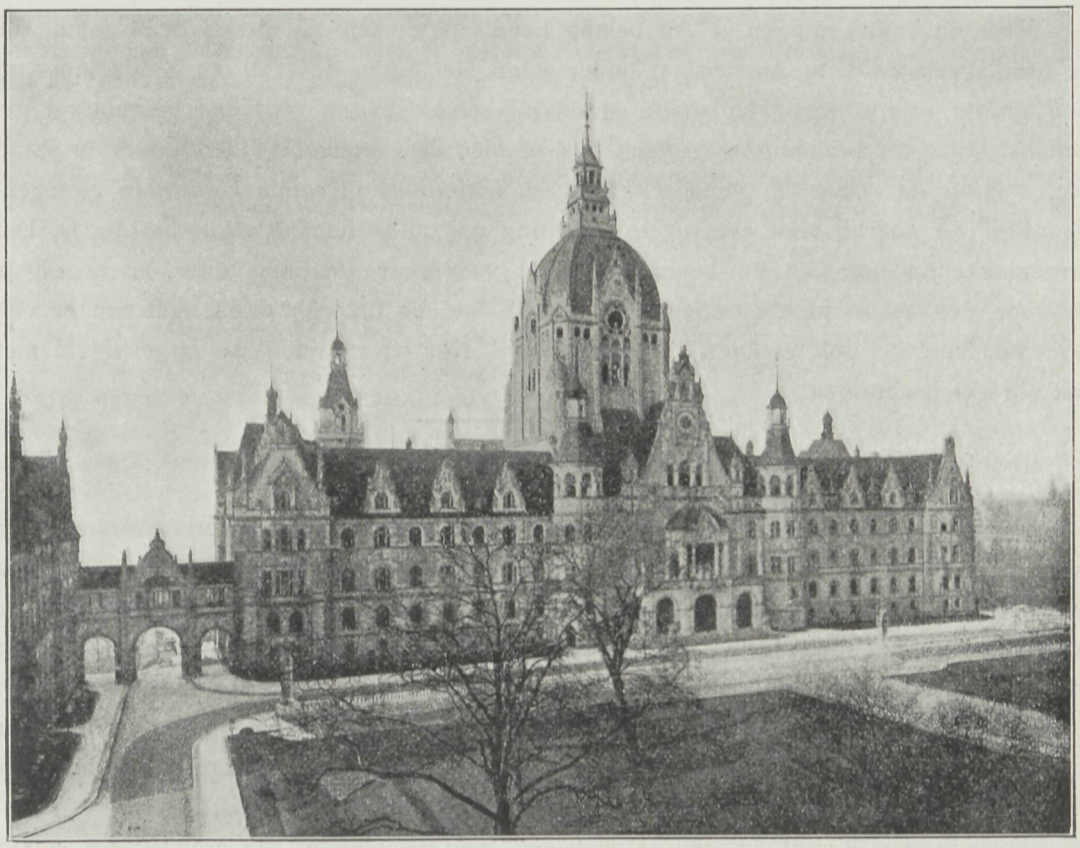

Raadhuis te Hannover.

een meesterlijken arbeid is. — In een bizonder fraaie omgeving opgesteld, met een groote opene ruimte aan den voorgevel en aan den achtergevel met een fraaien tuin en vijver komt het gebouw geheel tot zijn recht. Het ontwerp dankt zijn bestaan aan een prijsvraag. Zes daarbij als de verdienstelijksten door de jury aanbevolen gingen een nieuwen wedstrijd aan waarbij de bouwmeester Eggert uit Berlijn nummer een werd gesteld en volgens wiens ontwerp het gebouw is gesticht. Het is een werkelijk monumentaal geheel, waarbij de machtige torenbouw tot recht komt zonder aan het overige eenige schade te doen of daarop druk te oefenen. De gevel heeft daarbij met de uit-

nemende middenpunten een hoogst gelukkige verdeeling. Om een denkbeeld te geven van de groote afmetingen door dit gebouw ingenomen kan dienen dat de torenkoepel op een vierkant berust waarvan elke zijde 24 M. is. De geheele hoogte van den toren bedraagt 110 M. De stijl, het gebouw eigen, doet denken aan de Duitsche Renaissance en ook aan de gothiek zooals die voorkomt bij de Fransche stadhuisbouw. De vereeniging dezer gegevens was in staat, een machtig bouwwerk te scheppen dat zich door een hoogst verfijnden vorm kenmerkt en niet opgaat in het veelal simpele en bij het armoedige af dat de moderne architectuur bij vele groote bouwwerken uit den laatsten tijd kenmerkt. Hamburgs' Raadhuis is een monumentale schepping die steeds bewondering zal vragen.

Op de Entos. Stand No. 64.

Voor de bouwkundigen is van belang kennis te nemen van de groote inzending die de firma Peck & Co. te Amsterdam onder stand No. 64 in de zaal van Entos inneemt. Een groote ruimte met wandvlakte is daarbij gevuld en op voor den beschouwer geriefelijke wijze ter bezichtiging gesteld. Wij bevelen de vakgenooten het zien dezer stand aan, waarop de nieuwere gereedschappen en materialen in ruime keuze zijn vertegenwoordigd en waarbij voor eventueele inlichting ook altijd iemand tegenwoordig is. Dat vergemakkelijkt het zien en beoordeelen dat voor de vakmannen nuttig en noodig is en voor den exposant doeltreffend. Die dus Entos, en dat zijn velen, met een bezoek vereeren, verwijle ook eenigen tijd voor stand No. 64 en men zal ongetwijfeld met ons oordeel instemmen.

Eigenaardige opvattingen.

Nu de bouwkundige wereld gestreden heeft voor een goede vertegenwoordiging onzer bouwkunst op de Tentoonstelling te San Francisco, en wij ons mogen verheugen dat het maken van het ontwerp daarvoor in zulke goede handen is gekomen door de bekroning van het ontwerp Kromhout, nu komen van San Francisco wenken, om toch zoo min mogelijk de pogingen te steunen tot wering van de Oud-Hollandsche architectuur.

Juist volgens het schrijven in het Algemeen Handelsblad belooft die architectuur succes, het publiek wil dat nu eenmaal zoo. Zoo levert elke bril andere glazen, om door te zien, welke glazen de beste zijn zal de tijd leeren.

Bouwmeester Kromhout zal er wel een weg op vinden, zijn architectuur vraagt gewoonlijk de aandacht, en dat heeft een tentoonstellingsgebouw noodig, is de basis voor het welslagen. Maar eigenaardig is het, die zienswijzen aan elkander te toetsen.

Prijsvragen van het Genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam.

Voor mededinging uitsluitend voor de leden schrijft het Genootschap de navolgende prijsvragen uit:

1. Een waterkantoor met aanlegsteiger; 2. een publieke telefooncel; 3. een brievenbus; 4. een diploma.

Voor algemeene mededinging, dus voor alle Nederlandsche bouwkundigen is de prijsvraag gesteld.

Museum voor Indische Kunsten.

Het program daarvan is als volgt:

Art. 1. Er wordt verlangd een ontwerp voor: Een Museum voor Indische Kunsten, op vrijliggend terrein te midden van een tuin-aanleg, welke laatste gedeeltelijk kan dienen tot het opstellen van bouw- en beeldhouwwerken.

Het terrein is groot 100000 M². en wordt gedacht gelegen te zijn in de buitenwijk van een groote stad in Holland.

Dit terrein zal onder meer bevatten: *A.* Het Museum; *B.* Een concierge-woning; *C.* Een lunchroom; *D.* Een geheele afsluiting met monumentalen ingang; *E.* Een tuinaanleg;

Art. 2. *A.* Het Museum.

Dit zal bestaan uit:

1. Vertrekken voor: het beheer, den dienst, de bibliotheek, de gehoorzalen enz., gelegen in een meer dan één verdieping hoogen bouw.

2. Ruimten voor tentoonstelling en bewaring van werken betreffende de Bouw-, Beeldhouw-, Schilder- en Gebruikskunst, gelegen op den beganen grond.

Het onder 1 genoemde gedeelte van het gebouwencomplex zal bevatten:

a. een *Souterrein* waarin o. m. een werkplaats voor het afgieten; een bergplaats voor kisten enz.; een bewaarplaats voor fietsen; een donkere kamer; een ruimte voor centrale verwarming enz. *b.* een *begane-grondverdieping* waarin o. m.: entree, vestibule, garderobe, toiletten, W. C.'s voor Dames en Heeren, enz. een vertrek voor den Directeur; een vertrek voor den Onderdirecteur; een vertrek voor de Administratie; een vertrek voor de Suppoosten; een vertrek voor den verkoop van foto's enz.; een bibliotheek, groot ± 200 M².; twee studievertrekken; *c.* een *bovenverdieping*, waarin o. m.: garderobe, toiletten enz. als onder b; een groote gehoorzaal voor ± 600 personen; twee kleine gehoorzalen ieder voor ± 100 personen.

Het onder 2 genoemde gedeelte zal bevatten: een begane-grondverdieping (al of niet verhoogd) waarin: *d.* een ruimte, welke verdeeld is in kabinetten (zijlicht) ter expositie van Schilder- en Gebruikskunst, te zamen groot ± 1200 M².; *e.* een ruimte, welke bestaat uit zalen met bovenlicht voor expositie van beeldhouwkunst, te zamen groot 3200 M².; *f.* een of twee overdekte ruimten (bovenlicht) bij wijze van binnenplaatsen, welke moeten grenzen aan den tuin.

Hierin zullen geëxposeerd worden beeldhouwwerken en bouw-beeldhouwwerken, welke niet in de openlucht opgesteld kunnen worden; een en ander zoo dat deze verzameling verband houdt met het gedeelte van den tuin waarin kunstvoorwerpen zijn opgesteld.

B. De concierge-woning ligt vrij en bestaat slechts uit een begane-grondverdieping welke een oppervlak zal hebben van ± 200 M².

C. De lunchroom eveneens vrijliggend zal bestaan uit een begane-grondverdieping met een oppervlak van ongeveer 200 M². Bedoeld wordt slechts een gebouwtje waarin die vertrekken voorkomen, welke noodig zijn voor een klein restaurant.

D. De terreinafsluiting met monumentalen ingang.

De bedoeling is het geheele terrein af te sluiten van de omgeving, terwijl aan eene zijde een monumentale ingang moet voorkomen, welke eveneens afgesloten kan worden.

E. Tuinaanleg.

Bedoeld wordt het museum met de twee onder B. en C. genoemde gebouwtjes te plaatsen te midden van een tuinaanleg; waarbij eventueel waterpartijen kunnen voorkomen.

Een gedeelte van den tuin grenzende aan de overdekte ruimte onder A. f. genoemd, zal moeten dienen voor het opstellen der bouwfragmenten c. a.

Art. 3. Gevraagd worden de navolgende teekeningen:

1. Een situatie-teekening met tuinaanleg 1 à 500. 2. Plattegronden van het museum 1 à 200. 3. Hoofdgevels 1 à 200. 4. Een hoofddoorsnede 1 à 200. 5. Een belangrijk detail van den hoofdgevel 1 à 20. 6. Een vogelvlucht-perspectiefteekening. 7. Een wand der groote gehoorzaal, tevens feestzaal 1 à 50.

De teekeningen onder 1, 2, 3, 4. 5 genoemd in potlood al of niet in kleuren.

De teekening onder 6 genoemd in sepia.

De behandeling der teekening onder 7 genoemd wordt vrij gelaten.

Art. 4. Algemeene bepalingen.

De mededinging naar de eere-prijsvraag staat open voor alle Nederlanders, die hun Nederlanderschap hebben behouden.

De inzendingen op deze prijsvraag moeten uiterlijk 1 Februari 1914 vrachtvrij zijn bezorgd aan het adres van den 1sten Secretaris. Als datum van inlevering wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs van verzending, dat desverlangd moet worden overgelegd, de ontwerpen echter van inzenders buiten Europa woonachtig, moeten op de in de programma's gestelde data zijn ingekomen.

Te laat ingezonden antwoorden blijven buiten beschouwing, waarvan onmiddellijk mededeeling zal worden gedaan aan het opgegeven correspondentie-adres.

De motto's van alle inzendingen zullen in het eerst-verschijnend nummer van het Genootschapsorgaan worden vermeld. Elke inzending moet vergezeld gaan van een gesloten enveloppe; waarin naambrief, benevens de verklaring: „De inzender van het Motto . . . . . verklaart dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is, en de teekening(en) door hem zelf zijn gemaakt". Op de buitenzijde dezer enveloppe moet een correspondentie-adres vermeld staan en het motto, dat tevens op alle stukken tot de inzending behoorende, moet voorkomen. De naam van den ontwerper mag op de teekeningen en bijbehoorende stukken niet zijn vermeld.

De teekeningen moeten plat, zonder houten lijsten verpakt zijn.

Inlichtingen worden uitsluitend schriftelijk gevraagd aan de Jury, p. a. den 1sten Secretaris van het Genootschap.

De vragen worden, tot en met 1 October 1913 met de antwoorden gepubliceerd in het Genootschapsorgaan.

Uitsluitend de aldus verstrekte inlichtingen worden beschouwd deel uit te maken van het programma.

Alle ontwerpen blijven het eigendom van de inzenders; het Genootschap kan zich het recht voorbehouden, in overleg met de inzenders, de ontwerpen waaraan eene geldelijke belooning is toegekend, te publiceeren in een der Genootschapsuitgaven, zonder daarvoor eenige meerdere vergoeding schuldig te zijn.

Gedurende drie maanden na de openbaring van de uitspraak der Jury zullen alle inzendingen voor expositie ter beschikking blijven van het Genootschap, na dien termijn worden zij vrachtvrij aan de correspondentie-adressen teruggezonden.

De inzendingen worden vanaf den dag van aankomst tot den dag der terugzending verzekerd tegen brand- en andere schade voor eene som gelijk aan het bedrag dat voor den eersten prijs is uitgeloofd.

Inzendingen welke niet voldoen aan de bepalingen van het programma, of waarvan de ontwerper zich voor de uitspraak van de Jury bekend maakt, kunnen niet voor eenige bekroning in aanmerking komen. Ingezonden teekeningen welke in het programma niet zijn gevraagd, zullen buiten beschouwing blijven.

Aan de Jury is een bedrag van *f* 500.— beschikbaar gesteld om geheel of gedeeltelijk te bestemmen voor 3 bekroningen.

De Jury zal haar uitspraak in een uit te brengen rapport motiveeren, en, voor zoover mogelijk over alle, doch in elk geval over de ontwerpen der laatste schifting meer gedetailleerde beschouwingen leveren; het rapport zal bij de tentoonstellingen der ontwerpen worden bekend gemaakt. Na de uitspraak der Jury zal door haar de naambrief van het eerstbekroonde ontwerp worden geopend. Voor het openen van de naambrieven der overige voor onderscheiding in aanmerking gekomen ontwerpen wordt de toestemming van de inzenders vereischt.

De Jury:

H. P. Berlage Nzn.
M. J. Hack.
W. Kromhout Czn.
J. E. van der Pek.
Willem van der Pluym.

Amsterdam, 30 Juli 1913.

Ontwerp van een Landelijke Woning

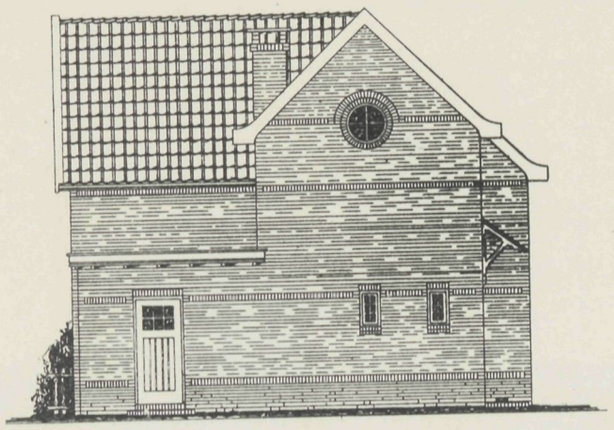

Zijgevel

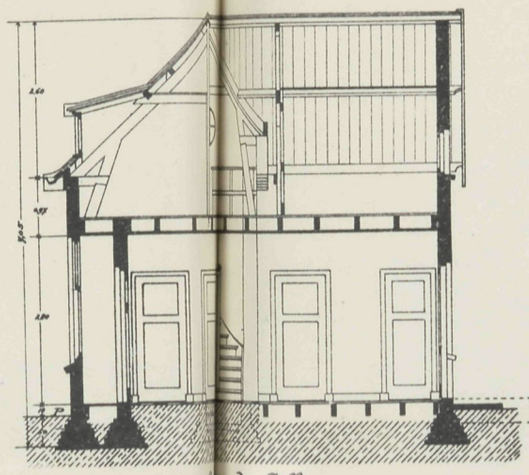

...nede A.B.

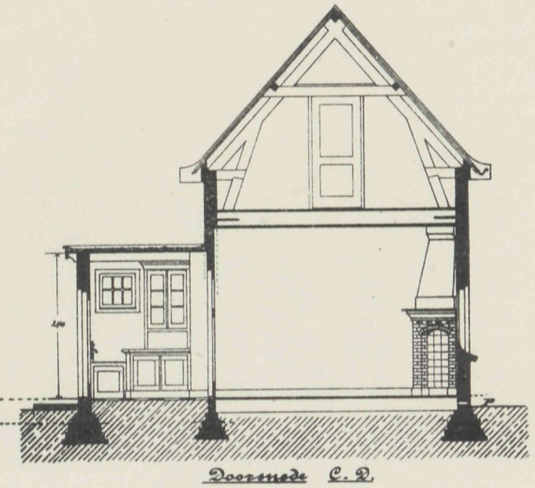

Doorsnede C.D.

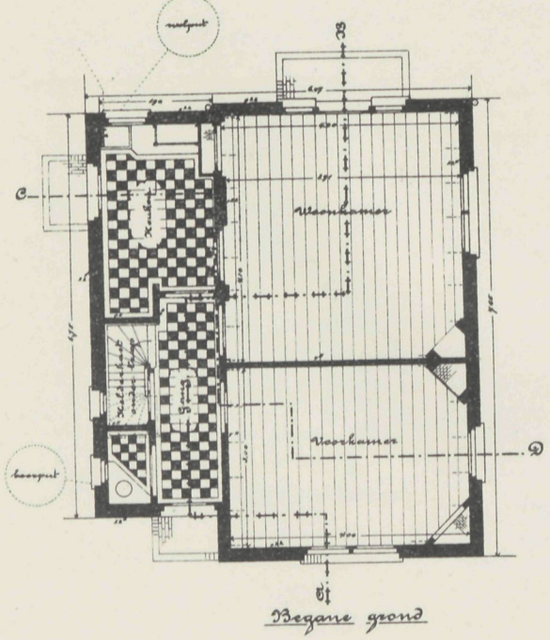

Begane grond

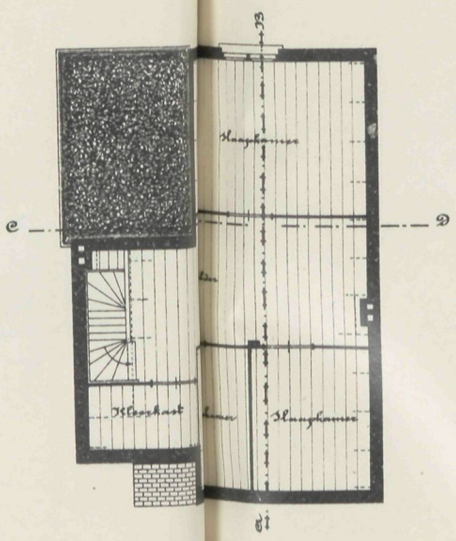

...rplan

T.K. traszaam van blinkers voor alle muren van 0,18 M + P tot 0,18 M + P.

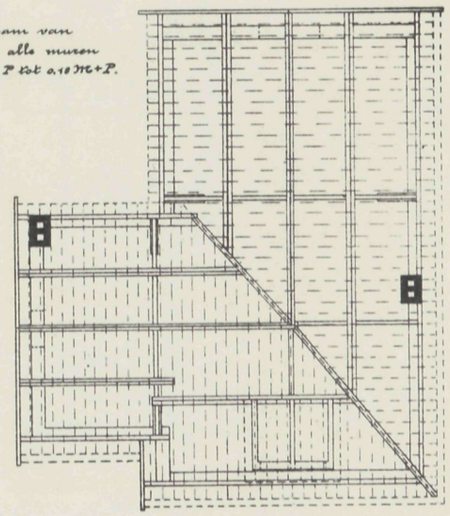

Kapplan

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

28 Augustus 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 18.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Landhuisje,

door J. HOMMES, te 's Heerenloo.

Het landhuisje wordt gedacht te zijn opgetrokken in grijskleurige klinkers. Het dak heeft roode onverglaasde pannen. De inrichting is beknopt, doch heeft ieder vertrek een afwisselenden vorm, wat ook in de gevels voldoet. De inrichting is een entree, dan de hal, rechts huiskamer, daarachter eetkamer, en aan het eind der hal de keuken met bijkeuken. De trap naar boven is in de hal geplaatst, verder geeft de zolderverdieping twee slaapkamers en een badkamer.

P. KLEIWEG DYSERINCK.

De architect-leden van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zagen dezer dagen aan hunnen kring een der trouwste leden ontvallen. De Heer P. Kleiweg Dyserinck architect te Haarlem, die daarbij ook een groot gedeelte van het aannemersbedrijf met anderen exploiteerde. Was er wat belangrijks aan de orde, steeds was de Heer Kleiweg Dyserinck op appèl om op hoogst goedmoedige wijze zijn opinie ten beste te geven en heeft hij daardoor de Maatschappij een grooten steun geweest. Ook het bouwbedrijf te Haarlem verliest in hem een ondernemend man, die veel deed tot bevordering van het bouwvak en den kunstzin aldaar en die om de gulhartige wijze waarop alles door hem werd bepleit en gesteund overal geëerd was, die bovendien deel uitmaakte van menig genootschap tot verheffing van ambachts-onderwijs en dit krachtdadig steunde. Toen dan ook het bericht kwam dat de Heer Kleiweg Dyserinck op 72-jarigen leeftijd was overleden, trof dit velen die zich dankbaar herinneren de vriendschap die van hem uitging. De gedachte daaraan vraagt een dankbare herinnering.

Het Vredespaleis.

De Hall van het Vredespaleis krijgt een hoogst belangrijk kunststuk. Op de balustrade wordt geplaatst het beeld »de Christus van de Andes«, een geschenk van de Argentijnsche republiek. Dit beeld is de getrouwe copie van het eerste monument voor den internationale vrede, dat zich 4200 meter boven den zeespiegel verheft en gebouwd is op de scheidingslijn tusschen Argentinië en Chili als herinnering aan het sluiten van den vrede tusschen deze beide rijken. Het werd 13 Maart 1904 onthuld. De copie is van brons, waarvan ook het monument is vervaardigd. De hoogte van het beeld is 2.80 M. De beeldhouwer Lagae te Brussel is de vervaardiger dezer copie. De Heer en Mevrouw Da Costa uit Argentinië brengen het geschenk over dat reeds in Den Haag is aangekomen en geplaatst wordt. De Christus-figuur staat recht overeind en houdt de rechterhand in zegenende houding opgeheven, terwijl de andere hand een kruis omvat met de woorden »Crux Lux Mundi«. Dit is zeker een merkwaardig geschenk, dat bij de bezoekers een diepen indruk zal maken.

Verval van monumenten.

Met het voorstel dat de Gemeenteraad van Amsterdam in behandeling zal nemen, om het monument op den Dam af te breken, op te bergen en mogelijk later weder op te stellen, is tevens in uitzicht gesteld dat Naatje in reparatie zal gaan. De verschillende ziekten die zij gedurende haar bestaan aan neus en armen moest doormaken, zijn zeker grootendeels te wijten aan de aard van het materiaal. Een beeld zoo geplaatst hoog in de lucht, aan alle kanten ten prooi aan weer en wind, moet zijn van een materiaal dat het onvergankelijke nabij komt. In dat geval komt het metaal beter tot zijn recht, en wanneer de kosten het veroorloven, is een bronzen beeld op die plaats een langeren levensduur verzekerd. Hiermede wordt wel eens te weinig rekening gehouden. Daarbij komt nog een ander euvel. Tijdens de bewerking of het vervoer, wordt wel eens de bijtel te krachtig en neemt van het materiaal weg wat moest blijven, of wel met het vervoer geschiedt er iets, waardoor de oppervlakte geschaadt wordt.

Daarvoor heeft de kunstenaar zijn preperatieven, en vliegt er een schilfer af, hij wordt er aangezet, alsof hij er nooit af is geweest, is er een gedeelte verloren geraakt, het wordt bijgestopt en gekleurd, en niemand ziet bij de plaatsing dat het voorwerp in den slag is geweest. Maar de tijd is hierin een streng rechter, hij doet de gevulde plekken sterker droogen en daardoor een lichtere kleur geven. Nog erger, hij knaagt zoo aanhoudend aan de oogenschijnlijk genezen wond, dat eindelijk het gestopte deel los laat en zich een kuil openbaart, of soms een breuk, die verder een goede vergaarplaats vormt voor het daarop neerkomende regenwater. Daarom is het van zoo groot belang, dat elke monumentale stichting met de meest mogelijke zorg wordt bearbeidt, dat alle mispassen daarbij vermeden worden en het materiaal geheel uit zich zelf kan blijven bestaan.

Het viel ons dezer dagen op, dat het beeld van Hendrik de Keyser, geplaatst in de nis van het Stedelijk-Museum, even onder de knie een witte vlek heeft, die allen schijn opwekt of daar aan dat been gestopt is, en nu de natuur alles met donkerder kleur dekt, wil dat deel niet meedoen en blijft halstarrig zich door helderder kleur onderscheiden. Is wat van beneden af niet te zien is dat het gevolg dat daar gestopt is, dan kan de tijd wel eens maken dat Hendrik de Keyser daar komt te staan met gaten in zijn kousen. Is onze opvatting juist, dan is dat te betreuren. Nu er geijverd wordt om in de andere nis Jacob van Campen te doen huisvesten, een voornemen, dat

alle toejuiching verdient, kan het wellicht van nut zijn intijds er op te wijzen, dat vooral op het geheel ongeschonden zijn van het beeld gelet wordt bij de plaatsing. Kleine zaken hebben dikwerf groote gevolgen, en wanneer zoo'n beenwond werkelijk aanwezig is, kan de tijd daarop zooveel invloed hebben, dat amputatie noodig is. Er zou nog heel wat van onze monumentale stichtingen aanwezig zijn, indien bij de daarstelling er op gelet was om dergelijke bezwaren te voorkomen.

Civiel- en Bouwkundig Studenten-Gezelschap „Practische Studie" te Delft.

Bovengenoemd gezelschap zend de navolgende oproeping aan H.H. architecten. De daarbij gestelde vragen verdienen alleszins overweging, gaarne bevorderen wij dit doel, door er de aandacht op te vestigen.

Delft, Augustus 1913.

Op de j.l. gehouden huishoudelijke vergadering van het Civiel- en Bouwkundig Studenten Gezelschap »Practische Studie« te Delft werd besloten tot het instellen eener enquête in zake vooropleiding en opleiding van den a.s. architect.

Onnoodig dunkt het ons hier uitvoerig uiteen te zetten de groote belangrijkheid van een zoo doelmatig mogelijke opleiding van den architect, zoowel voor de architectuur in het algemeen, als voor den architectenstand in het bijzonder.

Om in deze een zoo volledig mogelijk overzicht te verkrijgen, hebben wij gemeend ons te moeten wenden tot hen, die in ons land op eenig gebied der architectuur een plaats van beteekenis innemen.

Hopende, dat U bereid zal zijn, ons in deze Uwe medewerking te willen verleenen, verzoeken wij U beleefd achterstaande vragenlijst zoo uitvoerig mogelijk te willen beantwoorden.

Gaarne ontvingen wij Uw antwoord vóór 15 September a.s.

Namens het Bestuur van »Practische Studie«,
A. PH. T. VAN HAEFTEN, *President.*
H. W. MOUTON, *Secretaris.*
Van Leeuwenhoeksingel 19, Delft.

VRAGENLIJST.

1. Welke vooropleiding, zoowel van algemeenen als eventueel van bouwkundigen aard, acht U voor den a.s. architect de meest gewenschte?
(H. B. S., Gymnasium, Lyceum e.d.; beoefening van een ambacht, volgen van de bouwpraktijk of iets dergelijks).
2. Welke opleiding acht U de beste; die welke geheel in en voor de praktijk plaats vindt, of die welke aan een school of academie genoten wordt?
3. Acht U de artistieke en wetenschappelijke opleiding, zooals die te Delft plaats heeft, te verkiezen boven die aan een kunstacademie?
4. Wat is Uw oordeel omtrent de opleiding voor architect te Delft en welke wijzigingen en aanvullingen acht U in deze wenschelijk?
5. Wat is Uw meening omtrent de wenschelijkheid en de waarde van eventueel in te voeren Hooger Bouwkunst Onderricht aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten? Hoe moet naar Uwe meening dit onderricht zijn?
6. Acht U het in het belang van de architecten-opleiding in het algemeen, dat er in ons land twee inrichtingen van Hooger Bouwkunst onderwijs zouden zijn, n.l.

een te Delft en een te Amsterdam (Rijksacademie voor Beeldende Kunsten):

a. met het oog op het karakter en de inrichting van beide instellingen;

b. met het oog op de financieele draagkracht van ons land;

c. met het oog op het aantal beschikbare goede docenten.

7. Welk toelatingsexamen, daarmee gelijk te stellen examen, of welke voorwaarden in het algemeen acht U wenschelijk en zou U bij een eventueele invoering van Hooger Bouwkunst onderricht aan de Rijksacademie te Amsterdam voor de bouwkundige studenten dezer academie verplichtend gesteld willen zien?
(Eindexamen H. B. S., Gymnasium, Lyceum, e.d., toelatingsexamen Technische Hoogeschool, Kunstacademie, bekwaamheden door de praktijk verkregen of dergelijke).

8. Acht U wettelijke bescherming van den titel bouwkundig ingenieur en ook bescherming voor te Amsterdam gediplomeerde architecten gewenscht?

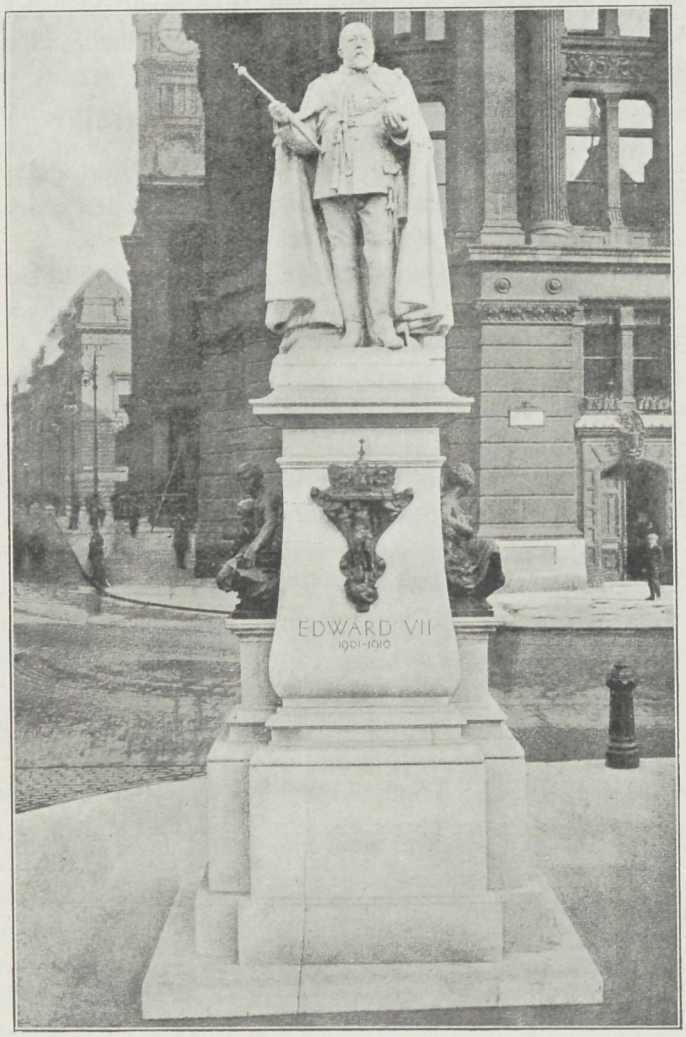

Monument voor Koning Edward VII te Birmingham.

Monument voor Koning Edward VII te Birmingham.

Voor Koning Edward VII is te Birmingham een monument gesticht, waarvan de tekstfiguur de afbeelding geeft. De hoogte is 24 Eng. voet. De Koning is in de uniform van Veldmaarschalk voorgesteld, het beeld is van marmer. Het geheel is wat schraal van opvatting, ook zijn de groepen die tegen de pedestal aansluiten op wat smalle voeting geplaatst. Dit pedestal is uit Stancliffe natuursteen gehouwen. De groepen die in brons zijn stellen voor de wereldvrede en de nijverheid en wetenschap. Op het voorvlak van de pedestal is St. George met de draak eveneens in brons aangebracht. Beeldhouwer was Albert Taft. Het monument staat in Victoria square.

Volkshuisvesting.

Het Algemeen Handelsblad van 21 dezer geeft de volgende mededeeling over een tehuis van vrijgezellen, dat om de belangrijkheid van den bouw en inrichting, evenals

om het goede dat aan die stichting verbonden is, verdient algemeen bekend te worden. Wij nemen de mededeeling in geheel over, omdat bekorten daaraan zou schaden, en alles tenvolle de aandacht verdient.

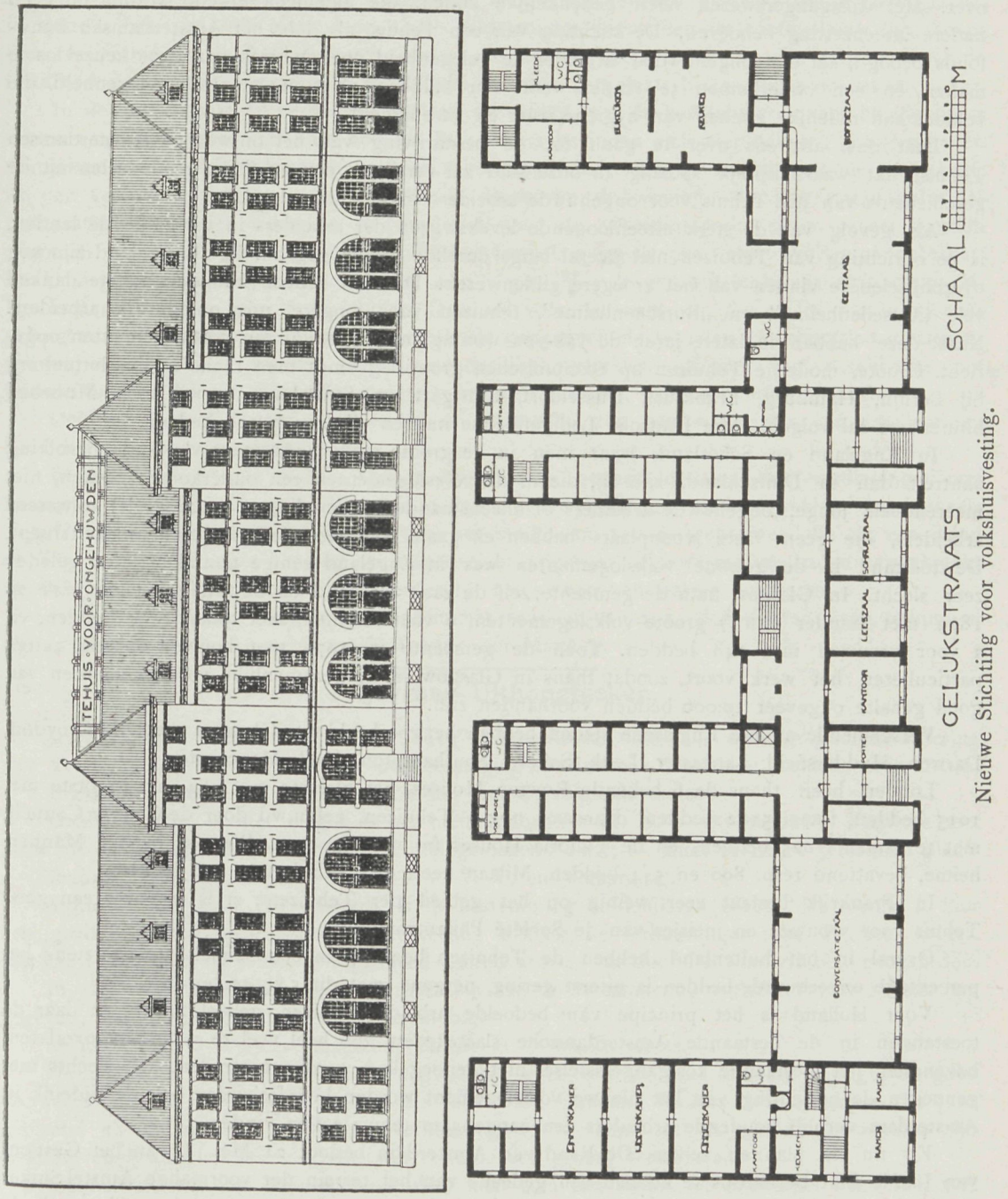

Wij hebben indertijd melding gemaakt van het plan van de Vereeniging „Amsterdamsch Bouwfonds" om over te gaan tot het stichten van een tehuis voor mannen, zooals verschillende groote steden in het buitenland bezitten. Sedert hebben de plannen dezer vereeniging vasten vorm aangenomen. Eenige maanden geleden heeft het Amsterdamsch Bouwfonds zich tot B. en W. van Amsterdam gewend met het verzoek te willen bevorderen, dat de Raad der Gemeente de vereeniging toestaat, een rentedragend voorschot, groot maximum *f* 410.000, teneinde haar in staat te stellen tot den bouw van een hygiënisch ingericht en goed beheerd Tehuis voor

ongehuwde arbeiders. Thans heeft een ongehuwd arbeider, die in Amsterdam zelfstandig wenscht te wonen, slechts de keus tusschen een onderkomen in een der bestaande slaapsteden of in een hem veelal vreemd gezin als kostganger. De toestanden in de hier ter stede bestaande slaapsteden laten op het gebied van gezondheid en zedelijkheid inderdaad alles te wenschen over. Het kostgangerswezen heeft bedenkelijke zijden, die algemeen erkend worden en geen nadere uiteenzetting behoeven. De stichting van een Tehuis, als door het Amsterdamsch Bouwfonds beoogd, zal den ongehuwden arbeider de gelegenheid openen, zich van deze keuze los te maken en een onderkomen te vinden voor een billijken prijs in een woongelegenheid, die voldoet aan redelijke eischen van hygiëne, rust en gezelligheid.

Laat ons, alvorens over te gaan tot de beschrijving van het ontworpen Amsterdamsch Tehuis, dat waarschijnlijk spoedig in onze stad zal verrijzen, een en ander mededeelen uit de geschiedenis van het Tehuis voor ongehuwde arbeiders in het buitenland.

Als gevolg van de sterk uiteenloopende levenswijzen der arbeiders in verschillende landen, is de oprichting van Tehuizen niet overal langs dezelfde wegen gegaan. In Duitschland zijn nog overblijfselen te vinden van het vroegere gildenwezen. Daaraan hebben hun ontstaan te danken vele „Gesellenheime" en „Burschenheime", tehuizen voor jongere, nog ongehuwde arbeiders. Naast deze hebben in latere jaren de vak- en woningbouwvereenigingen volkslogementen opgericht. Groote, moderne Tehuizen op economischen grondslag vindt men thans in Charlottenburg bij Berlijn, Hamburg, Frankfurt, Düsseldorf, Stuttgart en Strassburg, terwijl ook München binnenkort zal volgen. Deze Duitsche Ledigenheime hebben elk 200 à 300 bedden.

In Engeland en Schotland, waar men in de groote steden een meer vlottende bevolking aantreft dan in Duitschland, zijn zij, die in de volkslogementen een onderkomen zoeken, niet meerendeels jonge, ongehuwde arbeiders of alleenstaande vreemdelingen. maar veelal volwassen arbeiders, die geen vaste woonplaats hebben en gaan, waarheen de groot-industrie hen roept. De toestand in de gewone volkslogementen was in Engeland eenige tientallen jaren geleden zeer slecht. In Glasgow nam de gemeente zelf de zaak ter hand en bouwde tusschen 1871 en 1879 niet minder dan 7 groote volkslogementen, 6 voor mannen, met totaal 2182 bedden, en 1 voor vrouwen met 248 bedden. Toen de gemeente in 1879 met bouwen óphield, zetten particulieren het werk voort, zoodat thans in Glasgow in de gezamenlijke volkslogementen van goed gehalte ongeveer 10.000 bedden voorhanden zijn.

Verschillende andere Engelsche steden hebben het voorbeeld van Glasgow gevolgd: Croydon, Darwen, Huddersfield, Lancaster, Leith, Salford, Southampton, Hull, Manchester.

Londen heeft thans de 6 bekende Rowton Houses, het kleinste met 484, het grootste met 1015 bedden, totaal 5162 bedden, daarnaast nog 3 Tehuizen, gebouwd door de County Council, met te zamen 1825 bedden, en de Victoria Houses for working men. Weenen bezit 2 Mannerheime, bevattend resp. 890 en 544 bedden. Milaan heeft een Tehuis met 530 bedden.

In Frankrijk bestaat zeer weinig op het gebied der Tehuizen; er is in Parijs een goed Tehuis voor vrouwen en meisjes van de Société Philantropique.

Overal in het buitenland hebben de Tehuizen bewezen in een behoefte te voorzien; het percentage onverhuurde bedden is uiterst gering, nergens gaat dit 5 % te boven.

Voor Holland is het principe van bedoelde arbeiderstehuizen geheel nieuw, en daar de toestanden in de bestaande Amsterdamsche slaapsteden zoo heel veel te wenschen overlaten, bovendien het bestaande kostgangersstelsel niet genoeg kan worden bestreden, kan slechts met genoegen de oprichting van het nieuwe volkslogement worden begroet, waar ook de tijdelijk in Amsterdam verblijf houdende arbeiders een aangenaam tehuis zullen vinden.

En nu de plannen zelven. De Raad van Amsterdam besloot 21 Mei j.l. van het Gesticht van Liefde Sint Bernardus te koopen een gedeelte van het terrein der voormalige Amstel Suiker Raffinaderij, gelegen aan de Marnixstraat en grenzende aan de Groentemarkt, wijl, zooals de toelichting op de voordracht van B. en W. luidt, alsdan zou kunnen worden voldaan aan het bij hen ingekomen verzoek van de vereeniging Amsterdamsch Bouwfonds, „om een gedeelte van dezen grond in erfpacht te mogen bekomen voor het daarop stichten van een volkslogement, waaraan hier ter stede groote behoefte bestaat".

Het terrein, waarvan hier sprake is, heeft een breedte van 85 M. langs de Marnixstraat en bijna 40 M. diepte langs de Groentemarkt. Thans liggen de bouwplannen van het Amsterdamsch Bouwfonds, ontworpen door den Amsterdamschen architect, den heer J. E. van der Pek, voor

ons; wij zien het groote front en den plattegrond van de beneden-verdieping van dit aanstaande Tehuis voor ongehuwde arbeiders, dat een instelling bedoelt te worden om aan ongehuwde arbeiders tegen matigen prijs een zindelijke, rustige slaapgelegenheid en tehuis te verschaffen.

Op den grooten hoofdvleugel, waarvan de hoogte tot den nok van het dak gemeten 24 M., is, sluiten zich aan vier staartvleugels. De kelderruimte, die onder het hoofdgebouw ligt, hoopt men te verhuren, de kelderruimten onder de staartvleugels zullen worden gebruikt voor de installatie der centrale verwarming, voor rijwiel- en linnenbergplaats, bewaarplaats van eetwaren, enz.

In de gelijkstraatsche verdieping beslaan de eetzaal met de koffiekamer in het hoofdgebouw samen een oppervlakte van ruim 200 vk. M.; voorts bevinden zich hier de lees-, conversatie- en schrijfkamers. Op den linkerhoek op onze afbeelding vindt men de woning van den beheerder, in den rechtervleugel komt de keuken en daarboven de woning van den restaurateur. De restauratie zal worden verpacht en dus niet door de vereeniging in eigen beheer worden genomen. Op den beganen grond zullen in de staartgebouwen slaapvertrekjes worden aangebracht. De kleinste der slaapkamertjes zal meten 2.20 × 3.10 M.; de grootste (enkelen) 2.50 × 3.90 M. De kamertjes zullen per week worden verhuurd voor den prijs van *f* 2.45 tot *f* 2.80, al naar gelang van de grootte. Zij zullen niet, zooals de gangen en de portalen van centrale verwarming worden voorzien. Het worden geheel afzonderlijke vertrekjes, voorzien van waschbakje met waterleiding, en hoogst eenvoudig ingericht met een ledikant, kleerkast, tafel en stoel.

Centrale gangen loopen door hoofd- en staartgebouwen, aan weerszijden van deze gangen bevinden zich de kamertjes.

In het hoofdgebouw worden boven de zooeven genoemde zalen drie verdiepingen met kamertjes gebouwd, de staartgebouwen tellen vijf verdiepingen met vertrekjes; het geheele Tehuis zal 356 kamertjes bevatten. Aan het einde van de staartgebouwen, die elk een eigen opgang hebben (dit met het oog op eventueel brandgevaar) zijn warme voetbaden aangebracht en elke verdieping telt eenige badkamertjes tot het nemen van warme kuipbaden.

Het Amsterdamsch Bouwfonds hoopt in het voorjaar van 1914 den eersten steen te kunnen leggen van dit eerste Amsterdamsche Tehuis voor Mannen.

Prijsvraag Uithangteeken.

Jury-Rapport van de Prijsvraag „1913", uitgeschreven door de „Vereeniging tot Bevordering van Vreemdelingenverkeer" en door de Vereeniging „de Friesche Bouwkring" beide te Leeuwarden.

Ingekomen waren een 11-tal antwoorden met de volgende motto's:

Café — Wijn — Met zeggen is het niet te doen — M. K. — Apotheek — Vierhoek met punt in cirkel geteekend — Punt in cirkel geteekend zwart — Punt in cirkel geteekend blauw — Johanna Francisca M J. — Pluto — V. V. V. en Volharding.

Motto: „Café". In dit ontwerp is de bestemming duidelijk uitgedrukt. De roemer is hier een goed sprekend hoofdmotief. De verdeeling is klaar, de verhoudingen juist, de kleur helder. Het bord is opgehangen aan een gesmeed ijzeren arm en kan door den wind vrij bewogen worden.

In de constructie heeft de ontwerper zich van de verschillende samenstellingen rekenschap gegeven, hetgeen uit details en doorsneden blijkt.

Motto: „Wijn". Bij deze inzending ontbreekt de kleine schets.

De gedachte is op duidelijke en eenvoudige wijze vertolkt. Het ontwerp getuigt van goed decoratief inzicht. De drie flesschen zijn een flink sprekend hoofdmotief; de letters zijn juist geplaatst en de rand is goed van verhouding ten opzichte van het midden. De kleuren zijn levendig en helder, uit een oogpunt van reclame een groote verdienste.

Jammer is, dat het constructieve deel naar zich laat raden. De ontwerper heeft zich niet verantwoordelijk gesteld voor de uitvoering van de vormen die, in ijzer gedacht, in geen enkel opzicht een oordeelkundige ijzersamenstelling te zien geven. Hij had in zijn teekening, de constructie evengoed moeten verantwoorden als het ontwerp; het een is even onmisbaar als het ander.

Motto: „Met zeggen is het niet te doen". Het doel is vrij goed uitgedrukt. De constructie is wel overdacht en met doorsneden verantwoord, maar nogal ingewikkeld. Aan de stangen van den arm is buitengewoon veel werk besteed, zonder dat het resultaat met de ingewikkelde bewerking in overeenstemming zal zijn. De letters, hoewel duidelijk, staan te beklemd in het vlak.

Motto: „M. K." 't Is een aardige gedachte, het roer en de scheepslantaarn te gebruiken als motief voor een uithangbord voor een koopman in scheepsartikelen.

De *verwerking* van de idee is echter niet geslaagd. De echte scheepslantaarn is niet in harmonie met het plaatijzeren roer. Het geheele silhouet is onrustig. De letters zijn leelijk geplaatst. De vormen zijn zwak van teekening. Uit het oogpunt van doelmatigheid zal het bord te veel windvang hebben. De constructie is op verschillende plaatsen niet voldoende overdacht.

Motto: „Apotheek". Niet het voorwerp, maar de teekening, schijnt hier doel te zijn. In den bouw vertoont de arm het karakter van dragen en het bord van hangen; echter is de verbinding voor beide te vast, wat aan het hangend karakter schaadt.

Opvatting en vormen zijn zeer ouderwetsch. De vijzel en het roode kruis zullen niet voldoende op een afstand werken.

Motto: „Vierkant met punt in cirkel geteekend". Het cirkelvormig bord, een goede vorm voor: „Hotel de Zon" is opgehangen aan twee haken. Daarmee is aangegeven dat het bord vrij moet kunnen draaien; maar deze beweging wordt door een vertikale staaf aan den buitenkant weer belemmerd, wat met de eerste bedoeling in tegenspraak komt.

Het ijzerwerk van den arm is weinig bestudeerd; de lijnen zijn niet fraai en zeer gezocht. De kleur is niet aangenaam.

Motto: „Punt in cirkel geteekend zwart". Het bord heeft den hoefijzervorm, een goeden vorm voor een uithangbord voor een dorpssmid. Wat betreft de constructie, den vorm en de kleur, kan van deze teekening hetzelfde gezegd worden als van de vorige.

Motto: „Punt in cirkel geteekend blauw". Helder en sprekend van kleur. De letters vrij goed verdeeld en over 't algemeen goed van vorm. Het is meer „uitsteekbord" dan „uithangbord". De vormen zijn weinig fraai en weinig gevonden. De constructie, vooral de verbinding van bord en arm is niet verantwoord.

Motto: „Johanna Francisca M. J." De teekening is op het effect bewerkt, ten koste van de goede en fraaie oplossing van het vraagstuk. Bovendien is de oplossing van den arm weinig origineel. Het bord is hier bijzaak, de arm hoofdzaak geworden. De constructie is weinig overwogen.

Motto: „Pluto". Hoewel deze teekening een samenstel is van zeer vele motieven, is het doel niet klaar tot uitdrukking gebracht, terwijl een weloverwogen samenhang der deelen en ontwikkeling dezer deelen uit het geheel, ontbreekt.

De kleur, een belangrijke factor bij reclame-werk, is niet aangegeven.

Het bord maakt den indruk door ringen gespannen te zijn, terwijl het spanraam ontbreekt, wat onlogisch is.

Motto: „V. V. V." In den vorm van het bord is het karakter van hangen wel uitgedrukt. De letters zijn van gezochten vorm; de versiering, op zich zelf al niet fraai, doet bovendien schade aan de duidelijkheid van de letters. De kleur is slap. De vorm en de constructie van den arm zijn eenvoudig, wat een deugd beteekenen kon, als ze tevens vernuftig en mooi waren. Doorsneden en aanzichten van onderdeelen zijn ter verklaring van de samenstelling noodig.

Motto: „Volharding". Aan de teekening is niet te zien, op welke wijze de rechthoek voor uithangbord geschikt moet worden gemaakt.

Letters en koekop drukken het doel wel uit, echter niet op fraai decoratieve wijze. Aan constructie is in het geheel niet gedacht.

De jury is van meening, dat aan hare eischen van doeltreffendheid, schoonheid en goede constructie het best voldoet de inzending onder het motto: „Café", aan hetwelk zij voorstelt, den eersten prijs toe te kennen met getuigschrift en verguld-zilveren medaille.

Daarna komen de inzendingen onder de motto's: „Wijn" en „Met zeggen is het niet te doen".

Aan deze beide inzendingen zou ze willen voorstellen achtereenvolgens den tweeden en derden prijs toe te kennen met getuigschrift, echter zonder medaille.

De Jury: (w.g.) C W. NIJHOFF. W. PENAAT. C. ROL.

Bij de opening der naambrieven bleek de ontwerper van het ingezondene onder motto: „Café" te zijn: de Heer Tj. Tjeerd, leeraar a. d. Quellinusschool te Amsterdam;

die van motto: „Wijn", den Heer K. J. Vegter, den Haag;

die van motto: „Met zeggen is het niet te doen", den Heer G. Boom, te Amsterdam.

Namens het Bestuur van de Vereeniging „de Friesche Bouwkring" te Leeuwarden.

G. C. MICHELL, *Voorzitter.* G. J. VEENSTRA, *Secretaris.*

ONTWERP LANDHUISJE

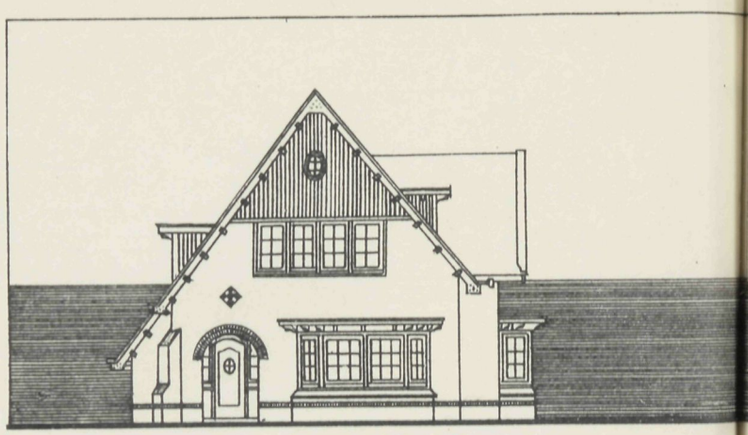

VOORGEVEL

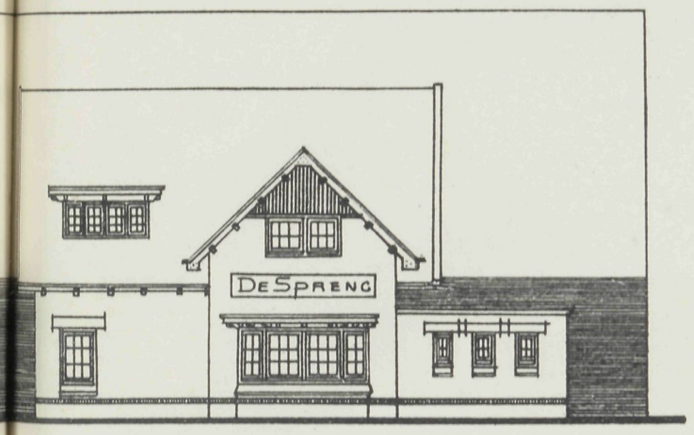

ZIJGEVEL

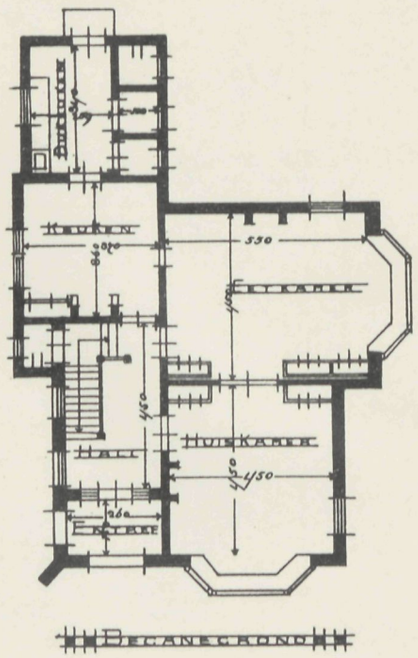

BEGANEGROND

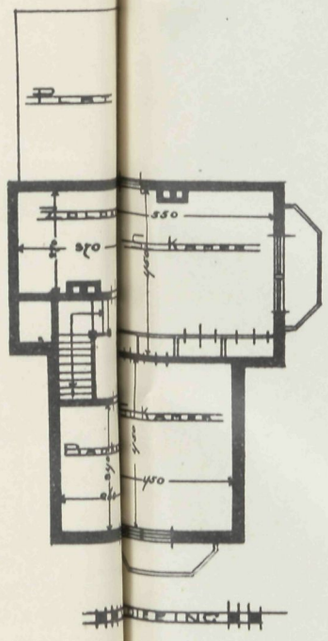

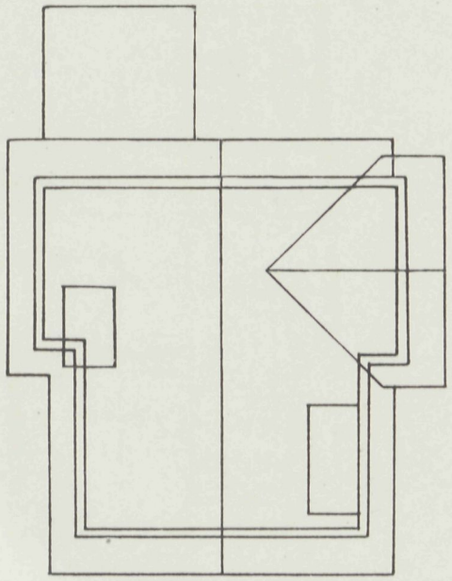

KAPPLAN

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

11 September 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 19.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Woonhuis,

door JOH. KORTLANG, bouwmeester, Ermelo.

Een eenvoudige en toch zeer practische woning geeft dit ontwerp. Ter beganen grond suite, woon-, slaapkamers en keuken, verder een kelder en op de bovenverdieping 6 kamertjes. Van de ruimte is dus wel partij getrokken. Ook het uiterlijk doet zich met de overstekende kap zeer goed voor.

Van Karnebeek-bron.

Dezer dagen had een eigenaardige inwijding plaats. Het was die van de Van Karnebeek-bron. Nu het Vredespaleis voltooid is, wenschte men den Voorzitter der Carnegie-stichting te huldigen voor de vele bemoeiingen, die zulk gunstig resultaat hadden gegeven. Het plan werd gevormd, een bron met aansluitende zitbanken te vormen. Die bron zou vervaardigd worden aan de kunstinrichting van den Heer Willem Brouwer te Leiderdorp. In crême terra-cotta uitgevoerd moet dit voldoen. Om nu dit denkbeeld te verwezenlijken, maakte in betrekkelijk korten tijd den Heer Brouwer een model op de werkelijke grootte, en kwam daarmede gereed. Zoo kon men het model inwijden, en zal na het gereedkomen der terra-cottabron de wijziging plaats vinden zonder dat dit opgemerkt wordt. Het was een gelukkig denkbeeld dat uitnemend slaagde.

De bron vindt zich daar goed op zijn plaats, maakt met de omgeving een fraai geheel, en vormt tevens een wandvlakte, waarop de namen vermeld zijn van hen, die bij den bouw van het Vredespaleis hebben saamgewerkt. De bron, gebogen van vorm, is monumentaal, flink van lijnen, zonder opschik, en sluit zich daardoor gepast bij de omgeving aan. Als alles gereed is, is de omgeving van het Vredespaleis daardoor weder in waarde vermeerderd.

Een Amerikaansche Machine ter beproeving van bestratingsmateriaal.

Een Amerikaansch blad meldt het volgende:

Wanneer men bestratingsmateriaal onderzoekt, dan gaat men gewoonlijk de draagkracht meten, probeert het materiaal op de slijpmachine, bewerkt het met den zandstraal en onderzoekt ten laatste nog het weerstandsvermogen tegen vorst. Maar al deze bewerkingen verschaffen ons toch nog niet de algeheele kennis van het materiaal, en daarom is het van belang, een beschrijving te geven van een nieuwe machine die ons allicht meer zekerheid kan verschaffen.

Daar wordt met het te beproeven materiaal een breede ring bestraat om een loodrecht staande cilinder. Aan dezen cilinder zijn verscheidene raderen met ijzeren stijlen bevestigd. Deze raderen worden door de cilinder over het bestratingsoppervlak bewogen. De raderen zijn zoo bevestigd dat ze het midden van de cilinder eerst naderen dan zich weer verwijderen. Zoo vermijdt men dat zich in het materiaal spoedig een barst vormt en wordt de strook eerder gelijkmatig bewerkt. De belasting van de raderen en de draaiïngssnelheid kan veranderd worden. Men hoopt met deze machine een waardevol resultaat te bereiken.

De behandeling der Prijsvragen.

In Architectura geeft den Heer J. J. Hellendoorn een verslag over de prijsvraag »Dorpsschool«, uitgeschreven door de Vereeniging van Baksteenfabrikanten. Het doet ons genoegen, dat ook in dat verslag opgenomen is de afkeuring over de wijze van exposeeren der teekeningen, zooals wij dat uitvoerig hebben behandeld in aflevering **No. 16.** Nu komt ook den Heer A. C. A. Rotgans te Bussum op in het laatste nummer van Architectura tegen de beknopte wijze waarop de Jury zich van hare taak afmaakte. Uit een en ander blijkt, dat wij niet alleen staan. Thans nu de regelen voor de prijsvragen zullen worden vastgesteld, mag men nog wel enkele artikelen erbij opnemen, die den werkkring van de Jury en wijze van expositie nader omschrijven. Dat is in het belang der prijsvragen in het algemeen, want zonder betere waardeering komt men ertoe, de prijsvragen onmogelijk te maken en zijn die toch werkelijk zulk een noodige kracht in het bouwleven. Waar wij leven in een tijd, dat klachten gehoor vinden en de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, zoo krachtdadig voortgaat met steeds het goede te betrachten, stellen wij vertrouwen, dat bij een eerstvolgende prijsvraagbeantwoording alle teekeningen een plaats verkrijgen hunner waardig, en niet zooals nu, in de nabijheid van de snippermand en dat de Maatschappij daarvan het voorbeeld geeft. Evenzoo, dat waar studie de basis vormt dat het rapport, zij het middel om die studie te bevorderen door grondige en uitvoerige aanwijzing der fouten, in de ontwerpen waarin tenminste eenige verdiensten zit.

Kern der Materialen-kennis.

Wanneer men in vroegere jaren over de materialen zijn kennis moest op doen, dan moest men aankloppen bij Storm van 's Gravezande en uit diens lijvig zaamgesteld boekdeel zijn kennis putten. Dat was de eenige weg maar ook lang den besten raadgever

en heeft menigeen bij zijne studies gevormd tot een bekwaam vakman. Onzen tijd is er op uit gerief te verschaffen en wat vroeger wel eens al te uitvoerig werd behandeld nu beknopt weer te geven, het resultaat toch blijft gelijk en 't is een gemak want het studieboek verdund daardoor zoodanig, dat het gemakkelijk in de zak kan gestoken worden men er dan ook eerder toekomt om het meermalen op te slaan. De firma Van Mantgem & de Does te Amsterdam die de uitgave heeft van de Poly Technische bibliotheek geeft daarvan No. 4 uit, dat is geheel gewijd aan de behandeling »Kern der Materialenkennis«, door F. Wind. De schrijver is alom bekend, men denke maar aan het correspondentie onderwijs en dat is een waarborg voor de goede inhoud. Die inhoud behandeld in 127 pagina's de materialen in het algemeen, daarbij zijn velen van de nieuwere materialen opgenomen. Het is zoo gesteld dat het aangenaam leest, is van uitstekende druk en daarbij hoogst billijk, vijf en zestig cents. Dat zijn alle aanbevelingen die een groote aanvrage in uitzicht stelt maar bovendien onderschrijven wij gaarne, dat dit een uitgave is die nut sticht, omdat zij een blik op de praktijk geeft, die velen van dienst kan zijn en waar de weg tot het vak wordt ingeslagen, verzuime men niet dit hoogst goedkoope boekje, zich tot leidsman aan te schaffen.

Plaatwerk Vredespaleis.

De Maatschappij tot bevordering der bouwkunst daartoe in de gelegenheid gesteld door de uitgevers-maatschappij »Elsevier« stelt hare leden in de gelegenheid het Plaatwerk »Vredespaleis« dat bij uitgave *f* 45.— kostte te verkrijgen voor *f* 9.—, te voldoen in 4 drie-maandelijksche termijnen ad *f* 2.25. Dat is een hoogst waardeerende regeling. Vele leden der Maatschappij zullen zich het plaatwerk nu nog aanschaffen en daardoor een belangrijke geschiedenis in bezit houden over deze zoo verdienstvolle arbeid. — Zonderling is het dat het zoo monumentale geheel dat bekroond is geworden waarbij de torens zoo gelukkig van vorm waren is vergroeid in een geheel waarbij de torens herinneren, aan die uit de speeldoozen onzer kinderen, zonder eenige uitdrukking van al het goede dat zij aanvankelijk bezaten. Dat is bij deze prijsvraag zoo te betreuren dat het ontwerp zoo verminkt tot werkelijkheid is gekomen en daarom te meer heeft het waarde den aanvankelijken toestand in bezit te hebben, bij de beschouwing zal dan dikwerf de vraag rijzen hoe men toch tot zulke grove afdwalingen is gekomen.

De restauratie van het Koninklijk Paleis te Amsterdam.

Zooals men weet, is eenige maanden geleden een commissie ingesteld „tot onderzoek en voorlichting betreffende den staat van het uitwendige van het Koninklijke Paleis". Die commissie bestaat uit de heeren Prof. Dr. Jhr. J. Six, Voorzitter; Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers en de Professoren Henri Evers, J. A. van der Kloes en A. W. M. Odé, van de Technische Hoogeschool te Delft.

Naar het „Hbld." verneemt is de commissie het tot dusver niet eens geworden over de beste wijze van restauratie. In het rapport, dat aan de Koningin is uitgebracht is daarom voorgesteld twee proefnemingen op kleine schaal te doen betreffende de wijze van restaureeren. Nadat de proefnemingen zouden zijn geschied, zou dan een nader rapport uitgebracht worden.

Hoewel de opvattingen van beide partijen nogal uiteenloopen, wordt de mogelijkheid geenszins uitgesloten geacht, dat na afloop der proefnemingen eenstemmigheid in de commissie zal komen.

Het is nog niet bekend, welke beslissing de Koningln heeft genomen.

EXAMENVRAGEN — Bouwkundig Opzichter, Bouwkundig Teekenaar en Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) van de Examens, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, zijn in boekvorm verkrijgbaar voor de jaren en tegen de prijzen als hieronder is aangegeven:

Bouwkundig Opzichter 1913 à *f* 1.—, 1912, 1911 à *f* 0.85, 1910 à *f* 0.50; Bouwkundig Teekenaar 1913, 1912, 1911 à *f* 0.50, 1910, 1909 à *f* 0.30; Uitvoerder van Bouwwerken (Onderbaas) 1913, 1912, 1911 à *f* 0.85.

Het bedrag moet vooruit per postwissel overgemaakt worden aan het Bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402, Amsterdam.

Bij de tekstfiguren.

Boerenwoning.

Schilderachtig komt de eenvoudige boerenwoning voor den dag, zooals de ontwerper, den Heer Joh. Graafland ons dat doet zien. Zoo heeft de simpelste architectuur

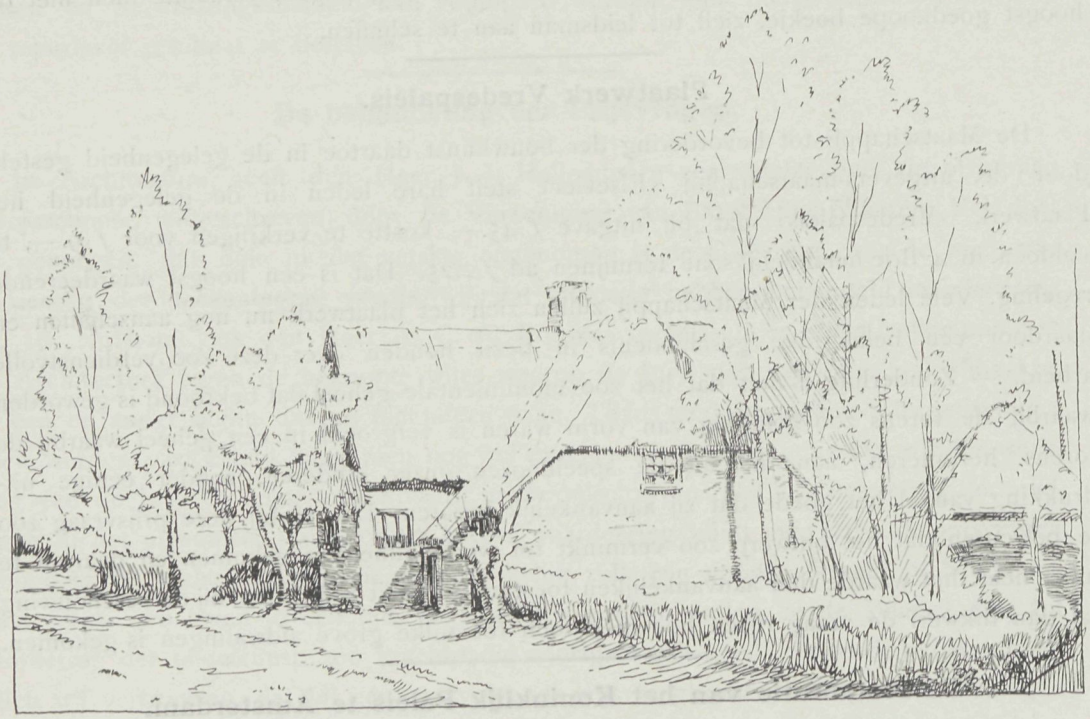

Boerenwoning.

goed voorgesteld, nog zijn bekoring. Die groepeering te kiezen is den ontwerper bizonder eigen, en geeft de tekstfiguur daarvan weder zoo'n gunstig voorbeeld.

Voorgevels van vier beneden- en vier bovenwoningen aan den Oost-Zuider Singel te Harlingen, door G. van den Berg.

Het eigenaardige van deze gevelrij is dat deze niet een aaneengesloten rechte lijn vormt. Naar de richting van den weg geplaatst verspringt elk huis op zichzelf, en biedt daardoor een groote afwisseling. Door de verschillende uitbouwingen, afschuiningen

enz., is een goed effect verkregen en komt elk huis op zichzelf naar voren. Dergelijke verdeeling heeft zijn verdienste, en maakt daardoor dit blok tot een geheel dat de aandacht trekt.

Bond van Vereenigingen van Fabrikanten en van Handelaren in Materialen voor het Bouwbedrijf.

Woensdag 3 dezer, hield bovengenoemde Bond eene bestuursvergadering in American-Hotel te Amsterdam, ter uitvoering der besluiten van de onlangs gehouden 1e algemeene jaar-vergadering.

In de plaats van den Heer N. C. Wefers Bettink, die volgens rooster was afgetreden, werd

tot vice-voorzitter benoemd de heer A. G. Verbeek te 's Gravenhage (Kon. Rotterd. IJzerhandel, Röder & Verbeek).

Het reglement voor het bonds-informatie- en incassobureau werd definitief vastgesteld.

Het bureau is uitsluitend bestemd voor de leden van de bij den Bond aangesloten Vereenigingen, te weten:

Vereeniging van Nederlandsche Baksteenfabrikanten,

Vereeniging van Handelaren in Bouwmaterialen in Nederland,

Nederlandsch Cement-syndicaat,

Bond van Houthandelaren in Nederland,
Vereeniging van Nederlandsche Kalkzandsteenfabrikanten,
Nederlandsche Vereeniging van IJzerhandelaren.

De leden dezer vereenigingen hebben het recht, van de diensten dezer instelling gebruik te maken. De leden-deelnemers zijn verplicht, elke maand aan den directeur eene opgaaf te verstrekken van de namen dergenen, die op onregelmatige wijze hunne financieele verplichtingen nakomen of wel in het geheel niet nakomen, en van chicaneurs.

Ook de namen van met keuring van materialen belaste personen, wier wijze van keuring en/of optreden tegenover fabrikanten van en handelaren in materialen voor het bouwbedrijf, aanleiding tot ernstige bezwaren hebben gegeven, zullen onder vermelding van de feiten, aan het informatie-bureau worden medegedeeld.

Cessie-, pand- of hypotheek bekoming, zal door de deelnemers verplichtend aan het Bureau worden medegedeeld.

De directeur van het informatiebureau bericht elke maand aan de leden-deelnemers van alle lid zijnde vereenigingen, de namen adressen der bij het bureau ingeschrevenen. Ook tusschentijds worden aan leden die zulks verzoeken, inlichtingen omtrent aangevraagde personen verstrekt voor zoover omtrent die personen gegevens in het archief aanwezig zijn.

Deze dienst, die in de jaarvergaderingen der aangesloten organisaties besproken werd, en waarvan het plan tot spoedige invoering algemeene instemming vond, belooft een zeer belangrijke instelling te worden, die het ledental der aangesloten vereenigingen belangrijk zal doen stijgen.

Het secretariaat van den Bond is gevestigd Saxen Weimarlaan 14, Amsterdam.

Prijsvragen.

Nationale Studie-Prijsvraag voor het Ontwerp van een Tuinstad-Wijk uitgeschreven door de Sociaal-Technische Vereeniging van Demokratische Ingenieurs en Architecten.

ARTIKEL 1. Er wordt verlangd een ontwerp van een tuinstad-wijk in de onmiddellijke nabijheid van een Nederlandsche stad van ± 200.000 inwoners, op een 40 H.A. groot terrein, waarvan de situatie blijkt uit bijgevoegde schetsteekening.

Het terrein is vlak; de terreinsgesteldheid biedt geenerlei bijzonderheden, die aanleiding kunnen geven tot het daaraan aanpassen van het stratenplan. De grond is zandgrond (heide).

De aanleg moet beantwoorden aan hooge hygiënische en aesthetische eischen. Gebouwd mogen uitsluitend worden arbeiders- en kleine burgerwoningen van *f* 2.25 tot *f* 5.— huurwaarde per week. Voor ten minste de helft der woningen mag de huurwaarde niet meer dan *f* 3.50 bedragen.

In het plan moeten worden opgenomen ten minste twee plantsoenen, elk van ± ½ H.A., ten minste twee kinderspeelplaatsen, elk van ± ½ H.A., de voor de te verwachten bevolking noodige scholen, een vereenigings- en vergaderlokaal en eventueel de verder door den ontwerper noodig geoordeelde gebouwen.

De kosten van het terrein bedragen inclusief de ophooging, doch zonder rioleering en bestrating *f* 4.— per M². De kosten van de scholen, van het vereenigingslokaal en van de andere openbare gebouwen, worden in begrooting en in het exploitatieplan buiten rekening gelaten.

Op de situatie-teekening zijn de bestaande straten met getrokken lijnen, de ontworpen bouwplannen met stippellijnen aangegeven; van deze laatste is wijziging mogelijk.

De ontworpen straten van 22 M. breedte rondom het terrein zijn voor het doorgaand verkeer voldoende. Het ontwerp behoeft derhalve alleen rekening te houden met verkeer van de ontworpen wijken zelve.

De wegen rondom het terrein, voor zoover niet aan reeds bebouwde blokken gelegen, kunnen worden omgelegd.

ARTIKEL 2. Het ontwerp moet bestaan uit:

a. een overzichtsteekening van het geheele plan, Schaal 1 à 1000;

b. plattegrondteekeningen, schaal 1 à 200, gevende ten minste vier details van het plan, bij voorkeur domineerende punten als pleinen, straatkruisingen, enz.;

c. dwarsprofielen van de verschillende weg-typen, schaal 1 à 100;

d. schetsteekeningen schaal 1 à 100 van enkele (ten minste vijf) types der te bouwen woningen (plattegronden en gevels);

e. een toelichting tot het plan, die o.m. moet bevatten:

1. een opgave van het aantal huizen, woningen en schatting van het aantal bewoners;

2. een opgave van de oppervlakte resp. ingenomen door wegen, gebouwen, tuinen en voortuinen, plantsoenen en speelplaatsen;

3. een overzicht van de huurprijzen;

4. een globale begrooting van kosten;

5. een plan van exploitatie, in de veronderstelling, dat het geheele complex door een centraal lichaam wordt geëxploiteerd. Hierbij is aan te nemen:

a. dat elk gezin gemiddeld bestaat uit $4^1/_2$ persoon (2 kinderen beneden 12 jaar tellen voor één volwassene);

b. de bouwkosten per M^3. woning bedragen *f* 9.—; de kosten van de rioleering en van bestrating bedragen *f* 5.— per M^2. straat;

c. de bouwsom wordt vermeerderd met 10 pCt. voor honorarium architect, toezicht, teekenwerk, overdrachtskosten en renteverlies tijdens den bouw;

d. de exploitatie-rekening moet als volgt worden opgezet, zoowel voor de hoofdtypen afzonderlijk als voor het geheel;

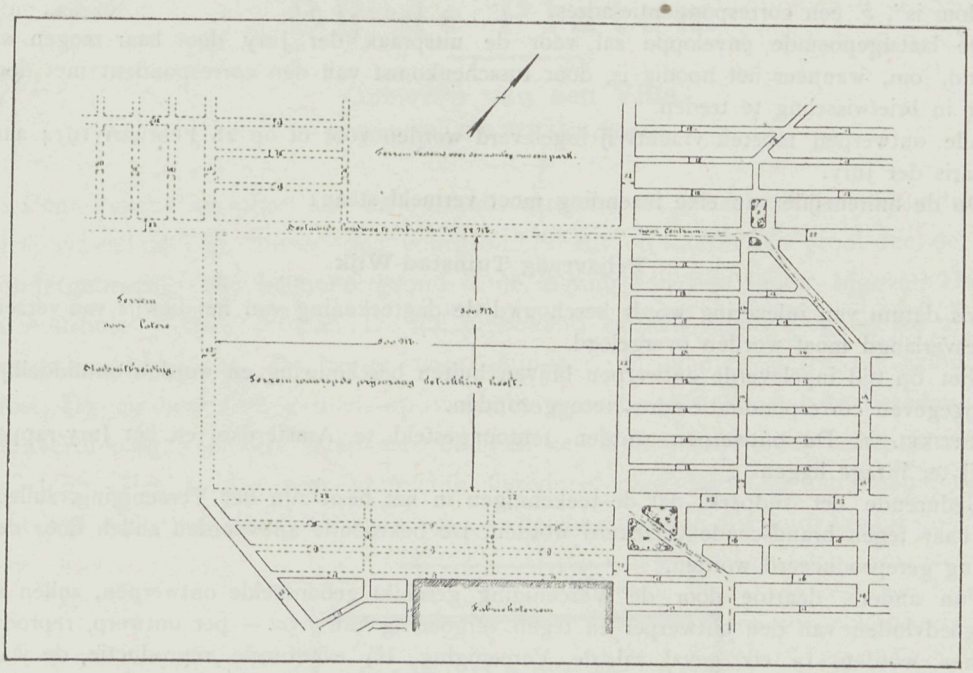

De bestaande straten zijn aangegeven in getrokken lijnen. De ontworpen, nog niet uitgevoerde straten, zijn aangegeven in gestippelde lijnen. De ingeschreven getallen zijn de straatbreedten in Meters . . . . . Trambaan.

Rente en aflossing — bij wijze van annuiteit (50 jaar) — van grond en woningen 4.556 pCt. Waterleiding *f* 10.— per woning, Brandassurantie *f* 0.45 per mille, Administratie *f* 5.— per woning per jaar, Onderhoud *f* 23.— per woning per jaar, Grondbelasting en straatgeld 7 pCt. van de brutohuur, Huurder ving 2 pCt. van de brutohuur.

De sub *a.* t/m *c.* bedoelde teekeningen moeten worden gegeven in zwarten inkt op wit papier; de sub *d.* bedoelde evenzoo of wel in potlood op wit papier.

De inzender kan voorts zoodanige schetsteekeningen, gekleurd of ongekleurd toevoegen, als hij voor de beoordeeling van het ontwerp wenschelijk zal oordeelen.

Alle teekeningen moeten zijn ongeëncadreerd, niet gerold en niet opgeplakt. Het formaat der teekeningen wordt vrijgelaten.

ARTIKEL 3. Als eerste prijs wordt uitgeloofd *f* 350.—; als tweede prijs *f* 150.—.
Mocht eventueel geen der ingekomen ontwerpen voor bekroning in aanmerking komen, dan kan de jury voorstellen het totaal of een deel van de voor de prijzen beschikbare som onder de beste ontwerpen te verdeelen.

ARTIKEL 4. Eventueele inlichtingen betreffende het Programma moeten aangevraagd worden aan den Secretaris der Jury.
De antwoorden worden gepubliceerd in „de Ingenieur", „het Bouwkundig Weekblad", „Architectura", „de Bouwwereld" en „de Opmerker".
Uitsluitend de op deze wijze verstrekte inlichtingen zullen beschouwd worden deel uit te maken van het Programma.
Het Bureau van inlichtingen wordt 1 Januari 1914 gesloten.

ARTIKEL 5. De ontwerpen moeten anoniem zijn en ingezonden worden onder een motto of ander kenteeken.
Op straffe van uitsluiting is het den inzenders verboden op de een of andere wijze de anonimiteit vóór de uitspraak van de Jury te verbreken. Bij elke inzending zal in afzonderlijke, behoorlijk gesloten enveloppe moeten worden gevoegd:
a. een door den ontwerper onderteekende verklaring, luidende: „ondergeteekende, inzender van het ontwerp motto „ . . . . . " verklaart, dat dit ontwerp zijn geestelijk eigendom is", *b.* een correspondentie-adres.
De laatstgenoemde enveloppe zal vóór de uitspraak der Jury door haar mogen worden geopend, om, wanneer het noodig is, door tusschenkomst van den correspondent met den ontwerper in briefwisseling te treden.
Alle ontwerpen moeten vrachtvrij ingeleverd worden vóór of op 28 Februari 1914 aan den Secretaris der Jury.
Op de buitenzijde van elke inzending moet vermeld staan:

Prijsvraag Tuinstad-Wijk.

Als datum van inlevering wordt beschouwd de dagteekening van het bewijs van verzending, dat desverlangd moet worden overgelegd.
Niet op tijd ingeleverde ontwerpen blijven buiten beschouwing en worden onmiddellijk aan het opgegeven correspondentie-adres teruggezonden.
ARTIKEL 7. De ontwerpen worden tentoongesteld te Amsterdam en het Jury-rapport zal daarbij ter inzage liggen.
Gedurende het tijdperk, dat de teekeningen in het bezit zijn der Vereeniging, zullen deze door haar tegen brandschade verzekerd worden. De bekroonde antwoorden zullen door de Vereeniging gereproduceerd worden.
Van andere, daartoe door de Vereeniging geschikt geoordeelde ontwerpen, zullen slechts met goedvinden van den ontwerper en tegen vergoeding van *f* 50.— per ontwerp, reproductie's genomen worden. In elk geval zal de Vereeniging, bij eventueele reproductie, de voorkeur genieten.
De mededinging is voor alle Nederlanders opengesteld.

De Jury:

H. P. BERLAGE Nzn.
W. VAN BOVEN.
W. F. C. SCHAAP.
P. BAKKER SCHUT.
A. KEPPLER, *Secretaris.*
Wanningstraat 13, A'dam.

Programma's met situatie schaal 1 op 5000 zijn op aanvrage kosteloos verkrijgbaar bij den Secretaris der Sociaal-Technische Vereeniging, W. C. van Manen, Cornelis Jolstraat 88, Scheveningen.

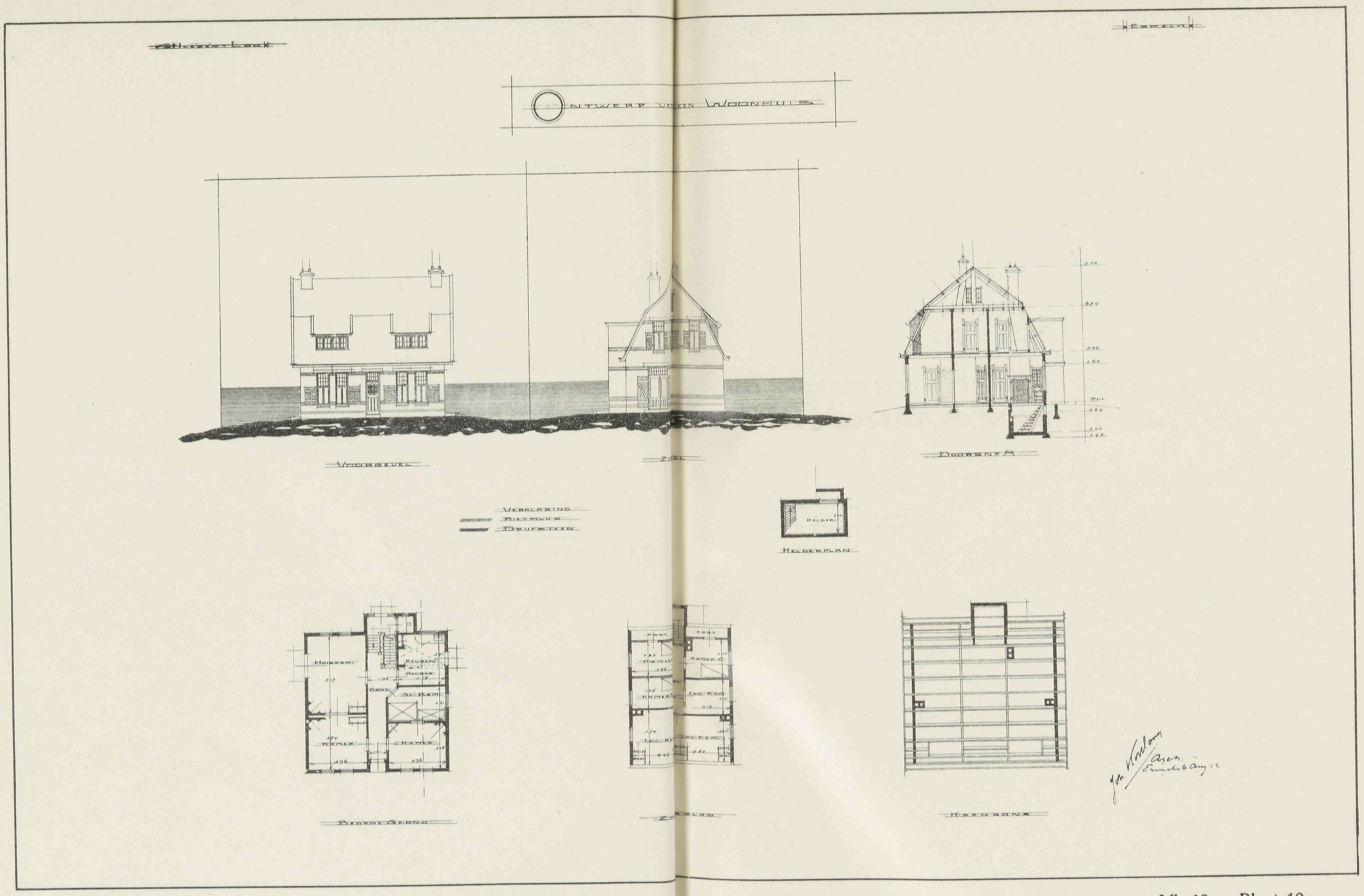
Ontwerp van een Woonhuis
Voorgevel
Zijgevel
Doorsnee A
Verklaring
Rietmuur
Drijfsteen
Kelder
Kelderplan
Huisraam
Keuken
Kamer
Begane Grond
Zolderplan
Kiezerbons

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

25 September 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 20.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Villa,

door P. DE VRIES, Zeist.

Een zoowel in plan als in opstand aangenaam geheel vormt de villa. Het is hierbij vooral de kap, die op den voorgrond treedt en waarin een groot deel der woning is ondergebracht. Ter beganen grond is de ingang aan den linker zijgevel. Dan volgt een vestibule daarna de hal. De hal uitstekend verlicht, geeft toegang tot al de aangrenzende vertrekken, als kamer voor mijnheer, huiskamer, serre en salon waarbij terras. De keuken ligt geheel op zichzelf, evenzoo uit de hal te bereiken. Op de bovenverdieping zijn drie slaap- een bad- en een linnenkamer, daarboven is de zolderverdieping. Het is een zeer geriefelijk ingedeeld plan dat eene aangename bewoning waarborgt. Ook het uiterlijk dat zich van de gewone vormen afscheidt vraagt de aandacht.

W. HAMER.

Een onzer oudste abonnenten zagen wij dezer dagen den kring ontvallen en wel de bouwmeester W. Hamer. — Vriend van uit den jongenstijd bleef dat zoo het heele leven en geeft ons dat aanleiding te herinneren aan de verdiensten bouwmeester Hamer eigen. Van jongs af in het vak, zijn vader was lang in het bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en had bovendien te Amsterdam als bouwmeester steeds veel werk, had hij onder diens leiding een uitmuntende leerschool waarbij de praktijk boven aan stond. Hij begreep terecht dat ook aan de eischen der kunst moest voldaan worden en sloeg den weg daartoe in, daardoor maakte hij veel waarbij een eenvoudig en degelijk karakter op den voorgrond stonden, tevens aan de kunst werd voldaan. Als

het beste zijner werken kan gelden het hotel de l'Europe hoek Doelenstraat en Binnen Amstel te Amsterdam dat daar een aangenaam geheel vormt. Met groote belangstelling volgde hij alles wat de kunst betrof zonder zich daarbij op den voorgrond te stellen. Alleen de Industrie-school der Maatschappij van den Werkenden stand maakte hierop eene uitzondering, en zag hij zich daarvan geruimen tijd als voorzitter de leiding toevertrouwd. Bouwmeester Hamer was, waar het uitvoering van werken betrof voor hen met wien hij in relatie kwam, een geschikt man, hij wist het gewoonlijk zoo te regelen dat de aannemer niet het gelag behoefde te betalen, zooals de gewoonte was in den tijd toen hij zijn werkkring begon en daardoor was hij meestal zeer gezien en gewaardeerd.

De loop der bouwvakken in 1912.

Het verslag omtrent Handel, Nijverheid en Scheepvaart van Nederland over 1912 geeft een gunstig overzicht omtrent den welstand van de bouwvakken in 1912. Vooral Amsterdam trad daarbij op den voorgrond, waarbij de bouw van bankgebouwen, magazijnen, bioscooptheaters, arbeiderswoningen enz. niet onaanzienlijk was. Bij gemis aan geschikten bouwgrond werden in Rotterdam minder huurhuizen gebouwd dan in 1911, en daar de grond voor bouw van arbeiderswoningen te duur is, bleven ook deze weg. Door de rijkssubsidie gesteund, werden in verschillende plaatsen arbeiderswoningen gesticht, de eigenbouwer hield zich daardoor hiervan terug. De prijzen van materialen, vooral van hout en cement stegen, zoodat het bouwen duurder werd. De prijzen van gebakken en kalkzandsteen werden door de fabrikanten van ieder dezer op waarde gehouden. Nieuwe materialen kwamen er niet bij. Beton vond meer toepassing, wat den gebakken steen, als ook constructiën van ijzeren en houten balklagen en kapconstructiën ten schade kwam. Het oordeel van enkele architecten was, dat cementijzerconstructiën niet onvoorwaardelijk goed zijn, zoodat nauwlettend toezicht wenschelijk is. Kalkzandsteen deed den gebakken steen afbreuk, dit materiaal was niet altijd van goede hoedanigheid. Een bezwaar bij het gebruik is, dat de keuring niet zoo gemakkelijk gaat als bij gebakken steen. Daar enkele gemeenten voor buitenmuren het materiaal niet toelaat, was dit van invloed op de productie. Bruckner en Excelsiorplaten die de Brabantsche muren vervangen, kwamen veel meer in gebruik. Ook het triplexhout dat krimpvrij is, vond zeer veel toepassing. Verglaasde en onverglaasde terra-cotta werd veel meer aangewend In Zeeland rees de klacht, dat de Belgische gebakken steen den Hollandschen verdrong, terwijl de kwaliteit daarvan toch minder was. Torgament en Doloment voor naadlooze vloeren was men algemeen minder over tevreden. Het overnemen van bouwvormen wordt minder aangetroffen, de auteurswet zal dit wel geheel onmogelijk maken. Verhouding tusschen architecten en aannemers als ook onderaannemers was goed. Bij niet juist omschreven bestekken traden de aannemers in verzet, wat door hunne krachtige aaneensluiting mogelijk is. Splitsing van bestekken, waarbij de onderaannemers meestal geheel op zichzelf werken, blijkt niet ten voordeele van het werk te zijn, en is dat alleen voor groote werken aan te bevelen. Gewapend beton, verwarming en electriciteit-aanleg, ook dikwerf schilderwerk werd veel afzonderlijk besteed.

De wenschelijkheid wordt betoogd tot degelijke opleiding van opzichters en teekenaars. De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst komt hierin door de examens veel tegemoet. Aaneensluiting der technici bleek dit jaar in vele gevallen. Over het algemeen liet lust tot studie te wenschen over, werkeloosheid was er weinig, terwijl verhouding tusschen architecten en personeel gewoonlijk goed was. Ook werd de opmerking gemaakt, dat het publiek goed werk nog te weinig op waarde schat, zoodat in vele plaatsen onbekwame krachten daardoor gelegenheid vinden het architectenvak uit te oefenen. Daarvoor wordt meer algemeen wettelijke bescherming gewenscht. De oprichting van schoonheidscommissies in de groote steden doet zien, dat de besturen daar begrijpen wat voor de stadsverfraaiing noodig is. Dit zijn in hoofdzaak de punten de bouwkunst betreffend, die in het Verslag belangrijk zijn, te worden aangetoond.

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguren vormen eene verbouwing van de winkelhuizen Hamstraat te Roermond, volgens de plannen van den Bouwmeester F. Dupont aldaar. Wat zwart is aangegeven is het nieuwe werk, de lichtere muurlijnen is oud werk.

Voorgevel.

Winkelhuis te Roermond.

Het zijn twee winkelhuizen, waarvan het een achter het andere omloopt, zooals plan en doorsnede te zien geven.

Gebruik van mortel inplaats van zuiver cement.

In de Bauhutte wordt eene kwestie meegedeeld, handelende over bovenstaande bewerking, daar dit bij ons ook dikwerf plaats vindt, kan het zijn nut hebben te wijzen op de schade, die daaruit kan voortvloeien.

De firma H. te Breslau riep den koopman K. aldaar voor het gerecht ter betaling van het aanbrengen van plafonds in zijn huis. Deze laatste beweerde n.l. dat die plafonds niet in orde waren, omdat ze inplaats van uit enkel cement te zijn gemaakt, zooals was gegarandeerd, uit een mengsel van cement en kalk bestonden. Hij weigerde betaling en vorderde schadevergoeding, omdat volgens hem de verkoopswaarde van het huis daardoor verminderd zou zijn.

Nu deed op 7 dezer het gerecht in deze zaak als volgt uitspraak: Waar voor de draagkracht van gemetselde plafonds de qualiteit van het bindmateriaal een belangrijke

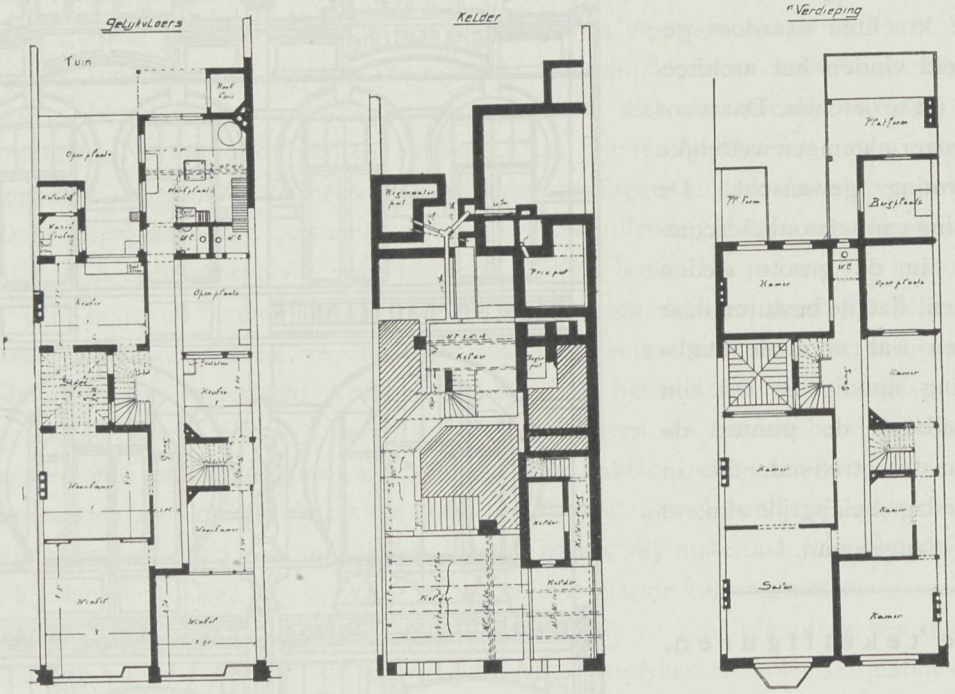

plaats inneemt en enkel cement van betere hoedanigheid is dan die van met kalk aangemengde cementspecie, zoo ligt in de toezegging van de firma H. om de plafonds uit enkel cement te maken opgesloten, dat die plafonds dan een eigenschap bezitten die ze in het betrokkene geval, nu ze met behulp van kalk gemaakt zijn, missen.

Uit het verslag van de zaakkundigen valt af te leiden, dat het gebruik van gemengde specie de deugdzaamheid en in 't bijzonder de draagkracht van de plafonds in geringe mate beïnvloed heeft, wat klopt met de door de politie gedane proefbelasting.

Volgens de zaakkundigen heeft het gebruik van de gemengde specie slechts in zooverre ongunstigen invloed, dat niet het erkend beste en beproefde bindmiddel, dat in prijs hooger is en moeilijker te behandelen dan de gebruikte specie, hier niet is gebezigd.

De deskundige heeft nu berekend welke besparing de firma H. bereikt heeft met het gebruik van de gemengde specie, inplaats van met enkel cement, en schat zoo de vermindering in waarde per M². op *f* 0.18.

Ingevolge deze berekening werd de door de koopman H. geeischte vermindering tot een bedrag van ongeveer *f* 160.— toegewezen.

De koopman K. zou meer resultaat bereikt hebben indien hij geeischt had, inplaats van vermindering van het bedrag terugbreng tot den ouden toestand, waartoe hij toch in zekeren zin het recht had.

In ieder geval blijkt uit deze rechtspleging dat ontduiken van gegeven voorschriften, terecht verdiende schade kan opleveren.

Tuindorpen.

Tot de nieuwe uitbreiding onzer steden behooren de tuindorpen. In de meer vrije lucht, verwijderd van het dagelijksch gewoel, rook en grachten damp, geven de woningen met een kleine ruimte voor en achter en zooveel mogelijk zelfstandig geplaatst den bewoner een werkelijk genot van zijn huis dat hij in de stadskring niet kan vinden. Wel worden de afstanden grooter, maar daarin voorziet electrische spoor of tram die op hoogst billijke condities hun steun aanbieden. Onbegrijpelijk is het dat er zoo weinig in die richting wordt ondernomen. Rotterdam zal daarbij een goed voorbeeld geven. De bouwmeester H. P. Berlage, ontwierp een tuindorp, in den Valkenoordschen Polder dat tot werkelijkheid zal komen. Benoodigd kapitaal is *f* 500.000 verdeeld in aandeelen van *f* 1000 en onderaandeelen van *f* 500. Men berekent de woninghuur op *f* 3.50 per week. 560 woningen zullen kunnen komen op het terrein groot 16 H.A. Dat is tenminste een hoogst waardeerende onderneming onder uitstekende leiding. Zal Amsterdam ook eindelijk eens gaan inzien dat Tuinsteden noodig zijn, dat verplaatsing naar meer open terreinen een weldaad voor de bewoning is. Waarom wordt bijvoorbeeld geen beslag gelegd op de fraaie landerijen aan de Haarlemmerweg even voorbij Sloterdijk die als geschapen zijn tot vorming van een uitstekende inrichting in dien geest. Het daar aanwezige water uit de vaart dat door verbinding met de nabij gelegen IJpolder in gedurig frisschen staat zou kunnen gehouden worden zou de tuinstad kunnen doorkruizen en het zou er een echt frisch en levendig kwartier in dien geest kunnen vormen. Die weg uit is nu de verbindingen zoo gemakkelijk zijn door Admiraal de

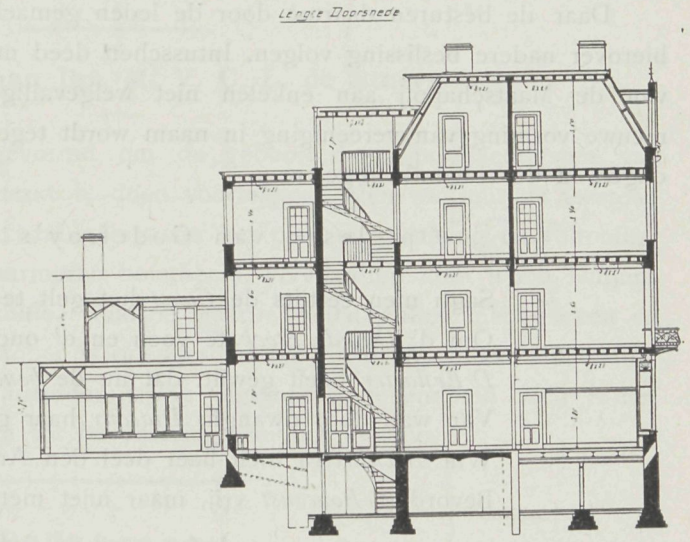

Ruyterweg en trams het aangewezen punt waar eenmaal voor Amsterdam dergelijk arbeidsveld kan worden gevormd. Moge daartoe Rotterdam een voorbeeld en aanmoediging geven.

De gevolgen van de huwelijksvoorwaarden.

Het is algemeen bekend, hoe de Bond van Nederlandsche architecten en de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in overleg zijn getreden tot samensmelting van beide corporatiën.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst die door verschillende verbindtenissen gedurende haar langdurig bestaan aangegaan is verbonden, waaronder ook legaat-Godefroy, ziet bezwaar van haar geboorterecht afstand te doen en op te treden onder een geheel nieuwe benaming. Niets is billijker dan dat, als oudste toch komt haar het recht toe, al wordt de werkking ook gewijzigd onveranderd haar naam te blijven behouden, daarbij staat echter de jongere vereeniging ook op haar standpunt, en wenscht zich niet geheel en al in naam te zien verloren gaan.

Daar de besturen daartoe door de leden gemachtigd in onderling overleg zijn, zal hierover nadere beslissing volgen. Intusschen deed men gevoelen dat de verbindtenissen van de Maatschappij aan enkelen niet welgevallig zijn, omdat daardoor een geheel nieuwe vorming van vereeniging in naam wordt tegengehouden, en uitte zich dat dezer dagen in de volgende regelen:

Opt lesen van Godefroy's uterste wille.

Sagh men eertijts de *Const* het gelt te Samen lesen,
Om d' *Ouwde Stock* te voen en d' ouderloose *weesen*,
D'Erflaeter heeft gewilt, dat nu de *bouconst* leeft
Van wat, door dwangh, *Diacony* haar geeft.
Wilt *Architecten* toch haer deel den Armen laeten!
Bevordert *Bouconst* vrij, maar nijet met sulcke baeten.

CANDIDUS.

Deze architectenverzuchting gaf aanleiding tot het volgende antwoord:

Godefroy's uitersten wil.

Aan Candidus,

Gij menschen zijt toch vreemd, hoewel van den nieuwen tijd,
Toch meestal ontevreên, met alles haast in strijd.
Dat moet een zestal regels ons thans opnieuw vermelden
Een hoogst loffelijke daad, moet het daarbij ontgelden.
De erflater zag vooruit, de toekomst gaf hem vrees,
»Zal mijn gave goed gedijen, daar zorge voor de wees,
»De tijden zijn gekeerd, dat blijkt uit vele zaken,
»Zoo zal de wees tot heil der kunst, mijn wensch bestendig maken,

»'k Geef weezen U wat ik kon, maar onder eene plicht
»Dat gij daarvoor voor mij slechts tijdelijk dienst verricht,
»Ik had U minder kunnen geven, de kunst kon zelf beheeren,
»'t Feit bleef dan gelijk, maar zie 't was mijn begeeren.
»Dat wat ik aan de kunst had toegedacht,
»Beschermd door weezenhand, ook trouw werd opgebracht,
»Niet als een last, maar als de rente van het deel,
»Dat eigenlijk ik daarvoor U gaf te veel«.
En daarom doet het leed, dat zulk een goede gave,
Van een hoogst eerlijk man, het werk van een brave,
Wiens leven was der kunst gewijd,
Zoo wordt beschouwd in onz' modernen tijd.

HANIKUS.

Als een herinnering aan hetgeen door de beide Vereenigingen in den laatsten tijd wordt gedaan tot bevordering van eenheid om de kunst ten voordeele te zijn, en evenzoo als een bewijs hoe de opvattingen van enkelen verschillen, kan het bovenstaande dienen.

Een huldeblijk aan Jhr. M. V. C. L. de Stuers.

Eene commissie heeft zich gevormd om de geboortedag, zijn zeventigsten, van Jhr. Victor de Stuers niet ongemerkt te doen voorbijgaan. Men wenscht de feestdag 20 October 1913 te bestemmen tot aanbieding van het plan en plaatsing na voltooiing in het Rijks-Museum van diens marmeren borstbeeld, vervaardigd door Toon Dupuis. Het is zeker een welverdiende hulde, waartoe gaarne velen zullen medewerken en waarvoor de gelegenheid tot 10 October is opengesteld bij Jhr. B. W. T. van Riemsdijk, Hoofddirecteur Rijksmuseum te Amsterdam. Van algemeene bekendheid toch is het dat Jhr. de Stuers veel heeft gedaan tot bevordering van het kunstleven.

Prijsvraag.

Woningen voor landarbeiders met klein grondgebruik, uitgeschreven door de Kon. Ned. Landbouwvereeniging, ter gelegenheid van de Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling September 1913, 's Gravenhage.

Het resultaat dezer prijsvraag is in vergelijk met andere gelijksoortige niet gunstig geweest, er waren veel minder inzendingen, wat te betreuren is, daar de geheele prijsvraag goed was opgezet en de bekroningen evenzoo niet onbelangrijk waren.

Er kwamen 21 ontwerpen op in onder de motto's: Landarbeider, A. V, Achterhoek A, Achterhoek B, Achterhoek C, Simplicitas, Centenaire Centenarium, Oostelijk Brabant, Nihil I, K. N. L. V., Hunzingo, Vesta, Veluwzoom, Gelderland, Lanmansynthus, Goed wonen, Sub Sperati, Polderland, Cato, De Lymers en Moor.

Daarvan werden bekroond: Achterhoek B in verband met zijn beide andere ontwerpen Achterhoek A en Achterhoek C met *f* 175.—, van den Heer G. J. Postel Hzn,

Architect te Lochem, Sub Sperati van A. Hoff, Bouwkundige te Utrecht, verkreeg *f* 100.—, K. N. L. V. van den Heer F. Hulsbosch, Bouwkundige te 's Gravenhage, Vesta van den Heer J. H. Schoonman, Opzichter te Enschede en Cato van den Heer J. A. Guurink, Ambtenaar te 's Gravenhage verkregen ieder *f* 75.—. De ontwerpen zullen met toelichting worden gepubliceerd.

De Bussy's Bouwagenda 1914.

Deze agenda die zich terecht onmisbaar heeft gemaakt, heeft weder voor 1914 het licht gezien. De prijs is *f* 1.90 met de afzonderlijke Zak-agenda. Gaarne wijzen wij erop, hoe deze agenda meer en meer volledig wordt. Behalve de gewone kalendermededeelingen, is daarbij toch een technisch deel dat van groote waarde is, en in de uitoefening van het vak dikwerf antwoord geeft op vele vragen, die daarbij voorkomen. Wij vertrouwen dat de agenda op zijn jaarlijksche tocht vele stations zal tegenkomen, het is verdiend daar opwachting te maken.

Prijsvraag Bloemenstandaard.

De Zuid-Hollandsche Vereeniging tot bevordering van Kunstnijverheid en Volkskunst verkreeg maar twee ontwerpen op de prijsvraag gesmeed ijzeren bloemenstandaard. De Jury stelde voor den prijs gelijkelijk te verdeelen tusschen de beide inzenders, de Heeren D. Haasbroek en C. Hoogwerk, daar beiden nagenoeg even groote verdiensten hadden.

De bioscoop op school.

Naar aanleiding van het meer en meer toenemen van het denkbeeld dat de bioscoop het onderwijs nuttig kan in de hand werken, is het in de toekomst te verwachten dat de schoolgebouwen worden vergroot met eene inrichting voor bioscopisch onderwijs. In dat geval zouden verschillende scholen een gemeenschappelijk voor dat doel bestemd gebouw kunnen bezitten. Belangrijk is wat te dien opzichte in 's Gravenhage is besloten. Daar hebben de Heeren Thomson en Couvee leden van den gemeenteraad de aandacht van B. en W. gevestigd op bovengenoemd belang. Er werd als gevolg daatvan eene commissie benoemd die zou onderzoeken of werkelijk dergelijke overweging nut had en het resultaat daarvan is zoodanig dat aan B. en W. voorstellen zijn gedaan die ongetwijfeld bijval zullen vinden waarbij voorop wordt gesteld een drietal inrichtingen te maken waarvoor *f* 160.000 aan bouwkosten wordt vereischt, *f* 80.000 voor het hoofdgebouw, *f* 40.000 voor het eerste lager onderwijs en *f* 40.000 voor middelbaar hooger en vak onderwijs en bovendien *f* 18000 voor exploitatierekening. In het eerste gebouw is plaats voor 300, in de beide anderen ieder voor 200 leerlingen. Staat hierbij op de voorgrond bevordering van het onderwijs, tevens hoopt men daardoor te geraken tot een beter toezicht van de bestaande bioscopen die niet altijd voor ieder, en vooral voor de jeugd geschikte films tentoonstellen. Om het rapport waarde te verleenen, bezochten verschillende leden der Commissie de steden Berlijn, Hamburg, Dresden, Leipzig, Londen, Brussel en Parijs.

Ongetwijfeld zal deze stap in die richting veel bijbrengen tot volmaking van het onderwijs en verbetering van vele misstanden op bioscopisch gebied zoodat zij waardeering verdient.

:Voorgevel:

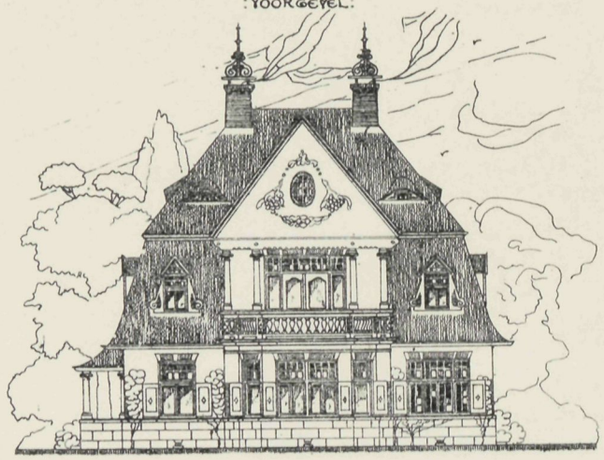

:Linker Zijgevel:

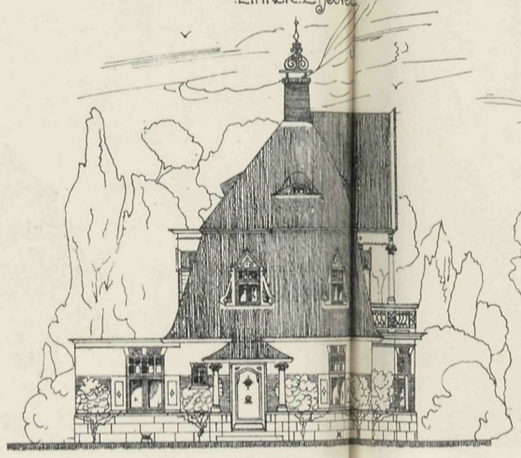

:Achtergevel:

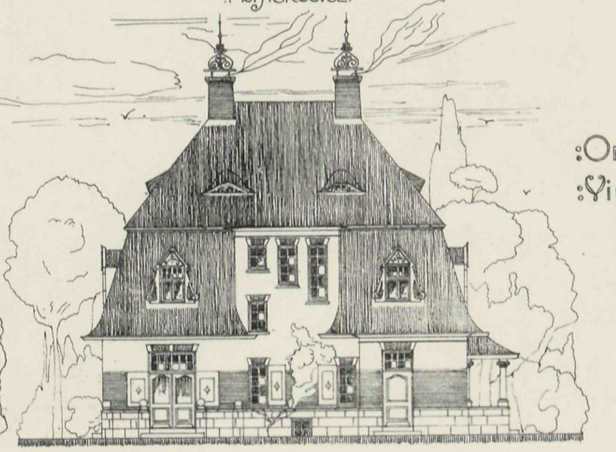

:Ontwerp van een: :Villa

:Plan Beg: Grond:

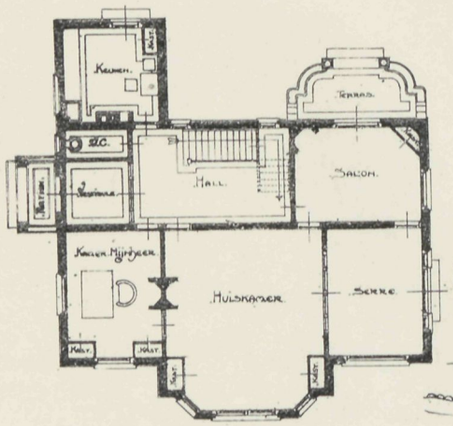

:Perspectief:

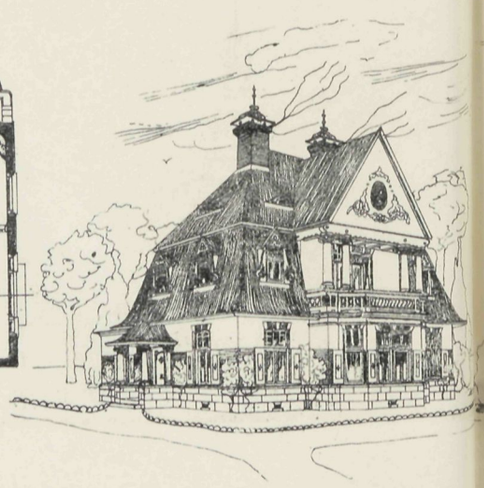

:Rechter Zijgevel:

:Plan Verdieping:

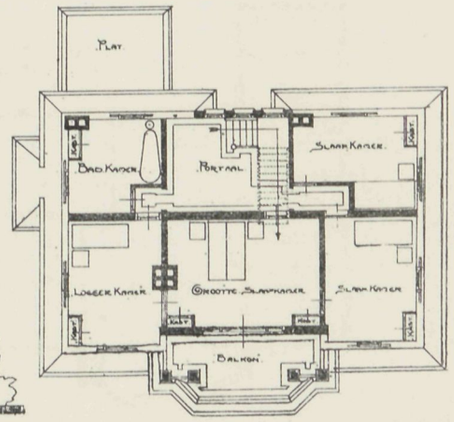

Vademecum der Bouwvakken
28e Jaargang 1913.

Afl. 20. Plaat 20.
25 September 1913.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

9 October 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 21.

Bij de Platen.

Paviljoen voor 20 meisjes, gesticht te Barneveld.

Bouwmeester JOH. KORTLANG Fzn., te Ermelo.

De bouw is opgetrokken van klinkers, de kap gedekt met roode onverglaasde platte pannen. Bij een uitstekend regelmatig verdeeld plan, sluit zich de fraaie voorgevel goed aan. Uitbouw en kapverdeeling geven aan alles het gestichts aanzien, dat in de landelijke omgeving past en daar ook geheel tot recht komt. De verdeeling is als volgt: Aan den voorgevel entree die op den gang uitkomt. Rechts ontvangkamer, garderobe, centrale keuken en bij-keuken met groote uitgebouwde kast. Links zitkamer hoofd-dagverblijf voor 20 meisjes. W. C. In de middenvleugel, trappenruim, badkamer, bergplaats en daarachter de verschillende slaapkamertjes, elk ter grootte van 1.80×2.10 M. De inwonenden hebben daar een echt, frisch en aangenaam te huis.

I. I. VAN NIEUKERKEN.

De architectenwereld heeft weder een verlies geleden. Op negen en vijftig jarigen leeftijd overleed den Heer I. I. van Nieukerken, architect te 's Gravenhage.

Veel is door hem in het land gebouwd, en daaronder staat bovenaan, het buiten Duin- en Kruidberg bij Velsen, dat tot een zijner beste werken behoort, evenzoo het Academisch Ziekenhuis te Groningen, waarvoor de Regeering hem het Officierskruis van de Oranje-Nassauorde verleende, een en ander geeft een bewijs zijner veelzijdige kennis. In hoofdzaak door eigen lust tot studie, door zich zelf te vormen wist hij die hoogte te bereiken, en was in vele kunstvereenigingen zijn praktische raad dikwerf hoogst welkom en was hij den voorganger waar het betrof om de kunst hoog te houden. Dat herdenken wij thans met waardeering.

Bij de tekstfiguren.

Verbouwing eener boerderij te Swalmen (L.).

Het betreft hier geen geheel nieuw bouwwerk doch meer een verbouwing, wat valt op te maken uit de door zwart aangegeven muurwerken. Het geheel gezwarte deel is nieuw en de enkele lijnen oud metselwerk. Het geeft daarbij een kijk op de inrichting der boerderij aldaar zoo geheel verschillend met die noordelijk in het land gelegen. De hoog opgaande bouw aan den zijgevel is voor de eestmolen. Overigens verdeelt zich de boerderij in woning en stallingen, zooals de plannen aangeven. Deze verbouwing werd door den bouwmeester Fr. Dupont te Roermond tot stand gebracht.

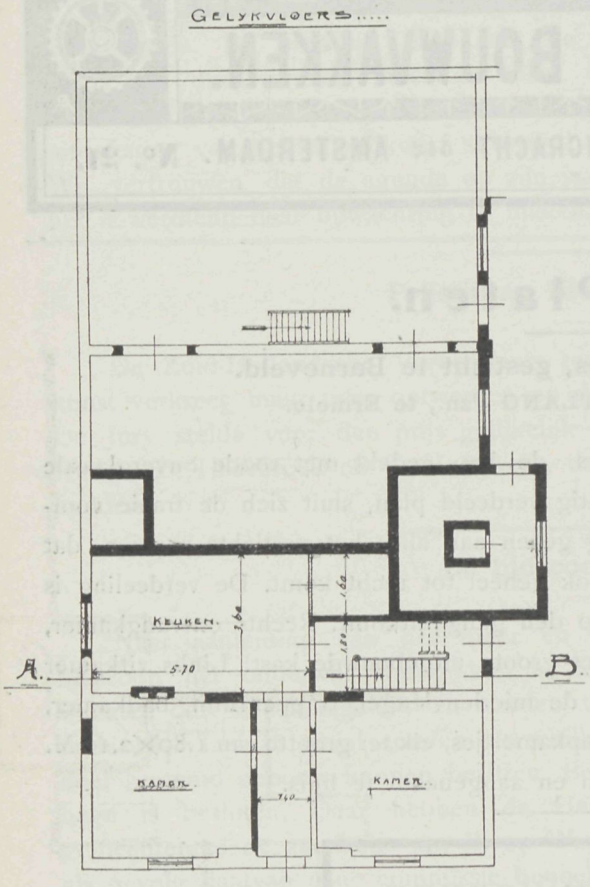

De Dam.

Spoediger dan men had kunnen denken, zal de Dam tot hervorming komen. De hoek Vijgendam en Rokin is reeds onderhanden genomen, het blok tegenover het Paleis heeft een bestemming gekregen en de laatste dagen voegden daaraan toe de hoogst belangrijke wijziging van het huizenblok tusschen Kalverstraat en Rokin. Daar zal een Kleerenpaleis verrijzen en met al die wijzigingen komt men hoe langer hoe nader tot de plannen, zooals zij door de Dam-Commissie zijn aangegeven. Het is daarbij een groote reden tot tevredenheid, dat die bouwblokken zijn gesteld onder beheer van bekwame deskundigen, waardoor alles te zamen een goed geheel kan opleveren. Zeemanshoop verdwijnt; het aloude gelukskantoor van Cretier evenzoo, en de welbekende jongste van allen, de winkel van Hajenius, heeft zijn tijd gehad, niet omdat hij daar misstond, maar omdat hij in het gedrang kwam. Dan gaat het tweede bouwwerk van den bouwmeester Van den Brink, dat het Damplein vulde, onder mokers handen weg. Eerst de Groote Club hoek Kalverstraat, nu het Sigarenpaleis (zooals het wel eens in de wandeling genoemd werd) en hebben beide gebouwen de omgeving nimmer tot oneer verstrekt.

Hajenius' winkel was altijd een aantrekkelijk punt; het was, wanneer men met den geboortetijd rekening houdt, zeker een der besten uit dien tijd, en zullen velen, wanneer al het nieuwe is verrezen, nog wel eens in gedachten vergelijking maken tusschen dit oud en nieuw, waarbij het oud zeker niet het slechtste af zal zijn, want 't was het beste, dat de Dam te zien gaf. Ook de massieve gevel van het gelukshuis maakte daar geen slecht figuur; uit geheel ander tijdperk had het daar ook alle eigenaardigheden van. Nu is de laatste beslissing gevallen en binnen een drietal jaren is de Dam

door een nagenoeg geheel nieuwe omgeving ingesloten. Er zullen dan als immer vele beschouwingen volgen, men zal wellicht betogen, dat al de groot opgezette plannen een geheel andere verhouding hebben aangenomen, het kan zijn, maar de hoofdschotel van alles is, dat het Damplein in geheel nieuwen vorm herrijst, en wij mogen het toejuichen, dat daaraan onze meest verdienstelijke bouwkundigen hebben medegewerkt.

In 1914 gaat het bouwblok Rokin—Kalverstraat tegen den grond. Nog een paar jaren zal de Dam alle bekoorlijkheid missen, maar dan ook zal de veranderde toestand zeker loonend worden aanschouwd. De Nieuwe Kerk daar in de onmiddellijke nabijheid gaat steeds voort; de gebreken die onkunde er aan deed verbinden weg te nemen en de hoofdingang tegenover het Postkantoor doet zich reeds op aangename wijze gelden, zelfs beter dan men aanvankelijk verwachtte. Mocht nu ook spoedig de aanwas aan de Damzijde vervallen met alles wat daaraan vastzit en de straat inloopt, dan zal dit zeker het fraaie van het Damplein verhoogen en heeft onze tijd hier een zegenrijke opreddering gehouden.

ZOLDERVERDIEPING.....

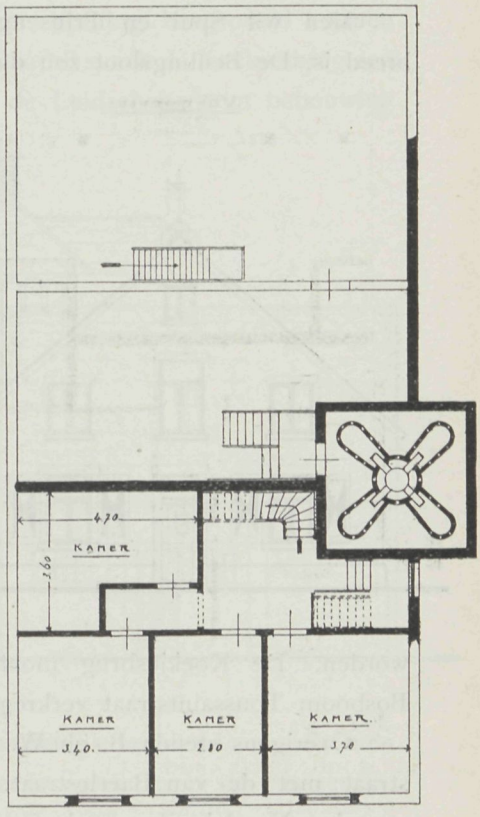

Nieuwe verkeerswegen.

Een zeer belangrijke voordracht is door B. en W. der gemeente Amsterdam ingediend. Het betreft den nieuwen verkeersweg. Voorop wordt gesteld dat een verbreeding van de Leidschestraat niet wenschelijk is. De verbreeding zou moeten geschieden aan de Oostzijde. De straat thans breed 12 Meter, zou op de breedte van het Koningsplein gebracht 25 Meter worden. Daarvoor moet wil men weder geschikte bebouwing verkrijgen 8000 M² worden vrij gemaakt. In verband met de verkoopprijzen in den laatsten tijd wordt de grond aan de Leidschestraat op *f* 600.— per M² en die aan de begrensde grachten en straten voor de verbreeding evenzoo noodig, geschat op *f* 150.— per M². Daartegenover worden de vrijgekomen terreinen voor de nieuwe bebouwing op *f* 250.— per M² gerekend. Dit maakt dat de verbreeding de gemeente op drie millioen komt te staan. Dan zou in verband hiermede nog noodig zijn de verbreeding Singel tusschen Spui en Koningsplein en zou de weg tegenover de Luthersche kerk die Spui en Singel verbind verbreed moeten worden. Hiermede rekening houdende, 1e de hooge kosten, 2e of een weg van 25 M. in de toekomst wel voldoende is, 3e dat dergelijke verbreeding de straat haar karakter als winkelstraat zou doen verliezen, terwijl vanaf de Overtoom en aangesloten straten geen kortere verbinding met het hart der stad daardoor wordt verkregen, daarbij het drukke verkeer op de Leidschestraat dat verandering van toestand zoo hoogst moeilijk maakt, doen B. en W. liever het oog vestigen op den verbindingsweg Spui—Nassaukade, waarvan bij den aanleg geen storing in het verkeer te wachten is.

De verbreeding van de Spiegelstraat en Spiegelgracht achten B. en W. niet gewenscht. Vooral ook met het oog op de aanstaande wijziging van de Vijzelstraat, daarbij wordt de stad op een der fraaiste punten, de bocht van de Heerengracht doorbroken, zonder dat het verkeer daarbij werkelijk gebaat zou zijn. Eene overkruising van de Spiegelgracht zou in uitzicht kunnen worden gesteld.

De Leidschegracht tot parallelweg met de Leidschstraat te maken, heeft evenzoo talrijke bezwaren, men zou de Leidschegracht die zoo noodig voor de vaart is moeten dempen en van af het Spui, door Singel overbrugging, sloopen Beulingstraat, demping Beulingsloot komen tot een nieuwen weg die *f* 2.560.000 zou vragen zonder de gewenschte aansluiting of verbetering te krijgen.

Om nu aan al deze bezwaren tegemoet te komen stellen B. en W. voor: de verkeersweg Spui—Nassaukade.

Die verkeersweg schijnt het lievelingsdenkbeeld te zijn.

Men wil Spui en Prinsengracht door een nieuwen weg vereenigen die 22 Meter breed is. De Beulingsloot zou dan ook vervallen en de verlenging Leidschegracht naar den Singel niet in rechten lijn, maar meer naar den kant van de Heisteeg worden gebracht; als een gevolg van de bezwaren, die doortrekken in rechten lijn voor de bebouwing zou geven. De Passeerdergracht wordt dan gedempt.

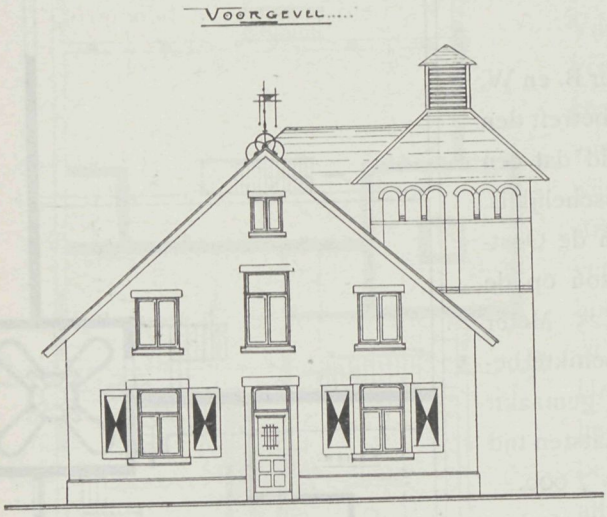

Overigens loopt de weg over de Heerengracht door het fraaie gebouw van Nienhuis en over de Keizersgracht door het manufactuur-industriegebouw van M. J. van de Waal & Co., de import-handelsgebouwen der firma M. Adler en verder zal daarvoor een gedeelte Lijnbaansgracht tot bij de Looiersgracht gedempt moeten worden. De Koekjesbrug moet verbreed en op die wijze is de vereeniging met de Bosboom Toussaintstraat verkregen. De raming der kosten is *f* 2.350.000.

Overigens stellen B. en W. voor een nieuwe verbinding van de Constantijn Huygensstraat met de van Baerlestraat, vooral met het oog op het tramverkeer, welke nieuwe weg het Vondelpark zou doorsnijden. Dit zijn in hoofdzaak de plannen tot verbetering der verkeerswegen.

Dat B. en W. de Leidschestraatverbreeding geheel terzijde zetten is jammer. Wat is natuurlijker dan dat iemand die de deur van zijn huis te smal vindt geworden, omdat hij dagelijks zooveel bezoek krijgt, besluit die deur te verbreeden en het euvel te verhelpen, het is de gezondste oplossing. Dat houde men in het oog, ook ten opzichte van de Leidschestraat. Die straat is eenmaal den geijkten weg en zullen de wandelaars zich van dien weg moeilijk laten verdringen, liever zich een kleinen omweg getroosten dan een straat door te gaan, die aan het evenbeeld van de Spuistraat zal herinneren, een verkeersweg zonder meer. De Leidschestraat verbreed, fraaie monumentale

overbruggingen aan de grachten en het voorbeeld, door Hirsch gegeven, vindt navolging. De straat wordt een onzer fraaiste met daaraan evenredige magazijnen, die in nauwe straten niet passen en de toekomst geeft daar Amsterdam een eenigen verkeersweg.

Want hoe men ook parallelle wegen wil scheppen, de Leidschestraat zal hare traditie handhaven. Zullen de winkels door verbreeding verliezen? integendeel. Men mag nu toch al reeds niet beide kanten tegelijk nemen, dan eens rechts dan eens links wippen, men moet eene richting volgen, en bij deze uitmuntende bepaling heeft het verlies dat door verbreeding verondersteld wordt te ontstaan voor den weg weinig bezwaar.

Ook de berekening van de grondprijzen zou wel eens kunnen blijken eer mede dan tegen te vallen bij verkoop en daardoor de raming veel gunstiger verhouding doen aannemen dan voorop is gesteld. De verbreeding Spui tegenover de Luthersche kerk wordt hierbij ook op rekening gebracht maar zal die onmogelijke toestand buitendien toch niet moeten verdwijnen en dus geheel als buiten deze rekening beschouwd kunnen blijven. Zoo komen wij tot den nieuwen verkeersweg. Daarbij speelt de Koekjesbrug een eigenaardige rol. Voor ruim dertig jaar geleden toen de Leidschekade in bebouwing ging werd het plan gevormd de Koekjesbrug voor goed te laten vervallen. — Een gedurig aanhouden werd eindelijk gehoord en de brug kwam in vernieuwing alhoewel in zeer smallen vorm enkel voor voetgangers. De tijd bevestigde het oordeel toen geuit dat die brug daar noodig was en nu reeds is deze aanzienlijk verbreed en stelt men in uitzicht nog grootere verbreeding. De nieuwe verkeersweg die over de Passeerdergracht loopt zal jaren noodig hebben om daar eenigen behagelijken vorm aan te nemen. Het kwartier is niet geëigend voor gebouwen die zich door bizondere fraaiheid aanmelden of zaken die eenige aantrekkelijkheid tot beschouwing bezitten. Die gracht zal blijven wat de Spuistraat altijd gebleven is. Het gedeelte dat door Heeren en Keizersgrachten gaat, kan door kantoorinrichtingen met flinke gebouwen worden gevuld maar dat alles zijn geen middelen die juist de aantrekkelijkheid van het verkeer bevorderen. 't Zal dus een weg zijn voor de tuf-tufs enz. Loont dat het wegnemen van zooveel dat werkelijk onze stad tot waarde brengt, geeft dat vrijheid een weg te maken, nagenoeg gelijk met de Leidschegracht en Huiden en Runstraten. Inderdaad wij hopen dat nimmer bij toch zulke vrij hooge kosten dien weg den voorrang zal verkrijgen. Beter is het

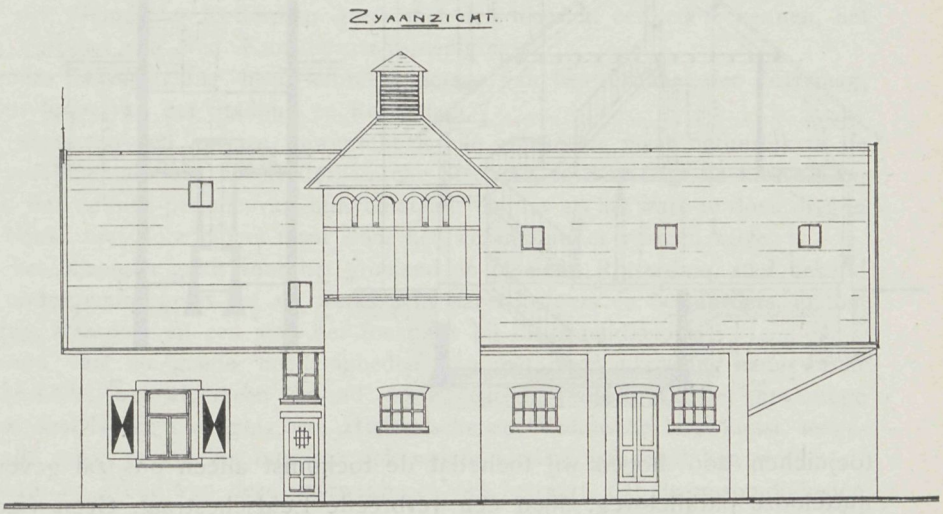

de wegen tegenover de Elandsgracht naar de binnenstad te verbreeden dan zulk een in de toekomst dooden weg te vormen. Wij komen tot het Vondelpark. Ook daar moet de weg gebaand. Zal Heemschut een woordje medespreken als men zoo'n ongelukkige viaduct het park wil laten doorsnijden. Heeft Rotterdam nog niet genoeg d en zien hoe dergelijke verkeerswegen alle stadsschoon vernietigen. Dan ook nimmer zulk een vereenigingspunt gevormd. Men kan ook te veel voor het gerief doen en alle eischen moeten, de een zoowel als den ander gehoord worden. Waarom dan niet de tram laten loopen van af de Constantijn Huygensstraat door het Vondelpark over den hoofdweg, zoodat deze bij het eind der P. C. weder den weg kan bereiken. Een kleine omweg dan is er van viaduct geen sprake meer. De weg kan geleidelijk klimmend worden vervolgd. Dan blijft het natuurschoon van het Vondelpark nu juist zoo tot zijn rechtgekomen op waarde en wat wordt er door gemist? Slechts een minuut oponthoud. Dat mag men nog wel eens vooraf bedenken en hoewel wij den ijver waarmede B. en W. zoovele plannen in deze dagen bevorderen toejuichen zoo hopen wij toch dat de toekomst alleen ons zal geven, geen nieuwe en nuttelooze parallel-weg, maar een verbreede Leidschestraat. Geen viaduct in het Vondelpark maar een deel dat op den ouden weg door trams wordt doorkruist. Dan komt het kapitaal het meest loonend tot zijn recht.

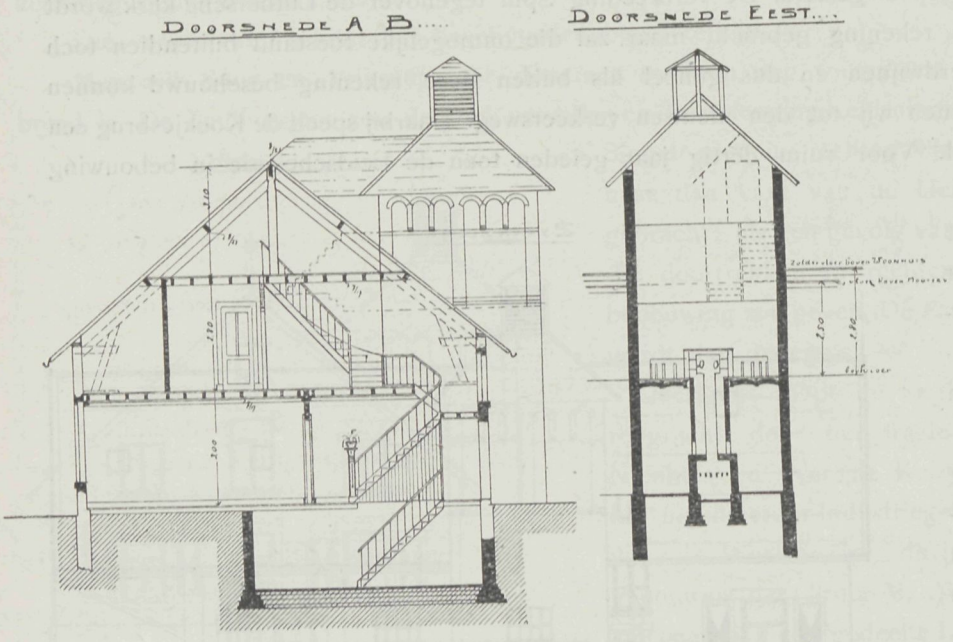

De nagalm.

Er gebeurt op architectonisch gebied in den laatsten tijd weinig, of daar is een nagalm bij, die niet altijd gewenscht is. Deze doet zich als een vaste gewoonte meestal in ontevreden zin hooren, en blijkt daaruit, dat hoe hoog de bouwkundigen ook mogen opgeven van hunne onderlinge waardeerende vakverhouding, van hun ernstig streven naar het hoogste ideaal in allerlei vorm, dat er toch een hemelsbreed verschil van inzichten blijft bestaan, en dat men niet aarzelt om dat te uiten, zelfs ten schade of opoffering van een hunner uit eigen kring, die zich daardoor van hen eerder verwijdert, dan aangetrokken zal gevoelen, de grondslag vormend tot mislukking van de zoogewenschte eenheid. Dat kon waar de veredeling zoo bovenaan staat anders zijn. De Prijsvraag

voor het Stadhuis te Rotterdam heeft daarvan weder opnieuw een bewijs geleverd; niet genoeg dat men aanwees, hoe men zich zulk een stadhuis in onzen tijd dacht; wat bij de vele meeningsverschillen een rijke rubriek kan vormen is men verder gegaan, en met echte slooperswoede werd het bekroonde ontwerp aan de vernieling prijsgegeven.

Dat was niet noodig. Zonder afbreken van het een had men even goed op het goede van het ander kunnen wijzen, op beter naar hunne inzichten aan onzen tijd passende gegevens, en daardoor was mogelijk de weg gewezen bij het omwerken van ontwerp van die wenken gebruik te maken. Een jury van bekwame mannen had toch het ontwerp voor bekroning voorop gesteld, en wanneer wij die jury nu geheel onmondig verklaren, wat blijft er dan over, en wie zal dan de geijkte jury in het vervolg zijn. Vooral in een land als het onze, waar wij zoo dicht op elkander leven, stemt dat bitter, doet zulk optreden afbreuk aan de goede onderlinge verhouding, die men juist bezig is zoo hoog te verheffen, en wat aan de eene kant gewonnen wordt, verwijdert men daardoor aan de andere. Hoe de Rotterdamsche prijsvraag in dien zin nog nawerkt, kan het onderstaand adres doen zien.

Adres Verbond van Nederl. Kunstenaarsvereenigingen

26 September 1913.

Aan den Raad der Gemeente Rotterdam geeft met den meesten eerbied te kennen, het Alg. Bestuur van het Verbond van Ned. Kunstenaars-vereenigingen,

dat het met groote belangstelling heeft kennis genomen van het resultaat der Prijsvraag, uitgeschreven voor den bouw van het Stadhuis te Rotterdam,

dat het in het algemeen ten zeerste gewenscht is alle gebouwen, maar natuurlijk in de eerste plaats zulke monumentale als het Rotterdamsche Stadhuis, te doen zijn de uitdrukking van het gedachteleven der cultuur-periode van hun ontstaan, en dus als het ware te doen dragen den datum van hun bouw. niet door cijfers maar door het wezen hunner vormen zelve;

dat dit wel in het bijzonder geldt voor het groeiend en bloeiend Rotterdam, stad bekend om den durf, den ondernemingsgeest en de werkkracht harer burgers en bestuurders, en om hare snelle ontwikkeling, waardoor zij een stad der toekomst bij uitnemendheid is;

dat echter, afgezien van de goede hoedanigheden van het voor uitvoering aangewezen project van den bekroonde, wel algemeen erkend wordt, dat dit project, wat het uitwendige betreft, voor een groot deel is een navolging van Hollandsche en Vlaamsche bouwkunst, toegepast gedurende de 17de eeuw, terwijl het interieur ook weinig modern genoemd kan worden;

dat het Alg. Bestuur op grond van deze overwegingen het betreurt, dat de omstandigheden er toe geleid hebben, dat een ontwerp bekroond werd, welks karakter weinig van onzen tijd getuigt, en dat het daarom Uw college ernstig in overweging geeft, het welbewust daar heen te leiden, dat volgende nieuwe gebouwen meer het wezen van eigen tijd zullen weerspiegelen.

Bovenstaand adres werd met algemeene stemmen goedgekeurd, behalve die van het Schilderkundig Genootschap „Pulchri Studio", dat zich met de strekking ervan niet kon vereenigen.

't Welk doende, enz.

Voor het Alg. Bestuur van het Verbond voornoemd:

(w.g.) Herm. Robbers, voorzitter.
J. Gratama, secretaris.

Tot toelichting diene, dat het Verbond omvat de volgende kunstenaars-vereenigingen:

Architectura et Amicitia; Arti et Industriae; Bond van Nederl. Architecten; Genootschap van Nederl. Componisten; Haagsche Kunstkring; Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst; Moderne Kunstkring; Pictura Veluvensis; Pulchri Studio; St. Lucas; Alg. Nederl. Toonkunstenaarsvereeniging; Ned. Toonkunstenaars-vereeniging; Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst; Vereeniging tot Bevordering der Grafische Kunst; Vereeniging van Letterkundigen.

De doelmatigste manier om wandtegels te bevestigen.

Van belang is het om een stevig hechten van wandtegels te bereiken, dat men bij het aanbrengen der platen voor het doel geschikte specie gebruikt, en de werkwijze zoo in te richten, dat deze zich aan de eigenschappen van het materiaal aanpast. Dit voorkomt tevens, dat de tegels later afbrokkelen en uitvallen. Dikwijls is men in twijfel of het beter is, de tegels te bevochtigen of ze geheel met water te drenken. Ook gebeurt het wel, dat men de tegels geheel droog op de specie aanbrengt. Door genomen proeven in het chemische laboratorium voor kleiindustrie van Dr. Seger en Cramer te Berlijn is nu uitgemaakt, welke werkwijze voor de tegels het doelmatigste is. Men nam als maatstaf voor deze proeven aan, de kracht die noodig is om de platen van de wand los te rukken.

Daarbij bleek het dat de platen die alleen even bevochtigd waren het beste resultaat gaven, zoowel bij gebruik van cement als kalkspecie. Ook bleek dat het in ieder geval nog beter is de platen droog aan te brengen dan wel geheel gedrenkt met water. Bij de met water gedrenkte platen was maar een vierde van de kracht noodig om ze los te rukken voor de bevochtigde platen vereischt. Dit is gemakkelijk te verklaren. Wanneer nl. alle poriën met water gevuld zijn dan kan het bindmateriaal niet in de kleine holle ruimten binnendringen en na het verharden een stevige verbinding vormen tusschen wand en tegel. Een eenvoudige bevochtiging van de oppervlakte daarentegen vergemakkelijkt het indringen van de mortel in de poriën daar het de stof bindt en een te sterk opzuigen van het mortelwater door de droge tegels voorkomt.

Dit alles geldt ook voor de behandeling van metselsteenen en bij de betonbereiding.

Prijsvraag Tuinstadwijk.

Uitgeschreven door de Sociaal-Technische Vereeniging van Democratische Ingenieurs en Architecten.

Vraag 1. — Zijn de straten ten Noord-Oosten van de gevraagde Tuinstadwijk te beschouwen als uit gewone rijen huizen bestaande, of dragen die reeds eenigsins het karakter van tuinstad?

Antwoord. — De straten ten Noord-Oosten van de gevraagde Tuinstadwijk zijn bebouwd met rijen huizen, hoog 3 verdiepingen, (huis, een hoog, twee hoog en zolder).

Vraag 2. — Kan de tuinaanleg zoo ruim ontworpen worden dat de jaarlijksche netto-huuropbrengst gelijk zal zijn aan 4,556 p.Ct. van de totale aanlegkosten, dus dan klaarblijkelijk zonder eenige winst voor het exploiteerend-lichaam.

Antwoord. — Door het exploiteerend-lichaam behoeft inderdaad geen winst gemaakt te worden. Van de totale aanleg in bouwkosten wordt per jaar aan rente en aflossing gevorderd 4.556%. Voor de berekening der bruto-huur, welke gevraagd wordt, geven art. 1 en 2 onder 5 alle gegevens.

Namens de Jury:

A. KEPPLER, *Secretaris.*

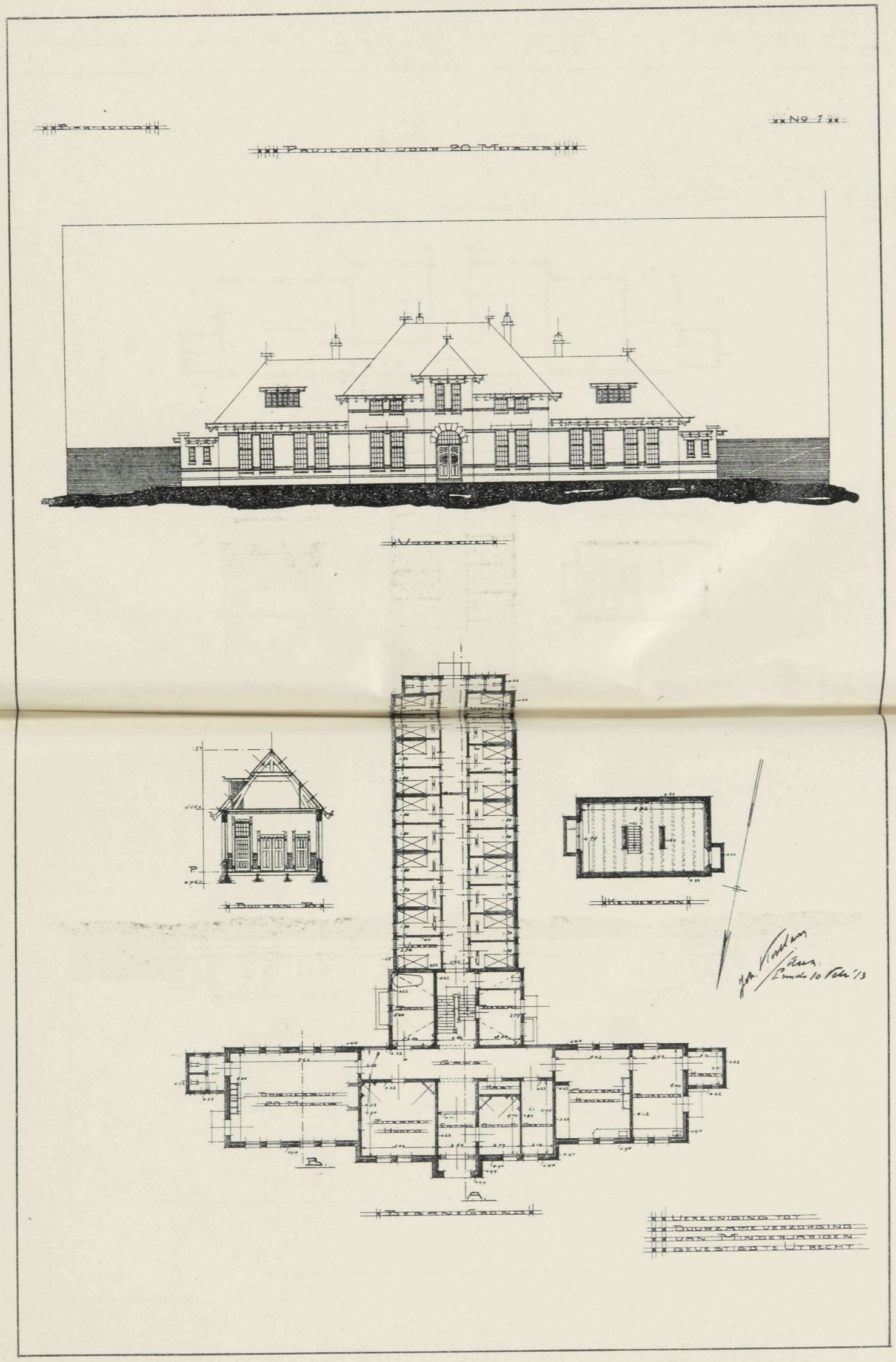
Nº 1
Paviljoen voor 20 Meisjes
Vooraanzicht
Bouwen B.
Kelderplan
Gang
Kast
Centrale Kruisen
Bureaux
Zitkamer Hoofd
Entrée
Ontvangst
Garage
B.
A.
Begane Grond
Vereeniging tot
Duurzame verzorging
van Minderjarigen
gevestigd te Utrecht

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

23 October 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 22

Bij de Platen.

Heerenhuis met Auto-carage aan de Prins Mauritslaan hoek Van Bleyswyckstraat te 's Gravenhage.

Bouwmeester M. KUYPER Czn.

Een uitnemend geheel, zoowel wat indeeling betreft als uiterlijk.

Van het terrein is een zeer gunstig gebruik gemaakt. Aan de Prins Mauritslaan is de toegang. Vestibule, daarna hal, waarin de hoofdtrap, die uitstekend geplaatst en verlicht is door de ramen aan den kant van de Bleyswyckstraat. Rechts van de hal is de toegang tot salon en eetkamer, links tot mijnheers kamer, terwijl de hal aan het einde aansluit tegen keuken en dienkeuken. Voor de dienst dezer laatsten is een afzonderlijke toegang aan de zijgevels. Op de bovenverdieping zijn kinderkamer, boudoir, bad- en slaapkamers, daarboven logeer-, dienstbodenkamers en zolder. Achter de tuin is de carage, waarboven de woonvertrekken. Alles tezaam getuigt van een zeer breede opvatting, en levert een ontwerp, waarin groote behagelijkheid is weggelegd.

70 jaren. — Jhr. Mr. VICTOR DE STUERS.

20 October was de dag dat Jhr. Mr. Victor de Stuers 70 jaar telde, een jaardag die door ziekte van den jubilaris zoo stil mogelijk voorbij ging. Toch hebben velen hem herdacht.

Jhr. de Stuers heeft niet altijd aller sympathie verworven bij hetgeen hij tot bevordering van de kunst en tot behoud van het werkelijk goede oude deed, maar dat gebeurt wel eens meer wanneer men veel omhaalt, kan men ook veel verwachten, en dat deed Jhr. de Stuers, hij was overal bij waar de moker gereed lag om voor het behoud te strijden, hij heeft menig bouwwerk, monumenten onzer kunst, die ten doode opgeschreven waren, voor het leven gespaard, heeft ook in de richting der kunst in een tijd toen het verval aan de orde was, medegewerkt onvermoeid, om herstel te ver-

krijgen, en die reuzen arbeid die een uitstekend resultaat had, vind bij elkeen huldiging, doet vergeten het verschil van inzicht dat er wel eens bestond. Jhr. de Stuers is voor de bouwkunst in ons land altijd tot groot nut geweest. Waar hij daarbij in den grooten Dr. Cuypers den man vondt, om wat hij dacht in praktijk te brengen, daar herinneren wij aan het Rijks-Museum een monument, dat aan die samenwerking veel is verschuldigt. Doch niet alleen de architectuur, alles wat kunst betrof trok hem aan, en hij heeft door een onvermoeiden arbeid, door een aanhoudend krachtig optreden alle kunsten ten zegen geweest. Zijn doel was verbetering van het kunstonderwijs, stichting en verbetering der museums, herstel van monumenten, reorganisatie van het archiefwezen, verbetering architectuur der rijksgebouwen, wet op het auteursrecht enz., een groot program dat hij in alle deelen op breeden schaal wist uit te werken.

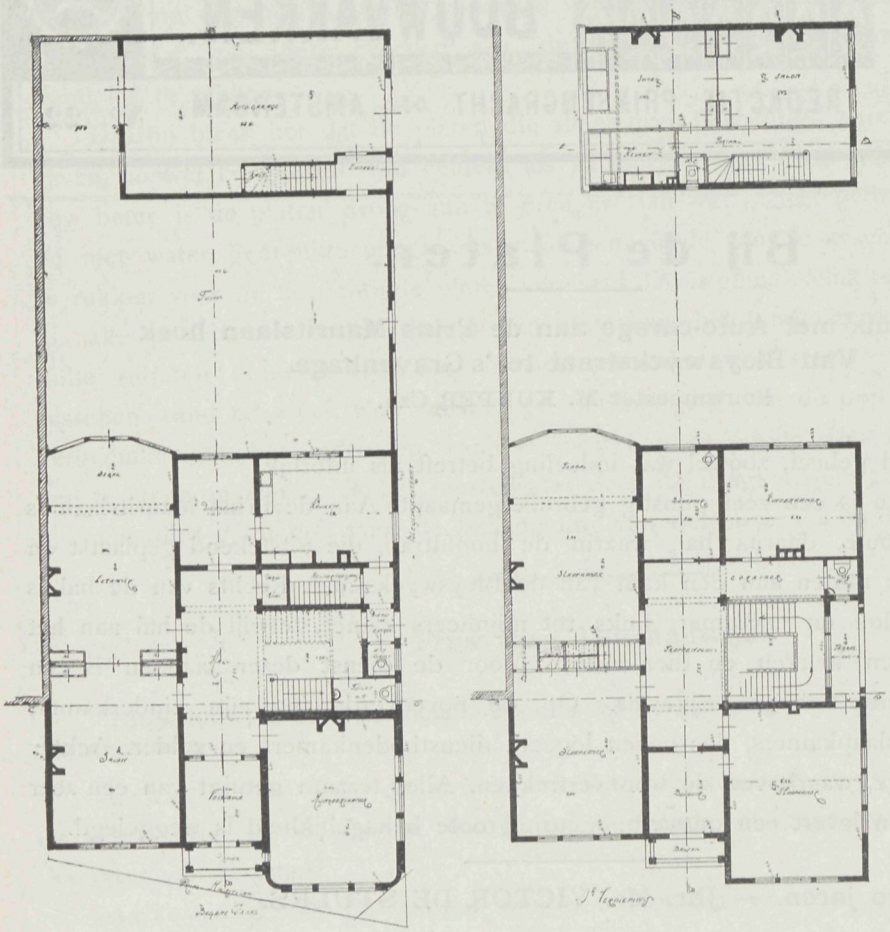

Denken wij slechts even aan de lijst der gebouwen, die door zijn toedoen zijn gebleven en een dankbare aanschouwing geven van het wezen onzer kunst in vroegere jaren. De Oosterpoort te Hoorn, Huis van Maurits van Rossum te Zalt-Bommel, Waterpoort te Sneek, Stadhuis thans Kantongerecht te Woerden, Koppelpoort te Amersfoort, Museum te Zwolle, muurschilderingen te Bathem, St. Janskerk te Utrecht, Kleine of Minderbroederkerk te Bolsward, Hal te Zutphen, Hofje te Alkmaar, Gevangenpoort te 's Gravenhage, Kasteel van Radboud te Medemblik, Gothisch huis het Lammetje te Veere, Gothisch huis te Sluis, Gevangenistoren te Vlissingen, twee torens van het Spanjaardsgat te Breda, Kloveniersdoelen Middelburg, Huis de Blauwe Poort te Dordrecht, Kasteel te Wijchen, Gevel huis Zoutenbalk te Utrecht, Mariënburgkerk te Nijmegen, Buiten-Gasthuis Amsterdam, Arsenaal te Amsterdam en talrijke anderen. Waar dat bij de bouwkunst zoo ging, liep het eveneens met schilder-, beeldhouw en aanverwante kunsten.

Uitnemend geeft Dr. H. E. van Gelder daarvan in een hoofdartikel van het Alg.

Handelsbl de waarde aan, en schetst daarbij de groote verdiensten den jubilaris eigen. Wij ontleenen aan dat stuk het volgende, wat zoo geheel en al den man in zijn werkkring teekent.

„Het noodeloos sloopen van heele gebouwen werd door niemand gestuit. Tal van kerken, van kasteelen, van stadhuizen werden vernield. Toen de stedelijke inkomende rechten waren afgeschaft, werden tal van stadspoorten afgebroken; zij hadden immers geen nut meer! en zoo verloor menige stad die schoone en typische monumenten, welke als zoovele glanspunten de fraai begroeide singels onzer oude steden versierden. Leiden en Haarlem vooral hebben in dit opzicht veel en onherstelbaar geleden. Aan de weinige mannen die dit wandalisme trachtten te stuiten, werd eenvoudig geantwoord, dat de poort verdwijnen moest, „omdat zij een sta-in-den-weg was".

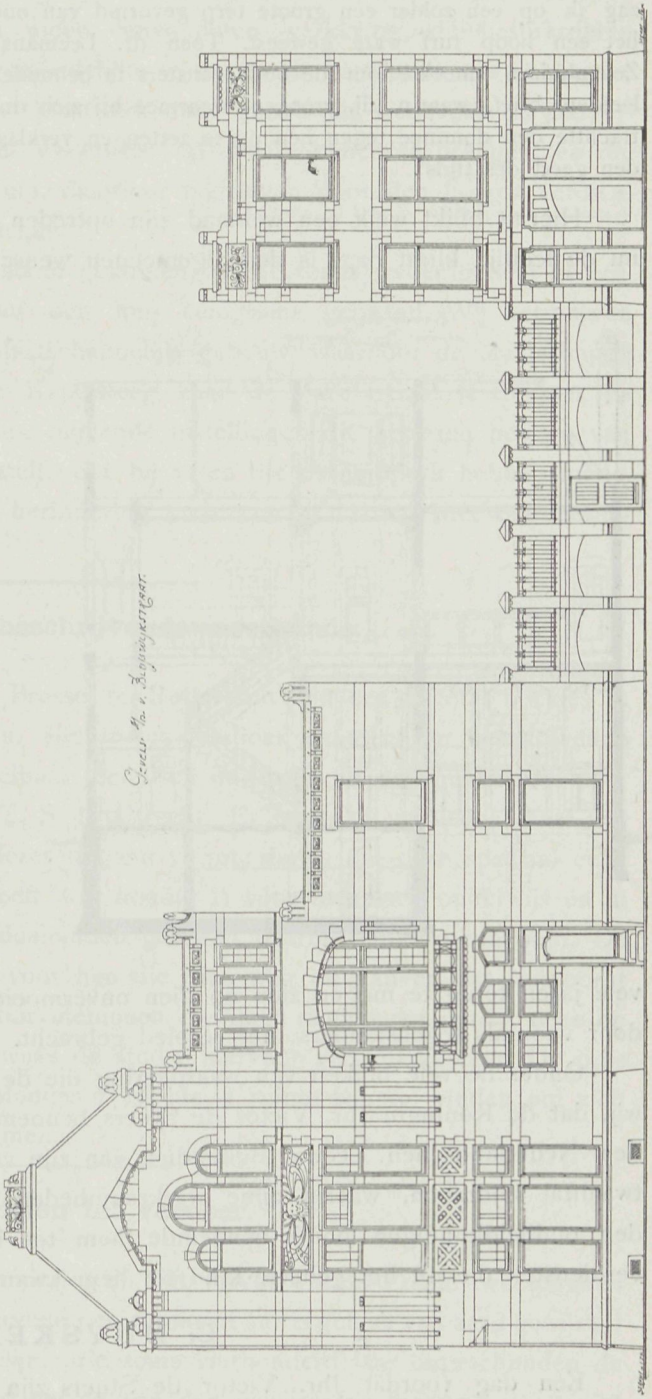

„De monumenten die niet werden gesloopt, werden op de gruwelijkste wijze mishandeld en verknoeid. Timmerlieden die zich architect noemden, plasteraars die financieele belangen hadden in portland-cementfabrieken, ververs die, zooals te Schagen, zelfs torenklokken niet ongemoeid lieten, vierden hoogtij. Geheele kerken werden verminkt: lijstwerken, profielen, alle ornamenten welke uitstaken werden meedoogenloos weggekapt en als het monument geheel glad geschoren en gebarbierd was, smeerde er de plasteraar zijn cement en de verver zijn kleuren over. En dan zeiden de kerkvoogden met welgevallen, dat de kerk nu „een goede beurt had gehad".

„De baksteenen kerk te Stedum, een juweel uit de dertiende eeuw, ontkwam ternauwernood zulk een lot. Tal van andere zijn voor goed bedorven. Hoe onnoozel dom men te werk ging, bewees het stadhuis te 's-Gravenhage, een pronkstuk van 1565, gebouwd uit baksteen met rijke toepassing van natuursteen; dat monument werd aan een verver, die den rooden baksteen wit en den witten bergsteen rood schilderde, toevertrouwd; en dit gebeurde niet in een afgelegen dorp, maar in de residentie; het schijnt ongeloofelijk, maar ik kan getuigen het gezien te hebben.

„Inwendig werden de kerken niet minder gehavend. Te Delft, te Leiden werden voortreffelijke eikenhouten koorhekken, paneelwerken, regeeringsbanken weggebroken en niet in een museum bewaard, maar als brandhout op de markt verkocht.... Als er toevallig een muur-

schildering aan het licht kwam, haastte men zich die te verwijderen; men zag daarin niets anders dan „paapsche afgoderij", en men begreep niet, dat men aldus merkwaardige kunstwerken vernielde, de documenten van de evolutie en de ontwikkeling onzer schilderschool, welke ten slotte in de zestiende en zeventiende eeuw haar glanspunt bereikte.

„De schaarsche gebrandschilderde vensters, welke trots hun broosheid tot ons gekomen waren, werden koelbloedig weggeworpen en door onoogelijke glazen vervangen. Te Oostburg zag ik op een zolder een groote terp gevormd van oude kerkvensters; men liep daarover alsof het een hoop turf ware geweest. Toen dr. Leemans den predikant en de kerkvoogden van Zevenhuizen smeekte om de oude vensters te behouden, schreven kerkvoogden hem een onbeleefden brief, waarin zij vroegen waarmee hij zich durfde bemoeien, en verweten hem dat hij trachtte den dominee tegen hen op te zetten en verklaarden dat zij vensters wilden hebben „in den geest des tijds".

Hieruit blijkt welk een weldaad zijn optreden in vele gevallen is geweest, en waar nu de leeftijd klimt daar is den algemeenen wensch, dat het hem gegund moge zijn, nog

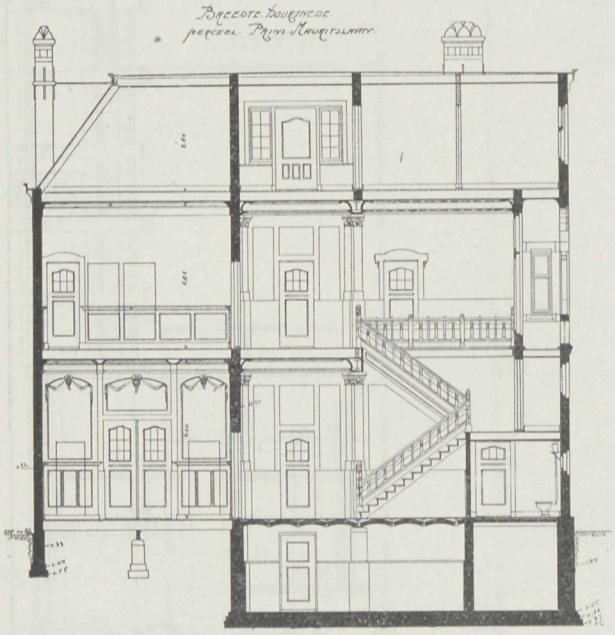

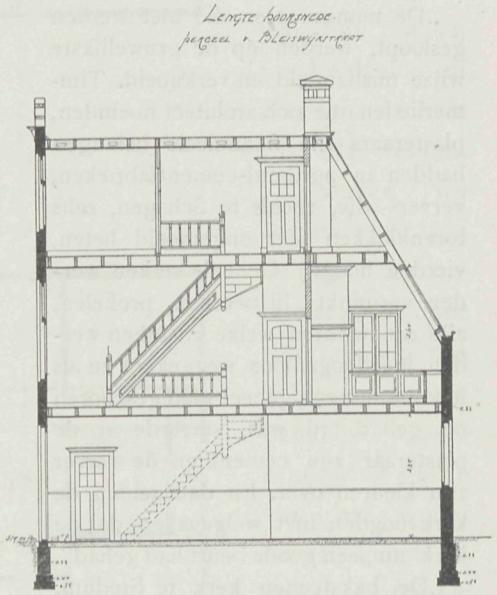

vele jaren terug te mogen zien op dien onvermoeiden arbeid, een wensch, hem zoowel door voor als tegenstanders met eerbied gebracht.

Onder de vele blijken van waardeering die de jubilaris mocht verwerven, vermelden wij, dat de Koningin Jhr. Victor de Stuers benoemde tot Commandeur in de orde van den Nederlandschen Leeuw. Buitendien van zijn vrienden een gedenkboek, waarin een twaalftal bijdragen, waarin zijne werkzaamheden worden herinnerd. Pulchri Studio en den oudheidkundigen bond benoemde hem tot haar Eerelid, en de erkenning zijner verdiensten die uit het geheele land tot hem kwamen, waren legio.

C. MUYSKEN.

Een dag voordat Jhr. Victor de Stuers zijn feest herdacht, geschiedde hetzelfde te Baarn door den Bouwmeester C. Muysken, ook deze was 19 October de zeventig voorbijgegaan. Dat vordert eene herinnering. Nu in den laatsten tijd de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst onder jongere bestuurskrachten een geheel andere

vorming verkreeg, geraakt wat de ouderen deden, die nog in leven zijn, natuurlijk meer en meer op den achtergrond.

Zulk een jaarperiode wekt echter de herinnering weder op, en dan treedt daarbij den Heer Muysken, die van 1879 tot 1897 met een jaar rusttijd de functie bekleedde als Voorzitter der Maatschappij daarbij op den voorgrond. Toen dat Voorzitterschap aanving, was de Maatschappij van meer eenvoudigen werkkring, de bestuurderen behandelden de regeling op hoogst gemoedelijke wijze, en de hoofdzaak was de uitgave van het weekblad, de bijdragen en het plaatwerk oude gebouwen, benevens de jaarvergadering. Dat wist de nieuw gekozen Voorzitter op andere banen te brengen, en die overgang heeft hij uitnemend gevormd, daardoor bijgestaan door den hoogst verdienstelijken Secretaris C. T. J. Louis Rieber.

Onder zijn bestuur is veel tot stand gekomen, en de thans weder geheel gereorganiseerde Maatschappij was daardoor den weg eenigszins gebaand. Wij herinneren daarbij aan de stichting van het Maatschappelijk gebouw, waardoor de Maatschappij het mogelijk werd gemaakt, uit de Kapelsteeg naar de Marnixstraat te trekken, en de examens voor bouwkundig-opzichter, blijvende instellingen die bewezen hebben van groot nut te zijn. Het spreekt vanzelf, dat bij velen die dat tijdperk hebben medegemaakt, op zulk een feestdag dit in herinnering kwam, en zij daaraan met waardeering terugdachten.

Leerboek der beschrijvende meetkunde.

Bij de uitgevers W. L. en J. Brusse te Rotterdam zijn een tweetal boekjes in uitnemend verzorgden druk verschenen. Het is een leerboek en atlas der beschrijvende meetkunde ten dienste van het middelbaar technisch onderwijs in de bouwkunde, door K. H. W. Visser, leeraar aan de M. T. S. te Utrecht. Er is op dit gebied al heel wat verschenen. Wat echter de waarde dezer uitgave vormt, dat is dat deze speciaal eene richting vertegenwoordigt, dat zij geeft wat noodig is voor technisch onderwijs en al het veelvuldige meer voor andere doeleinden geschikt daarbij onbesproken blijft. De uitgave heeft dus een praktisch nut voor hen die dien weg uitgaan en dat waarborgt tevens het nut der uitgave, zal daardoor menigeen die doen raadplegen omdat deze op eenvoudig en duidelijke aangegeven wijze de studie hiervoor vergemakkelijkt. De prijs is gewoon *f* 2.50 gebonden *f* 3.—. Menigeen zal hierin ruime leerstof vinden om zich bij de verkrijging van acten te bekwamen.

De middelen tot vervoer.

Snel is het gegaan met de verandering in het vervoerwezen. Fraaie tweespannen zijn zeldzaamheden, en het overige vervoer per rijtuig of kar is geheel van aard gewijzigd geworden. Was het onze huizen mogelijk, drie soms vierhonderd jaar ongeschonden de plaats te blijven vervullen, dat is als gevolg van den gewijzigden toestand haast niet meer denkbaar. De zware lastkarren die in onzen tijd met groote snelheid zich langs den weg bewegen, doen in de kern van de stad zoo hun bestaan gevoelen, dat de huizen sidderen wanneer zij voorbijgaan, en iedere schudding werkt mede tot een spoedig

verval, en zeker zullen de gebouwen in onzen tijd opgetrokken lang zulk een grooten levensduur niet halen, waar zij dagelijks aan dergelijke proef worden blootgesteld.

Hoe belangrijk het vervoer op de nieuwe wijze is toegenomen en tot welke zwaarteverhoudingen dit aanleiding geeft, blijkt uit de mededeeling die de Industrieële Gids geeft over de middelen van vervoer, die de firma R. S. Stokvis & Zonen te Rotterdam bezigt bij de uitoefening van haar kolossaal bedrijf. Het is een reuzen-inrichting met reuzen-kracht in hulpmiddelen. Men heeft daar in gebruik:

2	vracht-automobielen	N. A. G.	met een	draagvermogen	van	5000	K.G.
1	„	„	„	„	„	3000	„
3	„	Daimler	„	„	„	5000	„
1	„	Milnes-Daimler	„	„	„	3000	„
1	„	Milnes-Daimler	„	„	„	5000	„
1	„	Milnes-Daimler	„	„	„	2500	„
2	„	Schneider-Brillie	„	„	„	3000	„
1	„	All British Car. Co. Ltd.	„	„	„	4000	„
1	„	Benz-Gaggenau	„	„	„	2000	„
2	„	Dennis	„	„	„	2000	„
1	„	Commer Car	„	„	„	2500	„
1	„	Albion	„	„	„	1000	„
1	„	Albion	„	„	„	1500	„
5	„	Albion	„	„	„	2000	„

Van al deze vervoermiddelen bij elkander voor het gebouw opgesteld, maakte de firma een foto, terwijl er toen nog 2 in reparatie en een afwezig was. Daarbij heeft de firma te Amsterdam er bovendien nog twee. Het vervoer op die wijze wordt geschat dagelijks op 200.000 K.G., en is het benzineverbruik per dag 350 Liter. Bovendien zijn er nog aanhangwagens, en krijgt men ontzag voor de werkelijk reusachtigen vorm die dit bedrijf heeft verkregen. Als een merkwaardigheid achten wij het hierop te wijzen. Het blijkt dus ook hier, dat het vervoer in snelheid en kracht volkomen is gewijzigd, en dat daaruit voor de inrichting onzer wegen en voor den bouw in onze steden in de toekomst geheel andere resultaten zullen ontstaan.

Het Leipziger-monument.

Een der belangrijkste gebeurtenissen dezer dagen op bouwkundig gebied voorgevallen, is de onthulling van het gedenkteeken te Leipzig, gesticht als een herinnering aan den grooten veldslag, waarbij Napoleon zijn macht moest inboeten. Sints dien tijd verliep de Fransche overheersching, en waar overal daarvoor in het herinneringsjaar van het eeuwfeest werd gejubeld, daar stelde het Duitsche volk zich aan de spits, om het te vereeuwigen door den bouw van een machtig monument. Het is dan ook het grootste van dien aard in de laatste jaren gebouwd. Het is een machtige kolossus, die den ontwerper Prof. Bruno Schmitz tot eer strekt en die bij de uitvoering zich van de voornaamste krachten liet terzijde staan. Het reusachtige monument, dat meer dan vijf millioen mark kostte, rust op een betonlaag van honderd duizend kubiek meter inhoud, bij de overige materialen werden vijftien duizend kubiek meter graniet aangevoerd voor de bekleeding. Zulk een massa vordert ontzag, vooral als men bedenkt, welke transportkosten dat gevorderd heeft naar de thans nog afgelegene omgeving. Het

geheele monument is ingesloten door een overdekte wandelgang, terwijl het voorgedeelte van een waterbassin is voorzien, waarin de hoogopgaande vormen zich afspiegelen en als het ware de hoogte vermeerderen. Bij de inwijding bleken de omstanders als zoovele nietige kleinigheden tegenover die groote monumentale opvatting, en zal door eeuwenheen het zijn plaats weten te behouden, omdat bouw en materiaal uit het beste gekozen is.

Prijsvragen.

Nationale Studieprijsvraag voor het ontwerp van een Tuinstad-wijk, uitgeschreven door de sociaal-technische vereeniging van democratische Ingenieurs en Architecten.

Vraag. Is het mogelijk, dat de prijs per M³. woning zoodanig veranderd wordt, dat er prijsverschil is tusschen vrijstaande woningen en aaneengebouwde woning. B.v. prijs per M³. vrijstaande woning bepalen, voor dubbele woningen zeker percentage minder, voor drie aan elkaar gebouwde woningen nog iets minder, totdat zeker minimum bedrag bereikt is.

Antwoord. Volgens het programma is aan te nemen, dat de bouwkosten per M³. *f* 9.— bedragen. Dit is een gemiddelde. Er mogen woningen gebouwd worden, waarvan de bouwkosten meer dan *f* 9.— per M³. bedragen, mits de bouwkosten van de geheele bebouwing gemiddeld niet hooger worden dan *f* 9.— per M³.

Prijsvragen door de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam. Uitgeschreven in 1913.

1ste Prijsvraag. Ontwerp voor een Dorpskerk.

Gevraagd wordt het ontwerp voor een dorpskerk met bijgelegen, eventueel aangebouwde, predikantswoning. Het geheel moet op den beschikbaren bouwgrond zóó geprojecteerd worden, dat aan de hoofdstraat een gedeelte van het terrein als plein vrij blijft, ten einde hinder van het straatverkeer te vermijden.

Het ligt in de bedoeling dezer opgave, dat, *met* de gevraagde gebouwen, de aanleg van dit plein als intiem dorpsplein en tuinen om kerk en woning mede worden ontworpen; bij de beoordeeling zal bijzondere aandacht geschonken worden aan de aansluiting van deze niet bebouwde gedeelten, hetzij door beplanting of anderszins met de te stichten gebouwen tot een harmonisch geheel (hiervan is situatieplan in het programma opgenomen verkrijgbaar op aanvrage bij den 1sten secretaris).

Het kerkgebouw moet bevatten: 1e kelder: onder een gedeelte van het gebouw met ruimten voor centrale verwarming en kolenbergplaats; 2e begane grond.

a. ruime tochtvrije ingang.

b. 300 vaste zitplaatsen (0.50 × 0.80 M.) waarvan een gedeelte op galerijen kan worden ondergebracht.

c. galerij voor orgel.

d. consistoriekamer (± 35 M².), tevens ontvangkamer bij kerkelijke plechtigheden (als doop of huwelijk) met aparte uitgang, toilet en kasten.

e. een kleedkamer voor den predikant met kasten (deze ruimte kan vervallen indien de predikantswoning door een overdekte ruimte met het kerkgebouw in verbinding is gebracht.

f. een toren met uurwerk en gelui.

De predikantswoning moet bevatten: Entrée, salon, eet-huiskamer, 3 slaapkamers, logeerkamer werkkamer, badkamer, keuken en bijkeuken, minstens 2 W. C.'s, kasten enz.; provisie- en brandstoffenkelder.

De werk-, bad- en slaapkamers kunnen op eene verdieping en ook gedeeltelijk in de kap worden ontworpen.

Gevraagd wordt te teekenen:

Het plan der gebouwen en omgevende tuinen en dorpsplein met plans van kelder en verdiepingen op schaal 1 à 100. Minstens 2 gevels van het complex met lengte- en breedte-doorsnede van het kerkgebouw op dezelfde schaal. Een perspectiefteekening van het geheel, overgebracht van deze schaal.

De teekeningen kunnen — met uitzondering van de plattegronden — schetsmatig behandeld

zijn. Uitgeloofd worden: Een eerste prijs: Zilveren Medalje met Getuigschrift benevens *f* 80.—. Een tweede prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift benevens *f* 50.—. Een derde prijs: Getuigschrift benevens *f* 25. Een vierde prijs: Getuigschrift.

2de Prijsvraag. Ontwerp van een Cottage.

Gevraagd wordt het ontwerp van een Cottage (tijdelijk buitenverblijfje) in baksteen of hout-architectuur of een combinatie daarvan. Toepassing van natuursteen is uitgesloten, met uitzondering van traptreden en deurdorpels.

De begane grond, die twee treden boven den tuingrond gelegen zal zijn, moet bevatten: een ingang met tochtafsluiting, kleine hal met cauzy-corner en trap naar de verdieping, toilet met privaat, keuken groot plm. 16 M² met zijingang en keldertoegang, bijkeuken groot plm. 6 M²., woon-eetkamer groot plm. 40 M²., een kleine serre en een groote veranda. De verdieping, die gedeeltelijk in de kap kan worden gebouwd. zal vier slaapkamers bevatten van verschillende grootte, een badkamer, een privaat en een dienstbodenkamertje, hetwelk ook op den zolder gelegen kan zijn. In het laatste geval moet de verdieping een afsluitbaar zoldertrapje bevatten.

Gevraagd wordt te teekenen minstens twee plattegronden, twee gevels en eene doorsnede. Op schaal van 1 à 100.

Uitgeloofd worden: Een eerste prijs: Zilveren Medalje met Getuigschrift benevens *f* 50.—. Een tweede prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift benevens *f* 25.—. Een derde prijs: Getuigschrift.

Algemeene Bepalingen.

De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet duidelijk en nauwkeurig zijn. Zij mogen op carton opgezet, doch *niet in houten lijsten gespannen* zijn.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op 15 *December* 1913 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1sten Secretaris, *Nieuwehaven N.Z.* 115. *Zij mogen niet in kisten of op andere wijze in hout verpakt worden.*

Ontwerpen na dien datum ingezonden, blijven buiten beoordeeling, tenzij aan het Bestuur afdoend kan aangetoond worden, dat dit buiten de schuld van den inzender mocht zijn geschied. De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en verder vergezeld gaan van *een gesloten brief*, waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den Ontwerper en van een *tweede dito*, waarin een correspondentie-adres vermeld is. Op beide brieven en couverts moet het motto der teekening voorkomen. De Ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken vóór de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de Heeren: C. Diehl, B.-I., Jac. v. Gils, beiden architect te Rotterdam; H. A. Reus, architect te Dordrecht; A. P. Smits, architect te 's-Gravenhage; G. Versteeg, architect, adjunct-directeur van gemeentewerken te Arnhem; J. P. Stok Wz, architect te Rotterdam, *(plaatsvervangend)*.

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen, heeft de Jury het recht om het bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen de uitgeloofde prijzen op andere dan bovenstaande wijze te verdeelen. De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het Jury-rapport, alle of een gedeelte der antwoorden ter expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd mag geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van „Bouwkunst en Vriendschap".

De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk, zonder dat zij gehouden zal zijn den bekroonde eenig honorarium daarvoor te betalen. De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden. De uitspraak der Jury zal door het Bestuur door middel van de „N. R. Ct." en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het Jury-rapport zal zijn gepubliceerd in de bouwkundige bladen.

De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de Algemeene Vergadering der Vereeniging die in Januari 1914 zal worden gehouden. De deelname aan de beantwoording der prijsvragen is voor ieder opengesteld.

Namens het Bestuur,

Alb. Otten, *Voorzitter*.

J. Herman de Roos, *Secretaris*.

Rotterdam, October 1913.

PLAN TOT HET BOUWEN VAN EEN HOEK HEERENHUIS
BENEVENS AUTO-GARAGE MET BOVENHUIS A/D PRINS MAURITSLAAN
HOEK V. BLEYSWIJCKSTRAAT TE 's GRAVENHAGE KAD. SECTIE A.K. N° 3247.
VOOR DEN WELEDELGEB. HEER D. C. BOUTMY ALDAAR.

GEVEL A/D PRINS MAURITSLAAN.

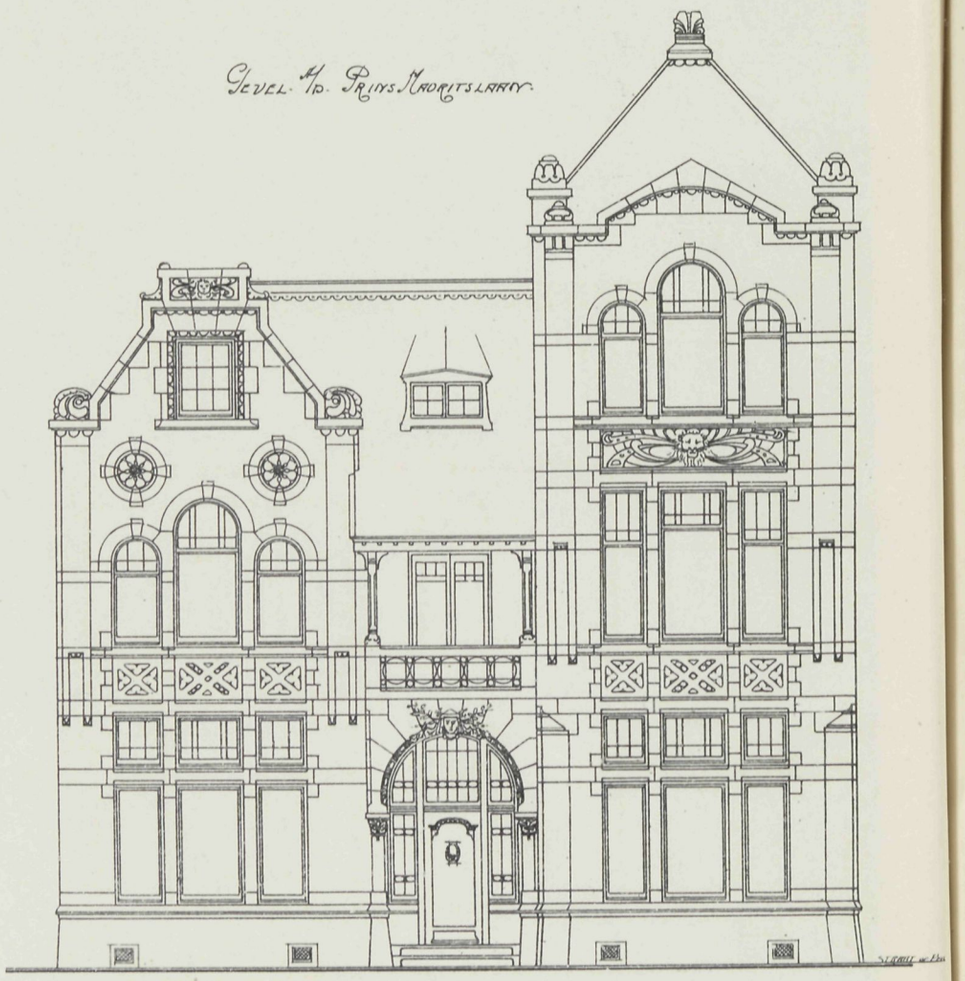

ACHTERGEVEL.

's GRAVENHAGE NOV. 1911
DE ARCHITECTEN
M. Kuijper Cz. en fr. Mussert.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

6 November 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 23

Bij de Platen.

Ontwerp van een villa

door C. DEKKER.

De indeeling van het plan is als volgt: Ingang aan den rechter zijgevel, vooraf een gang, dan trappenruim. Terzijde van den gang kleine kamer en uitgebouwde eetkamer. Naast de laatste de keuken en naast de kleine kamer de woonkamer. Op de tweede verdieping studeer-, bad en slaapkamers, daarboven den zolder. Bij de woonkamer is een klein terras daaruit toegankelijk, dit gedeelte van den gevel is hooger opgebouwd. De verdeeling is regelmatig.

Een kort betoog voor het behoud van het eigenaardig stadsschoon.

Het was een waarlijk uitstekend betoog voor het behoud van het eigenaardig stadsschoon dat de verslaggever van het Algemeen Handelsblad gaf over zijn ervaringen die hij te Neurenberg opdeed. Hij stond verbaasd over de groote waardeering, waarmede de oude stad wordt beschermd en geheel in toestand behouden, daarbij zich toch goed aanpassend bij het moderne stadsleven. Geheel de toestand is als voor eeuwen 'geleden gebleven en daardoor is er niet alleen veel schoons maar ook menige herinnering behouden. Als men door de straten wandelt, gevoelt men zich in geheel andere tijden terug geplaatst, krijgt men achting voor den artistieken zin die toen de stadsindeelin; en den huizenbouw kenmerkte. Hoe geheel anders gaat het bij ons. Wij zijn door de sloop maar raak woede aangetast en het zal niet lang meer duren of niemand kan U meer vertellen hoe eigenaardig het hier of daar vroeger heeft uitgezien. Nu gaan veler oogen naar de Leidschegracht, een stadsdeel dat nog zulk een groote bekoorlijkheid heeft en men verkneutert zich bij het denkbeeld daarvan een breeden verkeersweg te tooveren. Het zou te betreuren zijn als het er van kwam, maar in onzen tijd is alles mogelijk. Een weg daar kort bij — wij hebben het reeds vroeger aangetoond — is even dwaas. 't Wordt niets, een doorgang die veel opofferingen vordert en die een onbe-

vredigenden weg levert, en daar de weg op het oude Pesthuis uitloopt, zegt niet ten onrechte de volksterm, 't wordt een pestweg. Dat is in kort de waarheid. Daarom is het gewenscht dat er nog veel grooter oppositie tegen komt, eerstens om ons het goede oude te doen behouden, tweedens om niet over te gaan tot aanleg van een weg die ten doode opgeschreven is. Waarom niet krachtig vastgehouden aan de eenige oplossing, de verbreeding der Leidsche straat. De ligging van die straat is er voor aangewezen tegenover het Koningsplein om daarvan het vervolg te worden. Men geloove toch niet dat de stroom der wandelaars de andere wegen die in inzicht worden gesteld zullen kiezen, 't blijft de verkozen weg, omdat het is het fraaiste vereenigingspunt tusschen het centrum van de stad en het wandelkwartier.

Steeds meer wordt Amsterdam uitgebreid naar den Amstelveenscheweg; daar worden allerlei plannen gevormd en al wat daarheen trekt moet terug naar Leidsche of Spiegelstraten; al die bewoners vinden geen baat bij den tocht naar de Passeerdergracht.

De uitbreiding achter het Van Lennepkwartier heeft evenmin behoefte aan dien weg. De bewoners aldaar zullen veel meer gevoelen voor verbreeding van wegen meer naar het midden der stad, en zoo zal ontzaggelijk groot kapitaal besteed worden zonder op eenigerlei wijze doeltreffend te zijn. Vooral nu men van plan is de bruggen aan de Leidschestraat weder een verbreedstuk aan te passen is het zaak, dat er verband gebracht wordt tusschen een en ander.

Zal Heemschut de Leidschegracht in bescherming nemen; het is te wenschen, maar dan ook mag hieraan spoedig gedacht, en dan met alle kracht zich vereend, om te betoogen, de verbreeding der Leidschestraat — die door bijwegen ontlast — toch eens zal moeten gebeuren, zoo spoedig mogelijk aan de orde te brengen. Hoe zouden juist die overbruggingen daarbij een voorname aansluiting kunnen vormen, en nu loopt men gevaar, dat halve maatregelen het geheel doen mislukken.

Laten wij het weinige eigenaardige, dat ons oude stedenschoon kenmerkt, niet geheel opofferen aan verkeerde inzichten omtrent voorgeschreven wegen. Wij kunnen geen wegen maken, het publiek kiest die, en het moet wel een bijzonder sterke macht zijn, die dat publiek zal dwingen den in uitzicht gestelden verkeersweg te kiezen, dan mag de Leidschestraat wel van reuzenborden voorzien worden met »passage gestremd, de doorgang gaat alleen over den weg naar het gasthuis«.

Het Openlucht museum.

Tot een der belangrijkste feiten op verzamelgebied kan de stichting van het Openlucht museum gerekend worden. De pogingen daarvoor zijn zoo goed als geslaagd, ten minste er bestaat alle kans, dat de Gemeenteraad van Arnhem gunstig beschikt op een voorstel, dat 10 November a.s. in behandeling komt, om dat museum te brengen op den Waterberg, die een grootte van 30 H. A. beslaat, welk terrein in erfpacht zal worden gegeven. Beter steun kon men in dit opzicht niet verlangen en belooft dit voor Arnhem ten allen tijde een groote aantrekkelijkheid te zullen worden. Naar al hetgeen ook over het succes van dergelijke stichtingen in het buitenland is meegedeeld, zal, waar het tijdperk nog in tijds gekozen is, ook hier te lande dit museum een groote

verscheidenheid bieden, waar elk provinciaal leven zulk een ander karakter bezit, en had men nog langer gewacht dan zouden zeker de voorwerpen, die dit museum moeten vormen, hun weg zeer spoedig naar het buitenland gevonden hebben.

Bij de tekstfiguren.

Een dubbele woning gebouwd te Vreeswijk naar het ontwerp van den bouwmeester J. J. van Straalen te Zeist, vormen de verschillende tekstfiguren. De woningen zijn gelijk van verdeeling. Ingang met portiek, dan gang waarin de trap terzijde is opgesteld. Twee kamers en suite, een slaapkamer en keuken en boven onder de kap, slaap- en logeerkamer benevens zolder. Alles van flinke afmetingen, geeft ook het uiterlijk een bevallig geheel te zien, eenvoudig maar eigenaardig verdeelt, waardoor het de aandacht vraagt.

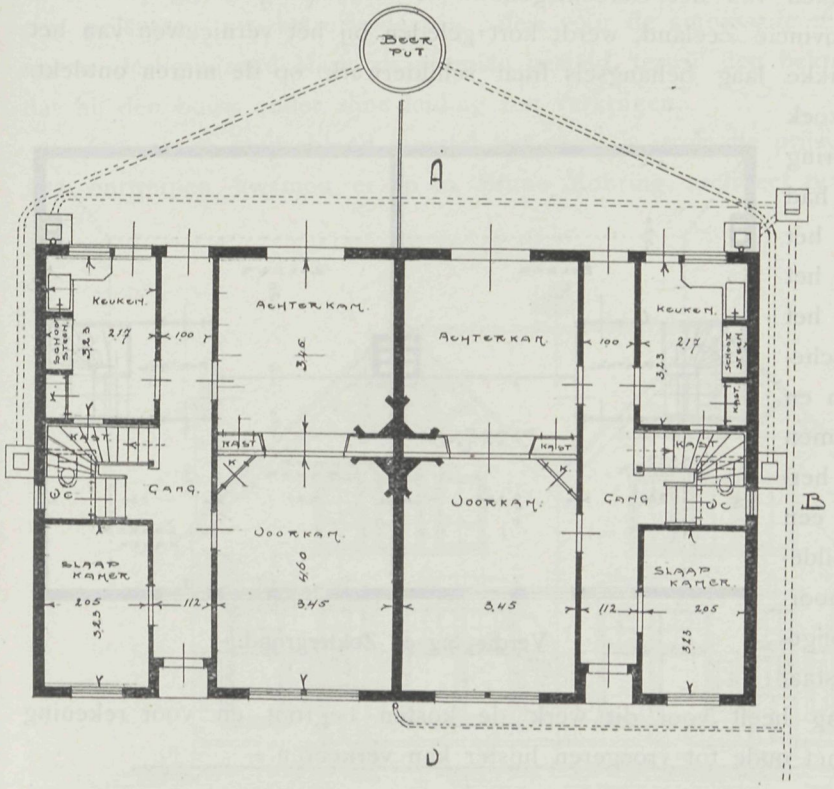

Begane grond.

Hooge gebouwen.

Amerika spant de kroon met de hooge gebouwen. Het is in zeker opzicht een ziekelijk verschijnsel, A. deed het, B. volgt het na en zoo ontstonden de onmogelijkste dingen. Nu echter de praktijk aan het woord komt blijkt het, dat hoe ontzagwekkend die reuzen onder de gebouwen ook mogen zijn, zij toch ook even reusachtige gebreken hebben en het laat zich aanzien dat er menige bovenwoning in die wolkenkrabbers zal vrijkomen. Hebben wij er reeds vroeger op gewezen hoe de electriciteit van zeer schadelijken invloed is op den ijzeren bouw, er blijken thans nog veel grootere bezwaren zich voor te doen, waarbij het brandgevaar niet het minste is. Dit gaf aanleiding tot benoeming eener commissie te New-York die moest onderzoeken in hoeverre dergelijke gebouwen noodig geacht kunnen worden en hoe zij staan tegenover de publieke veiligheid. Die commissie die belangrijk materiaal verzamelde waarbij die bouw ongewenscht wordt geacht, vroeg daarbij het oordeel van de voornaamste bouwmeesters te New-York. Drie en veertig bouwmeesters daartoe aangezocht, gaven tot resultaat dat

een en veertig verklaarden dat het hoog tijd wordt, dien bouw te beeindigen, terwijl slechts twee er van voorstanders bleken te zijn. In de toekomst zal de lotswisseling ook wel voor de wolkenkrabbers, eigenlijk onmogelijke dingen niet gunstig zijn en gelooven wij dat deze in elk opzicht het hoogste punt bereikt hebben.

Wandschilderingen Gerechtsgebouw Middelburg.

In een der vertrekken van het Gerechtsgebouw te Middelburg in eigendom toebehoorende aan de Provincie Zeeland, werdt kort geleden bij het vernieuwen van het behangsel onder de dikke laag behangsels fraai schilderwerk op de muren ontdekt. Blijkens nader onderzoek heeft deze beschildering artistieke waarde, het had echter geleden door het daarop aanbrengen van het behangsel, tevens door het daarstellen der electrische- en gasleiding, doch een en ander kan door bekwamen hand volkomen worden hersteld. Tevens zullen in een ander vertrek de beschilderingen boven deur en schoorsteenmantel worden bijgewerkt en in goeden staat gebracht. De Regeering heeft voor dit werk de kosten begroot en voor rekening genomen, zoodat hier het oude tot vroegeren luister kan verkeeren.

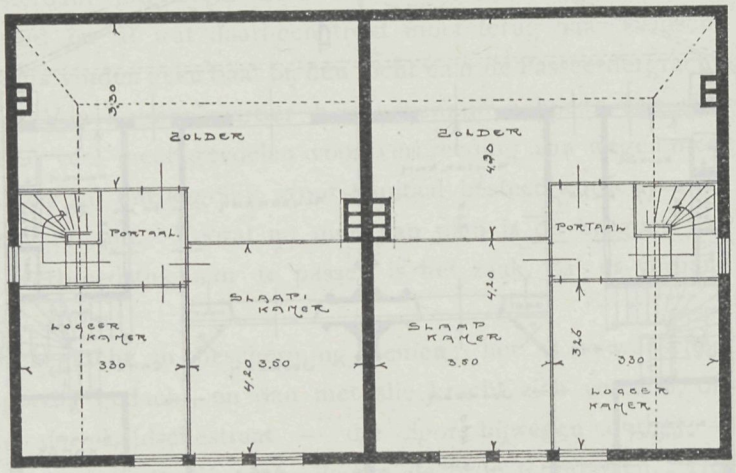

Verdieping en Zoldergrond.

Vragen omtrent Prijsvragen.

Hiervan vinden wij vermeld dat op de prijsvraag van Bouwkunst en Vriendschap, men zie het programma in vorige aflevering, de navolgende vragen inkwamen:

Vraag 1. Moeten de zijden van 67 en 40 M. beslist aangebouwd worden of mag de kerk met annexe gebouwen verrijzen midden op het beschikbaar terrein?

Antwoord. De ontwerper is vrij in de plaatsing van het gevraagde complex op het aangegeven beschikbaar terrein.

Vraag 2. Zijn de gearceerde perceelen langs de straten bebouwd of moeten die nog worden bebouwd?

Antwoord. De gearceerde contour langs de aangegeven straten moet worden opgevat als bestaande uit gesloten bebouwing.

Vraag 3. Zoo ja, moet deze bebouwing ook worden aangegeven?

Antwoord. Van deze bebouwing behoeft niets te worden aangegeven dan de gegeven begrenzingen, ter bepaling van het beschikbaar terrein, in de gevraagde platte gronden.

Vraag 4. Is de bebouwing langs de op de situatie aangegeven straten eene gesloten bebouwing?

Antwoord. Zie antwoord op vraag 2.

Prijsvragen.

De Prijsvragen geven in Duitschland aanleiding tot belangrijke discussiën. Voor eenigen tijd geleden schreef het Duitsche Ministerie van Buitenlandsche Zaken namelijk een prijsvraag uit, betreffende een paleis voor de ambassade te Washington. Daarvoor waren dertigduizend Mark als premiën gesteld, terwijl den bekroonden toegezegd werd dat hij den bouw onder zijne leiding zou verkrijgen.

Zoo als in Duitschland meestal het geval is, trok die prijsvraag veler aandacht en 272 ontwerpen kwamen er op in. Bruno Mohring, architect te Berlijn werd bekroond.

Voorgevel.

Het ontwerp verwierf algemeen van de deskundigen een zeer gunstige beoordeeling. Tot zooverre liep alles goed, en men beschouwde niet anders dan te vernemen, dat bouwmeester Mohring het ontwerp voor de uitvoering verder zou uitwerken, toen de mare de ronde deed dat bouwmeester von Ihne het gebouw zou daarstellen. Von Ihne is den architect van den Keizer, en nu veronderstelt men, dat er bij den Keizer zoodanig voor dezen is gewerkt, dat de keizerlijke opdracht volgde, want in deze is het keizerlijk besluit van hoogste kracht. Het feit waar von Ihne geheel buiten de prijsvraagbeantwoording had gestaan en zich met die opdracht toch vereerd ziet, waardoor alle arbeid der prijsvraag doelloos was, heeft en niet ten onrechte een stem van verontwaardiging doen opgaan onder de Duitsche architecten. Mocht het niet voorkomen kunnen worden door vernietiging van de opdracht, dan toch wil men voor het vervolg dergelijke daden onmogelijk maken, die de waarde der prijsvragen geheel teniet doet.

Is men elders over die prijsvragen niet erg gesticht, ook ten onzent komen zoo nu en dan klachten. Wij herinneren hierbij aan de Prijsvragen, uitgeschreven door de Vereeniging Architectura et Amicitia. Hier betreft het alleen studiewerk, en in hoofdzaak van de jongeren. In zijn tijd hebben wij de waarde van die prijsvragen leeren waardeeren, die behalve de onderscheiding een aantal wenken in het rapport gaven, die werkelijk het heele leven zijn bijgebleven. Zoo'n prijsvraag had een bevredigend resultaat. Van waar kwam dat. Omdat de jury-leden behoorlijk er den tijd voor namen elk ontwerp te beoordeelen. Zij zetten die dikwerf in hun werkkamer langs de wanden en maakten vergelijkingen, noteerden hunne opmerkingen, en het gevolg daarvan was, dat er een lijvig rapport kwam dat aan alle inzenders voldeed, omdat zij daaruit zagen, met hoeveel ernst hun werk was nagegaan. Nu mag dat ouderwetsch geworden zijn en men aanvoeren, dat de bouwmeesters thans te veel te doen hebben om zulke novellen te

Achtergevel.

schrijven. 't Kan zijn, maar laat men dan ook niet altijd met dienzelfden arbeid nagenoeg dezelfde menschen lastig vallen. Het is hun niet kwalijk te nemen, uit de sleur ertoe te komen, hoe langer hoe beknopter te worden. Daarom breke men met die gewoonte, ons land heeft knappe mannen genoeg in het vak, die helaas ook wel wat meer tijd hebben, maar dat maakt dan ook, dat de prijsuitschrijver de mededingers veel meer kan vertellen dan nu geschiedt.

Wanneer wij zien hoe in het rapport van A. et A. zeven ontwerpen, zegge zeven stuks, met ruim vijftig regels druk al het voor en tegen van hunne ontwerpen wordt vertelt en wanneer men daarbij rekening houdt, dat het ontwerp een Burgemeesterswoning voor een groote stad betreft, dan rilt men bij de gedachte hoe zooveel arbeid waaronder is van bekroonden en niet bekroonden met zoo weinige toelichting wordt beantwoord. Wij vragen geen leerschool, dat zou dwaas en het uiterste zijn, maar wat nu gegeven wordt, dat is een nog kwader uiterste.

Wij hebben het meermalen aangetoond welke groote kracht er in de prijsvragen beantwoording zit. Vooral daar waar studie boven aan staat, maar op die wijze in praktijk gebracht gaat de kracht verloren, werkt het ontmoedigend, wanneer men ziet hoe de

Jury zich, niets zeggend van alles af maakt. Wanneer het vereenigingsleven voorgaat en het voorbeeld geeft, dan is men te wachten dat elke prijsvraag door rijk, gemeente of particulier op touw gezet, een behoorlijke omschrijving der inzendingen, der deugden en gebreken in het Jury rapport zal geven. Volgen wij de thans aan de orde zijnde mode, dan zullen die lichamen zich er op beroepen nog veel minder te kunnen zeggen en in plaats van zes à zeven regels per ontwerp, er een of twee voor bestemmen, alleen meldende het motto en het aantal teekeningen. Laten wij toch niet medewerken tot zulke misstanden. Die aan de prijsvragen zijn arbeid heeft gegeven weet bij ervaring wat een inspanning het kost en wanneer dan zulk een niets zeggend oordeel over zijn arbeid volgt, dan vernietigt het de ambitie om zich in het vervolg weer aan te sluiten, want het breekt de lust en schokt het vertrouwen. In het belang onzer jongeren wenschen

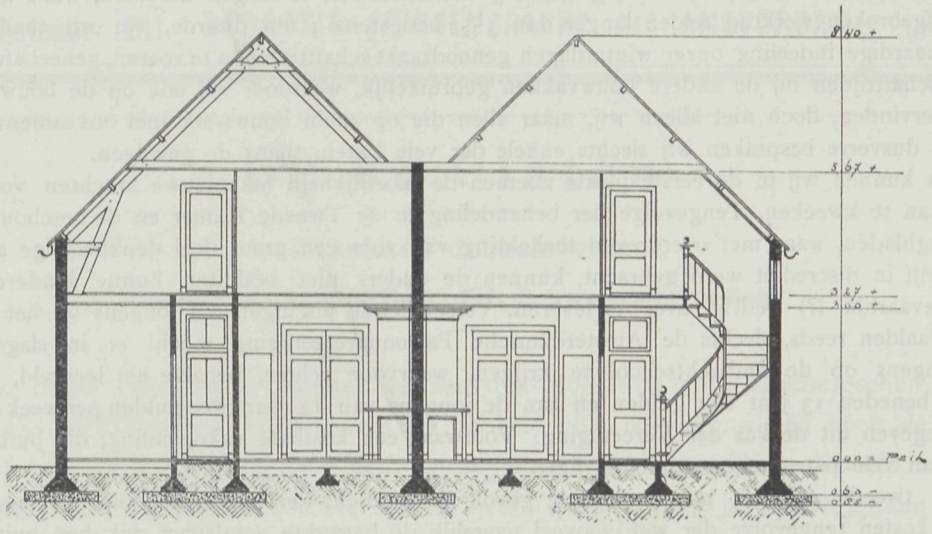

Doorsnede over A. B.

wij daarom dat meer uitvoerig over dit onderwerp wordt gedacht, vooral waar de zetel tot onderlingen opbouw in het vereenigingsleven is geplaatst. Van daar kan alleen het goede voorbeeld gegeven worden. Geen teekeningen op tafels meer gestapeld alsof men bij een papier koopman terecht is gekomen. Geen rapporten die dien naam waarlijk niet verdienen en wanneer dat zich wijzigt komt het de studie bij het vak ten goede.

Wat de Steenhouwersbond zegt over de nieuwe wet.

Zoo ooit een wet in 't leven is geroepen, die door de moeilijkheid harer toepassing bewezen heeft te zijn samengesteld door mannen, die van het wezen en de aard van ons bedrijf niet het minste begrip hadden, dan zeker is het onze nooit volprezen Steenhouwerswet.

Als een bewijs hiervoor kan toch zeker wel dienen, dat voor de uitvoering der wet een maatregel van bestuur noodig was van niet minder dan 47 artikelen, dus nog 14 artikelen meer dan de wet zelve.

Door het in uitzicht stellen van dezen bestuursmaatregel tijdens de behandeling der wet in de Tweede Kamer, schoof men de moeilijkste punten van zich af met de gedachte: ziezoo de arbeidsinspectie zal dat later wel met de werkgevers uitvechten.

Niet zonder reden heeft onze Bond indertijd bij de Regeering geprotesteerd tegen een dergelijke machtsverleening aan de arbeidsinspectie, die ons willens of onwillens veel moeilijkheden kan berokkenen.

Toen werden wij gepaaid met de woorden: „Nu ja, de arbeidsinspectie is zoo kwaad niet en kan nog wel met de patroons overleggen".

Dit overleg kwam dan ook; meermalen is onze Commissie gehoord vóór het vaststellen van den bestuursmaatregel (Steenhouwersbesluit) en veel heeft zij in goede banen weten te leiden. Maar toch zijn de last en de gevolgen der wet van dien aard, dat wij hopen dat een voorstel tot wetswijziging niet te lang moge uitblijven.

Onder den last mogen wij in de eerste plaats wel noemen de verschillende opvattingen die heeren inspecteurs omtrent de uitvoering van de wet en het steenhouwersbesluit er op na houden.

Ten tweede het onmogelijke wetsartikel 9 IVa, dit reuzenstruikelblok, 't welk aldus luidt: „Geen arbeid mag verricht worden vóór een kwartier voor zonsopgang en nà een kwartier na zonsondergang."

Door dit allerzotste voorschrift heeft men de productie van ons bedrijf gedurende de wintermaanden zoodanig aan banden gelegd, dat de toestand in de centra's, waar een beetje werk aan den winkel is, gewoonweg onhoudbaar is geworden.

Ook het voorschrift van niet langer dan 3 uur achtereen te mogen arbeiden, want alhoewel een onafgebroken werktijd zelden langer dan $3^1/_2$, hoogstens 4 uur duurde, zijn wij thans door de eigenaardige indeeling onzer winterdagen genoodzaakt schafttijden in te voeren, geheel afwijkend van de schafttijden bij de andere bouwvakken gebruikelijk, waardoor wij ook op de bouwwerken last ondervinden, doch niet alleen wij, maar allen die op zoo'n bouwwerk met ons samenwerken.

Tot dusverre bespraken wij slechts enkele der vele lasten, thans de gevolgen.

Dan kunnen wij in de eerste plaats noemen de moeilijkheid om nieuwe krachten voor ons bedrijf aan te kweeken. Tengevolge der behandeling in de Tweede Kamer en de beschouwingen in de dagbladen, waar met overdreven toelichting van voor een groot deel denkbeeldige gevaren ons bedrijf in discrediet werd gebracht, kunnen de ouders niet besluiten hunne kinderen aan zoo'n gevaarlijk (?) bedrijf over te leveren. Verschillende pogingen om jongens bij het vak te krijgen faalden reeds, slechts de Amsterdamsche Patroonsvereeniging mocht er in slagen een 6-tal jongens op de ambachtschool te krijgen, waarvoor echter, behalve het leergeld, aan de jongens beneden 13 jaar één gulden en aan de jongens van 14 jaar twee gulden per week toelage wordt gegeven uit de kas der Vereeniging. Voorwaar een kostbare vakopleiding, die buiten het bereik van vele patroonsvereenigingen ligt.

Een tweede en niet minder ernstig gevolg is de zucht der architecten om, uit vrees voor hoogere kosten tengevolge der wet, zooveel mogelijk de bewerkte zandsteen uit het buitenland geheel klaar te betrekken en, waar vroeger in ons land met z'n vochtig klimaat bijna uitsluitend solide zandsteensoorten werden gebezigd, ziet men er thans niet tegen op om zelfs belangrijke bouwwerken van minderwaardige steensoorten op te bouwen.

Thans blijkt het wat ijdele woorden het waren die Minister Talma tijdens de behandeling der wet sprak, toen hij de noodzakelijkheid erkende van een beschermend recht voor ons bedrijf.

En wanneer nu de officieele lichamen ook den weg opgaan door sommige architecten reeds ingeslagen en de zandsteenwerken geheel gereed van buiten doen komen, dan mogen wij wel zeggen dat van hoogerhand ons bedrijf aardig in bescherming wordt genomen.

En dat het dien weg opgaat, doen de geruchten omtrent den bouw van het nieuwe stadhuis te Rotterdam ons vreezen.

Volgens mededeeling uit zeer geloofswaardige bron is men voornemens ook de zandsteen van dat gebouw van eene steensoort te nemen, die voor bewerking in Holland niet in aanmerking kan komen. Had men hiervoor een zachte kalksteen op 't oog, dan kon men veronderstellen dat de keuze was gedaan met het oog op het voor de gezondheid schadelijke karakter der harde steensoorten. Doch de steen die er voor genoemd wordt is minstens zoo hard, ja, harder dan de bekende Oberkirchner, terwijl de steen in fraaiheid ver bij Oberkirchner en andere bekende zand- en kalksteensoorten ten achter staat.

Hopen we, dat de Rotterdamsche Steenhouwers-Patroonsvereeniging door de tijdige maatregelen de heeren tot andere gedachten kan brengen en ze zoodoende een mooi werk voor Holland moge behouden. De bouw toch van het Vredepaleis, waar ongeveer 1700 M^3 Oberkirchner verwerkt werd door Hollandsche steenhouwers, heeft bewezen, dat ook wij tot het daarstellen van dergelijke werken in staat zijn.

:·Ontwerp van een Villa·:

·Voorgevel·

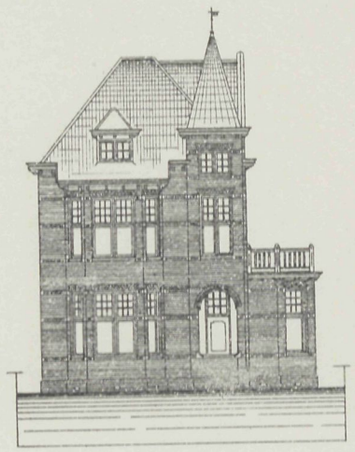

·Rechterzijgevel·

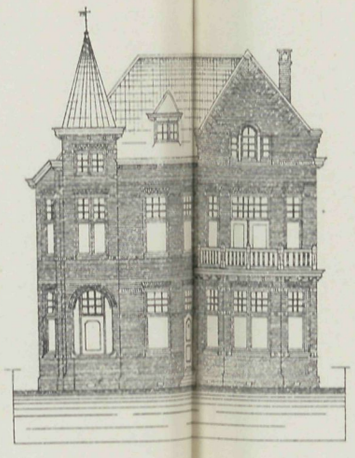

·Doorsnede volgens A·B·

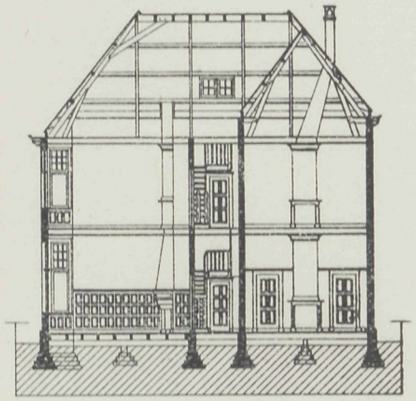

·Platte Grond·

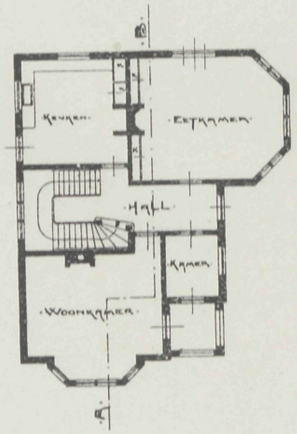

·1ste Verdieping·

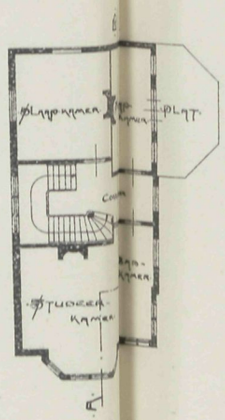

·Kapplan·

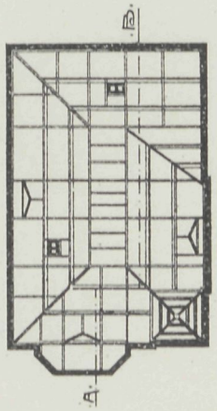

·Alkmaar·Januari 1914·
C. Dibbits

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

20 November 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 24

Bij de Platen.

Enkele en dubbele villa.

door J. J. VAN STRAALEN, Bouwmeester te Zeist.

De beide villa's zijn opgetrokken aan den Molenweg hoek Driebergschen weg te Zeist. De inrichting zoo voor enkele als dubbele villa is gelijk, alleen heeft de enkele door de meer gunstige ligging een ruime serre er bij, terwijl de dubbele voor het gedeelte onder de trap meerdere ruimte heeft. De indeeling is: Ingang, gang waarin trap naar de bovenverdieping, spreekkamer, suite en keuken, waarboven drie slaapkamers en een logeerkamer. Op de zolderverdieping vertrekjes voor dienstpersoneel. Daar de grootste soberheid bij den bouw is betracht, moesten de verschillende sprongen in de gevels hun nut doen om uiterlijk een aangenaam geheel te leveren, wat dan ook geslaagd is.

H. J. NEDERHORST.

In de laatste dagen van de afgeloopen week hadden wij weder een verlies te boeken Een hoogst werkzaam man, die in aannemerskringen een der voormannen is geweest, die dien stand tot hooger peil wist op te voeren, die bovendien in de stad zijner inwoning en in vele andere kringen geeerd was, den heer H. J, Nederhorst, te Gouda ontviel aan zijn werkkring, op 67 jarigen leeftijd. Als erkenning zijner verdiensten kan gelden, dat hij was Ridder in de orde van Oranje-Nassau, lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland en gedurende geruimen tijd ook Wethouder der Gemeente Gouda. Dat alles past een waardeerende herinnering.

Bij de tekstfiguren.

Ontwerp eener villa door den Heer J. Hommes, waarvan de indeeling is als volgt. De ingang aan den zijgevel. Vestibule, dan hal, waarin de trap. Aan de hal sluiten zich alle vertrekken aan salon en huiskamer, die inelkander loopen, eetkamer en keuken, terwijl op de bovenverdieping drie kamers en een badkamer zijn. De hal en trap is uitstekend verlicht, wanneer de toegang tot de keuken onder de trap kan komen, zal het ontwerp winnen, zoo op den voorgrond in de hal geplaatst is een keukendeur daar niet wenschelijk. Overigens is het een zeer geriefelijk ingedeeld plan met een paar gevels die voldoen. De kap dekt alles flink en maakt een en ander dat ontwerp tot een zeer aangename buitenwoning.

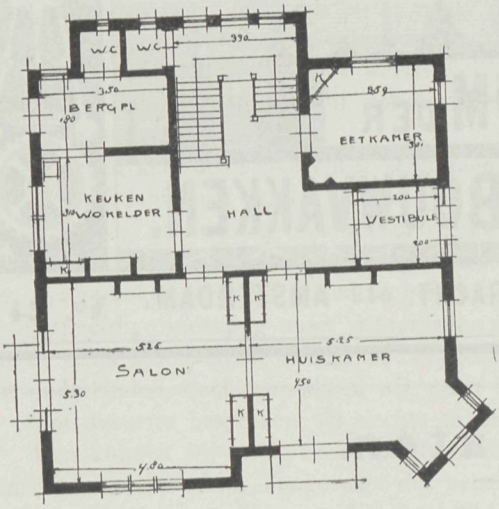

Plan Beganen Grond.

Schouwburg te Utrecht.

Een belangrijke verandering staat de bestaande Schouwburg te Utrecht te wachten. Door een renteloos voorschot van *f* 150.000 te verstrekken door de gemeente en *f* 50.000 van de Schouwburg-Maatschappij, hoopt men het oude gebouw tot een nagenoeg nieuw te herscheppen. Voor zoo'n bedrag kan dan ook wel iets gedaan worden. Nu stellen de schetsjes die daarvan gepubliceerd zijn, een verbouwing voor, die op die wijze opgevat niet meer tot onzen tijd behoort. Het is als of wij een halve eeuw te laat komen en den Berlijnschen bouwmeester Schinkel aan het werk zien, echter met dat onderscheidt, dat deze gaf beredeneerde verhoudingen die in dat verbouwingsontwerp ten eenemale gemist worden, Juist op het gebied der Schouwburgen is in de laatste jaren zooveel goeds tot stand gekomen, dat het werkelijk wel overweging verdient daarmede rekening te houden, en een verbouwing te maken in een vorm die meer aan onzen tijd past. Er zullen dan ook ongetwijfeld wel bezwaren tegen geopperd worden.

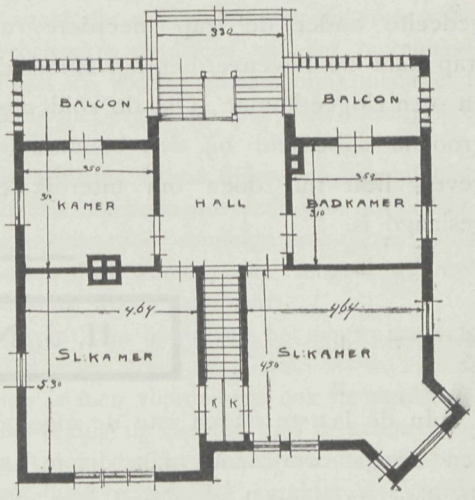

Plan Verdieping.

Een Hildebrand gedenkteeken.

Het Hildebrand comité, dat zich ten doel stelt een monument te stichten ter nagedachtenis aan Nicolaas Beets, hield dezer dagen eene bijeenkomst. Daarop werd vastgesteld, dat voor dit doel een prijsvraag zal worden uitgeschreven waarschijnlijk eerst een ideeën prijsvraag. Men wil geen standbeeld bepaald, maar wel dat op het monument ook de beeltenis wordt aangebracht, van Hildebrand die in de Camera

Zijgevel.

Obscura optreedt. Het monument kan ook als fontein ingericht worden. Binnen kort zullen de programma's voor deze prijsvraag bekend worden gemaakt. Men wil het plaatsen aan het eind van den Dreef te Haarlem, en dan er mede gereed zijn eind Augustus 1914 als het 33ste Taal- en Letterkundig congres te Haarlem bijeenkomt. De prijzen zullen zijn *f* 300, *f* 200 en *f* 100. De jury de heeren Prof. Ode, Prof. der Kinderen, Jac. v. Looy Leonard, A. Springer en J. Limburg.

Nieuwe Uitgaven.

Nieuwe uitgaven. Hieronder meldt zich aan »Het zoeklicht«. Met een de aandacht trekkend omslag door Louis Raemaekers, uitstekend in elkaar gezet, deelt de inhoud mede, dat het is een Bouwkundig Studieblad, dat jaarlijks in 12 nummers verschijnt tot de prijs van *f* 2.40 bij de uitgevers Oosterbaan en le Cointre te Goes. De inhoud

Voorgevel.

wordt geleverd door de heeren G. Duursma, C. J. Rothuizen, R. Swierstra, C. Wafelbakker, F. Wind en anderen. De tweede aflevering thans verschenen, behandeld:

C. J. Rothuizen, Houtversiering met talrijke tekstfiguren.

F. Wind, Over de nadeelen van een watersloof; Over het keuren van steen.

E. Baumann, Het samenstellen van krachten die niet door één punt gaan.

R. Swierstra, Stoomvorming.

C. Wafelbakker, Over de deelverhouding ten opzichte van twee punten op eene rechte lijn, de harmonische verdeeling en toepassing op de constructie van lijnen, door snijpunten van lijnen en cirkels, die tengevolge van de ligging op teekening moeielijk of niet te berekenen zijn.

F. Wind, Ahrend's-Reiswaterpasinstrument; Het vereenvoudigen van rekenkundige vraagstukken.

Uit die inhoud blijkt, dat het doel der uitgave is, de reeds gevorderden bij hun studie te steunen door degelijke en praktische aanwijzingen en berekeningen.

Wanneer dat wordt voorgezet zoo als in aflevering 1 en 2 is aangegeven, dan kan die uitgave werkelijk velen van nut zijn, en waar de zaamstellers het onderwijs kennen, hebben zij begrepen dat eenvoudige voorstelling trekt, omdat die de meest begrijpelijke is, vooral bij zelfstudie of zooals tegenwoordig veelal geschiedt bij correspondentie-onderwijs.

Wij gelooven dat deze uitgave bij de studie een welkome hulp zal zijn, daarbij is de uitvoering met zorg geschiedt, zòodat het gaarne ter hand genomen wordt.

De Kloostergang te Utrecht.

De welbekende Kloostergang, die er op dit oogenblik allertreurigst uitziet en op een vervallen puinhoop gaat gelijken, zal spoedig weder een ander aanzien verkrijgen. Er is namelijk een voorstel in dien geest door B. en W. van Utrecht bij den Raad ingediend. Daarbij wordt vermeld dat bij het college van kerkvoogden der Ned. Herv. Gemeente in voorbereiding is plannen om de stovenhokken, kerkeraadskamer enz. op te ruimen, waardoor de Kloostergang een geheel ander aanzien zal verkrijgen daar dan alles weder in den ouden toestand wordt terug gebracht. Het college deelde reeds vroeger mede, dat hoe gewenscht het herstel ook is, zij dit niet geheel voor hare rekening kan nemen, wel voor een gedeelte.

Het richtte daarom een verzoek tot steun aan het Provinciaal bestuur en het Rijk. Daar onder de herstelling ook begrepen is een der ramen aan de zuidzijde van de Domkerk, zoo loopen de geraamde kosten op *f* 16000.—. Wanneer nu Rijk-Provincie-Gemeente en kerkbestuur ieder het een vierde bijbrengen is de zaak geregeld. Het Rijk bracht reeds voor 1914 *f* 4000 op de begrooting, en thans stellen ook B. en W. voor dat de gemeente hetzelfde zal doen. Sluiten de Prov. Staten, waarvan goede verwachting is zich hierbij aan dan wordt een inderdaad ergerlijke verwaarloozing van een der karakteristiekste overblijfselen der oude architectuur voor verderen ondergang gespaard. — Zooals de toestand nu is, strekt deze niemand tot eer.

Pakhuis „Vigelantie" te Alkmaar.

De fraaie gevel van het pakhuis »Vigelantie« aan het Verdronken Oord te Alkmaar, die uit de zeventiende eeuw dagteekent, zal waarschijnlijk behouden blijven. Die gevel, waarin uitnemend zandsteen-beeldhouwwerk aanwezig is, zal de gemeente, wanneer het hierover met den verkooper het eens kan worden, aankoopen. Men vertrouwt dat de Raad de goedkeuring aan dit voorstel hecht, en dan is daarmede een werkelijk goede daad verricht. Nederland wordt zoo gaandeweg arm in overblijfselen, die ons aan de oude architectuur herinneren.

Prijsvragen.

De geschiedenis over de prijsvraag voor een Gezantschapshotel te Washington, begint hoe langer hoe meer de belangstelling der Duitsche bouwmeesters te verwerven, en een krachtig verzet is daarvan het gevolg. Juist dat in uitzicht was gesteld, dat de bekroonde met de uitvoering zou belast worden, had vele bouwmeesters, die anders aan de prijsvragen zich onthielden, genoopt tot mededinging, vandaar, dat ook ruim driehonderd deelnemers zich opdeden. Men beschouwt het vertrouwen geheel geschokt, wanneer zoo weinig waarde wordt gehecht aan de bepalingen, die in het programma zijn vermeld, en die, hoewel geen besliste opdracht daarbij werd toegezegd, toch de moreele verbindtenis openden, om met de bekroonden het werk te voltooien. Dat is evengoed bindend. Verschillende bouwkundige vereenigingen hebben de kwestie in hunne vergadering besproken, en het algemeen besluit is geweest, zich krachtdadig tegen de opvatting en uitvoering van het program op die wijze te verzetten.

De Nieuwe Sluis te IJmuiden.

Omtrent de belangrijkheid van dit werk, gaf de Deutsche Wochen Zeitung onlangs eene omschrijving, door den Heer Joh. H. Sandow opgesteld, en waarvan de N. Rt. de volgende verkorte mededeeling deed.

De nieuwe sluis zal op ongeveer 160 meter afstand van de bestaande groote sluis worden gebouwd, en de buiten-zijde zal ongeveer 275 meter verder landwaarts in liggen. Als toegang tot de derde sluis zullen een nieuw binnen- en een nieuw buiten-toeleidingskanaal gegraven worden. De naar het Noorden gerichte loop van eerstgenoemd kanaal zal even ten Westen van de spoorwegbrug bij Velsen, dat wil zeggen ten Westen van de papierfabriek van Van Gelder, ombuigen naar het Noordzeekanaal. Als scheiding tusschen het (nieuwe) binnen-toeleidingskanaal en de bestaande groote sluis zal eene landstrook van ongeveer 300 meter lengte bewaard blijven.

Het nieuwe buiten-toeleidingskanaal zal op plm. 700 meter van het bestaande buiten-toeleidingskanaal komen te liggen; het zal echter met de bestaande toeleidingskanalen en het buitenkanaal in verbinding staan. Om het invaren te vergemakkelijken, zal het westelijke punt van het bestaande sluizen-eiland ongeveer 70 meter worden ingekort

Het buitenkanaal dat als gemeenschappelijke toegang uit zee voor alle sluizen dient, zal zoowel aan de Noord- als aan de Zuidzijde verbreed worden. Tevens zal aan de Zuidzijde de westelijke hoek tusschen den mond van de Visschershaven en het buiten-kanaal afgerond worden. Aan de Noordzijde van het nieuwe buiten toeleidings-kanaal zal een terrein bestemd worden voor een te graven berghaven voor baggermaterieel enz. Daar, buiten het vaarwater, zullen ook schepen kunnen wachten, zonder dat doorgaand scheepvaart-verkeer te hinderen.

De nieuwe sluis wordt 360 meter lang, 40 M. breed en 14 meter beneden A. P. diep. Mocht de diepte van 14 meter beneden A. P., die in verband met den bouw van de nieuwe sluis, in en buiten den havenmond zal worden gebaggerd, later niet meer voldoende zijn voor de scheepvaart, of mocht blijken dat de diepte niet kan worden gehandhaafd door middel van baggeren, dan zal de havenmond verder zeewaarts in verlegd worden, en wel door verlenging van den zuidelijken havendam en door bouw van een nieuwen noordelijken havendam, waarvan het einde ongeveer 450 meter noordelijker zou komen te liggen dan dat van den bestaanden noordelijken havendam.

Met de vergrooting van de buitenhaven zal gepaard gaan de aanleg van een tweede toeleidingskanaal uit die haven naar de groote sluis — in een terrein ten noorden van het fort.

Bij het opmaken van het plan voor ontreiniging van den benoodigden grond heeft de regeering ook rekening gehouden met de mogelijkheid dat binnen afzienbaren tijd de bouw van een vierde sluis noodig zou kunnen zijn. Het te onteigenen terrein sluit zich zuidelijk aan bij den grond, die nu reeds aan het Rijk in eigendom toebehoort, en oostelijk aan de spoorbaan Haarlem—Uitgeest. Aan de Noordzijde wordt de grens gevormd door een bijna rechte lijn van 3800 meter lengte; aan deze zijde is een nieuwe weg gedacht, die met de bestaande wegen verbonden zal worden.

Tweede Heemschut-Conferentie.

Het Bestuur van den Bond Heemschut tot behoud der schoonheid van Nederland bericht, dat de Tweede Heemschut-Conferentie gehouden zal worden op Maandag 29 en Dinsdag 30 December 1913 in de groote feestzaal van het American-Hotel te Amsterdam.

De belangstelling, die de in 1911 gehouden Eerste Heemschut-Conferentie mocht ondervinden, doet het Bestuur vertrouwen, dat ook thans het getal deelnemers groot zal zijn.

Evenals bij de Eerste Conferentie is ook nu het doel, om op populaire wijze in ruimen kring propaganda te maken voor de beweging tegen de ontsiering van ons land. Heeft de eerste Conferentie zich echter beperkt tot de bouwkunst, thans wenscht het Bestuur de Heemschut-beweging in haar vollen omvang op het programma te brengen, dat als volgt werd vastgesteld.

Maandag 29 December 1913. 3 uur n.m. opening der Conferentie door Prof. Dr. H. Brugmans, Voorzitter van den Bond Heemschut.

Voordracht met Lichtbeelden door den heer A. W. Weissman: „Heemschut in 1912 en 1913".

8 uur n.m. Voordracht door Mr. J. W. Frederiks: „Bestrijding van inbreuken op Natuurschoon en Stadsschoon".

Voordracht met Lichtbeelden door den heer Jac. P. Thijsse: „Het behoud van Natuurmonumenten".

Dinsdag 29 December 1913. 10 uur v.m. Voordracht met Lichtbeelden door den heer J. H. W. Leliman: „Schoonheidscommissies en Commissies van Advies".

Voordracht met Lichtbeelden door den heer K. P. C. de Bazel: „Landelijke Bouwkunst en het Onderwijs".

2 uur n.m. Voordracht met Lichtbeelden door den heer Dr. Jan Kalf: „Restaureeren van Bouwwerken".

Voordracht met Lichtbeelden door den heer J. Gratama: „Volkskunst en Heemschut".

6 uur n m. Gemeenschappelijke Maaltijd.

De contributie bedraagt: voor deelnemers f 2.50.

Voor deelnemende vereenigingen, aangesloten bij den Bond Heemschut, die het recht hebben, drie afgevaardigden te zenden f 5.—.

Voor deelnemende vereenigingen, niet aangesloten bij den Bond Heemschut of Corporaties, die het recht hebben, drie afgevaardigden te zenden f 7.50.

Voor donateurs, minstens f 10.—.

De deelnemers ontvangen een uitvoerig geillustreerd verslag der Conferentie.

In het bijzonder wordt gewezen op het nut, dat de Conferentie voor Bestuurscolleges heeft.

Het Bestnur is er van overtuigd, dat het behoud der Schoonheid van Nederland velen ter harte gaat, en dat zij door het deelnemen aan de Tweede Heemschut-Conferentie daartoe zullen willen medewerken.

Deelnemers kunnen zich opgeven aan het Secretariaat van Bond Heemschut, Heerengracht 247 te Amsterdam.

Prof. Dr. H. Brugmans te Amsterdam, Voorzitter.
A. W. Weissman te Haarlem, 1e Secretaris.

Prijsvragen.

Afdeeling Haarlem en omstreken van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Vijfde Gevelwedstrijd, te houden in het begin van November 1913, in de gemeenten Haarlem, Heemstede, Bloemendaal, Schoten en Haarlemmerliede en Spaarnwoude.

De wedstrijd wordt uitgeschreven door de Afdeeling Haarlem en Omstreken van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Deze Afdeeling belast zich ook met regeling en heeft, teneinde eenige tegemoetkoming in de belangrijke kosten te krijgen, zich gewend tot de besturen van bovengenoemde gemeenten, tot de besturen van verschillende vereenigingen, die daarvoor in aanmerking komen, terwijl tevens in de bladen een oproep aan particulieren werd gericht, om eveneens hun steun te willen verleenen. Alle gemeenten hebben bijgedragen, hetzij financieel, hetzij door medailles beschikbaar te stellen. Voor Heemstede moet de goedkeuring van den Raad nog volgen. Van de Vereenigingen is tot nog toe „Bloemendaals Bloei" de eenige, die een medaille beschikbaar stelde, doch verwacht wordt, dat nog andere vereenigingen en particulieren en b.v. maatschappijen tot exploitatie van bouwterreinen met hunne bijdragen zullen volgen.

Als juryleden zullen optreden de heeren:

J. Limburg, B.I., (aangewezen door den Burgemeester van Haarlem), te 's-Gravenhage.

A. P. Smits (aangewezen door den Bond van Nederlandsche Architecten) te Heemstede.

Alb. Otten, (aangewezen door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst), te Rotterdam.

H. J. M. Walenkamp, (aangewezen door het Genootschap Architectura et Amicitia), te Amsterdam.

W. F. C. Schaap, C. B. I., (aangewezen door de afdeeling Haarlem en Omstreken van de Mij. t. B. d. B.) te Arnhem.

Beoordeeld zal worden de bouwkundige waarde van alle gevels en gebouwen (hetzij openbaar gebouw, woonhuis winkelhuis, villa, arbeiderswoning, enz.), voltooid tusschen 1 Januari 1908 en heden.

Bij deze beoordeeling zal er tevens op gelet worden, of het gebouw door zijn vormen, kleur en materiaal past in zijn omgeving.

Het doel dat met het uitschrijven van dezen wedstrijd beoogd wordt is:

Het bevorderen der bouwkunst, als zijnde de kunst bij uitnemendheid uit cultuurhistorisch oogpunt.

Het gevolg van dergelijke wedstrijden is, dat regeeringen en particulieren gaan inzien, van hoeveel belang het ons omgevende schoon is (uit een oogpunt van volksontwikkeling.

Tevens worden de bewoners van stad en omgeving door de uitspraken van een deskundige jury attent gemaakt op werkelijke schoonheid, terwijl dikwijls ijdele pronk en opschik met schoonheid verward worden.

Ten slotte worden toekomstige eigenaars van gebouwen door in het vooruitzicht gestelde bekroningen, er wellicht toegebracht meer aandacht te gaan schenken aan de bouwkundige waarde hunner gebouwen.

Als hoofdprijs wordt uitgeloofd de groote gouden medaille, geslagen op den stempel van de Afdeeling Haarlem en Omstreken van de Mij. t. B. d. B. Deze medaille valt ten deel aan den eigenaar of eigenares van het gebouw door de(n) schoonste(n) gevel(s) afgesloten.

Daar enkele gemeenten bij hunne bijdragen den eisch stelden, dat de door hen uitgeloofde prijzen in de respectieve gemeenten moeten blijven, zullen de verdere bekroningen voor elke gemeente afzonderlijk plaats vinden, waarbij al naar gelang de bouwkundige waarde der gebouwen, in elke gemeente een aantal medailles zal toegekend worden aan de respectieve eigenaars dier schoonste gebouwen, zooals de jury dit zal wenschen. De bouwmeesters der bekroonde perceelen zullen getuigschriften ontvangen.

Namens de Afdeeling H. en O. van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst.

Haarlem, 27 October 1913.

Jb. van den Ban, Voorzitter.
J. B. van Lochem, Secretaris.

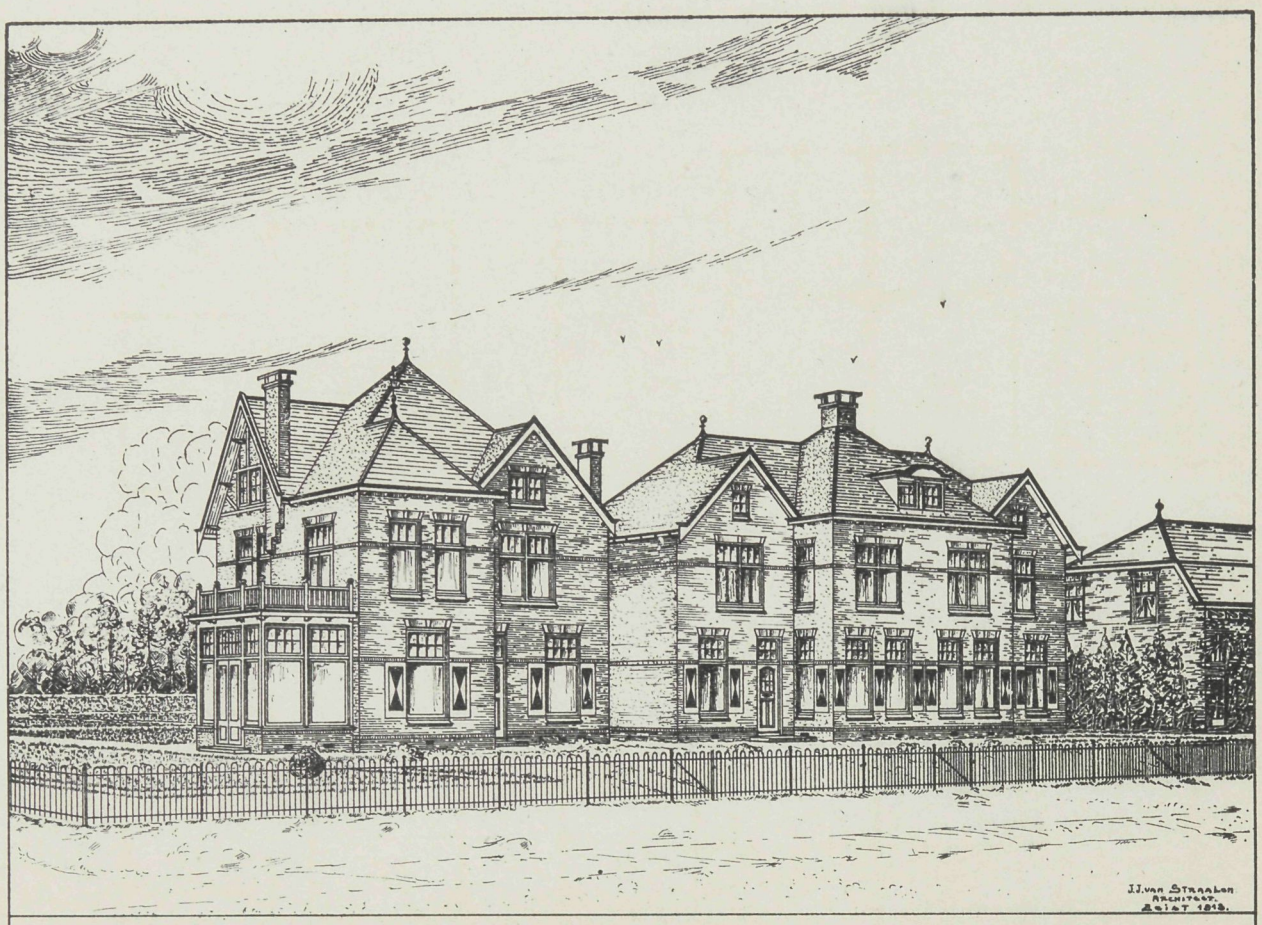

PERSPECTIEF VAN EEN ENKELE- EN DUBBELE VILLA
AAN MOLENWEG, HOEK DRIEBERGSEHEWEG TE ZEIST.

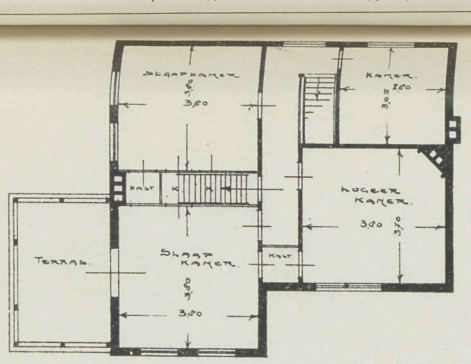

VERDIEPING HOEKHUIS.

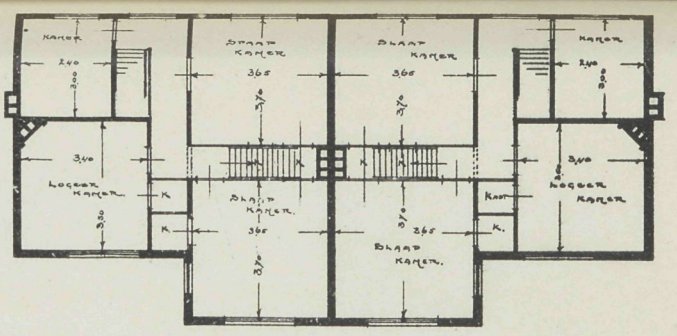

VERDIEPING

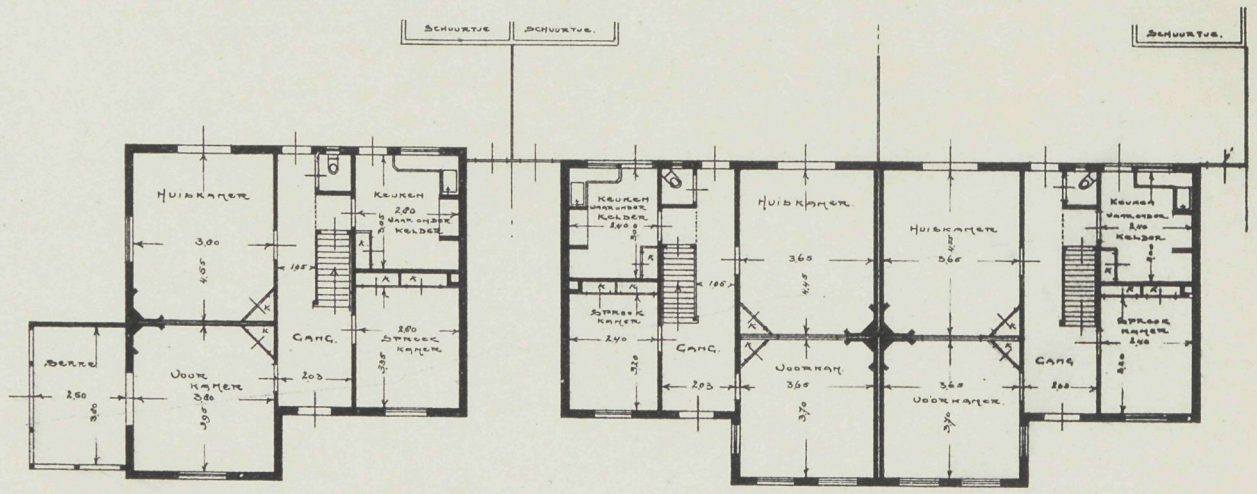

BEGANEGROND.

BEGANEGROND.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

4 December 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No 25

Bij de Platen.

Ontwerp van een woonhuis met kantoor te Tilburg,

door C. J. H. VAN DOMBURG, Bouwmeester.

De plaat geeft het geheele woonhuis met kantoor te zien. Omdat de schaal waarop de voorgevel geteekend is reeds klein was genomen, en deze door de verkleining nog verliest, hebben wij dien voorgevel nog eens als tekstfiguur afzonderlijk gegeven, want deze inderdaad verdienstelijke gevel verdient opgemerkt te worden. Hij is van een zeer gelukkige verdeeling, terwijl aan den ingang en erkerbouw bizonderen zorg is besteed. De woning bestaat uit sousterrein, waarin kantoor en wachtkamer. Vanaf de straat is hiervoor een afzonderlijken ingang. Verder Bel-étage met 2 kamers en keuken, ruime gang met trap naar boven. Op de eerste verdieping vier kamers, benevens badkamer, en op de zolderverdieping daartoe aan de achterzijde hooger opgebouwd twee kamers, benevens dienstbodenkamer. Zoo uit als inwendig een flink en geriefelijk geheel.

Bericht.

Wij vestigen beleefd de aandacht op de laatste pagina dezer aflevering waarvan de inhoud wel waard is in overweging genomen te worden. Op die wijze kan men gemakkelijk in het bezit komen van plaatwerken waarin architectuur van velen onzer tegenwoordige bouwmeesters is vereenigd.

De Redactie.

Bij de tekstfiguren.

De tekstfiguren geven een voorgebouw, in verbinding gebracht met een reeds bestaand gebouw te Meeden, alles volgens het ontwerp van den bouwmeester R. Boiten & Zn. te Veendam uitgevoerd. De licht gearceerde gedeelten van het grondplan geven de muren van het bestaande gebouw, het zwarte gedeelte die van het nieuwe aan. De

bouw bestaat uit sousterrein, waarin provisiekelder. Daarboven ruime entree met hal, waarin de trap en waarop de verschillende vertrekken aansluiten. Dit zijn salon-, woon-, slaap- en logeerkamers. Op de zolderverdieping zijn verschillende kleine kamers, terwijl daar boven de kap nog bergruimte aanbiedt. De gevels doen zich met de kloeke kap en de eigenaardige verdeeling zeer goed voor, en is de binnenruimte ook geriefelijk ingericht.

Amsterdamsche nieuwigheden.

Er is in den laatsten tijd veel belangrijks aan de orde gekomen. In de eerste plaats de nieuwe verkeersweg. Een zonderling denkbeeld, dat wij maar niet kunnen toejuichen, want het is een schepping, die volkomen alle behagelijkheid mist, en die ook practisch een onding is. Dan maar de Leidschegracht dempen, roept een ander, alsof wij daar iets beter mede zouden worden. Niets van dat al, een typische weg wordt er door veroordeeld, en een nieuweling geschapen, die bij weinigen zal voldoen. Het is dan ook een goed teeken, dat zich de Vereeniging »Arti« heeft geuit, dat zij de opheffing van de Leidschegracht, zulk een fraai overblijfsel van oud-Amsterdam, zou betreuren. Maar wanneer die nieuwe weg niet komt of de Leidschegracht niet gedempt wordt, wat moet er dan gedaan. De rationeele weg volgen: maakt breeder wat te smal is en gij zijt er.

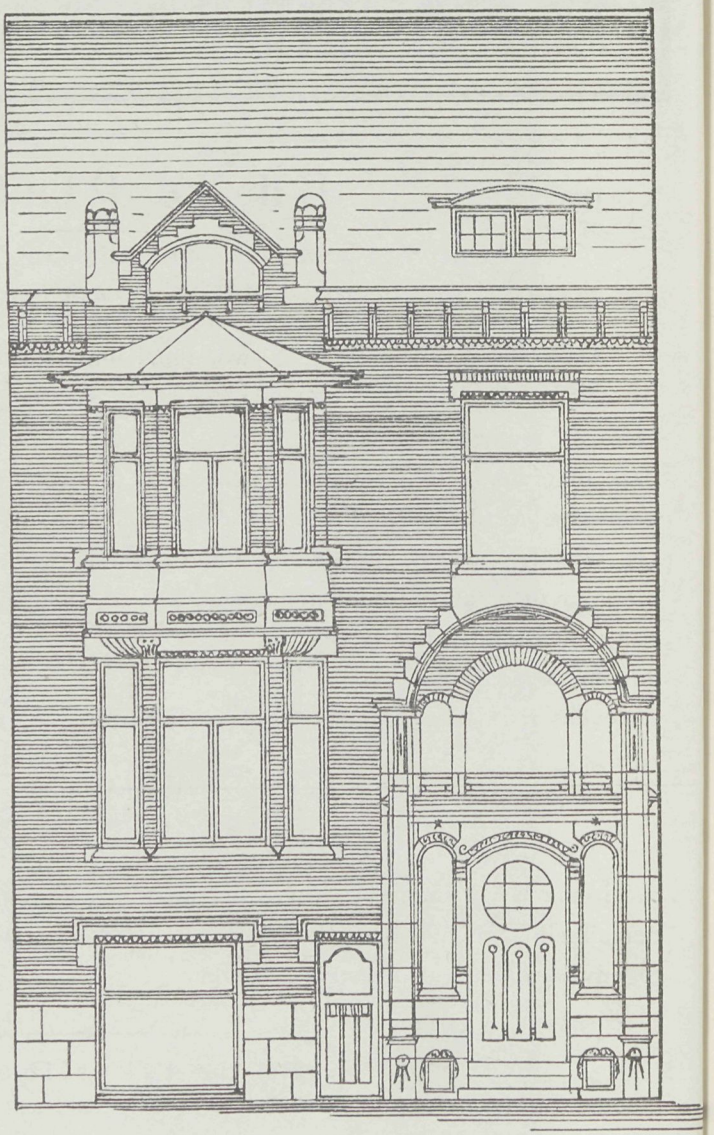

Voorgevel woonhuis met kantoor te Tilburg.

Neen roepen weder anderen, en nog wel de autoriteiten op vakgebied, 't kan gemakkelijker: maakt Leidschestraat II, en zij denken zich ongeveer 20 meter van de bestaande straat een nieuwe. Stel dat dit onzinnige plan er door kwam. Wat zou die pijpenla wel gelijken, die tusschen die beide straten blijft bestaan. Te ondiep voor groote magazijnen, zoodat de eene straat de achtergevels krijgt van de andere; een prachtstraat dus, en mogelijk in de toekomst een straat zonder wandelaars, omdat het

eigenaardige, dat de magazijnen opleveren, daar gemist wordt en het gevolg zal zijn, dat Leidschestraat I de uitverkorene blijft en altijd de meest volle. Taxi's en trams kunnen dan door II heen stuiven. Het zou niet lang duren of men zou aanvrage doen om die ongelukkige bebouwing, die beide straten scheidt, te doen wegvallen, en als men dan de rekening eens opmaakt, wat is er dan een geld onnoodig verspilt, het stadsschoon er bovendien door vernietigd.

Dat de Leidschestraat, op breedte gebracht, ons een boulevard zou leveren, wat zou dat voor kwaad zijn; beter een fraaie boulevard dan op deze wijze twee ongelukkige stumpers bij elkander geplaatst. Waarom, waar in heel Amsterdam al het oude als weggevaagd is, nu vastgehouden aan het behoud van een smallen weg, die op weinig verdienste kan aanspraak maken. Mogen toch de plannenmakers eindelijk eens wat

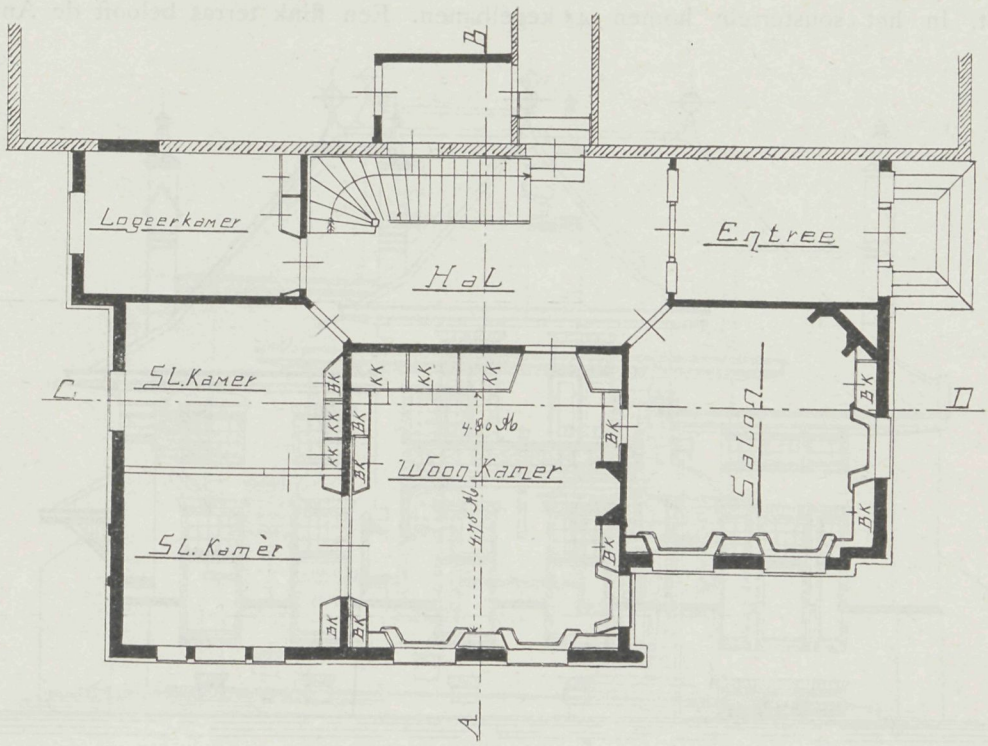

Beganen grond.

rust nemen en men overgaan tot het eenige goede, te verbeteren wat bestaat, dat is het meest reëele en minst kostbare. Zeker is het laatste denkbeeld tot vorming van Leidschestraat II het zwakste van al de vorigen; 't is te hopen, dat zij allen bij gemis aan levenskracht mogen verdwijnen en er spoedig besloten wordt Leidschestraat I in eer en aanzien door verbreeding te verheffen.

Een ander belangrijk punt is de Dambebouwing. In de laatste dagen gaf de Telegraaf (20 November 1913) een uitstekende reproductie van den overbuur van het tegenwoordig Paleis, het Hotel namelijk.

De bouwmeester W. Kromhout Czn. die ook American-Hotel bouwde, is daarin wel te herkennen. Het is een fraaien forschen gevel, door twee torens geflankeerd, en die door verschillende voor en achterwaartsche verdeelingen in werkelijkheid zal winnen

bij de teekening. Jammer dat de torens zoo weinig hoogte hebben, zij leenen zich daar zoo gunstig voor, evenzoo is de versiering boven de galerij niet van zwaarmoedigheid vrij te pleiten, deze doet denken aan een flesschenrek door de op die wijze herhaalde veelvuldige cirkelopeningen. De massa echter is flink van lijnen, voldoet en geeft een werkelijk monumentaal gebouw te zien. Alhoewel verschillend van stijl met hetgeen op den Dam en omgeving wordt gesticht, komt dat verschil de massa ten goede, die anders in het eentoonige zou vervallen.

De Telegraaf schrijft over dezen bouw dat hij 2206 M². oppervlak heeft, er 200 logeerkamers van vele gerieven voorzien bij zijn ingedeeld. Het café-restaurant aan de Damzijde is groot 600 M². Billardzaal met 20 billards komt aan de Vijgendamzijde. Verschillende liften voeren naar de verdiepingen. Het restaurant ligt 1.10 M. boven de straat. In het sousterrein komen 4 kegelbanen. Een flink terras belooft de Amster-

Voorgevel.

dammers een aardig zitje. Aan de Warmoesstraatzijde komen 12 winkels en kantoorlokalen. Op de eerste en tweede verdieping komt een feestzaal 48 × 12 M., hoog 7 M. Een binnenplaats groot 400 M². brengt lucht en licht in de binnenruimte. De berekening is, om in 22 maanden alles gereed te hebben. Hier hebben wij ons te verheugen over een allesints degelijk en beredeneerd geheel, een gebouw vormend, dat de hoofdstad tot eer verstrekt.

De overbuur van het groote Hôtel blijft het Paleis Alhoewel de Telegraaf in de Hôtelomschrijving zegt: *en met een balcon aan de Damzijde, dat bij koninklijk bezoek een uitnemende kijkgelegenheid biedt*, is het de vraag of dat in de toekomst bewaarheid wordt, en zal dit bij velen twijfelachtig zijn. Er liggen voorstellen bij den Raad ter bespreking. Na Kappeyne's woord: het Paleis is Stadhuis en eigendom der stad, vormde men een voorstel, om

tot het stichten van een nieuw Paleis over te gaan, waarvoor dan het Rijk de helft, de Gemeente de andere helft zal bijdragen. Dat voorstel komt ons voor, den geest van het Bestuur in aanmerking nemende, veel steun te zullen verkrijgen. Toch bejammeren wij het. Het tegenwoordig Paleis wordt een ongeschikt raadhuis voor ons heden en wanneer men eenmaal het zal betrekken, en de moker er hoogtij viert, zal men het ervaren, dat het kapitalen kost en niet voldoet. Wij zijn die verhoudingen ontgroeit en het wordt, evenals het Hôtel een zitje voor de Amsterdammers zal zijn, voor B. en W. een zitje, niets meer, wat werkelijk toch de hooge uitgaven niet rechtvaardigt, maar ook een groot stuk geschiedenis gaat verloren, en de betooging, die daar zoo menigmaal geschiedt, zal tot het verledene gaan behooren, moeielijk een ander terrein kunnen geven wat de Dam voor dat doel gaf. Verkreeg men nu in werkelijkheid een Raadhuis

Rechter zijgevel.

voor onzen tijd, dan was er veel voor te zeggen, maar het blijft wat men zou kunnen noemen een staatsiestuk, niets meer, en dat mag wel tot nadenken stemmen. Naatje werd veroordeeld, zij gaat in het voorjaar om nimmer weer te keeren. Geen enkele die het voor de dame opnam, nu opgeborgen, later vergeten en over 25 jaar weet het dan levend geslacht zelfs niet meer, dat er ooit een Naatje met zoovele ongevallen daar op het Damplein heeft gehuisd. Dat had toch anders kunnen zijn, maar het past niet in den geest van onzen tijd; en zoo zal mogelijk de Paleiswisseling ook beslist zijn voor dat wij het goed begrepen hebben. Of wij er beter op worden, zal de tijd leeren. Er zijn echter velen, die wat meer waardeering voor wat eenmaal is, op prijs stellen en die het allerminst in het herwonnen raadhuis den voorspoed der gemeente zien.

Kennis van Bouwmaterialen.

Een derde verbeterde druk is bij de firma S. L. van Looy te Amsterdam verschenen der uitgave E. Riepma, Leiddraad voor de Kennis van Bouwmaterialen, — Prijs *f* 1.25. Het blijft een welkome handleiding. Die van natuurlijken en kunstmatigen steen, van hout, metalen en verfstoffen en verschillende andere materialen een duidelijke toelichting wenscht, zal dit in deze uitgave aantreffen, die met tekstfiguren toegelicht over zeer veel een doelmatige aanwijzing geeft. Een derde druk, dat is de beste aanbeveling, en daarom vestigen wij hierop gaarne de aandacht. 't Kan velen van nut zijn.

Wijzigingen en aanvullingen in de examens voor Bouwkundig-Opzichter, Bouwkundig-Teekenaar en Uitvoerder van Burgerlijke Bouwwerken, ingesteld door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

In de vergadering van Architect-Leden der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, gehouden 17 September 1913, zijn de volgende wijzigingen en aanvullingen in

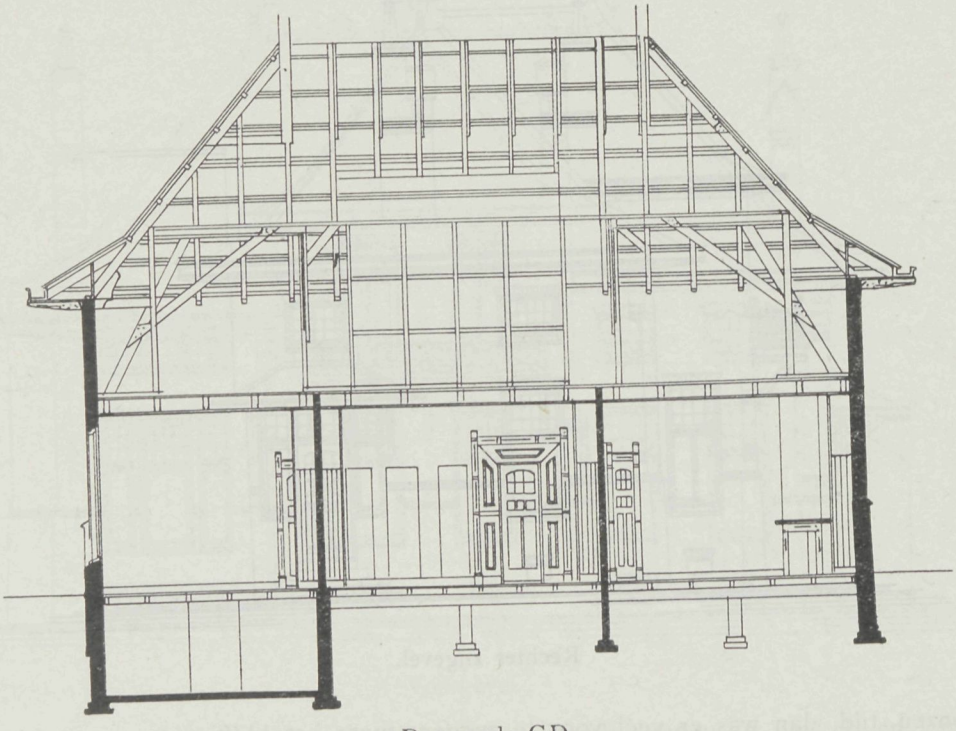

Doorsnede CD.

de examens, bovengenoemd vastgesteld: welke aanvullingen en wijzigingen door den Minister van Binnenlandsche Zaken zijn goedgekeurd.

Vrijstelling van een vak wordt alleen verleend, wanneer de Candidaat in dat vak minstens het waardecijfer voor »goed«, vastgesteld (5) heeft behaald. De bepaling treedt in werking bij de examens in 1915.

Art. 15 van het Programma van Eischen voor het Examen van Bouwkundig-Opzichter te veranderen en te lezen: Uitsluitend bekwaamheid in het timmervak wordt vereischt, waarvan getuigschriften zijn over te leggen, gewaarmerkt door leermeester of patroon. De bepaling treedt in werking bij de examens in 1915.

Verder in art. 16 van dit Programma van Eischen te bepalen:

De Candidaat moet de schriftelijke bewijzen leveren, dat hij gedurende minstens 2 jaar bij bouwwerken opzicht heeft gehouden, de wijze waarop dit heeft plaatsgehad,

wordt nader beoordeeld door de Commissie van Onderwijs, die de leiding over de examens heeft. Deze bepaling treedt eerst in werking in 1915 in dien zin, dat voor het Examen in 1915 één jaar practische werkzaamheid als bovenbedoeld geeischt wordt en voor het Examen in 1916 en volgende jaren, de volle twee jaar.

Bepaald werd, dat de Candidaat verplicht is, wanneer hij zich aanmeldt voor het Examen, direct het examengeld te storten. Hem wordt dit niet teruggegeven, wanneer hij zich vóór of tijdens het Examen terugtrekt, behoudens bijzondere gevallen.

Ten slotte werd besloten de Examens volledig te splitsen in een schriftelijk en een mondeling gedeelte. In verschillende hoofdplaatsen van Nederland zal dan tegelijkertijd het schriftelijk Examen worden afgenomen.

Het mondeling Examen zal daarna te Amsterdam plaats vinden.

Vijfde gevelwedstrijd.

gehouden in November 1913, in de gemeenten Haarlem Heemstede, Bloemendaal, Schoten en Haarlemmerliede en Spaarnwoude, en betreffende de gevels van gebouwen, welke voltooid zijn tusschen 1 Januari 1908 en 1 November 1913.

Door de Jury, bestaande uit de architecten, de heeren: J. Limburg, B I. (aangewezen door den burgemeester van Haarlem), te 's-Gravenhage, A. P. Smits, (aangewezen door den Bond van Nederlandsche Architecten) te Heemstede, Alb. Otten (aangewezen door de Maatsch. tot Bevordering der Bouwkunst), te Rotterdam, H. J. M. Walenkamp, (aangewezen door het Genootschap „Architectura et Amicitia"), te Amsterdam, en W. F. C. Schaap C. B. I. (aangewezeu door de afd. Haarlem en omstreken van de Maatsch. tot Bevordering der Bouwkunst) te Arnhem, zijn de volgende onderscheidingen toegekend:

De gouden medaille, uitgeloofd door de afd. Haarlem en omstreken, van de Maatsch. tot Bevordering der Bouwkunst, voor den besten gevel van alle gebouwen in bovengenoemde vijf gemeenten, aan villa Van Merlenlaan No. 4, te Heemstede, eigenaar de heer F. van Heel, architect de heer K. C. P. de Bazel, te Bussum.

Vijf zilveren medailles, voor de beste gevels in de gemeente Haarlem, inplaats van één gouden medaille, door de gemeente Haarlem uitgeloofd voor den besten gevel, als:

a. een zilveren medaille aan winkelgebouw „Eigen Hulp", Zijlstraat, eigenaar het district Haarlem en Omstreken vereeniging Eigen Hulp, architect J. van den Ban, te Haarlem.

b. een zilveren medaille aan woonhuis Van Eedenstraat No. 7, eigenaar dr. C. Jonges, architect K. P. C. de Bazel, te Bussum.

c. een zilveren medaille aan Gereformeerd Weeshuis, Olieslagerslaan, bestuur Regenten Weeshuis, architect J. A. G. van der Steur, te 's-Gravenhage.

d. een zilveren medaille, aan Stationsgebouw, Stationsplein, eigenaar Hollandsche IJzeren Spoorweg-Mij, architect D. A. N. Margadant, te Amsterdam.

e een zilveren medaille, aan schoolgebouw, Parklaan, eigenaresse, de gemeente Haarlem, architect L. C. Dumont, te Haarlem.

Drie zilveren medailles voer de beste gevels in de gemeente Heemstede, uitgeloofd door de gemeente, als:

a. een zilveren medaille aan villa Van Merlenlaan No. 6, eigenaresse mevr. R C. de Voogt-Voogel, architect K. P. C. de Bazel, te Bussum.

b. een zilveren medaille aan Huize „de Steenhaag" Zonnelaan Haarlemmerhoutpark, eigenaar en architect J. B. van Loghem

c. een zilveren medaille aan huize „Singapoor", Oosterhoutlaan, Haarlemmerhoutpark, eigenaar A. C. Verloop, architect, J. B. van Loghem, Heemstede,

Zes zilveren medailles voor de beste gevels in de gemeente Bloemendaal, uitgeloofd door de gemeente en door de vereeniging „Bloemendaal's Bloei", als:

a. een zilveren medaille aan villa Koepellaan, Bloemendaalsche Bosch eigenaar A. G. Everts, architect H. Th. Wijdevelt, te Amsterdam.

b. een zilveren medaille aan villa „de Heerd", Rijperweg, Bloemendaalsche park, eigenaar C. N. J. Moltzer, architect Jos. Cuipers, te Amsterdam.

c. een zilveren medaille aan villa „Duinrand". Midden Duin en Daalscheweg, eigenaar Ch. W. Heijbroek, architect H. J. Baanders, te Amsterdam.

d. een zilveren medaille aan villa „Maria", Zandvoortschelaan hoek Doodweg, te Aerdenhout. eigenaar A. J. H. Reynders, architect J. van den Ban, te Haarlem.

e. een zilveren medaille aan villa „Klein Hartenlust", eigenaar E. C. C. Dekker, architect Jan Stuyt, te Amsterdam.

f. een zilveren medaille aan huize „de Elshof", Zuidlaan Aerdenhout, eigenaar Roorda, architect te Bussum.

Een zilveren medaille voor den besten gevel in de gemeente Schoten, uitgeloofd door de gemeente, aan het Landhuis Rijksstraatweg C 5, eigenaar F. Fr. F. Funrop, architect L Tuynman, te Haarlem.

Een zilveren medaille voor den besten gevel in de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude, uitgeloofd door de gemeente, aan villa „Turicum", te Halfweg, eigenaar K. Bürkli, architect Adr. Moen, te Amsterdam.

In de gemeente Haarlem zijn voorts eervol vermeld de gevels van: Koninginneweg 90, eigenaar Th. M. Hoog, architect J. Wolbers, Bloemendaal; Groote Houtstraat 173, eigenaar T. Hellingman, architect J. C. v. d. Berg, Haarlem; Tempelierstraat hoek Stolbergstraat, eigenaar H. Koning, architect J. J. v. Noppen, Haarlem; Schotersingel 143, eigenaar A. G. v. Waveren, architect J. Wolbers, Bloemendaal; Sonnenhoeck, Schotersingel 163, eigenaar G. A. Ootmar, architect, G. Meppelink, Haarlem; Stolbergerstraat 9, eigenaar S. P. Swart, architect, H. Korringa te Heemstede; Stofbergstraat 2 en 4, eigenaar J. Koper Jr., architect J. Welsenaar te Haarlem.

St. Josephschool, Nieuwe Gracht, architect, C. L. M. Robbers, te Haarlem; Heerensingel 135 39 van Metselaar en Paus; Machine-gebouw Zuider-Buitenspaarne 74, Gebr. Merens, architect J. van den Ban, Haarlem; Julianastraat 1 en 3, eigenaar P. H. Craandijk, architect J. B. v. Loghem, Heemstede.

In de gemeente Heemstede zijn eervol vermeld de gevels van: Hofje Res-Novaplein, architecten Jos. Cuypers en Jan Stuyt, te Amsterdam en Jac. Etmans, te Haarlem. Politiepost Boekenrodestraat 9, eigenares gemeente, architect J. Schelling, te Heemstede; Oranjeplein No. 7, 9 en 11, eigenaresse mevr. Brummer van Oosterzee, architect P. Kuyper J., te Heemstede; Zomerluststraat 12, eigenaar A. W. Torwy Duwel, architect A. de Maaker Heemstede; Vijverlaan 9, Haarl.houtpark, eigenaar W. J. Adrian, architect J. B. v. Loghem, Heemstede; Wilhelminalaan 20, eigenaresse mevr. van Waveren, architect J. B. v. Loghem, Heemstede.

In de gemeente Bloemendaal zijn eervol vermeld de gevels van: Tuinmanswoning J. C. Bunge, Aerdenhout, architect Lonberg: „Eikenheuvel", Kweekduin, eigenaar N. Buhning, architecten Mulder en v. Asdonk, te Bloemendaal; Stationsweg 14, Hartenlust, eigenaar A. J. Domis, architect A. Broese v. Groenou, te Den Haag; „De Dennen", Duinlustpark, eigenaar mr. Tuymelaar, architect J. H. Leliman, te Amsterdam; Laag Duin en Daalscheweg 4a en 4b, eigenaren Putz en Lassing architect Putz, te Bloemendaal; Potgietersweg, „Hoog Hartenlust", eigenaar P. Verschuijl, architect E. Verschuyl, Hilversum, Katholiek gesticht „Duinrust" Ovetveen, arch. G. Hulsebosch, Haarlem, „Buitentwist", Bloemendaalscheweg, eigenaar P. Vuijk Jr., architect J. van den Ban, te Haarlem,

In de gemeente Schoten zijn eervol vermeld de gevels van: Portierswoning „Lighal", Rijksstraatweg, architect A. Korringa, te Heemstede: Woonhuis, met bollenschuur, Rijksstraatweg (dorp), eigenaar B. Teeuwen, architect J. C. C. Voorvelt, te Schoten.

In de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude zijn eervol vermeld de gevels van het Schaftlokaal, met 120 slaapplaatsen op het terrein der suikerfabriek „Holland", te Halfweg, directeur A. van Rossum, architect J. van den Ban, te Haarlem.

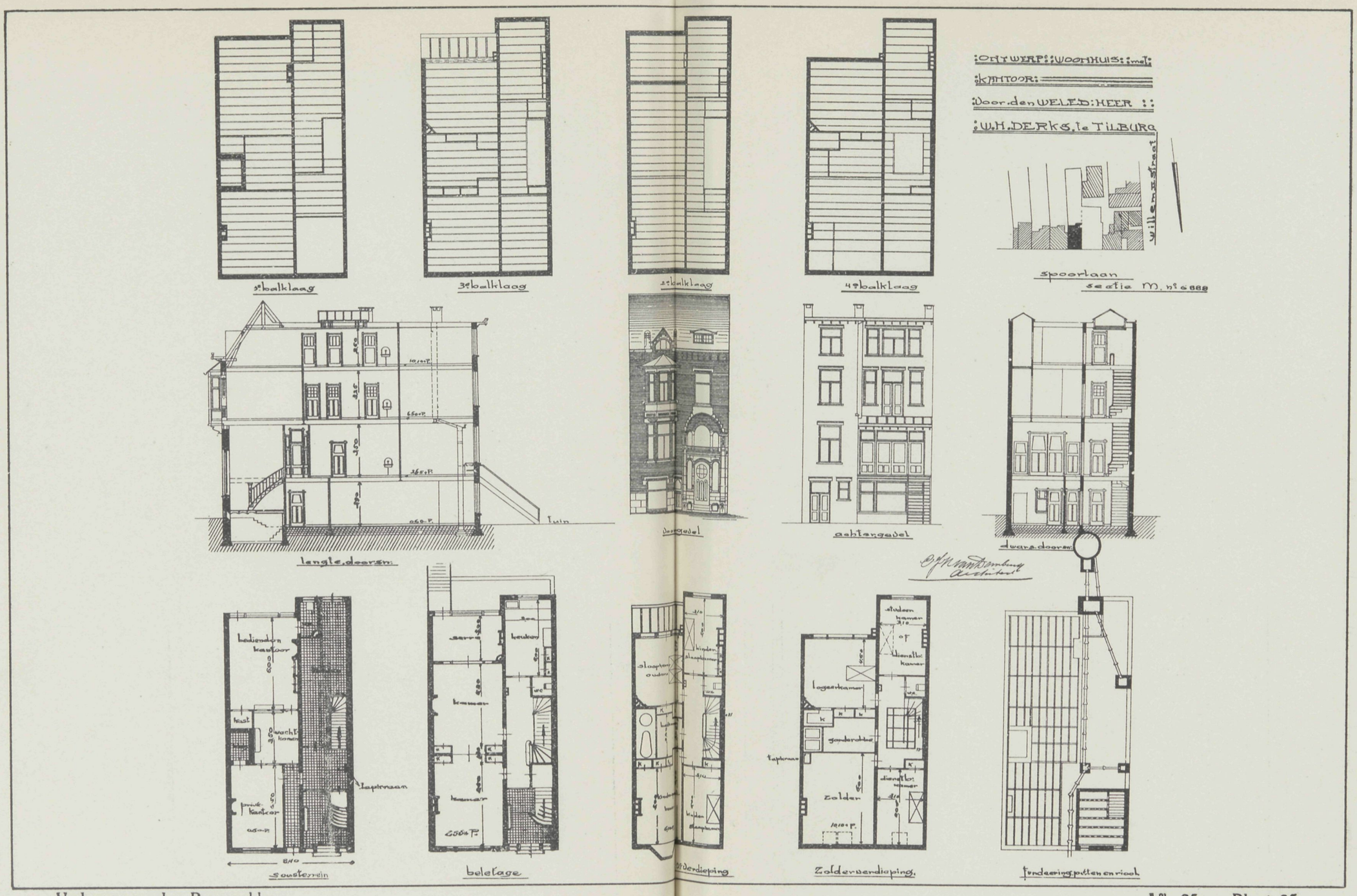

Vademecum der Bouwvakken
28e Jaargang 1913.

Afl. 25. Plaat 25.
4 December 1913.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

18 December 1913 REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 26

Bij de Platen.

Directeurswoning,

door J. KORTLANG, Bouwmeester.

Een woning behoorend bij het gesticht te Ermelo, en bestemd voor den directeur, geeft de plaat in plannen, gevels en doorsnede te zien.

De ingang is aan den linker zijgevel. De verdeeling is als volgt: vestibule breeden gang waarin de trap en waarop alle kamers aansluiten als suite bestaande uit woonkamer met serre en salon, verder studeerkamer, keuken enz. Op de bovenverdieping vier slaapkamers. Een zeer geriefelijke indeeling bij een in de omgeving, uitstekend passend uiterlijk. De bouwkosten bedroegen *f* 9000.—. Het metselwerk bestaat uit klinkers, het dak is gedekt met bruin verglaasde pannen, het schilderwerk gevels is groen met lichtgeel.

Voorgevel.

Bij de tekstfiguren.

Een dubbele villa te Zeist, gebouwd naar het ontwerp van den bouwmeester J. J. van Straalen, aldaar. Door de verspringende lijn die den voorgevel aangeeft, heeft

dit blok een groote afwisseling verkregen. Beide woningen zijn, wat indeeling betreft, overigens vrij gelijk. Gang, suite, keuken en kelder, daarboven slaap- en kleine kamer benevens zolder. Een eenvoudig en goed verdeeld geheel.

Achtergevel.

Liften.

De firma Jan Hamer & Co. Frederiksplein 6-8 Amsterdam, kon in 1913 constateeren dat het aantal door haar geleverde liften tot verre over de drieduizend gestegen is. Waar deze nijverheid de buitenlandsche concurrentie het hoofd biedt is het van belang hierop te wijzen, te meer daar de vele attesten aantoonen, hoe bij de toepassing algemeene tevredenheid werd betuigd. In een zeer compact net boekje deelt de firma dat alles mede. Wij ontleenen daaraan het volgende betreffende de electrische personenlift die tijdens de tentoonstelling Entos dienst deed. Die lift was in een houten toren opgesteld. Alhoewel als versiering van het gebouw van voldoende constructie, is deze dit echter minder voor eene electrische personenlift met electrische drukknop stuur-inrichting, dan is meerdere stabiliteit in het voordeel van de lift. Niettegenstaande duizende bezoekers er gedurig gebruik van maakten om van het fraaie panorama te genieten, waardoor de lift geen rust gekend heeft, dus onder omstandigheden waaronder zelden liften werken; heeft deze zich echter uitstekend gehouden en geeft aan dat feit waarde, dat het Tentoonstellingsbestuur dit door eene verklaring bevestigd daarbij de meeste voldoening over de constructie dezer lift uitsprekend. Geen wonder dat de firma op dat feit gaarne verwijst en grootere bekendheid daarvan kan bijdragen tot nog sterkere toepassing van het fabrikaat.

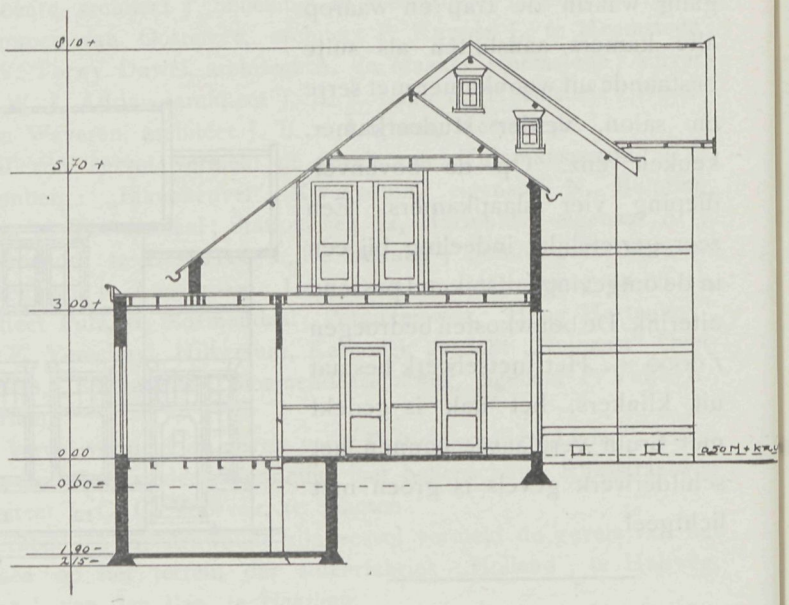

Doorsnede over de diepte.

De nieuwe verkeersweg te Amsterdam.

De Bond van Nederlandsche Architecten heeft een adres aan den Raad gericht met het verzoek dat:

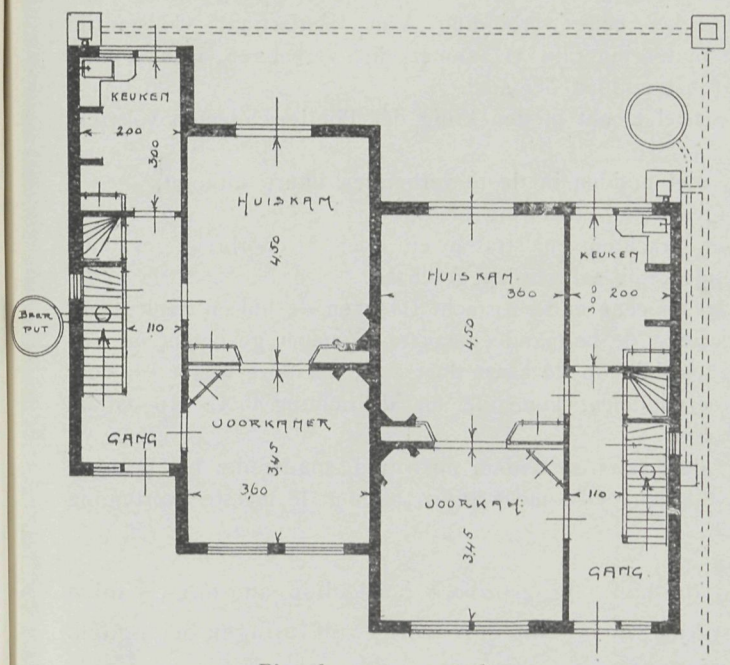

Plan beganen grond.

a. worde vastgesteld een algemeen plan van verbetering der verkeerswegen, verbindende de oude stad met de buiten de Singelgracht gelegen wijken.

b. als begin van uitvoering van het algemeen plan de Leidschestraat aan de Zuidzijde worde verbreed tot plm. 25 M. en eventueel het verkeer van het Koningsplein naar het Rokin in dezelfde richting eveneens worde verbeterd.

In de toelichting wordt gezegd, dat bij de keuze tusschen verschillende lijnen, die als nieuwe verkeersweg zouden zijn te trekken, moet worden toegegeven, dat de Leidschestraat bij voorkeur is aangewezen als de kortste, natuurlijkste weg, die, na verbreeding, aan alle redelijke eischen zal voldoen. Hierdoor wordt tevens het minst gewijzigd in den opzet van ons XVIIe eeuwsche stadsplan.

Adressant acht het wenschelijk om het begrip van verkeersweg aan goede winkelstraat te blijven koppelen. Immers het toenemend verkeer heeft de Leidschestraat in de laatste 25 jaar op een hooger plan gebracht. Daarop moet ze worden gehandhaafd. Een eisch van de moderne grootstad is om voetgangers, handkarren, rijtuigen, auto's en tramlijnen wel degelijk in de groote verkeerswegen tezamen te houden. Juist voor de winkels is dit gewenscht. De meerdere kosten mogen hiertegen niet opwegen. Dit werk zal zijn invloed voor eeuwen doen gelden. Het verkeer laat zich niet dwingen langs omwegen; het voetgangersverkeer zoekt in elk geval den natuurlijken, meest rechten weg.

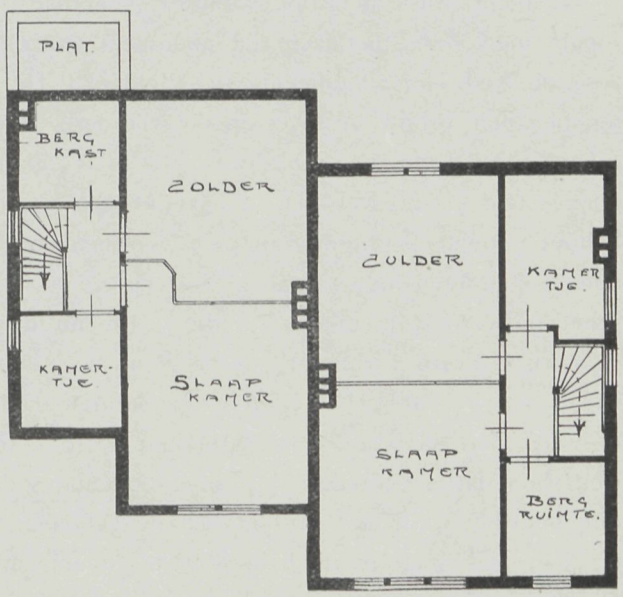

Plan verdieping.

Wat betreft eenige geopperde bezwaren tegen de Leidschestraat-verbreeding, moge hier worden overwogen of de verbreeding van de Leidschestraat tot 25 M. in de toekomst het geheele verkeer uit het Zuid-Westen zou kunnen opnemen.

Zeer zeker voor dat gedeelte van het Zuid-Westen, dat natuurlijk bij de Leidschestraat past; terwijl voor de bewoners van het kwartier Rijks-Museum—Concertgebouw—Willemspark, het verkeer via Leidschestraat toch te verkiezen blijft boven dat via de Van Baerlestraat—Constantijn Huygensstraat—Bosboom Toussaintstraat—Passeerdergracht.

Het deel Overtoom—Kinkerstraat zal, in verband met de reeds vroeger gedempte Elandsgracht, langs de Huidenstraat, Wolvenstraten enz. een eigen grooten verkeersweg moeten verkrijgen.

Het afbreken van perceelen aan eene zijde van de Leidschestraat kan toch maar weinig en gedurende een korte poos daar hinderlijk zijn.

Afgezien van de geopperde bezwaren tegen dat deel van het Gemeenteplan, dat de oude stadsgedeelten wil wijzigen, zal zeer zeker eene verbinding Van Baerlestraat—Constantijn Huygensstraat het verkeer volgens den buitenring (lijn 3) aanmerkelijk verbeteren, maar zonder invloed zijn op het radiale verkeer naar het midden der stad.

Het door B. en W. ingediend voorstel mocht in den kring der Bondsarchitecten volstrekt geen aanhang vinden, omdat het:

1e. niet tot zijn doel leidt, immers niet midden in de te verbeteren buurt, uitkomt,

2e. geen enkele radicale, zuiver uitgedrukte verbetering biedt,

3e. niet past in den aanleg onzer grachten en straten en door de doorbreking van de fraaie, rustige lijnen, het stadsbeeld aanmerkelijk zal worden geschaad.

De Leidschegracht dempen en daarvoor eene andere gracht tusschen de huizen aanleggen?

1e. Hierdoor wordt ook niet direct aan de bestaande behoefte tegemoet gekomen, de weg wordt langer dan noodig is; een enkele blik op de kaart doet zien, dat deze weg noch door voetgangers, noch door rijdende vervoermiddelen, komende uit de richting P. C. Hooftstraat gaande naar den Dam, zal worden gekozen.

2e. Hierdoor wordt een prachtig deel van Amsterdam misvormd, zonder dat het beoogde doel kan worden bereikt. Ook tegen dit denkbeeld moet adressant met de meeste overtuiging waarschuwen.

Het is te wenschen dat dit zoo duidelijk uitgesproken oordeel ingang moge vinden als de meest praktische oplossing zooals wij ook in onze vorige afleveringen betoogden.

Prijsvraag kerkgebouw Apeldoorn.

Terecht wijst het Bouwkundig Weekblad op de samenstelling eener prijsvraag, zooals men deze in onzen tijd niet meer zou verwachten. Het betreft een kerkgebouw voor de Ned. Herv. Gemeente te Apeldoorn. Het gebouw moet bevatten 700 zitplaatsen ter beganen grond en 150 op de gaanderij. Bouwsom *f* 33000 waaronder alles is begrepen. De deelname aan de prijsvraag is enkel voor de bouwkundigen te Apeldoorn opengesteld. Alhoewel een schets-ontwerp gevraagd wordt, rekent men daartoe te behooren de teekeningen van plan, voornaamste gevels, doorsneden en kostenberekening, alle teekeningen op schaal 1 â 100, de voorgevel op 1 à 50. Alles bij elkaar een schets-ontwerp van nieuwe vinding. En nu de bekroning. Als de ontwerper van het gekozen ontwerp verhinderd is als bouwmeester op te treden krijgt hij een vergoeding van *f* 250.—, en H.H. Kerkvoogden komen dan voor een koopje in het bezit van het ontwerp dat daarvoor hun eigendom wordt. Van Jury wordt niets gerept. Het is te wenschen dat die uitnoodiging aan dooveman's deuren kloppen, want het zou toch een ongehoord feit zijn dat in spijt van de vele bemoeiingen om de prijsvragen te brengen op het peil waarop zij behooren te staan, zulke onmogelijkheden mogelijk worden. Daarbij is het een zonderling verschijnsel dat in eene gemeente waar juist een goed geregelde prijsvraag een uitstekend kerkgebouw deed ontstaan, men zich daaraan niet spiegelt.

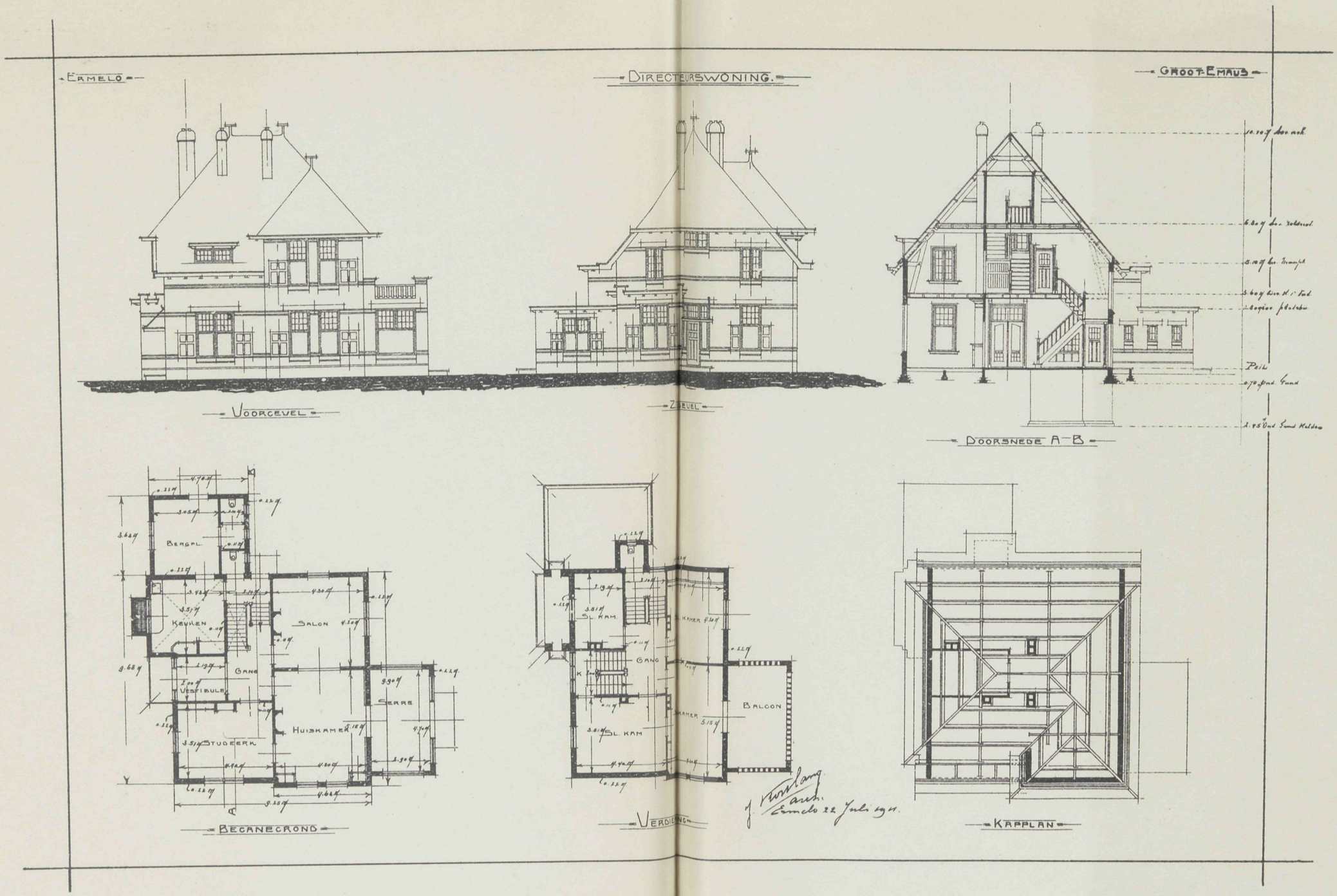
ERMELO
DIRECTEURSWONING.
GROOT-EMAUS
VOORGEVEL
ZIJGEVEL
DOORSNEDE A-B
BERGPL.
KEUKEN
SALON
GANG
VESTIBULE
SERRE
HUISKAMER
STUDEERK.
BEGANEGROND
SL. KAM.
SL. KAMER
GANG
BALCON
SL. KAM
VERDIEPING
KAPPLAN
Peil
J. Kortlang
Ermelo 22 Juli 1911.